

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Могилівський державний університет ім. А.О. Кулешова (Білорусь)
Сілезький університет в Катовіце (Польща)
Університет Жирони (Іспанія)
Університет Орадя (Румунія)
Талліннський університет (Естонія)
Рада молодих вчених факультету геології, географії, рекреації і туризму
ХНУ імені В.Н. Каразіна
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів»

РЕГІОН - 2018:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

(м. Харків, 3 – 4 квітня 2018 р.)

Харків
2018

Редакційна колегія: **Л.М. Немець**, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії), **К.Ю. Сегіда**, д. геогр. н., доц. (співголова редакційної колегії), **С.В. Костріков**, д. геогр. н., проф., **К.В. Мезенцев**, д. геогр. н., проф., **К.А. Немець**, д. геогр. н., проф., **Ю.І. Кандиба**, к. геогр. н., доц., **Л.В. Ключко**, к. геогр. н., доц., **Н.В. Гусєва**, к. геогр. н., доц., **П.А. Вірченко**, к. геогр. н., доц., **В.І. Редін**, к. геогр. н., доц., **Є.Ю. Телебєнєва**, к. геогр. н., зав. лаб., **П.О. Кобилін**, к. геогр. н., зав. лаб.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства, к. 3-62, тел. (057) 707-52-74, e-mail: konfregion@ukr.net.

Затверджено до друку рішенням вченої ради факультету геології, географії, рекреації і туризму факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 6 від 12.03.2018 р.).

Конференція зареєстрована в УкрІНТЕІ МОН України (посвідчення № 760 від 20 грудня 2017 р.).

Регіон – 2018: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 3 – 4 квітня 2018 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. – 200 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

З М І С Т

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

<i>Безроднова О.В., Баришніков О.О., Бондаренко З.С., Скрильк Ю.Є.</i> МОНІТОРИНГ РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	8
<i>Гаращук О.В., Куценко В.І.</i> МОДИФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	11
<i>Жуков Б.С.</i> SMART CITY ХАРКІВ: ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА СКЛАДОВІ ...	14
<i>Казакова Н.А., Тімченко О.В.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ	17
<i>Мольчак Я.О., Мисковець І.Я.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИХ УМОВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	20
<i>Працибуда М.В.</i> РОЗВИТОК SMART-ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ	23
<i>Dragica Gataric, Marko Ivanišević</i> A NETWORK OF URBAN SETTLEMENTS OF THE REPUBLIC OF SRPSKA (BOSNIA AND HERZEGOVINA)	26

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>Горбик В.М.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	29
<i>Логвинова М.О.</i> НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «АГРАРНА СФЕРА»	32
<i>Попович О.В., Костріков С.В.</i> ЩОДО ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ЛАНДШАФТУ	36
<i>Суптело О.С.</i> ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ СВІТОВИХ МІСТ	39
<i>Мазурова А.В.</i> ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОЇ СОЦІОГЕОСИСТЕМИ	42
<i>Кравченко К.О.</i> УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА РОЗСЕЛЕННЯ»	46

СЕКЦІЯ 2 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Бринько В.М., Узрюмова А.В.

СУЧАСНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 50

Гаєвський Г.В., Кандиба Ю.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ У РЕГІОНАХ
УКРАЇНИ 53

Герасименко О.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ 58

Глуханюк Б.В., Сливка Р.Р.

РУЙНУВАННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ВНАСЛІДОК
ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ 60

Жеребцова Т.Р.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХЕРСОНЩИНИ 63

Загайчук К.Р.

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ СЕРЕДНІМ МЕДИЧНИМ ПЕРСОНАЛОМ (ЗА ПЕРІОД
2010-2014 рр.) 66

Кобилін П.О.

МІСЦЕ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В ЕКОНОМІЦІ ХАРКІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ 70

Ковалюк С.В.

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВИРОБНИЧОЇ ГАЛУЗІ НАРОДНОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ 73

Пасічник С.М.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛИХ МІСТ В УМОВАХ
НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 76

Старовицька І.М.

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ 79

Ткаченко Н.М.

ДО ПИТАННЯ ГЕОПЛАНУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 82

Kotliar A.I.

DEVELOPMENT OF MUSEUM NETWORK OF DNIPROPETROVSK
REGION BY AREAS AND CITIES FOR 2010-2015 YEARS 85

Мазурова А.В.

КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СОЦІОГЕОСИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА..... 89

Пужайчерда О.О. ПОКИНУТІ ВІЙСЬКОВІ ТЕРИТОРІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ	92
Гусєва Н.В., Задєсєнцев О.М. РОЗВИТОК СЄВЄРОДОНЕЦЬКО-ЛИСИЧАНСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ: ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ	97

СЕКЦІЯ 3 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бондаренко Н.О. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГЛОМЕРАЦІЙ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА ПЕРІОД 1995-2015 РОКИ)	102
Венгрин Д.В. ГРУПУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	105
Кравченко К.О. РОЗСЕЛЕНСЬКА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ	108
Кручина К.Р. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ-СТИМУЛЯТОРІВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА ПЕРІОД 2010-2016 рр.)	111
Паталашка О.О. ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	114
Сліпчук А.О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	118
Ковальська Л.В., Вичівський П.П. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	120

СЕКЦІЯ 4 РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

Дорошенко М.О. ГОТЕЛЬНІ ЛАНЦЮГИ В УКРАЇНІ: ГЕОПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	125
Ключко Л.В., Різак А.Т. ДИГЕРСТВО ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО РЕГІОНУ	128

Ключко Л.В., Ушкварок Д.О. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЧЕПИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	130
Кузнецова А.Р., Телебенєва Є.Ю. ХАРАКТЕРИСТИКА БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ КУРОРТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	133
Левченко А.С. ГЕОТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ	135
Матвійчук К.М. БІОСОЦІАЛЬНІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ	137
Михалюк М.М. МАСОВІ ЄВРЕЙСЬКІ ПОХОВАННЯ ТА МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ ЯК МЕМОРІАЛЬНА СПАДЩИНА МАЛИХ МІСТЕЧОК СТОЛИЧНОГО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ	141
Недбайло Д.Р., Лапюк С.В. SWOT-АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОВЕЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	144
Огієнко В.С. ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ІСЛАНДІЇ	147
Приходько З.В., Хомутов В.А. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОГО ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ	150
Сазонова А.М. ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	153
Смирнов І.Г., Жукова А.С. ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО КАМ'ЯНЦЯ ТА ПОЛЬСЬКОГО ТАРНОВА З ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	156
Цветкова А.С. ВИДИ РИЗИКІВ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	159
Чикайло Ю.І., Вишневська М.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ХОСТЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ МІСТА ЛЬВОВА	161
Ключко Л.В., Ноженко В.Ю. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	164
Кравченко К.О., Юрченко Я.М. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	168

Попов І.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА УЗБЕРЕЖЖІ АЗОВСЬКОГО МОРЯ	171
Ключко Л.В., Пономаренко В. В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ	174
Ключко Л.В., Вдосова П.Ф. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	178
Сліпченко А.Є. НЕТРАДИЦІЙНІ ГОТЕЛІ АВСТРАЛІЇ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	181

СЕКЦІЯ 5
РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Антонюк О.С. СУЧАСНІ СЦЕНАРІЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЧОРНОГО МОРЯ	185
Богадъорова В.С. ПЕРЕДУМОВИ І ВПЛИВ ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	188
Ігнатишин А.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин В.В. МЕТЕОРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕОДИНАМІЧНОГО СТАНУ ГЕОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР ЗАКАРПАТТЯ	191
Романчук К.І. ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	194
Radomska M.M., Vplogzhanina V.V., Ryabchevsky O.V. THE ASSESSMENT OF THE DREDGING WORKS IMPACTS ON THE ECOSYSTEM OF THE SOUTHERN BUG	197

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 991.9:502

*О.В. Безроднова^{1,2}, О.О. Баришніков²,
З.С. Бондаренко², Ю.Є. Скрильник²*

aleksandr.baryshnikov8@gmail.com

¹ Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

² Національний природний парк «Слобожанський», смт. Краснокутськ

МОНІТОРИНГ РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується погіршенням стану навколишнього природного середовища, тому в останні десятиліття все більше уваги починають приділяти раціональному природокористуванню – використанню природних ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку суспільства в таких обсягах і в такий спосіб, які б не призводили до деструкції природного середовища. За Фоменко Н. В., до природних ресурсів належать й рекреаційні властивості ландшафтів заповідних територій [1]. Організація відпочинку та оздоровлення населення займає не останнє місце в переліку екосистемних послуг, що надають національні природні парки (НПП). Велике значення при проектуванні та впровадженні екосистемних послуг (в тому числі й рекреації) має дотримання наступного принципу раціонального природокористування – антропогенне навантаження на екосистеми (біотопи) повинно відповідати їх природно-ресурсному потенціалові. Найбільше навантаження в НПП, як правило, характерно для екологічних стежок і стаціонарних рекреаційних пунктів (РП).

На території НПП «Слобожанський» знаходиться чотири РП: «Березовий гай», «Щедра галявина», «Затишний» та «Козацький стан». Вони обладнані інформаційними стендами, спортивними та дитячими майданчиками, столами та лавами, альтанками, місцями для приготування їжі на багатті та збору сміття, туалетами. Раціональне природокористування передбачає не тільки наявність сформованої туристичної інфраструктури на території НПП, але й ефективного екосистемного менеджменту, невід'ємною складовою якого є визначення рекреаційного навантаження на ділянки, що інтенсивно використовуються. Одним з напрямків наукових досліджень НПП «Слобожанський» наразі є вивчення впливу рекреації на природні біотопи. Кількісна оцінка такого впливу є частиною екологічного моніторингу та основою наукового обґрунтування менеджменту.

Метою нашої роботи було вивчення трансформації надґрунтового покриття рекреаційних пунктів НПП і створення відповідної бази даних. Реалізація цієї мети потребувала наступного: 1) розробки методики оцінки рекреаційного навантаження (на підставі аналізу існуючих) та її апробації; 2) збору первинних

гео- та фітоценотичних даних і їх камеральної обробки; 3) створення геоінформаційної бази. Загальноживаним є визначення стадій рекреаційної дигресії корінних ландшафтів за п'ятибальною шкалою: 1- непорушені, 2 – мало порушені, 3 – середньо порушені, 4 - сильно порушені, 5 - деградовані. Ступінь стійкості природних комплексів, об'єктів, їх ділянок до рекреаційних навантажень залежить від біологічних властивостей рослин і природних умов, в яких вони зростають. При визначенні ступенів стійкості може також застосовуватися їх коригування на 1 чи 2 бали на підставі наявності ерозійних процесів, в залежності від висоти насаджень та їх санітарного стану.

Для фіксації змін стану надґрунтового покриву нами було використано метод екологічних профілів. Кожен профіль за результатами візуальних спостережень розбивався на зони, в межах яких для отримання кількісних даних закладались ключові пробні ділянки (ПД) площею 10 м². Для більш повного виявлення фітоценотичного різноманіття 7 ПД були розміщені на певній (до 10 м) відстані від профілю. Усього було закладено 5 профілів (два завдовжки 50 м, і три - 100 м), а також зроблено 46 геоботанічних описів ПД. З метою виявлення відповідності надґрунтового покриву лісорослинним умовам на ПД для кожного з ярусів (деревного, чагарникового, трав'яного і мохового) встановлювався видовий склад, загальне проективне покриття ярусу та часткове покриття видів; оцінювалось поновлення корінних лісоутворюючих порід; фіксувалась наявність (або відсутність) відмерлої деревини, опаду та підстилки, ступінь руйнації останньої. В межах РП також були проведені прямий облік всіх дерев та оцінка їх санітарного стану.

Як відомо, сучасні мобільні ГІС-засоби значно полегшують процес польового збору інформації. В роботі ми використовували смартфони, що працюють на базі операційної системи Android та мають GPS-навігатори. Суттєво сприяло оптимізації збору даних застосування програми NextGIS Mobile, яка надає можливість не тільки використовувати GPS для визначення точного місцеположення, але й створювати безпосередньо в полі shap-file в форматі GeoJSON (або редагувати вже існуючі). Це дозволило зафіксувати в межах РП координати всіх штучних споруд, ключових ПД, несанкціонованих кострищ, дерев тощо. До атрибутивної таблиці була занесена інформація не тільки про тип об'єкту, а також додаткові дані про сам об'єкт (наприклад, порода дерева, категорія санітарного стану, клас крафту, діаметр стовбура, наявність пошкодження людиною/комахами/хворобами).

NextGIS Mobile забезпечує також й автоматизацію процесу подальшого вивантаження даних до настільної ГІС. Усі польові гео- та фітоценотичні дані, всі результати камеральної обробки первинних даних, надалі опрацьовувалися із використанням пакетів програм ArcGIS 10.2 і QGIS 2.18.4. Створена в такий спосіб база даних містить наступні тематичні шари: межі РП; штучні об'єкти; профілі та зони; дерева; місця поновлення інвазійних видів (рисунок). Узагальнення атрибутивної інформації та її аналіз дозволяють встановити, наприклад, який клас санітарного стану відповідає тому чи іншому дереву на момент обстеження, яка стадія рекреаційної дигресії корінних біотопів відповідає певній зоні того чи іншого профілю. Перспективним також є

створення для візуалізації бальних оцінок картограм. Взагалі, картографічні моделі – це дуже ефективний інструмент аналізу будь-якої сфери природоохоронної або господарської діяльності, наприклад, визначення рекреаційного навантаження.

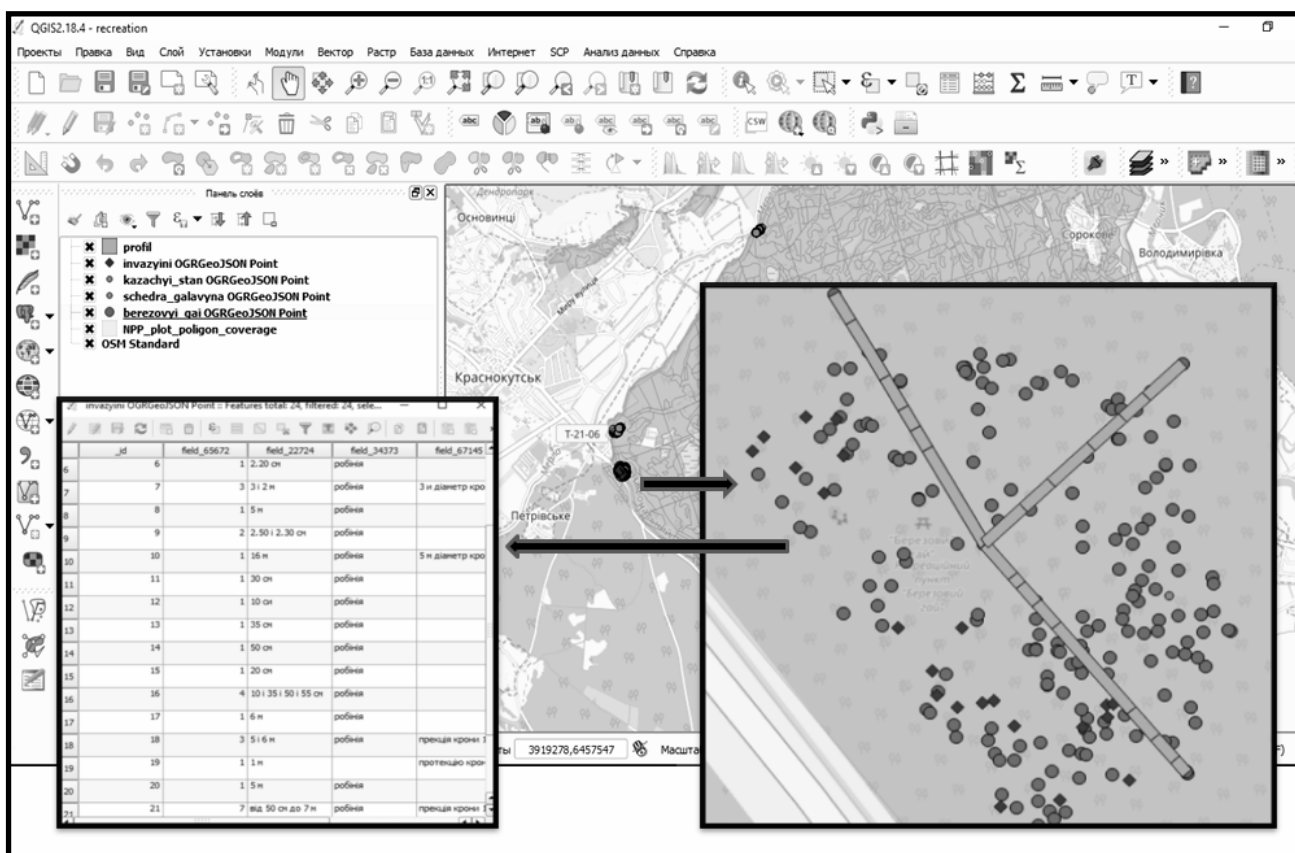

Рис. 1. Фрагменти тематичних шарів та атрибутивної таблиці ГІС-проекту «Стан біотопів рекреаційних пунктів НПП «Слобожанський»

Таким чином, використання ГІС-технологій дозволило оптимізувати збір первинних гео- та фітоценотичних даних, належним чином їх систематизувати та створити геоінформаційну базу, яка може бути надалі вдосконалена та використана для вирішення прикладних завдань. ГІС-технології забезпечують точну просторово-часову фіксацію інформації, надають можливість перевірити матеріали спостережень, повторити їх в інші роки, тобто проводити моніторинг біотопів, відстежувати вплив рекреації на їх стан.

Список використаних джерел: 1. Гродзинський Д.М. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні / Д.М. Гродзинський, Ю.Р. Шеляг-Сосонко та ін. – К: Академперіодика, 2001. 2. Ковальчук І. П. Використання геоінформаційних технологій для вирішення проблем природокористування на різнофункціональних територіях / І. П. Ковальчук, Ю. М. Андрейчук // Географія в інформаційному суспільстві. - К. : ВГЛ «Обрії», 2008. – Т. IV. – С. 62-67.

МОДИФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

«Той, хто не дивиться вперед, опиняється позаду».

Дж. Герберт

Важливою складовою суспільного розвитку України та її регіонів є освітня сфера, яка останнім часом зазнала суттєвих змін, пов'язаних з новими проблемами, обумовленими загально-цивілізаційними трансформаційними процесами, що виявляється як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. У цих умовах важливим є ефективне забезпечення успішного управління, спрямованого на подолання ризиків* виникаючих на шляху суспільного розвитку [1, 2]. Нами, як і багатьма іншими дослідниками, поняття «ризик» і «небезпека» розглядаються як синоніми. Важливість виявлення та подолання небезпек, які загрожують успішному перебігу суспільних процесів, в тому числі й стосовно розвитку освіти, має надзвичайно важливе значення. Адже негативний вплив небезпек щодо розвитку освіти виявляється зниженням якісних характеристик людського фактору, що у свою чергу призводить до погіршення соціально-економічного та морального стану суспільства.

Зазначені проблеми є актуальними не лише для України. В багатьох країнах розробляються концепції та програми забезпечення безпечного суспільного розвитку та управління ризиками. Це відбувається згідно із міжнародними стандартами, зокрема ISO 31000:2009 «Менеджмент ризиків. Принципи і керівні вказівки» [3]. Останній визначає структуру та процес управління ризиками в будь-якій сфері освіти.

На подолання в нашій державі вищезазначених проблем, спрямована діяльність стратегічної дорадчої групи «Освіта», що створена у рамках спільного проекту міжнародного фонду «Відродження» та виділяє такі наступні проблеми:

- ставлення владних структур до освітнього сектора як до другорядного порівняно з економікою, а не як до інвестиційної частини бюджету;
- занепад матеріально-технічної бази, старіння педагогічних кадрів, недостатній приплив молодих спеціалістів у навчальні заклади;
- низька заробітна плати, зниження соціального статусу працівників освітньої сфери;
- неефективна, надмірно централізована, застаріла система управління та фінансування;

*Ризик (англ. «risk» – скеля, риф, небезпека зіткнення з ними; лат. – «resesum» – відважність.

- зростання нерівності в доступі до якісної освіти
- надмірна комерціалізація освітніх послуг, корупція і «дипломна хвороба»;
- зниження якості освіти та падіння рівня знань вмінь, моральне старіння методів і методик навчання;
- повільне та безсистемне оновлення змісту освіти;
- професійна деградація частини педагогічних кадрів;
- брак ефективної системи моніторингу та контролю якості освіти та передових технологій в освітньому секторі тощо.

Всі ці проблеми зумовлюють зниження якості освіти. Внаслідок цього випускники навчальних закладів України в своїй переважній більшості виявляються неконкурентоспроможними не лише на міжнародному, але і на вітчизняному ринках праці. Подолати зазначені проблеми можна лише шляхом дотримання соціальних стандартів, розроблених відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», а також здійсненням трансформації всієї освітньої сфери [4]. В результаті цієї трансформації має створитись інноваційне освітнє середовище, що забезпечить, в тому числі, підготовку конкурентоспроможних випускників навчальних закладів, здатних реалізувати завдання прискореного економічного зростання.

Останнє потребує постійного удосконалення освітнього менеджменту, структури підготовки кадрів, оновлення переліку спеціальностей, максимально наближених до реальних потреб економіки та суспільства, щоб стати важливим чинником суспільного розвитку. Це, на наш погляд, забезпечить не лише підвищення розвитку освіти як важливого чинника досягнення високого рівня суспільного розвитку, що сприятиме досягненню нашою країною високих соціальних стандартів, але й забезпечить подолання значних регіональних відмінностей в суспільному розвитку.

На сьогодні існують значні територіальні відмінності, скажімо, щодо такого показника як кількість учнів, що проживають на відстані понад 3 км від школи. Співвідношення між мінімальним і максимальними значеннями цього показника складає 1:40 (Миколаївська і Рівненська області). Далеко не всі діти, які проживають на зазначеній відстані, організовано і регулярно підводяться до школи і навпаки. А це є одним із чинників того, що далеко на всі діти шкільного віку (від 6 до 18 років) здобувають повну загальну середню освіту. Найбільша частка таких дітей шкільного віку припадає на Дніпропетровщину – 16% від значення загальноукраїнського показника. Наявність таких дітей негативно позначається як на інтелектуальному потенціалі України та її регіонів, так і на суспільному розвитку країни в цілому.

Тому вкрай важливо для нейтралізації небезпек, існуючих на шляхах управління суспільним розвитком у цілому та освіти зокрема, забезпечувати активне використання стратегічного управління та прогнозування, здійснювати модернізацію всіх ланок освітньої сфери, ґрунтуючись на положеннях Закону України «Про засади державної регіональної політики» [5].

На державному та регіональному рівнях необхідно створювати умови для підвищення освітнього рівня населення та забезпечення його безперервної освіти, активно впроваджуючи й інклюзивну освіту, особливо серед соціально

незахищених категорій населення, у тому числі шляхом створення спеціальних навчальних аудиторій, пристосованих для людей з особливими потребами.

Це, безперечно, потребує поліпшення ресурсного забезпечення освітньої сфери. У цьому контексті необхідно досягти взаємоузгодження між законодавством у сфері освіти та бюджетним законодавством [6], а також здійснити модернізацію діяльності освітньої сфери, важливими складовими якої мають стати технологічна та соціальна модернізація. Остання передбачає зміну соціальної і професійної структур суспільства у відповідь до вимог, які висуває технологічна структура. Іншими словами, українська система модернізації освіти як складова суспільного розвитку потребує модифікації на загальнодержавному та регіональному рівнях, що включає:

- зростання дієвості освітньої політики в умовах глобалізації та децентралізації;
- підвищення рівня конкурентоспроможності випускників українських навчальних закладів і ролі освіти в зростанні продуктивності праці та зростанні соціально-економічних показників.

Модернізація системи менеджменту освіти тісно пов'язана із реалізацією завдань дієвої регіональної політики. Підвищення рівня освітнього менеджменту потребує впровадження законодавчих гарантій доступності для всіх громадян України якісної освіти та дотримання встановлених міжнародних стандартів дієвої, інноваційної й конкурентної освітньої системи, а також розробки та реалізації галузевих, регіональних і місцевих проектів у сфері освіти тощо. Результатом цього має стати підвищення рівня задоволення економічних, соціальних і культурних потреб громадян нашої держави.

Список використаних джерел: 1. Алпеев А.С. Проблемы корректного определения термина «риск» и терминов на его основе / А.С. Алпеев // Надежность. – 2013. – №1(12) – С. 53-59. 2. Панфилова Э.А. Понятие риска: многообразие подходов и определений / Э.А. Панфилова // Теория и практика общественного развития. 2010. – №4. – С. 30-34. 3. ISO 3100 – Risk management {Електронний ресурс}/ – Режим доступу: <https://www.iso.org/iso-31000-risk-management.html> 4. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» №2017-III від 05.10.2000 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> 5. Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII від 5 лютого 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19/>

SMART CITY ХАРКІВ: ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА СКЛАДОВІ

Важливою складовою реформування економіки України є економічна і політико-адміністративна децентралізація. Smart-складові цих процесів, зокрема, так звані «Розумні міста» відзначені у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [1]. Smart city (розумне місто) – місто в якому легко та комфортно жити завдяки технологічному оснащенню, де вся інформація передається дуже швидко. Це те місце, де думка кожної людини буде почута завдяки інноваціям.

Можна виділити ряд факторів, які характеризують смарт місто, таких як, безготівкові платежі за допомогою карток або телефонів, геолокація міського транспорту, що дозволить дізнатися де і який транспорт знаходиться, камери спостереження у кожному куточку міста, залучення громади міста до управління. Чи не найвагомішою складовою тут є електронний уряд та управління завдяки впливу на місцеву владу. У всьому світі ці напрями вже давно набули розмаху і чимало громадян спілкується з керівництвом муніципалітетів за допомогою електронних звернень. В Україні за останні роки цей напрямок також почав активно розвиватися. Найбільшим попитом на сьогодні у нас користуються електронні петиції на сайті президента, електронна система держзакупівель «ProZorro» і волонтерський проект iGov, де зібрано усі можливі засоби отримання інформації он-лайн від держави.

Так як одним з головних факторів є залучення громади міста до самоуправління, то потрібно розглянути це питання більш детально. Експлуатуючи інтелектуальні пристрої та програми, можна виділити три ключові етапи:

- 1) специфікація громади, тобто дослідження й узагальнення демографічних, економічних, географічних і технологічних рис громади;
- 2) розроблення відповідного плану заходів з визначенням основних сфер докладання зусиль та основних виконавців: адміністративні, фінансові, організаційні питання, короткострокові та довгострокові проекти;
- 3) сприяння участі населення в заходах розвитку.

Участь населення є базовим компонентом: залучення мешканців відбувається вже на етапі дослідження, а згодом – і на етапі планування розвитку громади. Це означає, що місцеве населення бере участь не тільки у накопиченні соціологічних і маркетингових даних для покращення тих чи інших послуг у громаді. Мешканці уповноважені також самостійно ініціювати створення і корекцію змісту й організацію надання цих послуг через самоорганізацію.

Технічний супровід «розумного міста» повинен гарантувати здійснення подібних ініціатив і можливості ефективної спільної діяльності, впливу мешканців у громаді, а не лише обмін думками, реакціями, оцінками та побажаннями. Для того, щоб забезпечити такий супровід, потрібно звернутися до досліджень Центра цифрового урядування США, які проводяться спільно з Інститутом із вивчення продуктивності цифрових держав. З їх допомогою нині сформована унікальна модель інформаційних технологій Web 2.0, яка дає можливість користувачам створювати й поширювати власний контент у Всесвітній мережі. Потрібно зазначити, що у сучасних містах значна частина інфраструктури встановлюється різноманітними постачальниками та обслуговується різними установами. Для об'єднання міських систем і подальшого розгортання мережевої інфраструктури потрібні стандартизовані інтерфейси. Десять років тому ООН заявила про те, що понад 50 % світового населення проживає в містах, тому міста повинні ставати «розумнішими», інфраструктура – більш розвиненою, а розширення – краще продуманими. З цією метою Міжнародною організацією із стандартизації та Міжнародною електротехнічною комісією, було створено спільний технічний комітет стандартизації ISO/IEC JTC 1 «Information Technology», у якому об'єдналися експерти для розробки стандартів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (Information and Communication Technology, ICT) та інтеграції різноманітних складних технологій ІКТ, що лягли в основу розгортання мережевої інфраструктури. Якщо розглянути Харків, то ми побачимо, що на сьогоднішній день в місті створено та активно просувається іміджевий проект SMART CITY, що передбачає впровадження нових технологій у сферу життєдіяльності міста. Спочатку бренд було презентовано виключно як концепція розвитку туристичної складової розвитку міста, проте сьогодні можна упевнено сказати, що концепція SMART CITY актуальна для комплексного розвитку Харкова як розумного міста.

У липні 2016 року створено профільне управління інвестиційного розвитку та іміджевих проектів Харківської міської ради, основним завданням якого є формування стійкого іміджу Харкова як прогресивного, надійного, інноваційного, творчого європейського міста, який активно розвивається в форматі постіндустріального інформаційного суспільства, спростять важкі бюрократичні механізми у всіх сферах, впроваджуючи новітні ІТ-розробки і абсолютно нові підходи до управління [2].

Засоби, за допомогою яких формувалась існуюча інтегрована інфраструктура міста, різняться через застосування різних технологій, регулювання та соціальних домовленостей. Соціальна політика в цьому випадку слугує переорієнтацією громадських мереж на місцеві потреби. Зосередження на місцевості диктує, що кожна публічна мережа розвивається з урахуванням потреб та інтересів, а також ієрархії цінностей, притаманних територіальній громаді, а міжгалузеві зв'язки розглядаються як платформа для універсального дизайну та залучення громад до управління мережами. Громада спроможна найкраще забезпечити зв'язок усіх секторів та налагодити міжгалузеві зв'язки для досягнення ефективної взаємодії.

«Розумне місто» поєднує декілька основних складових:

- «розумну економіку» (smart economy) – електронний бізнес та електронна торгівля, зростання продуктивності, інноваційно-технологічне виробництво товарів та доставка послуг тощо;
- «розумне переміщення» (smart mobility) – транспортні та логістичні системи, засновані на інформаційно-комунікаційних технологіях, які б дозволяли використовувати один чи два види транспорту для переміщення у будь-яку точку міста;
- «розумних людей» (smart people) – розвиток електронних навичок, підвищення рівня освіченості, підвищення кваліфікації, розвиток креативності та стимулювання інноваційних проривів;
- «розумне життя» (smart living) – запровадження способу життя, поведінки та моделі споживання за використанням інформаційно-комунікаційних технологій, покращення здоров'я та культурний розвиток;
- «розумне врядування» (smart governance) – інтерактивне місцеве правління, яке забезпечує ефективне всеохоплююче функціонування міста.
- «розумне довкілля» (smart environment) – запровадження принципів сталого розвитку, підвищення енергоефективності, замкнутих енергетичних мереж [3].

Отже, виходячи з вищесказаного, головним героєм «розумного міста» є звичайна людина, яка за допомогою інноваційного технічного супроводу робить кращим своє життя и будує «smart city», а «розумне місто» дає, в свою чергу, таку можливість це робити.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>. 2. Іміджеві проекти Харків – Smart City [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://invest.kh.ua/ua/kharkiv-strategy-success/image-projects/924-kharkiv-smartcity> 3. EPIC Roadmap for Smart Cities / European Platform for Intelligent Cities (EPIC) // ICTPSP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epic-cities.eu/sites/default/files/documents/20Cities.pdf>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Харківська область розташована на північному сході України межує з п'ятьма регіонами країни і має державний кордон з Російською Федерацією. Територія області понад 31 тис. км² і багата на природні ресурси, зокрема, корисні копалини: природний газ, нафту, вугілля, сировину для виробництва цементу і титану. Причому нафту і газ видобувають у нас вже понад 60 років, але місяць тому було розвідане ще одне родовище нафти, ресурси якого оцінюються до 10 млрд. м³ щорічно.

Харківщина – одна з найбільш індустріально розвинених областей України. У сфері промислового виробництва Харківщина займає 5 місце в країні. У регіоні сконцентровано 667 промислових підприємств, на яких працює 234 тис. осіб [2].

Інший важливий природний ресурс, потенціал якого ще значною мірою не реалізований, родючі чорноземи, здатні забезпечити не тільки внутрішні потреби держави, а й крім того мільйони людей в інших країнах якісною та екологічно чистою продукцією сільськогосподарського виробництва.

Населення Харківської області 2,8 мільйона осіб, з яких половина – 1,5 млн. – мешкають в її адміністративному центрі Харкові. В області також ще 16 міст з населенням від 60 до 20 тис. жителів. А саме Ізюм, Куп'янськ, Лозова та інші. Область поділяється на 27 районів – адміністративних одиниць субрегіонального рівня.

Один з чотирьох заводів «Хенкель Баутехник (Україна)» працює сьогодні в місті Балаклея Харківської області, спеціалізуючись на виробництві будівельних сумішей та красок [3].

У колишньому Радянському Союзі Харків займав третє місце за промисловим та науковим потенціалом – після Москви і Санкт-Петербурга. І сьогодні наш регіон славиться на весь світ своїм виробництвом: потужні турбіни заводу «Турбоатом» і генератори заводу «Електроважмаш», літаки Харківського авіаційного заводу і гідроагрегати авіаційних систем управління заводу «ФЕД», економічні трактори Харківського тракторного заводу і довговічні підшипники Індустріальної групи УПЕК, електронні системи керування «Хартрону» і безліч видів іншої високоякісної мехатроніки постачається харківськими підприємствами у 78 країн світу.

Харківська область має не лише потужне машинобудування, а й велику кількість підприємств харчової та переробної промисловості, що виробляють високоякісну продукцію і для українців, і для закордонних покупців. Це більше двадцяти підприємств молочної промисловості, вісімнадцять

м'ясокомбінатів, три підприємства масложирової галузі; дванадцять кондитерських підприємств.

Питома вага обсягу реалізованої промислової продукції Харківської області (з 24 областей України) у 2015 році становить 6,8% [5].

До десяти найкрупніших за обсягами реалізованої промислової продукції підприємств області входять ПрАТ «Філіп Морріс Україна», АК «Харківобленерго», КП «Харківські теплові мережі», ПАТ «Харківська ТЕЦ-5», Газопромислове управління «Шебелинкагазвидобування», Шебелинське відділення з переробки газового конденсату і нафти, Зміївська ТЕС, Державне підприємство завод «Електроважмаш», ПАТ «Харківгаз», ВАТ «Турбоатом», на які припадає 46,9% обсягу реалізації [5].

Крім розвиненого промислового сектору, Харківська область наділена потужним аграрним потенціалом, зумовленим як наявністю родючих чорноземів, так і діяльністю спеціалізованих наукових інститутів та освітніх установ.

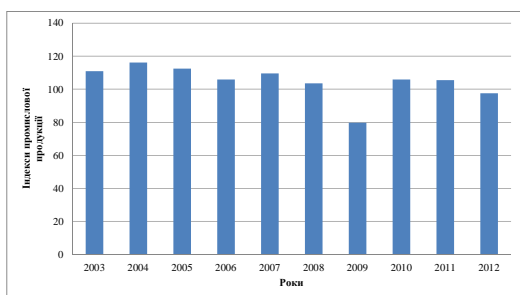

Рис. 1. Динаміка індексів промислової продукції Харківського регіону за основними видами діяльності за 2003–2012 роки (побудовано авторами за даними [1])

Частка національної валової продукції сільського господарства, що належить Харківській області в 2015 році становила 6,1%. Врожай зернових та зернобобових з року в рік стабільно перетинає відмітку у 4 млн.тонн. Крім зернових, вирощуються цукровий буряк, соняшник, овочі, картопля. Валова частка рослинництва у національному вимірі становить 6,8%, тваринництва – 4,6%.

Наш регіон також є флагманом української фармацевтичної промисловості, концентруючи всі складові галузі – освіту, науку, виробництво і реалізацію фармацевтичної продукції. Причому, крім звичайних фармпрепаратів, сьогодні у Харкові готується виробництво медичних ізотопів – і для лікування онкологічних хворих, і для ранньої діагностики. І в цій роботі харківські фахівці плідно співпрацюють з німецькими вченими одного з найбільших європейських дослідницьких інститутів – центром Юліха, що входить до складу Товариства імені Гельмгольца.

В Харківській області 129 лікувальних закладів, 15 тис. лікарів, забезпеченість лікарями 56,5 на 10 тис. населення. Наукові медичні дослідження здійснюються у 11 закладах [4].

Харків впевнено претендує на статус кращої локації для ІТ-бізнесу. Понад 2,000 ІТ спеціалістів випускаються кожного року з харківських університетів. Більше 22.000 ІТ-фахівців працюють в більш ніж 200 малих і середніх ІТ-підприємствах Харкова, включаючи обслуговуючі, виробничі, фрілансові, стартапні компанії. Це такі аутсорсингові гіганти як Nix solutions (Нікс Солюшнз), Sigma Ukraine (Сигма Юкрейн), QA Area and Team international (К'ю Ей Ереа енд Тим интернешнел) зі штаб-квартирами в Харкові. Серед світових компаній слід згадати Plarium (Плериум), Gameloft (Геймлофт), Huawei (Хуавей), які відкрили свої R&D (Ар енд Ді) офіси в Харкові [1].

Основними проблемами промисловості регіону є необхідність поліпшення структури промислового виробництва, збільшення обсягів і асортименту продукції, поліпшення якості товарів народного споживання, зменшення частки ресурсомістких та енергоємних і в той же час збільшення наукоємних виробництв, впровадження екологічно безпечних технологій та ін., все це визначає актуальність подальших комплексних сучасних досліджень промисловості регіону [2].

Взагалі, Харків вважають науковою і освітянською столицею України. В області розташовано 86 вищих навчальних заклади, з яких 31 дає магістерську освіту. Зі 180 тисяч студентів, що отримують вищу освіту, кожний десятий іноземець. У 2015 році 149 організацій виконували наукові дослідження та розробки. Наш регіон дав світові трьох лауреатів Нобелівської премії: фізіолога, ембріолога Іллю Мечникова, фізика Льва Ландау та економіста Саймона Кузнеця.

Однією з переваг Харківської області є розвинена транспортна інфраструктура – залізничний, автомобільний, авіаційний, міський наземний електричний транспорт та метрополітен. З харківського аеропорту з пропускною здатністю 650 осіб на годину здійснюються регулярні і чартерні міжнародні рейси в такі країни як: Польща, Азербайджан, Вірменія, Болгарія, Греція, Грузія, Єгипет, Кіпр, Об'єднані Арабські Емірати, Білорусь, Туреччина і Чорногорія. Звичайно, хотіли б, щоб цей перелік продовжила Німеччина, зокрема Мюнхен. Харків також один з потужних центрів залізничної транспортної логістики Східної Європи.

Попри те, що Харківська область межує із Донецькою та Луганською областями, де продовжується збройне протистояння, центральній і регіональній владі вдається утримувати ситуацію стабільною і безпечною на всій території. Зокрема, Харківська обласна рада прийняла низку програм, спрямованих на організацію безпеки і попередження можливих загроз.

Харківська область сьогодні демонструє динамічний розвиток, навіть на тлі випробувань, через які проходить наша держава [1].

Список використаної літератури: 1. Гладкий О.В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія. / Гладкий О.В.; [за ред. С.І. Іщука]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.:ВГЛ «Обрії», 2008. – 360 с. 2. Голиков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: монографія / А.П. Голиков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба / За ред. чл.-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 224с. 3. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Ред. рада: Б.Д. Гаврилишин (голова) та ін. - К.: Академія; Тернопіль: Акад. нар. хоз-ва, 2000 - 2002. Т. 1: А (Абандон) – К (Концентрація виробництва) / Редкол. т.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – 2002. – 864 с. 4. Іщук С.І., Гладкий О.В. Географія промислових комплексів. – К.: Знання, 2011. – 375 с. – (Вища освіта ХХІ століття). 5. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua> \

УДК 913(477.84)

Я.О. Мольчак, І.Я. Мисковець,

molchak @ukr.net

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИХ УМОВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Волинська область утворена 4 грудня 1939 року. Розташована на крайньому північному заході України, на перехресті важливих транспортних шляхів зі Східної у Західну Європу, що особливо важливо для розвитку зв'язків із різними країнами світу [3].

Волинь – єдиний регіон України, що має кордон з країнами Європейського та Митного союзів.

На півночі Волинська область межує з Брестською областю Республіки Білорусь (протяжність кордону – 205 км), на сході – з Рівненською областю (410 км), на півдні – з Львівською областю (125 км), на заході – з Холмським і Замостьським воєводствами Республіки Польща (135 км) [1]. Територія Волині становить 20,1 тис. км² (3,3% території України), простягається з півночі на південь на 187 км, а з заходу на схід – на 163 км [3].

Волинська область відзначається унікальністю природного середовища з високоцінними мальовничими водно-болотними та лісовими ландшафтами, надзвичайно вразливими до антропогенної діяльності. Більша частина області розташована в межах Поліської низовини, четверта частина – на Волинсько-Подільській височині в лісостеповій зоні.

Схема планування території області передбачає створення планувальної основи для раціонального використання території, визначення пріоритетів розвитку господарського комплексу та інженерно-транспортної інфраструктури, охорони довкілля, охорони здоров'я населення, збереження пам'яток історії та культури [2].

Клімат визначається впливом Атлантичного океану і характеризується помірною континентальністю, порівняно з іншими регіонами України. Зима більш м'яка, літо менш жарке, ніж в інших регіонах.

У сільськогосподарському виробництві необхідно враховувати кліматичні умови, адже сонячна радіація, температура повітря і ґрунту, вологість повітря, опади, вітер впливають на ріст і розвиток рослин, визначають характер і продуктивність сільськогосподарського виробництва [2].

Врахування місцевих кліматичних особливостей районів області дає

можливість не тільки послабити шкідливий вплив несприятливих явищ при вирощуванні сільськогосподарських культур, але і при доборі найбільш врожайних культур, для раціонального розміщення культур по території, при плануванні строків польових робіт, для забезпечення тварин кормами, при боротьбі із шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур [3].

Як бачимо, наявна кількість позитивних температур на Волині достатня для досягання зернових, зернобобових, круп'яних культур, цукрових буряків, картоплі, льону та більшості овочевих культур. Кукурудза досягає лише ранніх і середньоранніх сортів та гібридів. Помідори лише ранньостиглих сортів досягають повної стиглості.

Перші приморозки на поверхні ґрунту починаються в листопаді, а останні весняні – в першій декаді травня. Тривалість безморозного періоду на поверхні ґрунту на 20 днів коротша, ніж у повітрі і становить в межах області 130-140 днів.

В області сніговий покрив з'являється в середньому – 24 грудня, а зникає 24 лютого. Середня ж дата остаточного сходження снігового покриву – 26 березня. Середня тривалість залягання стійкого снігового покриву становить 63 дні [1].

Важливим елементом клімату, який відіграє важливу роль у створенні сприятливих екологічних умов для сільськогосподарського виробництва, є опади. По території Волинської області кількість опадів зростає з північного заходу на південний схід від 536 мм до 640 мм. Протягом року опади розподіляються нерівномірно і становлять в середньому: взимку – 18, весною – 21, восени – 23, а влітку – 40 %. Як бачимо, найбільша кількість опадів припадає на літні місяці, які здебільшого зливові, з грозами та градом. В цей період випадає до 250-265 мм за один місяць. Тому запаси продуктивної вологи в ґрунті достатні для нормального росту і розвитку сільськогосподарських культур [1].

Нормальному росту і розвитку сільськогосподарських культур сприяють достатня кількість тепла і вологи в ґрунті.

Отже, на нашу думку, кліматичні умови області в цілому сприятливі для розвитку сільського господарства.

Розташування області у двох агрокліматичних зонах зумовлює відмінності в спеціалізації галузей сільського господарства південних і північних районів, що є своєрідністю її агрогеографічного положення.

Населення області на 01.01.2015 року нараховувало 1041,3 тис. осіб (2,3% населення України), у тому числі 543,7 тис. осіб, або 52,2 % міського та 497,6 тис. осіб, або 47,8 % сільського населення [1].

Майже 72 % населення сконцентровано у центральних і південних районах області, де щільність сягає 76 осіб на 1 км² (у середньому по Україні – 75 осіб). Північна частина Волині заселена рідше – 22-36 особи на 1 км², а в середньому по області цей показник становить 52 особи на 1 км².

Нерівномірність розміщення виробничого комплексу по території області знайшла своє відображення на рівні урбанізації окремих районів. Найбільший рівень урбанізації в Луцькому районі, високим рівнем урбанізації відзначається Ковельський, Іваничівський та Володимир-Волинський райони, які є промислово зорієнтованими.

У геоеконічному просторі України Волинська область посідає важливе місце, що зумовлено зручним транспортно-географічним положенням регіону, зосередженням тут значного природно-ресурсного, трудового та економічного потенціалу, особливостями історичного та територіального розвитку її господарства [3].

Не дивлячись на низьку частку реалізованої промислової продукції Волинської області в загальнодержавному обсязі, частка регіону у складі окремих видів діяльності вагоміша за середньообласний показник. На підприємствах області у 2015 році вироблено 92 % загальнодержавного обсягу електричних трансформаторів, більше половини (53,5 %) кетчупів та томатних соусів, третя частина майонезу та емульгованих соусів, 12,2 % замороженого м'яса великої рогатої худоби, 21,2 % деревостружкових плит та подібних плит з деревини, 12 % меблів для офісів і підприємств торгівлі [1].

Об'єктивне визначення місця та ролі області в країні було б неповним без аналізу основних показників функціонування економіки, приведених у розрахунку на 1 особу населення. Значною мірою вони підтверджують виявлені особливості розвитку області, роблять їх більш рельєфними [2].

Так, у 2015 році обсяг промислового виробництва у розрахунку на 1 особу населення в області був майже у 2,5 рази нижче за середньодержавний показник. Натомість продукція сільського господарства більша на 10 %. Однак, у 2005 році така диференціація становила 2 рази та 26 %, що підтверджує нижчі темпи розвитку економіки регіону у порівнянні із середніми показниками по Україні. Про це свідчать і показники валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу. Вищими, у порівнянні з Україною, був темп зростання обсягу експорту товарів (2,2 рази по області, 1,9 рази – по Україні).

Список використаних джерел: 1. Андрущук І.В. Геоінформаційне моделювання та екологічна оцінка природного агроресурсного потенціалу / Мольчак Я.О., Мисковець І.Я – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2016. – 164 с. 2. Заставецька О.В. Проблеми комплексного економічного і соціального розвитку агропромислових регіонів України/ О.В. Заставецька // Наукові записки Тернопільського Державного педагогічного університету. Серія : Географія. – 2002. – № 1 (7). – С.52-55. 3. Потапова А.Г. Конструктивно-географічні та соціально-економічні

фактори функціонування Волинського регіонального агропродовольчого ринку / А.Г. Потапова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Географія. – Вінниця, 2008. – Випуск 17. – С. 177–182.

УДК 332.146.2

М.В. Працибуда

pratsybuda@ukr.net

*Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. І.А. Островський
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
м.. Харків, Україна*

РОЗВИТОК SMART-ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

Європейський вектор розвитку України передбачає широке залучення інноваційних підходів до реформування економіки країни та її регіонів. Цей контекст обумовлює зростання уваги до інформаційних технологій та використання їх в різних сферах, зокрема, у публічному управлінні, економіці та суспільному житті. Сьогодні все частіше у різних сферах життя використовується термін «SMART». Громади та міста стають компактними територіями, з доступними для всіх мешканців можливостями участі у самоврядуванні, отримання послуг та сервісів у режимі онлайн. Крім того, завдяки такій SMART-модернізації підвищується комфорт проживання у громаді, робота органів місцевого самоврядування стає більш якісною, а зв'язок «влада-громада» – тіснішим. Тому актуальним і важливим є дослідження перспектив розвитку Smart-громад та в Україні та Харківській області.

Процес децентралізації влади створює принципово нові умови для життєдіяльності регіонів і територіальних громад Харківської області, адже система розселення регіону є давно сформованою та такою, що динамічно розвивається, але наразі її розвиток має асиметричний характер з орієнтацією на адміністративний центр регіону м. Харків, що стримує комплексну еволюцію регіону та гальмує розвиток периферійних територій [1, с. 56].

Побудова нової моделі територіальної організації влади й адміністративно-територіального устрою та покращення показників соціальної, виробничої, житлово-комунальної сфери, сфери телекомунікацій щодо вироблення та реалізації державної політики, гармонізованої з європейськими підходами на наднаціональному, національному та субнаціональному рівнях залежить як від спільних зусиль органів влади та місцевого самоврядування, бізнес-одиниць та громадськості, так і від поглиблення горизонтальних і вертикальних зв'язків на основі впровадження нормативного регулювання технічних параметрів мережевої інфраструктури як правової основи для регулювання внутрішнього ринку та створення сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі територіальних громад. Саме технічне регулювання та національна

стандартизація виступає тією первинною організаційно-технічною основою економічного та науково-технічного співробітництва територіальних громад у формуванні інфраструктурних мереж взаємодії і наслідком об'єктивної необхідності в управлінні економічними та виробничими процесами територій.

Smart-громади – це сучасна модель управління об'єднаними територіальними громадами, яка створена на засадах новітніх знань та інформаційних технологій для зручнішого розвитку даної території. Сутність SMART-громади полягає в розумному підході до управління громадою та її ресурсами. Управління такою громадою – це об'єднання зусиль всіх, хто в ній живе та працює, – і влади, і комунальних служб, і представників бізнесу, і громадян. SMART-громада забезпечує комфортні і безпечні умови для проживання, спрощує технології користування сервісами, які пропонують міські установи.

На ґрунті конвергентного бачення у розвинутих країнах активно розвивається напрям трансформації невеликих міст на «розумних засадах» [2], так само як і напрям сільського smart-розвитку [3]. З часом різноманіття громад, які можуть розвиватися у smart-напрямі, було визнане і на високому офіційному рівні, зокрема у США (Національна рада з науки і технологій). Тому впроваджуючи Smart-громади, Україна може спиратися на світовий досвід.

24 лютого 2017 року Інститут громадянського суспільства представив декларацію «Про розумне зростання в об'єднаних територіальних громадах» згідно з яким Smart-громади будуть впливати на наступні аспекти:

- *розумна освіта*, тобто впровадження нових технологій в місцеву освіту, а також зміна якості навчання для отримання молоддю необхідних навичок для реалізації їх можливостей;
- *розумна місцева політика*, тобто можливість органів місцевого самоврядування правильно використовувати свої ресурси та створити конкретну спеціалізацію свого регіону;
- *розумна організація життєвого простору*, тобто здатність органів місцевого самоврядування забезпечити свої громади необхідними благами та послугами;
- *розумне використання ресурсів та охорона довкілля*, коли діяльність в громаді не має шкодити довкіллю та здоров'ю людей;
- *розумна влада*, коли місцева влада повинна знати свої цілі, а також забезпечити знаннями майбутніх керівників громади [4].

Мабуть головним недоліком створення Smart-громад – це сильна залежність від реформи децентралізації, тому при помилках у реформі деякі аспекти в Smart-громадах не будуть правильно функціонувати. Наприклад досі відсутня система бізнес-модель партнерства, щодо впровадження нової інфраструктури.

Ще один суттєвий недолік – це те, що на даний момент органи місцевого самоврядування працюють паралельно з органами місцевої влади (яких, згідно реформи мали розформувати), через що органи місцевого самоврядування мають обмежені права.

Таким чином, Smart-громади – це можливість для об'єднаних територіальних громад впровадити сучасні інформаційні технології, які зможуть спростити управління, модернізувати розвиток своєї громади, залучити інвестиції, та покращити життя своїх громадян.

Таким чином, на сьогоднішній день у нашому місті створений і активно впроваджується проєкт SMART CITY, який передбачає впровадження нових технологій у сферах міста. Спочатку бренд було представлено виключно як концепцію розвитку туризму, як складову розвитку міста, але сьогодні ми можемо впевнено сказати, що концепція SMART CITY актуальна для комплексного розвитку Харкова як розумного міста. Smart City Kharkiv – це сучасний мегаполіс, який активно підтримує розвиток бізнесу і прислухається до громадських ініціатив, вчиться залучати позабюджетне фінансування і працювати з грантами. Тут впроваджують нові ефективні технології в усіх сферах – від управління містом і поліпшення структури його економіки, реалізації проєктів з енергоефективності та переходу на нові екологічно чисті види палива – до самих простих повсякденно зручних чинників: зарядні пристрої для електричних транспортних засобів на муніципальних автостоянках, система єдиного електронного квитка та багато іншого.

Список використаних джерел: 1. Немець К.А. Роль та значення заселенсько-розселенських процесів для розвитку соціогеосистеми Харківської області / К.А. Немець, К.О. Кравченко // *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць.* – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – Вип. 19(1). – С. 54-59. 2. *Smart cities Ranking of European medium-sized cities. Final report, October 2007* / Centre of Regional Science, Vienna University of Technology. – Vienna, 2007. – 28 p. 3. Ward J. *The smart rural community* / Jesse Ward; National Telecommunications Cooperative Association. – Arlington, VA, 2012. – 30 p. 4. *Розумне зростання в об'єднаних територіальних громадах: декларація інституту громадянського суспільства* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/4378>

A NETWORK OF URBAN SETTLEMENTS OF THE REPUBLIC OF SRPSKA (BOSNIA AND HERZEGOVINA)

The Republic of Srpska is an entity of Bosnia and Herzegovina, established in 1995. It covers an area of 24,666 km² or 49% of the territory of Bosnia and Herzegovina. By separating the territory of the Brčko District in 1999, not only was the area of the RS reduced, but its territory was cut into two parts: eastern and western, and the far reaching consequences are reflected not only in the network of settlements, but also in the political stability and the very survival of the integral Republic of Srpska. In addition, the already atypical form of territory, which is primarily the result of the ethnic-religious war, caused, among other things, a nonrational territorial organization of a network of urban settlements [1], which can be studied from a hierarchical or vertical, spatial or horizontal and temporal dimension.

The settlement network of The Republic of Srpska consists of 57 municipalities, 7 cities with 2,756 settlements. The status of urban settlements has been allocated to 45 settlements [2], many of which do not meet certain criteria of urban settlements. Recent development and the current situation in the spatial organization of the network of urban settlements of The Republic of Srpska, which is primarily the result of the civil war in Bosnia and Herzegovina in the 1990s, clearly indicates the existence of many problems, which present today and will probably in the future as well an obstacle in its overall urban development. Compared to 1991, only 16 municipalities remained within the same borders, while 26 municipalities had major or minor corrections of the territory, and 20 new municipalities were formed, whose former administrative centres, mostly urban, remained on the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Thus, on the territory of The Republic of Srpska, new municipal centres were formed, mostly less urbanized and with agricultural and rural characteristics. It should also be noted that from the total number of administrative -territorial units only Banjaluka, Prijedor, Laktaši, Čelinac, Prnjavor and Milići are not border municipalities. The degree of centralization of the municipal territory is also very diverse and ranges from 0.75 (Trebinje) to only 0.03 (Berkovići) [1].

The process of industrialization, that is, urbanization and deagrarization as the following processes, led to demographic growth and accelerated development of urban settlements. However, the Republic of Srpska was affected by the intensive urbanization process only in the second half of the twentieth century. The degree of urbanization of the Republic of Srpska, measured by the share of urban population in the total population, is about 40%, which is a relatively low percentage compared to the European average.

The network of urban settlements of the Republic of Srpska today is characterized by disproportionality, incoherence and asymmetry, with evidently low number of large cities and absence of urban settlements of a population size of 200,000 to 1, 000, 000 inhabitants. Apart from the City of Banja Luka, which in 2013 had 150,997 inhabitants, all other urban centres on the territory of The Republic of Srpska belong to the category of medium and small towns. A group of small urban settlements (fewer than 20,000 inhabitants) consists of 39 cities. There are 245,946 inhabitants (18.5%) of the total population in this group, and in the group of medium-sized towns (from 20,000 to 100,000 inhabitants) there are 4 settlements (Bijeljina, Doboj, Prijedor and Trebinje) or 130,209 inhabitants (9.8 %) and in the group of large cities – Banja Luka (more than 100,000 inhabitants) 150,997 inhabitants (11.4% of the total population). Therefore, the Republic of Srpska does not have a properly and evenly developed urban system.

Polarization of the network of (urban) settlements of The Republic of Srpska, as its crucial characteristic, is confirmed by the data that almost 24.7% of the total population is concentrated in urban settlements located in the western part of The Republic of Srpska. Spatial-demographic polarization is manifested by the concentration of the population in the gravitational spheres of larger urban centres, where the City of Banja Luka has the primacy in demographic expansion, primarily because of its leading administrative, developmental and service functions. The following regional centres are characterized by similar developmental tendencies: Prijedor, Doboj, Bijeljina, Istočno Sarajevo and Trebinje, and to a lesser extent subregional centres: Novi Grad, Gradiška, Mrkonjić Grad, Derventa, Brod, Šamac, Zvornik, Višegrad and Foča. At the same time, these zones of the population concentration present developmental axes around the regional centres: Banja Luka, Bijeljina, Doboj and Prijedor [3]. First of all, Bijeljina, Doboj and Prijedor, as the only major urban settlements in the last decade of the last century, were given the opportunity to develop more intensively, as the leading developmental centres of the national territory, besides Banja Luka. However, the war destruction and the collapse of the economy that The Republic of Srpska faced, as well as the already depopulated rural hinterland of these cities, did not allow intensification of their development, in terms of the population concentration and consequently other contents.

The effects of population concentration in the Banja Luka metropolitan area, where about 18% of the total population is concentrated, are primarily the result of intensive immigration of the population from the entire territory of the state. The disintegration of Bosnia and Herzegovina made Banja Luka the capital of The Republic of Srpska, which further strengthened its position in relation to the insufficiently developed network of urban settlements.

Analyses of national urban systems show that, depending on: the level of economic development, political situation, tradition of urban development, position in the international environment, the size of the country, etc., the size of cities can range from an irregular form with a high index of urban primacy, through transitional forms to the completely regular. The index of urban primacy of Banja Luka that is 3.3, and the percentage of the population living in Banja Luka, 11.4% of the total state population, indicate that The Republic of Srpska does not have a proper and

evenly developed urban system. The irregular order of the size of cities with a high index of urban primacy most often correlates to an irregular urban network with peripherally placed major cities (Vresk, M. 1984) [4].

Taking into account the current situation of the network of urban settlements, the Spatial Plan of the Republic of Srpska until 2025 proposes the following functional-hierarchical structure of the Centres at the level of the Republic:

- 1st. rank – the largest city and administrative centre of the Republic – Banja Luka;
- 2nd. rank – primary regional centres – Bijeljina, Doboj, Istočno Sarajevo, Prijedor and Trebinje;
- 3rd. rank – secondary regional centres – Gradiška, the triad centre Derвента-Šamac-Brod, Zvornik, Mrkonjić Grad, Novi Grad, Višegrad and Foča;
- 4th. rank – primary local centres (urban centres of municipalities);
- 5th. rank – secondary local centres (rural centres of municipalities) [5].

Acknowledgement: The paper presents results of the research conducted within the project No.176017, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

References: 1. Гатарих Р. Д., Живановић, З. (2011). *Актуелни проблеми просторне организације мреже насеља Републике Српске*, Зборник радова, Трећи конгрес српских географа, Географско друштво РС, ПМФ Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука. 2. Гатарих, Д., Иванишевић, М. (2015). *Просторни ареали депопулационих руралних насеља у Републици Српској*, 4. српски конгрес географа, Универзитет у Београду – Географски факултет, Београд. 3. Маринковић, Д., Мајић А. (2015). *Просторна дистрибуција становништва Републике Српске према резултатима пописа становништва 2013. године*, 4. Српски конгрес географа, Универзитет у Београду – Географски факултет, Београд. 4. Vresk, M. (1984). *Razvoj urbanih sistema u svijetu*. Zagreb: Školska knjiga. 5. *Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2015*, ЈУ „Нови Урбанистички завод Републике Српске“, Бања Лука, 2015.

*** *The Census of Population, Households and Dwellings in BiH 2013, The Republic of Srpska, Preliminary results, banja Luka, 2014.*

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 338.26(477): 352

В.М. Горбик
7775622@ukr.net

«Спеціалізоване лісогосподарське підприємство «Київоблагроліс» м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Характерною ознакою розвитку України останнім часом стала орієнтація на європейську інтеграцію. Це ставить перед нашою державою низку актуальних завдань, пріоритетного значення серед яких набувають: реформування владних відносин, визначення стратегії реалізації принципів стійкого розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях; дотримання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Практичне втілення цих завдань потребує удосконалення національної системи регіонального управління, реформування адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в інтересах територіальних громад. Комплекс цих питань і обумовлює актуальність дослідження наукової проблематики.

Серед сучасних проблем регіонального розвитку особливої гостроти для України набувають наступні: незбалансованість та посилення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів; невідповідність наявної в Україні системи адміністративно-територіального устрою сучасним умовам господарювання та вимогам ефективності публічної влади. Невизначеною залишається територіальна основа місцевого самоврядування (громади), без чого неможливо здійснити формування ефективної публічної влади в Україні тощо. Така ситуація не дозволяє значною мірою враховувати потреби громадян, мешканців відповідних територіальних одиниць; перешкоджає ефективному здійсненню державної регіональної політики та політики місцевих органів влади. Застарілість системи та базових принципів організації регіонального управління в Україні зумовлюють необхідність її реформування [1, с.7].

Основні проблеми, що існують у сучасному управлінні регіонами викликані низкою причин, серед яких можна виділити: недосконале нормативно-правове забезпечення управління регіонами; відсутність системності і комплексності при розробці і реалізації державної регіональної політики в цілому та програм і стратегій регіонального розвитку зокрема; надмірна централізація питань управління регіональним розвитком, що призводить до недостатнього врахування інтересів і особливостей регіонів в управлінні ними; слабкість інститутів громадянського суспільства та низький

рівень залученості територіальних громад до вирішення питань місцевого розвитку; недоліки у фінансовому забезпеченні питань регіонального управління (відсутність достатніх фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, залежність від державних субвенцій, невміння та неготовність представників органів управління регіонального та місцевого рівня до пошуку альтернативних джерел фінансування питань розвитку власних територій). Кризові явища в економіці нашої держави, які характеризуються значним коливанням валютних курсів, падінням національної валюти, скороченням ринків збуту, стрімким зниженням реальних доходів населення вже призвели до значного погіршення стану багатьох українських підприємств, матимуть наслідком подальший спад в економічній сфері та зубожіння населення, що істотно ускладнить наявні проблеми в управлінні регіональним розвитком.

У сучасних умовах державі необхідно приділити першочергову увагу розробці та реалізації заходів щодо мінімізації наслідків економічної кризи та стабілізації економіки України. Одним із напрямів забезпечення подальшого розвитку економіки держави в умовах європейської інтеграції нашої країни є підтримання курсу на інноваційний розвиток економіки держави та регіонів. Адже лише таке її спрямування може забезпечити конкурентоспроможність нашої держави в подальшій перспективі. При цьому слід зазначити, що управління в сучасних умовах є однією з найбільш динамічних сфер і без використання інноваційних підходів до управління, в тому числі до управління регіональним розвитком, складно забезпечити не лише його ефективність, а й відповідність вимогам часу.

Застосування інноваційних підходів до регіонального розвитку має бути зорієнтовано на наступне: посилення внутрішньої мотивації на регіональному (місцевому) рівні до соціально-економічного зростання; створення на регіональному рівні ефективних господарських структур, орієнтованих на інтенсифікацію використання наявного на місцях ресурсного потенціалу; формування на регіональному (та міжрегіональному) рівні конкурентних виробничих систем інноваційного типу; першочергове задоволення внутрішніх потреб територій за рахунок власних і залучених ресурсів [2, с. 6].

Серед відомих інноваційних підходів до управління регіональним розвитком у сучасних умовах на особливу увагу заслуговують:

– кластери – створення умов для виникнення і розвитку кластерів у різних сферах життєдіяльності регіону, сприятиме об'єднанню наукового і виробничого потенціалу регіонів, при правильному застосуванні може сприяти вирішенню стратегічних завдань регіонального розвитку, покращанню соціально-економічних показників та розбудові виробничої і соціальної інфраструктури регіону.

– державно-приватні партнерства – основною задачею створення такого партнерства, виходячи із досвіду зарубіжних країн, є забезпечення розвитку соціальної інфраструктури та задоволення соціальних і побутових потреб населення.

– міжрегіональне співробітництво – в сучасних умовах цей підхід до управління регіональним розвитком набуває особливої актуальності і може

принести значний зиск як окремим регіонам так і державі в цілому. Створення різних типів міжрегіонального співробітництва в економічній, соціальній, культурній, освітній та інших сферах, окрім підвищення потенціалу розвитку регіонів і досягнення безпосередніх економічних чи соціальних результатів від такої взаємодії сприятиме налагодженню міжрегіональних зв'язків, які ускладнились унаслідок суспільних процесів, що відбувалися в нашій державі останнім часом та тривалої спекуляції значної частини політичних сил на регіональних відмінностях. Міжрегіональне співробітництво з іншими країнами сприятиме посиленню потенціалу і темпів розвитку прикордонних регіонів, а також подальшій інтеграції України в європейське співтовариство.

Упровадження інноваційних підходів в управлінні регіональним розвитком вимагає зміни розуміння сутності і процесу управління регіоном у сучасному суспільстві. Воно може бути ефективним лише при дотриманні принципів системності та комплексності при розробці відповідних заходів і здійсненні управлінського впливу. Забезпечити таку комплексність має впровадження в управлінні регіональним розвитком таких напрямів, як: формування інноваційної інфраструктури в регіоні; формування корпоративної культури як серед держслужбовців та посадових осіб місцевого самоврядування, так і в бізнес-середовищі регіону; використання творчого потенціалу; налагодження максимальної співпраці між бізнесом, владою і громадськістю; пошук і освоєння нових напрямів і джерел залучення коштів (наприклад, фонди регіонального розвитку, місцеві меценати, гранти європейських організацій тощо); децентралізація в управлінні регіональним розвитком; використання потенціалу регіонів при забезпеченні узгодження регіональних інтересів із загальнодержавними; здійснення освітніх та пропагандистських заходів, спрямованих на забезпечення змін у свідомості громадян, в сприйнятті ними власної ролі в процесі регіонального розвитку, навчання, формування схильності до інновацій тощо.

Список використаних джерел: 1. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с. 2. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С.О. Біла, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко, В.І. Жук [та ін.] ; за ред. С.О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «АГРАРНА СФЕРА»

Актуальність проблеми. Аграрна сфера посідає важливе місце в економіці суспільства, оскільки від її розвитку залежить нормальне функціонування всього господарського комплексу країни, продовольча безпека, добробут населення. Проте, попри широке коло науковців, які працюють у цій сфері залишається низка питань, які потребують подальшого дослідження. Актуальність проведення наукового дослідження зумовлена відсутністю у науковій літературі чіткого тлумачення поняття «аграрна сфера», яке на сьогоднішній день потребує уточнення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Численні представники вітчизняної аграрно-економічної та суспільно-географічної наукових шкіл мають безліч публікацій, у яких використовується базова аграрна термінологія, проте, актуальною залишається проблема неоднозначного розуміння та тлумачення даних термінів. Серед вітчизняних науковців можливості аграрного ринку України досліджували Т.М. Кравець [3,4], В.І. Курило [5], А.В. Марущинець [6], П.Т. Саблук [7], О.О. Созінов [9], І.С. Цимбалюк [10].

Мета роботи полягає у визначенні сутності та структури аграрної сфери, узагальненні даного поняття та його зв'язку із іншими категоріями.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогодні існує два підходи до трактування поняття «аграрна сфера». Відповідно до першого підходу, основою аграрної сфери є сільське господарство. Згідно з другим підходом, до складу аграрної сфери входять соціальні, економічні, науково-технічні, екологічні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що включає весь агропромисловий комплекс із наявною у ньому системою зв'язків.

Проведемо семантичний аналіз складових терміну «аграрна сфера». Слово «аграрний» (від лат. «agricolus» – земельний) означає процес, пов'язаний із використанням землі для виробництва сільськогосподарської продукції. Слово «сфера» (від лат. «sphaera» – куля) – межі поширення будь-якого явища, простір. Розглянемо визначення поняття «аграрна сфера» (табл. 1):

Поняття «аграрна сфера» досить пов'язане із такими категоріями «аграрний сектор», «агропромисловий комплекс» (рис. 1). Аграрний сектор є дещо ширшим поняттям, ніж «аграрна сфера», оскільки включає сільське й рибне господарство, харчову промисловість, переробку сільськогосподарських продуктів, науку та освіту, соціальну сферу села, їх матеріально-технічне та

фінансове забезпечення [8]. Щодо агропромислового комплексу, то аграрна сфера є першою базовою його ланкою [6].

Таблиця 1

Тлумачення поняття «аграрна сфера»

№	Рік	Джерело	Визначення
1	2001	Созінов О.О. [9]	Частина біосфери, природна та соціальна категорія, якій притаманні фундаментальні закономірності внутрішнього розвитку, що є результатом взаємодії різних природних і соціально-економічних факторів.
2	2012	Кравець Т.М. [3]	Поєднання ланок господарства, діяльність яких пов'язана з виробництвом, переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, усі аграрні відносини, соціально-культурні відносини в сільській місцевості, традиції, духовна і матеріальна культура, менталітет сільського населення, ставлення міського населення до села.
3	2012	Забуранна Л.В. [2]	Складна соціально-економічна та агробіологічна система природи і суспільства, особливістю якої є виробництво агропродовольства і сировини, забезпечення умов і якості життя сільського населення.
4	2014	Кравець Т.М. (на основі сегментно-сферичного підходу) [4]	Сфера, що формується в межах геосфери на стику суспільної і природної сфер, утворюючи демографічний, соціальний, економічний, екологічний, технічний, політичний, духовний, інтелектуальний сегменти.
5	2014	Курило В.І. [5]	Сільськогосподарська галузь економіки та інші галузі, які забезпечують виробництво будь-яких засобів виробництва сільськогосподарської продукції, її переробку, зберігання та реалізацію. У широкому розмінні – аграрний сектор економіки держави у взаємозв'язку із соціальною інфраструктурою сільської місцевості.
6	2016	Марущинець А.В. [6]	Комплекс виробництв сільськогосподарської продукції, що розвивається в межах певної території на основі наявних в ній умов та ресурсів.
7	2017	Цимбалюк І.О. [10]	Охоплює сільськогосподарське виробництво, підприємства первинної переробки його продуктів і пов'язаних з ними обслуговуючих підприємств, забезпечення реалізації аграрної продукції та функціонування соціальної інфраструктури, а також систему державного впливу в рамках аграрної політики на міжнародному, національному й регіональному рівнях.

Забуранна Л.В. розглядає аграрну сферу як найважливішу життєзабезпечувальну (виробничу і середовищну), яка включає переважну частину сільського населення. Структурно аграрна сфера складається з наступних компонентів: соціально-економічного (людський капітал від аграрної діяльності, аграрні послуги), економічного (аграрне виробництво), екологічного (аграрні ландшафти) [2].

Рис. 1. Співвідношення понять дотичних до аграрної сфери [3]

Марущинець А.В. називає аграрну сферу виробничо-територіальною системою, яка складається з трьох компонентів: сільського господарства, території з її природними умовами та ресурсами, населення з його трудовими ресурсами (рушійна сила функціонування та розвитку аграрної сфери) [6].

Аграрна сфера має свої особливості та функції (рис. 2), серед яких виділяються три основні: соціально-економічний розвиток сільської місцевості – розвиток села в духовному і матеріальному плані, розвиток інфраструктури, культурних та духовних об'єктів; продовольча – забезпечення населення продуктами харчування; сировинна – забезпечення підприємств сільськогосподарською сировиною [1, 3, 10].

Аграрна сфера є всеохоплюючою для сільської місцевості та включає усі процеси людської життєдіяльності на селі: аграрно-виробничі, соціальні в усій широті їх прояву [5].

Висновки. На основі аналізу сутності поняття «аграрна сфера» спробуємо дати їй узагальнююче визначення. Аграрна сфера – комплекс галузей господарства, який включає сільськогосподарське виробництво, переробку та збут сільськогосподарської продукції, аграрні та соціально-культурні відносини у межах сільської місцевості. Дотичними до «аграрної сфери» є поняття «аграрний сектор» та «агропромисловий комплекс», складовими яких є «аграрна сфера». Розглянувши різні структури аграрної сфери, відзначаємо, що у кожній із них головним елементом виступає сільське господарство. Головними функціями аграрної сфери є сприяння соціально-економічному розвитку сільської місцевості, продовольча, сировинна.

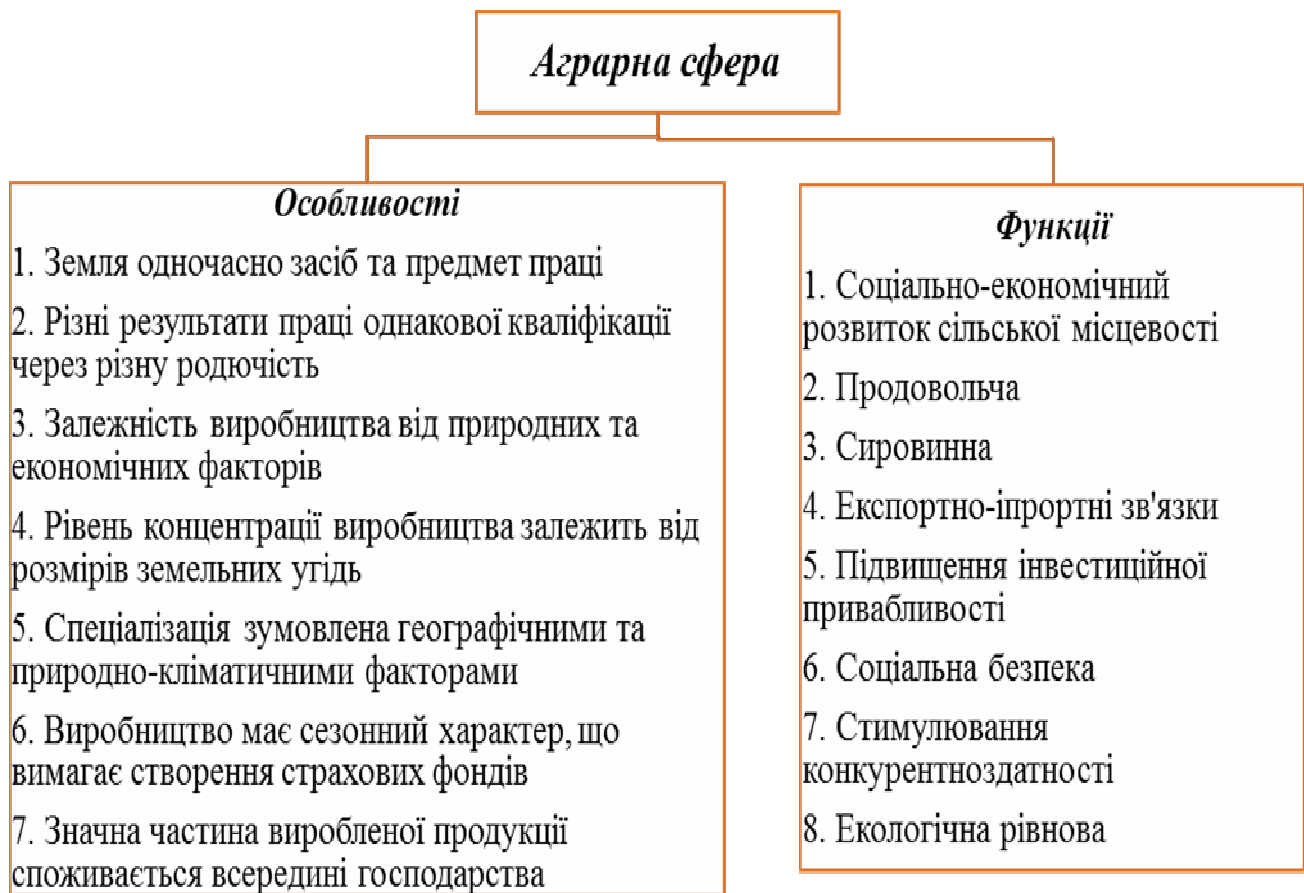

Рис. 2. Особливості та функції аграрної сфери (побудовано автором за [1,3])

Список використаних джерел: 1. Ажнюк М.О. *Основи економічної теорії: навчальний посібник* / М.О. Ажнюк, О.С. Передрій. – К.: Знання, 2008. – 365 с. 2. Забуранна Л.В. *Розвиток інноваційних процесів в аграрній сфері* / Л.В. Забуранна, С.В. Забуранний // *Агросвіт*. – 2015. – Вип. 18. – С. 3-9. 3. Кравець Т.М. *Суспільно-географічні аспекти функціональної трансформації аграрної сфери Львівської області* / Т.М. Кравець // *Географія та туризм*. – 2012. – Вип. 23. – С. 209-216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_23_35. 4. Кравець Т.М. *Соціальна складова структурної трансформації аграрної сфери Львівської області* / Т.М. Кравець // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4 : Географія і сучасність*. – 2014. – №. 20. – С. 143-151. 5. Курило В.І. *Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій* / В.І. Курило // *Економіка АПК*. – 2014. – № 2. – С. 87-92. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_ark_2014_2_14. 6. Марущинець А.В. *Трансформація аграрної сфери та соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я* : дис. ... канд. геогр. наук / А.В. Марущинець. – К.: Інститут географії НАН України, 2016 – 196 с. 7. Присяжнюк М.В. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)* / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с. 8. *Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року* : Закон України від 18 жовт. 2005 р. № 2982-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2982-15> (дата звернення: 17.10.2017). 9. Созінов О.О. *Агросфера України у XXI столітті* // О.О. Созінов // *Вісник НАН України*. – 2001. – Вип. 10, С. 7-16. 10. Цимбалюк І. *Теоретичний аналіз сутності та складників дефініції «аграрна сфера»* / І. Цимбалюк, Л. Риковська // *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. – 2017. – Вип. 4. – С. 13-19.

ЩОДО ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ЛАНДШАФТУ

Загальновідомим є те, що антропогенний вплив на природні геосистеми спричиняє появу нових елементів техногенного походження у середовищі цих геосистем та структурну зміну їх компонентів. Похідна геосистема включатиме не тільки природні складові, але і штучно створені компоненти, так зване *артеприродне середовище*. Подібна властивість перетворених геосистем є найбільш яскраво представленою саме на *урбанізованих територіях*. Таким чином, доцільно ввести поняття новітньої геосистеми – *урбогеосистеми (УГС)*. Остання визначається як таке системне утворення, що знаходиться в окремому екстенті географічного простору, і є несталою природно-антропогенною системою – взаємозв'язаною сукупністю архітектурно-будівельних об'єктів та різко порушених природних екосистем [1].

Історичні етапи формування, функціонування та розвитку урбогеосистем перетворили природні форми земної поверхні, змінили контури річкових басейнів, порушили природні елементарні ландшафти. Складні природні ландшафтні форми переростали у архітектурні ансамблі з властивими їм штучними складовими. Зараз урбанізовану територію слід розглядати як ландшафтний комплекс, в якому співіснують природні, техногенні і соціальні (суспільні) компоненти. З цієї точки зору виникає необхідність введення поняття *суспільно-географічного ландшафту (СГЛ)*. СГЛ доцільно вважати *просторовим інтегруванням* у тому самому географічному екстенті, у якому функціонує УГС, архітектурно-містобудівних об'єктів (міське середовище) та соціуму з природним ландшафтом. СГЛ формуються у процесі функціонування, динаміки та розвитку урбогеосистеми, і забезпечує складне і багатокомпонентне просторово-часове поєднання міського середовища, суспільних явищ і процесів з природними екосистемами та має впроваджувати оптимальні можливості для сталого спільного функціонування природи і соціуму.

Таким чином, СГЛ є, по-перше, продуктом господарської діяльності людини і лише, по-друге – результатом дії природних факторів. Сталість *структури суспільно-географічного ландшафту* обумовлюється процесами його *самоорганізації*. Ці процеси корегуються рівнем людської цивілізації, суспільно-економічними відносинами та естетично думкою того чи іншого періоду суспільного розвитку, природні ландшафти при цьому докорінно перебудовуються, на їх місці формується згадане вище у тексті *артеприродне середовище*.

Формування, функціонування та подальший розвиток суспільно-географічного ландшафту відбувається на арені певного природного ландшафту,

який в свою чергу є сукупністю як компонентів неживої (абіотичної) природи ландшафту – рельєф, кліматичні умови, джерела води, так і живої природи (біоти) – рослинність і тваринний світ. Іншим важливим фактором формування та розвитку суспільно-географічного ландшафту є людина (суспільство) і всі види діяльності, які вона здійснює в межах урбаністичного середовища, в тому числі і техносфера, що охоплює промислові підприємства, житлові та адміністративні будинки, транспорт. Варто зауважити, що елементи природи, які включаються в містобудівні системи, завжди в певній мірі змінені діяльністю людини, по суті, будь-який природний елемент – рослинність, тваринний світ ґрунти, водні об'єкти – формуються і розвиваються в режимі, створеному за рахунок різноманітних інженерних і технічних засобів. Тому говорити про природні компоненти в межах суспільно-географічного ландшафту можна з певним ступенем умовності. Таким чином, природна складова, як компонент СГЛ, виступає двояко: як умова (ресурси) їх розвитку та як матеріальний компонент системи, що відрізняється від техногенних компонентів характером і природною динамікою розвитку.

Якщо провести зрозумілу, на нашу думку, аналогію із *міською ландшафтно-технічною системою* розвиток суспільно-географічного ландшафту повинен мати двоякий характер: з одного боку він функціонує та розвивається за законами природи, а з іншого – за законами соціально-економічного розвитку суспільства [5].

Суспільно-географічний ландшафт є відкритою системою, а це означає, що він тісно пов'язаний із зовнішнім середовищем і природним ландшафтом, а базі якого він розвивається. Він, по-перше, є потужним споживачем речовини, енергії та інформації, які надходять із зовні, по-друге, виступає як джерело викидів речовин у навколишнє середовище. Отже, розвиток суспільно-географічного ландшафту, як похідної розвитку урбогеосистеми, можливий лише за рахунок використання матеріальних та енергетичних можливостей зовнішнього середовища, що його оточує, а тому його більш-менш ізольований розвиток є неможливим [4]. Крім цієї дуже важливими є ще дві наступні умови.

По-перше, дуже велике значення для стійкості суспільно-географічного ландшафту по відношенню до факторів зовнішнього середовища також має *закон необхідного різноманіття*, особливо важливу роль у цьому грає функціональне різноманіття природних умов. Тому великі міста виникали переважно на кордонах суші, моря та природних зон. Тут створювалися природні передумови для формування та розвитку міста. По-друге, специфічною особливістю для розвитку суспільно-географічного ландшафту є його "прив'язка" до певного місця у географічному просторі. Існує різниця між особливостями розвитку та функціонування міського середовища та особливостями людської діяльності, наприклад, в гірських районах або на рівнині, на узбережжі моря чи в пустельних регіонах, на півночі чи в тропічних широтах [3].

На нашу думку, головне місце у предметних дослідженнях суспільно-географічних ландшафтів із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення і відповідної ГІС-платформи займає *інтеграція різноманітних*

даних із наступною візуалізацією проміжних або кінцевих результатів їх обробки [2]. Зокрема, у предметній галузі аналізу міського середовища і визначення морфології / динаміки архітектурних змін СГЛ певного міста дуже важливим для досягнення результатів є визначення через геообробку із наступною візуалізацією так званих *паттернів* (певних класів) просторового розповсюдження різноманітних архітектурних форм та міської інфраструктури (рис. 1).

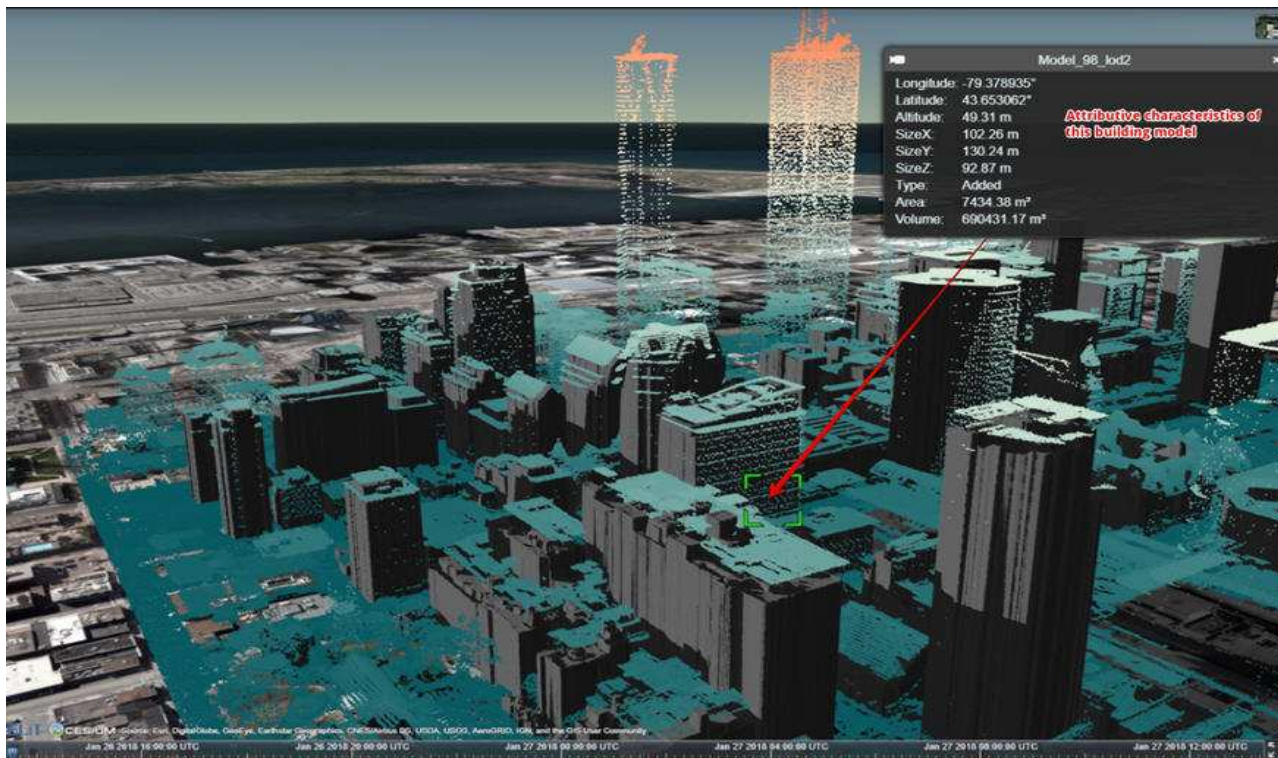

Рис. 1. Суспільно-географічний ландшафт великого міста, змодельований у веб-інтерфейсі програмного забезпечення *ELiT* (авторська ілюстрація)

У вказаному вище відношенні зрозуміло, що великі обсяги як первинних, так і похідних даних щодо суспільно-географічних ландшафтів урбанізованих територій без застосування засобів геоінформаційного аналізу і просторового моделювання важко обробляти та майже неможливо ефективно аналізувати.

Список використаних джерел: 1. Костріков С.В. Програмне забезпечення ГІС для LiDAR-технології дистанційного зондування в цілях аналізу урбогеосистем / С.В. Костріков, Д.Л. Кулаков, К.Ю. Сегіда // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії – ГІС-форум'14: Збірник наукових праць. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2014. – Вип. 19. – С. 45-52. 2. Костріков С. Веб-застосування *ELiT* – програмне забезпечення для моделювання і аналізу міського середовища / С. Костріков, Д. Бубнов, А. Кострікова, Р. Пудло // Збірник матеріалів конференції «ГІС-Форум»-2018» - Харків, 2018 – С. 56-59. 3. Лихачева Э.А. Город – экосистема / Э.А. Лихачева, Д.А. Тимофеев, М.П. Жидков и др. – М.: ИГРАН, 1996. – 336 с. 4. Малаховская М.В. Урбанистическая система как способ формирования человеческого капитала региона: институты и инновационного механизма развития : монография / М.В. Малаховская, Н.Г. Цап, Н.А. Ярушкіна, Б.Б. Шаракчинова ; под ред. М.В. Малаховской. – Томск : Изд-во Том. гос. архит.-строит. унта, 2014. – 356 с. 5. Яценюк Ю.В. Міські ландшафтно-технічні системи (на прикладі міста Вінниці): [монографія] / Ю.В. Яценюк. – Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2015. – 200 с: іл. – Бібліогр.: с.181-19.

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ СВІТОВИХ МІСТ

Роль та вплив міст, на сучасному етапі розвитку суспільства, не підлягає сумніву. Особливо гостро проблема вивчення урбаністичних процесів та міст, зокрема, стає в епоху світової глобалізації та становленні такої категорії міст, як світові міста.

Значна плеяда науковців присвятили темі дослідження міст, в тому числі світових міст, ряд робіт. Проте більшість робіт ґрунтуються на визначення теоритичних особливостей даної теми, та кількісних характеристик світових міст. *Метою* даного дослідження є аналіз існуючих підходів до визначення критеріїв виділення світових міст та їх узагальнення.

Формування концепції світових міст має досить довгу історію. Засновником напрямку вивчення міст як світових та основоположником дефініції «світові міста» є британський урбаніст П. Геддес [3]. Вперше термін світові міста було згадано в праці П. Геддеса «Еволюція міст» 1915 року автор при виділення світових міст, як світових центрів використав поєднання трьох основних критеріїв, що надалі стануть основою концепції світових міст, а саме:

- політичний вплив;
- економічна значимість;
- людність міста (чисельність населення).

Значний внесок в формування сучасної концепції світових міст зробив П.Холл – британський урбаніст [2]. В книзі «Світові міста» 1966 р, автор окрім визначення поняття «світові міста», представляє ряд критеріїв, за якими він виділяє міста як світові. Серед цих критеріїв:

- національний та світовий політичний вплив;
- міста є:
 - o центрами світової торгівлі;
 - o місцями локації важливих урядових, міжнародних та громадських організацій;
 - o важливими транспортними центрами;
- значний інформаційний та комунікаційний потенціал;
- зростання ролі міста на транснаціональному рівні.

Подальший розвиток концепції світових міст має продовження в працях американського вченого Дж. Фрідмана, зокрема в книзі «Гіпотеза виникнення глобальних міст» 1982 року [1]. В своєму дослідженні Дж. Фрідман вживає дефініції «світове місто» та «глобальне місто» як синоніми та представляє ряд індикаторів (критеріїв), що ідентифікують міста як світові. До головних індикаторів світових міст Дж. Фрідман відніс (рис.1):

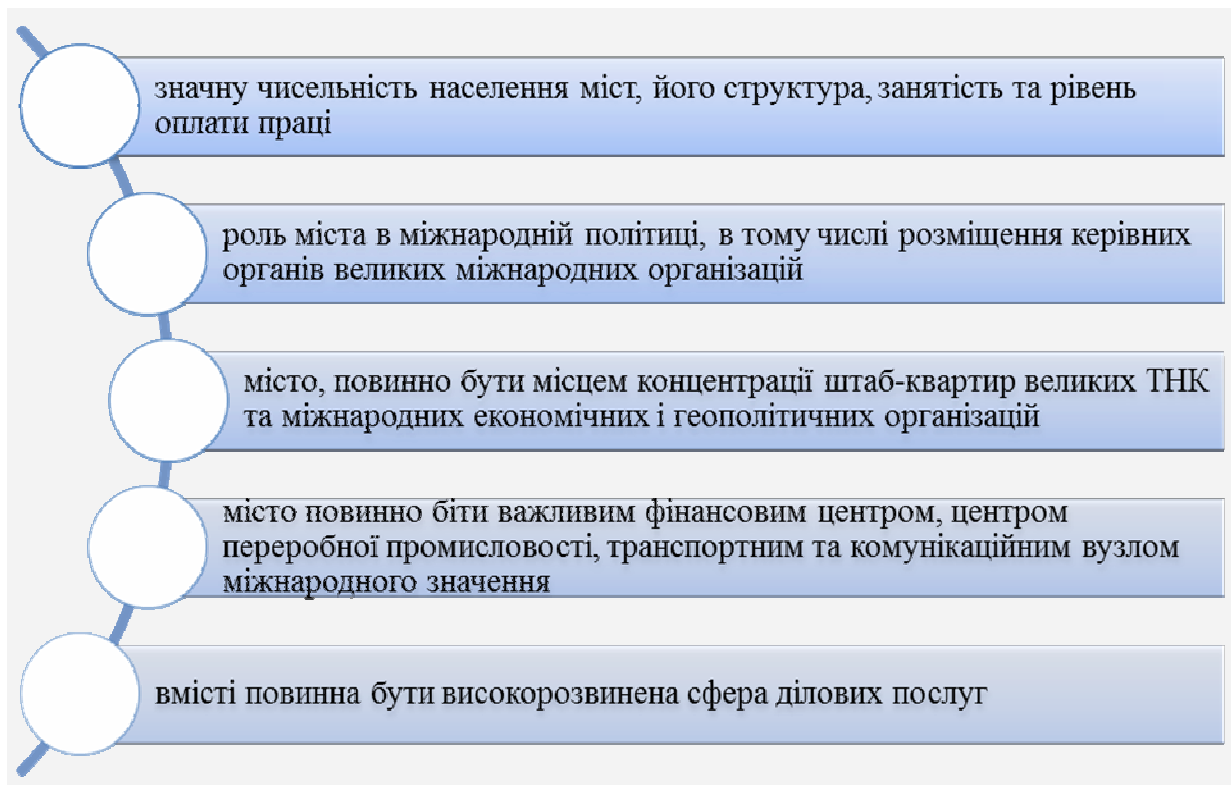

Рис. 1. Індикатори виділення світових міст за Дж. Фрідманом [1, 4]

Тож, за автором, демографічна складова, політичний та економічний вплив міст залишаються головними критеріями виділення міст як світових, проте процеси глобалізацію диктують деяку конкретику цих критеріїв.

По праву, найбільш ґрунтовне сучасне дослідження світових міст належить професору соціології Чикагського університету С. Сассен, яка одночасно є автором дефініції «глобальних міст» [7]. Окрім виділеного ряду вище згадуваних критеріїв, С. Сассен звертає увагу на важливість оцінки рівня розвитку сфери послуг, при виділення категорії світових (глобальних, за С. Сассен) міст. Так в своїх дослідженнях автор наголошує та таких важливих складових сфери послуг, що впливають на розвиток світових міст, як [4]:

- фінансові і ділові послуги, що включають окрім банківської та страхової справи, також дизайнерські послуги, будівництво, моду;
- влада і вплив: національні та міжнародні владні структури та ТНК
- креативні види діяльності: культурні заклади та заходи, СМІ;
- туризм: туризм та туристична інфраструктура

Тож можна стверджувати, що критерії виділення світових міст за С.Сассен включають не лише наявність фінансових, але й інтелектуальних ресурсів.

Отже, на основі аналізу різних досліджень можна окреслити загальні критеріїв до виділення глобальних міст (табл. 1).

Як показує аналіз попередніх та сучасних досліджень світових міст, дана категорія не є стабільною – трансформації самих міст ведуть до трансформації критеріїв їх виділення та ускладнення підходів, щодо їх вивчення. Отже можна стверджувати, що при подальшому вивчення світових міст, система індикаторів їх виділення буде лише розширюватися та ускладнюватися.

Основні критерії виділення світових міст

Критерій	Характеристика
<i>штаб-квартири</i> ТНК	Під впливом процесів транснаціоналізації світової економіки, лідерство міст визначається ступенем концентрації в них штаб-квартир найбільших ТНК.
<i>банківські й фінансові змінні.</i>	На базі історичного факту дерегуляції національних фінансових систем та інтенсифікації вивезення вільного капіталу головні міста ідентифікуються як міжнародні фінансові центри.
<i>інформаційні та комунікаційні зв'язки</i>	Зміна функцій міст та їхньої диференціації за переважною більшістю ознак відбувається на основі інформаційних технологій і комунікацій
<i>високоспеціалізовані ділові послуги</i>	Прив'язка ієрархії міст до їхньої участі в процесі інтернаціоналізації, концентрації й посиленні значення у світовій економіці сфери послуг, перш за все бізнес-послуг. Водночас, коли виробництво розсіюється по світу, сектор високоспеціалізованих ділових послуг усе більшою мірою концентрується у відносно невеликій кількості центрів – у глобальних містах
<i>чисельність населення</i>	Зважаючи на демографічну характеристику більшості глобальних міст світу, можна стверджувати, що ці міста є великими, а то й найбільшими центрами концентрації населення.
<i>Осередки культури, освіти і науки, туризму та рекреації</i>	Ріст впливу міст та міського населення безпосередньо пов'язаний в акумуляції в його межах центрів культури, освіти і науки, туризму та рекреації.

Список використаних джерел: 1. Friedmann J. *The World City Hypothesis* / J. Friedmann // *Development and Change*. – 1986. – № 4. – P. 12–50. 2. Hall P. *World Cities* / P. Hall. – New York: McGraw-Hill, 1966. – 256 p. 3. Geddes P. *Cities in evolution an introduction to the town planning movement and to the study of civics* / P. Geddes. – London : Williams & Norgate, 1915. – 409 p. 4. Sassen Saskia *The Global City: New York, London, Tokyo* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pip.princeton.edu/titles/6943.html>

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОЇ СОЦІОГЕОСИСТЕМИ

Однією з найважливіших концепцій у вивченні теорії міста є дослідження соціогеосистем (СГС) і суспільно-географічного процесу (СГП). Основою виникнення концепції соціогеосистем є поняття «геосистема», яке було введено В. Сочавою в 1963 р. [5]. Поняття «соціогеосистема» було запропоновано Л. Немець, під яким розуміється «...гетерогенна система, що включає різні за рівнем узагальнення і ієрархії соціальні елементи або підсистеми, а також техногенні, косні і біогенні елементи (підсистеми), які знаходяться у взаємодії за допомогою потоків речовини, енергії і інформації у географічному просторово-часовому континуумі» [1].

На думку Л. Немець, Я. Олійника та К. Немця: «...незважаючи на відносну нестабільність адміністративно-територіального устрою територій (порівняно з границями природних систем), соціогеосистеми повинні виділятися в межах існуючих адміністративно-територіальних одиниць (країн, округів, областей, районів тощо). У такому випадку просторові фрагменти природних систем, які територіально збігаються з виділеною соціогеосистемою, повинні розглядатися як природно-географічні умови існування конкретного суспільства, або як його природно-ресурсний потенціал» [4]. В залежності від рівня соціогеосистеми можна виділити державні, регіональні, міські та навіть районні соціогеосистеми. Міською вважається СГС, що пов'язана з адміністративно-територіальною прив'язкою статистичних даних певного міста, необхідних для аналізу СГП, що відбуваються в СГС

Серед головних принципів функціонування міської СГС можна виділити відкритість, динамічність, цілісність, ієрархічність, емерджентність, гомеостатичність, саморозвиток та нестійкість.

Безперечно місто характеризується усіма вказаними принципами. На рис. 1.1 представлена відповідність характеристик міста основним принципами СГС. Так зокрема, відкритість в місті виражається інтенсивним внутрішнім та зовнішнім обміном інформації та ресурсів, високою мобільністю населення. Найбільш відкритими, на нашу думку, є метрополіси та глобальні міста, головним напрямом розвитку яких є саме відкрита економічна, політична діяльність на регіональному та міжнародному рівнях.

Динамічність виражається в місті стрімким розвитком економіки, промисловості, технологій, соціуму та інших сфер міської життєдіяльності, а також більш активної мобільністю міського населення.

Відкритість	<ul style="list-style-type: none"> • проявляється інтенсивним внутрішнім та зовнішнім обміном інформації та ресурсів, високою мобільністю населення
Динамічність	<ul style="list-style-type: none"> • виражається стрімким розвитком економіки, промисловості, технологій, соціуму та інших сфер міської життєдіяльності; високою швидкістю сприйняття інновацій
Цілісність	<ul style="list-style-type: none"> • характеризується внутрішньою єдністю і визначеністю відносно зовнішнього середовища. Внутрішня єдність міської соціогеосистеми означає, що на всіх ієрархічних рівнях всі підсистеми та елементи синергетично «працюють» на максимально ефективне виконання головних функцій соціогеосистеми
Ієрархічність	<ul style="list-style-type: none"> • виражається підпорядкованістю нижчих елементів вищим, організацією їх в структури по типу дерево, принципом управління в централізованих структурах.
Емерджентність	<ul style="list-style-type: none"> • виражається через взаємодію соціальних і природних підсистем, людини і природи, а саме через синергетичні ефекти, які зумовлені взаємозв'язками між підсистемами та елементами, які створюють якісно новими властивостями соціогеосистеми
Гомеостатичність	<ul style="list-style-type: none"> • підтримання стану і функціонування соціогеосистеми таким чином, щоб траєкторія її розвитку відповідала вибраному атрактору. В процесі суспільного управління актуальна задача оптимізації траєкторії – забезпечення досягнення атрактору з найменшими затратами ресурсів і часу.
Саморозвиток	<ul style="list-style-type: none"> • система розглядається як сукупність процесів, у яких створюється, підтримується, відтворюється чи вдосконалюється структура системи і які спрямовані на збереження її цілісності.
Нестійкість	<ul style="list-style-type: none"> • можливий вихід соціогеосистеми із області гомеостазу. Нестійкі стани знаменують зародження і розвиток нової якості, структурної та функціональної перебудови соціогеосистеми

Рис. 1. Принципи функціонування міської соціогеосистеми (авторська інтерпретація)

Цілісність в місті характеризується внутрішньою єдністю і визначеністю відносно зовнішнього середовища. Внутрішня єдність міської соціогеосистеми означає, що на всіх ієрархічних рівнях всі підсистеми та елементи синергетично «працюють» на максимально ефективне виконання головних функцій соціогеосистеми [3].

Ієрархічна якість в міській соціогеосистемі виражається підпорядкованістю нижчих елементів до вищих, організацією їх в структури по типу дерева, принципом управління в централізованих структурах.

Емерджентність в міській СГС виражається через взаємодію соціальних і природних підсистем, людини і природи, а саме через синергетичні ефекти, які зумовлені взаємозв'язками між підсистемами та елементами, які створюють якісно новими властивостями СГС. Яскравим прикладом прояву емерджентного принципу в міській соціогеосистемі є ефективний розвиток підприємництва саме у містах через поєднання в місті багатьох супутніх факторів, які є сприятливі для розвитку бізнесу.

Принцип гомеостатичності виражається у місті забезпеченням досягнення атрактору з найменшими затратами ресурсів і часу.

Саме завдяки прояву принципу саморозвитку в міській соціогеосистемі її структура підтримується, відтворюється чи вдосконалюється завдяки системам, які спрямовані на збереження її цілісності. Саморозвиток є атрибутивною властивістю всіх складних відкритих систем, незалежно від їх природи.

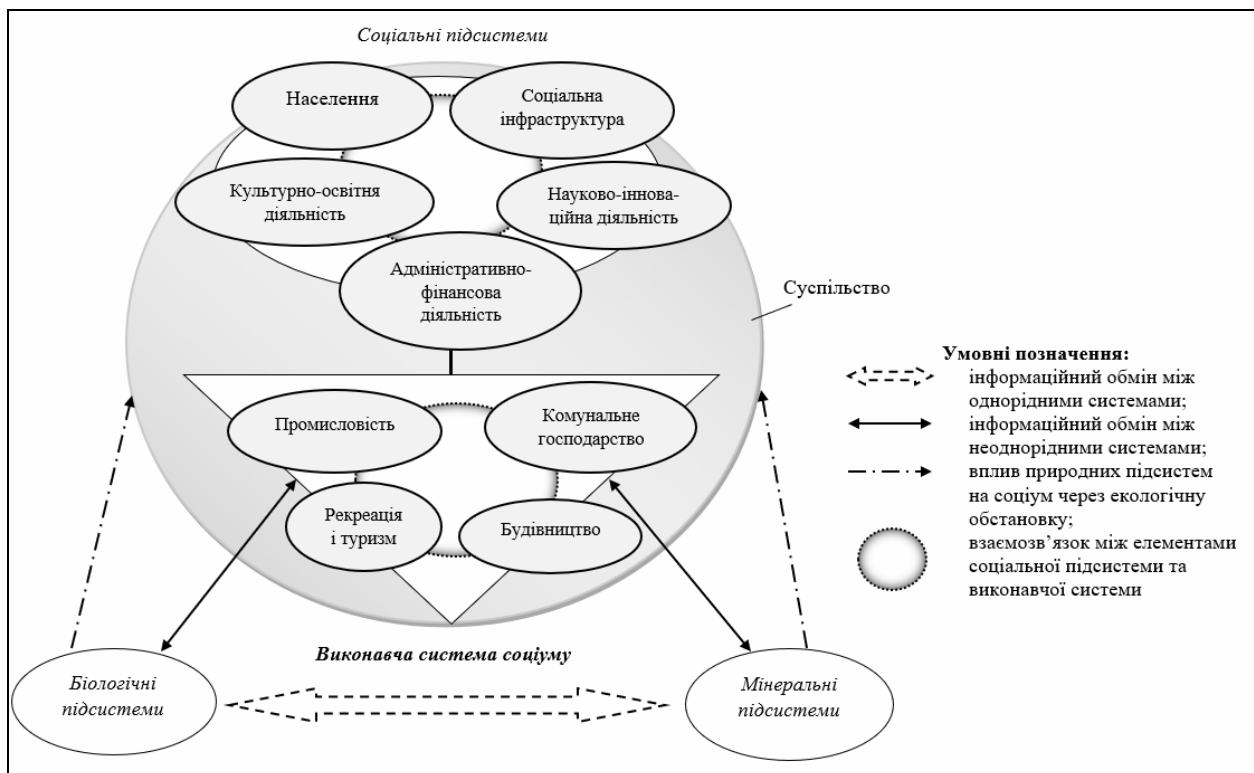

Рис. 2. Структурна система організації міської СГС (авторська розробка)

Принцип нестійкості можна охарактеризувати можливістю виходу соціогеосистеми із області гомеостазу. Нестійкі стани знаменують зародження і

розвиток нової якості, структурної та функціональної перебудови соціогеосистеми.

СГС містить соціальні та природні (біотичні та мінеральні) системи, які взаємодіють через потоки речовини, енергії та інформації. Якщо природні системи взаємодіють між собою безпосередньо, реалізуючи природні геологічний і біологічний кругообіги речовини, енергії та інформації, то взаємодія соціальних систем з природними відбувається через процес природокористування, який впливає на природні кругообіги, а також створює антропогенний речовинно-енергетично-інформаційний кругообіг, що «не вписується» у природні закони біосфери і зумовлює її дисбаланс. Інструментом природокористування є виконавська система суспільства [2].

На рис. 1.2 представлена структурна схема організації міської соціогеосистеми. Особливістю міської соціогеосистеми є переважання в соціальній підсистемі та виконавчій системі форм діяльності, які є характерними лише для міського поселення. Зокрема, для соціальної підсистеми характерною є розвинута соціальна інфраструктура, активна науково-інноваційна, адміністративно-фінансова та культурно-освітня діяльність. Для виконавчої системи міської соціогеосистеми характерним є активний розвиток промисловості, комунального господарства, будівництва, сфери рекреації і туризму.

Таким чином, до основних принципів функціонування саме міської соціогеосистеми відносимо відкритість, динамічність, цілісність, ієрархічність, емерджентність, гомеостатичність, саморозвиток та нестійкість. Особливістю міської соціогеосистеми є розвинута соціальна інфраструктура, активна науково-інноваційна, адміністративно-фінансова та культурно-освітня діяльність в соціальній підсистемі та активний розвиток промисловості, комунального господарства, будівництва, сфери рекреації і туризму в виконавчій системі.

Список використаних джерел: 1. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография / Л.Н. Немец. – Харьков: Факт, 2003. – С. 154-155. 2. Немец К.А. Суспільно-географічні основи інформаційного розвитку соціогеосистем: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 02 «Економічна та соціальна географія» / К.А. Немец. – К., 2006. – 30 с. 3. Немец К. Концепція соціально-географічної системи як методологічний конструкт суспільної географії / К. Немец, Л. Немец // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18 (1). – С. 27. 4. Немец Л.М. Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні: Монографія / Л. М. Немец, Я. Б. Олійник, К. А. Немец. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2003. – 160 с. 5. Сочава Б. В. Введение в учение о геосистемах / Б.В. Сочава. – Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1978. – 319 с.

УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА РОЗСЕЛЕННЯ»

Процеси розселення населення досліджувались багатьма вітчизняними та закордонними науковцями у аспекті визначення історико-географічних передумов формування та розвитку населених пунктів, розселенських мереж та систем розселення. З огляду на те, що система розселення є найвищою формою територіальної організації населення, доречно зупинитись на уточненні даної дефініції саме у аспекті проведення суспільно-географічного дослідження. Виходячи з особливостей об'єктно-предметної області та галузевої спрямованості дослідження, дефініція поняття «система розселення» мала різні трактування. Метою роботи є аналіз існуючих визначень поняття «система розселення» та формування її авторського трактування. Тож, поняття «система розселення» зустрічається у роботах науковців таких галузевих спрямованостей:

- теорія суспільної географії (У. Мересте, С. Ниммик, О. Шаблій, М. Пістун, Є. Алаєв, Я. Жупанський);
- демографія, народонаселення, геодемографія (Б. Хорєв, В. Яворська);
- урбаністичні дослідження, геопланування (Г. Лаппо, Є. Перцик, Б. Маліш, П. Полян,);
- розселенські процеси (В. Джаман, В. Поручинський, Т. Заяць, Л. Заставецька);

Найбільш загальний характер визначення дефініція «система розселення» має у роботах дослідників, які є теоретиками суспільної географії. У. Мересте та С. Ниммик визначають систему розселення як «форму просторового буття суспільства, що містить функціонуючі при відповідних виробничих відносинах» [7]. М. Пістун [11] ототожнює поняття «система розселення» та «система поселень» та визначає її як «територіальну спільність поселень, між якими існують чіткий розподіл функцій, а також виробничі, соціальні та інші зв'язки». Я. Жупанський [4] у «Словнику термінів і понять з географії» визначає систему розселення як «територіально цілісну і функціонально взаємопов'язану сукупність поселень з їх соціально-економічними зв'язками». О. Шаблій [16] наводить дефініцію «інтегральна система розселення», яку визначає як «ієрархічну структуру, що складається з міських та сільських поселень, між якими виникають різноманітні зв'язки: демографічні, економічні, соціальні, адміністративно-управлінські». Є. Алаєв [1] визначає систему розселення як «територіальне поєднання поселень (без ізольованих поселень), з розподіленими між ними функціями і розвиненими зв'язками (виробничими, соціальними та ін.)». Наведені визначення наголошують на територіальному

(просторовому) аспекті систем розселення та обов'язковій наявності суспільно-географічних зв'язків, що і забезпечує її існування та функціонування як системи.

Дослідники, які вивчають демографічні, геодемографічні процеси та теорію народонаселення акцентують увагу на тому, що система розселення, в першу чергу, виконує функції концентрації населення у певній територіальній прив'язці. Б. Хорєв [15] визначає систему розселення як «складну субординаційну вірогідну систему відкритого типу, що розвивається, в якій найголовнішу роль відіграє питання управління її поведінкою і розвитком». В. Яворська [17] визначає систему розселення як «територіальну сукупність поселень різних рангів і типів, які активно взаємодіють між собою, мають інтенсивні зв'язки у вигляді трудових і побутових поїздок, переміщень товарів і послуг». Дана група визначень характеризує дефініцію «система розселення» як складну рангову систему та може включати і безпосередньо населення.

В урбаністичних дослідженнях дефініція «система розселення» представлена у роботах Г. Лаппо [6], Є. Перцика [10], Б. Маліша [2] та П. Поляна [12]. В роботах Г. Лаппо [6] система розселення представлена як «територіально цілісна і функціонально взаємопов'язана сукупність поселень, що формується у міру розвитку виробництва і системи обслуговування в рамках мереж поселень, виділяючись стійко високим рівнем зв'язків між населеними пунктами». Є. Перцик [10] наголошує, що системи розселення виступають підсистемами економічних районів і як такі є головним об'єктом проектування, планування та управління. Б. Маліш [2] вбачає систему розселення основним елементом територіального освоєння країни, що відображає розміщення населення і зумовлює використання людиною географічного середовища. П. Полян [12] наводить дефініцію «опорній каркас розселення», яка за своїм змістом близька до «системи розселення», та визначається як «серцевина територіальної структури господарства, її найбільш стійка, але прогресуюча частина; сукупність найбільш динамічних і прогресивних ланок розселення і одночасно фактор, що визначає подальші зміни в розселенні в цілому». Отже, в урбаністичних роботах дефініція «розселення населення» за змістом має прямий кореляційний зв'язок з господарством та певною мірою характеризує рівень розвитку суспільства.

У працях В. Джамана [3], В. Поручинського [13], Т. Заяць [14] та Л. Заставецької [5] розселення населення та системи розселення різних ієрархічних рівнів безпосередньо входять до предметно-об'єктного поля дослідження. В. Джаман [3] наводить дефініцію «територіальна система розселення», якою вважає «складне багатоступеневе функціонально-територіальне різнорівневе утворення – від національного (загальнодержавного) до локального рівня». В. Поручинський [13] ототожнює дефініції «система розселення» та «система поселень», та визначає як «територіальне поєднання поселень, між якими існує чіткий розподіл функцій (взаємний обмін функціями), виробничі й соціальні зв'язки». Т. Заяць [14] визначає дефініцію «система розселення» як «динамічну відкриту систему взаємопов'язаних поселень, головне призначення якої полягає у виконанні

певного набору соціальних, економічних і управлінських функцій, що забезпечують оптимальні умови існування, відтворення й загального розвитку населення певної території». Л. Заставецька [5] наводить термін «обласна система розселення», який визначає як «взаємозв'язане поєднання населених пунктів і їх локально-просторових спільностей в межах обласної територіальної спільності». Наведена група визначень вирізняється наголосом на ієрархічності систем розселення, нерівномірності їх розвитку та виконанні комплексу суспільно-географічних функцій.

З огляду на проведений аналіз та синтез існуючих інтерпретацій та трактувань поняття «система розселення» пропонуємо розуміти *систему розселення* як складану, відкриту, різнорівневу територіальну систему, що характеризується наявністю інтенсивних суспільно-географічних, інформаційних та комунікаційних зв'язків. Виходячи з теорії соціогеосистем, запропонованої Л. Немець [8], можна вважати систему розселення функціональною підсистемою соціогеосистеми регіону, що виконує наступні функції:

- забезпечення внутрішньо регіональних взаємозв'язків;
- концентрація населення та працересурсного потенціалу;
- забезпечення поляризації регіонального розвитку.

Отже, поняття «система населення» має різноманітні варіанти інтерпретації у контексті диференціації досліджень окремих наукових напрямів. Проте, загальним є приналежність даному поняттю системних характеристик (таких, як відкритість, ієрархічність, наявність зв'язків між елементами та каналів зв'язку) та територіальна і просторова ідентифікація, що, на нашу думку, найбільш повно відповідає сучасним системному, синергетичному та інформаційному науковим підходам, які доцільно застосовувати у суспільно-географічному дослідженні.

Список використаних джерел: 1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. - М. : Мысль, 1983. - 350 с. 2. Болеслав Малиш. Полосно-узловая модель сети расселения в Польше / Б. Малиш. – Новое в зарубежной демографии. Урбанизация и расселение. - под редакцией Ю.Л. Пивоварова, М., Статистика, 1975, - С. 68-87. 3. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В.О. Джаман. - Чернівці: Рута, 2003.- 392с. 4. Жупанський, Ярослав Іванович. Словник термінів і понять з географії [Текст] / Я. І. Жупанський. - Чернівці : Технодрук, 2006. – 192 с.: іл. - Бібліогр.: с. 190. 5. Заставецька Л.Б. Сучасна геопросторова організація обласних систем розселення України / Л.Б. Заставецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. : Географія. - 2013. - № 2. - С. 61-68. 6. Лаппо Г.М. География городов / Г.М. Лаппо. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с. 7. Мересте У.Й., Ныммик С.Я. Современная география: вопросы теории. М., 1984. – 295 с. 8. Немець К. А. Особливості соціогеосистеми як об'єкта соціально-економічної географії / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. – Харків, 2012. – Вип. 12 (1). – 39 – 42 с. 9. Перцик Е.Н. Города мира. География мировой урбанизации. – М.: Международные отношения, 1999. – 384 с. 10. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник. / М. Д. Пістун. - К.: Вища школа, 1996. – 231 с. 11. Полян П.М. Территориальные структуры – урбанизация – расселение: теоретические подходы и методы изучения / Предисловия: Г.М. Лаппо и А.И. Трейвиша. М.: Новый хронограф, 2014. 12. Поручинський В. Теоретичні засади розселення населення / В. Поручинський // Науковий вісник

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – Випуск 11. – 2014. С. 89-94. 14. Трансформація сільського розселення в Україні : кол. моногр. / за ред. Т.А. Заяць ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2017. – 298 с. 15. Хорев Б.С., Смидович С.Г. Расселение населения. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 192 с. 16. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник / О. І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2012. – С. 170-179. 17. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні: монографія / В.В. Яворська. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – 384 с.

СЕКЦІЯ 2 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.3

В.М. Бринько¹, А.В. Угрюмова²

¹vitalik.brynko@gmail.com, ²ugryumova.1998@bk.ru

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доцент Ю.І. Кандиба

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На сучасному етапі розвитку сільського господарства у Харківській області провідною галуззю виступає рослинництво, у складі якого за загальним обсягом виробленої продукції та посівними площами ключове місце належить зерновому господарству. Проте нестабільна ситуація, яка зумовлена поєднанням залежності даної галузі від погодних умов та кризових ситуацій у національній економіці, призводить до значних міжрайонних відмінностей у її розвитку. Таким чином, є досить актуальною проблема дослідження територіальних особливостей розвитку зернового господарства у Харківському регіоні для виявлення основних пріоритетних напрямів підвищення його продуктивності.

У Харківській області вирощуються в основному зернові культури, де переважають пшениця – 62 %, кукурудза – 25 % та ячмінь – 9 %, інші зернові та зернобобові культури складають лише 4 % від загальної структури зернового комплексу області [6] (рис. 1).

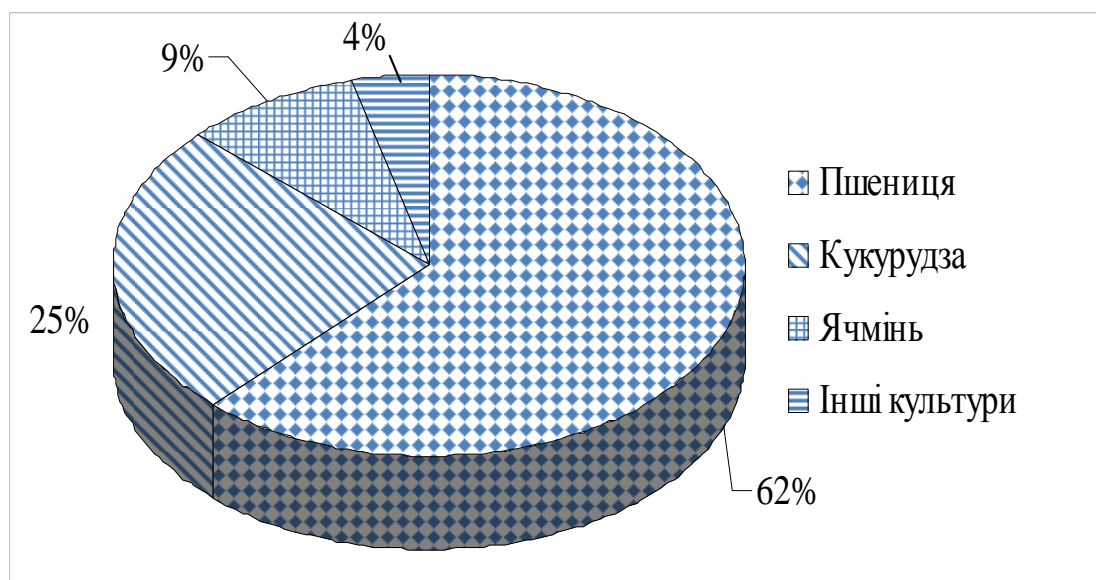

Рис. 1. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур у Харківській області (побудовано за даними [4, 6])

У 2015 році загальні посівні площі даних культур в області становили 1069,6 тис. га, що на 7 % більше, ніж у 2014 році. Проте, незважаючи на збільшення посівних площ, збір зернових та зернобобових в області зменшився та становив 30853 тис. ц., що на 5 % менше, ніж у 2014 році [6].

Це пов'язано з меншою кількістю внесення органічних і мінеральних добрив сільськогосподарськими підприємствами області, несприятливими погодними умовами території регіону, а саме – досить низькими температурами повітря взимку і значним промерзанням ґрунту та високими температурами повітря влітку за умов недостатньої зволоженості [1].

Середня урожайність зернових та зернобобових культур у Харківській області за 2005 – 2015 роки становила 35,1 ц/га та значно змінювалась протягом зазначеного періоду [5, 6] (рис. 2).

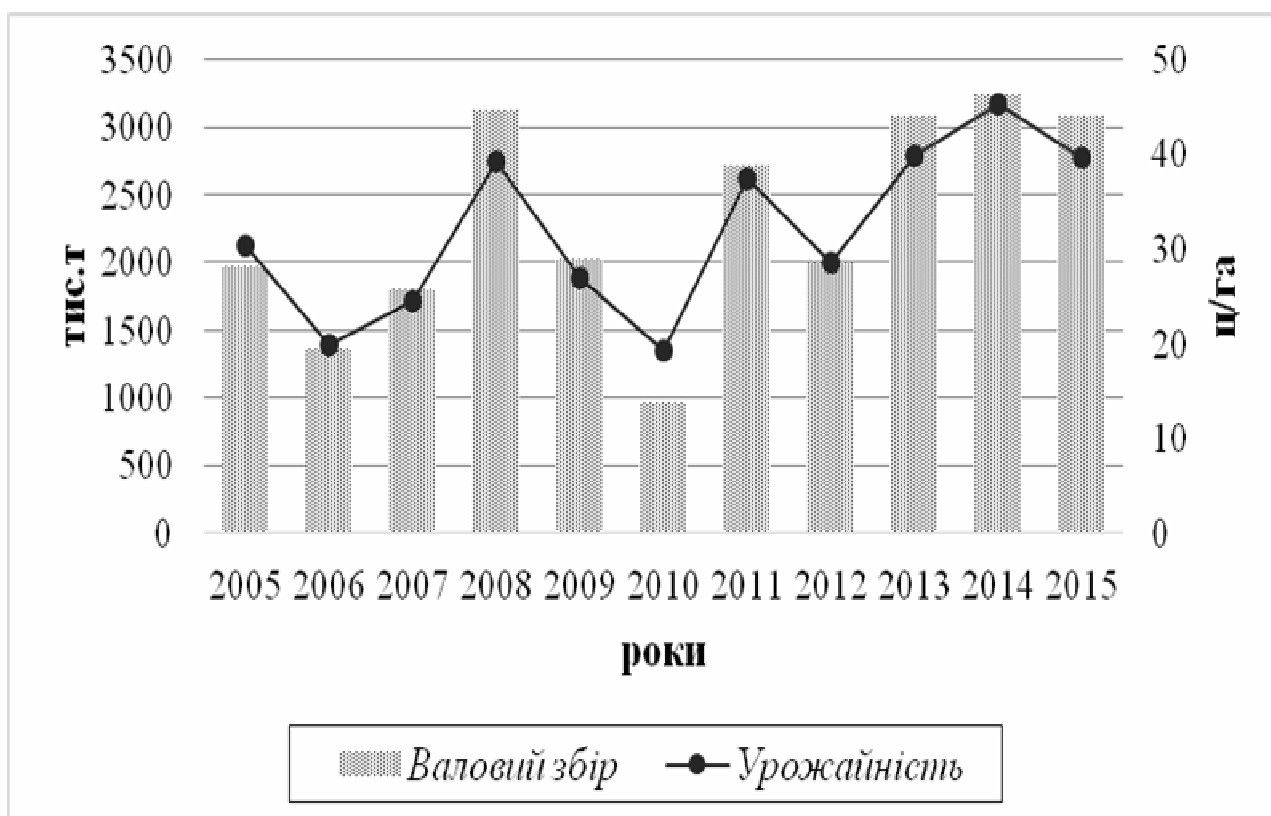

Рис. 2. Зміни у показниках урожайності та валового збору зернових і зернобобових культур по районах Харківської області за 2005–2015 роки (побудовано за даними [4, 5, 6])

Найвища урожайність зернових та зернобобових культур за досліджуваний період відмічається у Краснокутському, Валківському, Красноградському, Чугуївському та ін. районах, а найнижча – у Близнюківському та Борівському районах, на що вплинули природнокліматичні та ґрунтові умови. Отже, встановлюється закономірність зменшення урожайності зернових та зернобобових культур у Харківській області з північних і західних районів до південних і східних [3] (рис. 3).

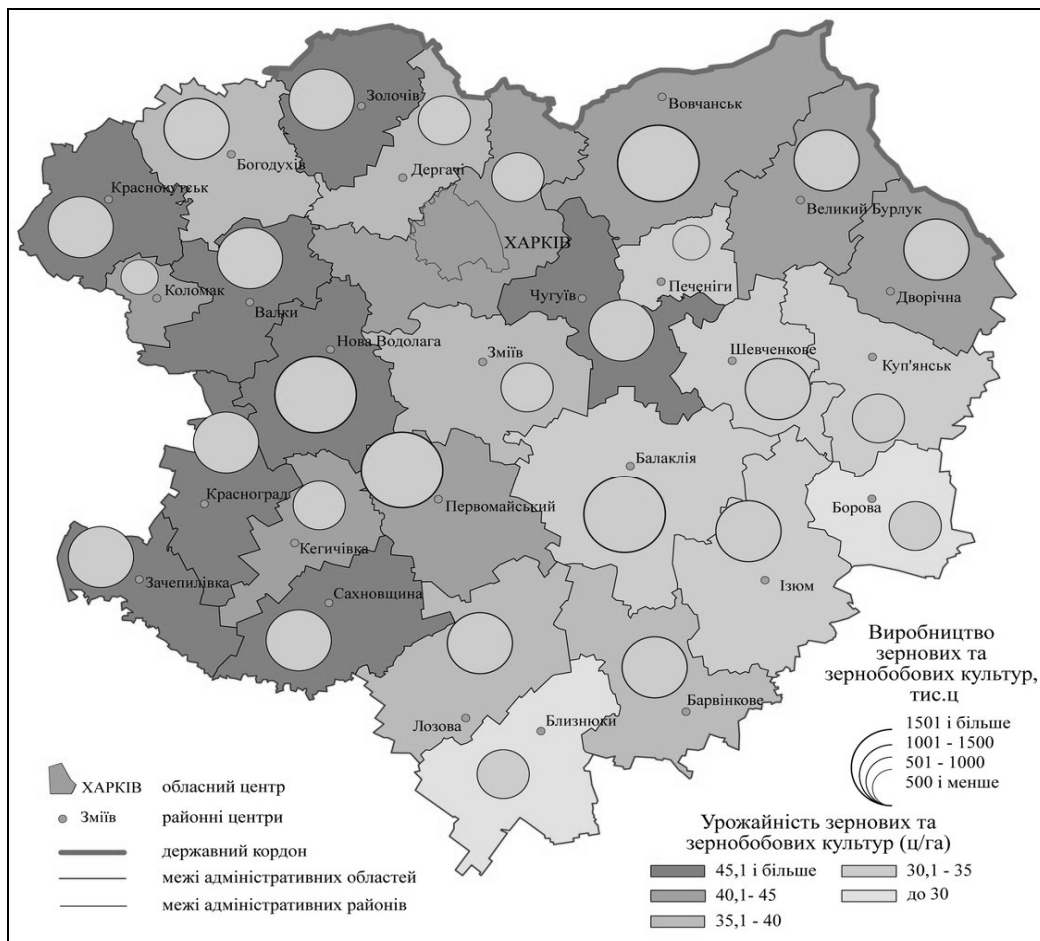

Рис. 3. Виробництво та урожайність зернових і зернобобових культур у розрізі районів Харківської області (побудовано за даними [2, 4, 6])

Якщо аналізувати показники посівних площ, урожайності та валового збору культур, то можна зробити висновок, що між ними спостерігається прямий зв'язок. Скорочення посівних площ зернових та зернобобових культур у 2010 і 2014 роках порівняно з іншими роками спричинене збільшенням частки цих площ у загальній структурі під вирощування технічних культур, які в дані роки мали більший попит на аграрному ринку. Зменшення площ та вплив несприятливих погодних умов призвели до того, що урожайність була нижчою, ніж в попередні роки, що в цілому й призводило до зменшення валового збору цих культур.

Різниця у показниках валового збору зернових та зернобобових культур по районах Харківської області свідчить про відмінності в забезпеченості даних територіальних одиниць продукцією зернового комплексу. Тобто можна стверджувати, що рівень спеціалізації зернового господарства неоднаковий у різних районах області.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що відмінності у спеціалізації зернового комплексу Харківської області та його територіальні особливості пов'язані насамперед з нестабільністю показників урожайності та валового збору даних культур, які найбільше залежать від

погодних умов, що свідчить про нестійкий розвиток сільськогосподарського виробництва в регіоні.

Щоб подолати негативні явища у розвитку зернового господарства Харківського регіону та створити умови для зростання рентабельності зернового комплексу, необхідно проводити комплексні заходи, спрямовані на врахування природнокліматичних умов території і їх впливу на вирощування зернових та зернобобових культур, здійснювати покращення матеріально-технічного забезпечення, розробляти програми підвищення ефективності управління процесами у даній галузі, оптимізувати використання земельних ресурсів області тощо.

Список використаних джерел: 1. Кандиба Ю. Внутрішньорегіональні відмінності рівня спеціалізації зернового господарства Харківської області / Ю. Кандиба, А. Юр'єва // *Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць.* – Харків, 2009. – Вип. 9(2). – С.159-164. 2. Логвинова М.О. Територіальні особливості рослинництва у Харківській області / М.О. Логвинова // *Регіон-2016: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 14 – 15 квітня 2016 р.)* / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 219 с. 3. Немець Л. Територіальні та часові особливості розвитку рослинництва Харківської області / Л. Немець, В. Ліхван // *Часопис соціально-економічної географії.* – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – Вип. 12(1). – С. 132-137. 4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>. 5. Харківська область у 2012 році (статистичний щорічник) / [за ред. О.Г. Мамонтової]. – Х., 2013. – 535 с. 6. Харківська область у 2015 році (статистичний щорічник) / [за ред. О.Г. Мамонтової]. – Х., 2016. – 534 с.

УДК 911.3

Г.В. Гаєвський, Ю.І. Кандиба

georgegaevsky@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Сфера послуг є важливим сектором економіки розвинутих індустріальних країн та займає все більш стійкі позиції у світовому господарстві. Для багатьох країн характерними є тенденції збільшення обсягів виробництва послуг, зростання доходів від сервісної діяльності, зростання зайнятості в цій сфері, загострення конкуренції, збільшення експорту та імпорту послуг. Зміни, які відбуваються в сервісному секторі у світовому масштабі, настільки суттєві, що сучасну економіку визначають як «сервісну» або «економіку послуг».

На сьогоднішній день в економіці розвинених країн частка послуг у ВВП перевищує 70% і має тенденцію до подальшого збільшення. Сфера послуг починає відігравати все більшу роль в економіці України. Традиційно в Україні були добре розвинені промисловість та сільське господарство, за рахунок яких і забезпечувався ріст ВВП країни. Галузі сфери послуг розглядалися як

невиробничі результати їх діяльності і не враховувалися в сукупному суспільному продукті і національному доході країни [1, с. 12].

У III кварталі 2017 р. обсяг послуг, реалізованих споживачам підприємствами сфери послуг в Україні, становив 163,8 млрд. грн, що у порівнянних цінах становить 103,1% обсягу відповідного періоду попереднього року. При цьому послуги, реалізовані населенню, склали 24,2% від загального обсягу реалізованих послуг.

У 2017 р. на ринку послуг фактично працювало 118,5 тис. підприємств – юридичних осіб та їхніх відокремлених підрозділів, основним видом діяльності яких є надання нефінансових послуг. Більше половини підприємств, що надавали споживачам різноманітні послуги, функціонували у семи регіонах України: м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Львівській, Харківській, Донецькій та Київській областях (рис. 1) [1].

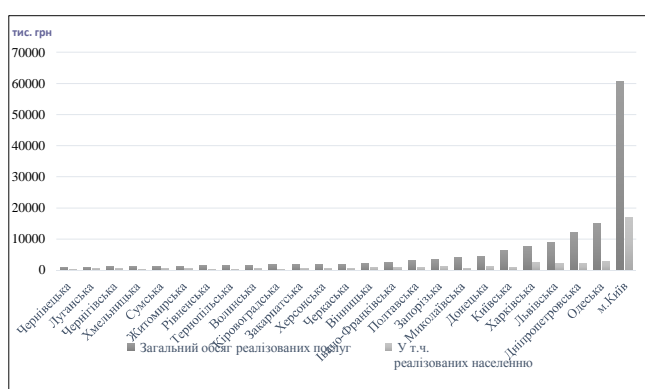

Рис. 1. Обсяг реалізованих послуг за регіонами України у 2017 р. (побудовано за [1])

У середньому в 2017 р. один мешканець країни одержав різноманітних послуг на 0,934 тис. грн., що на 0,179 тис. грн. більше, ніж у 2016 р. – 0,755 тис. грн. Проте за регіонами спостерігались значні коливання. Більшим, ніж у середньому по країні, цей показник був у м. Києві – 5,7 тис. грн., Одеській – 1,2 тис. грн., Харківській – 0,9 тис. грн., Львівській – 0,8 тис. грн., Дніпропетровській області – 0,6 тис. грн.

Серед областей співвідношення найвищого (Одеська область – 1204,5 грн.) та найнижчого (Кіровоградська область – 346,5 грн.) значень показника обсягу реалізованих послуг у середньому на одного мешканця становило більше, ніж

утричі. Однією з причин зменшення попиту населення на деякі послуги є постійне підвищення цін (тарифів) на них.

Найбільш активно реалізували послуги за ринковими цінами бюджетні підприємства м. Києва, Одеської, Львівської, Дніпропетровської та Харківської областей. Обсяг послуг, реалізований бюджетними підприємствами цих п'яти регіонів, склав більше половини (55%) загального обсягу послуг, реалізованих цією категорією підприємств.

Аналіз підприємств, які надають послуги різноманітного характеру для задоволення попиту своїх споживачів, дозволяє формувати інформаційну базу про обсяг реалізованих послуг та їхній розподіл за видами економічної діяльності, а також оцінювати внесок сектору послуг у національну економіку (рис. 2) [1].

Рис. 2. Обсяг реалізованих послуг в Україні за видами економічної діяльності у 2017 р.) (побудовано за [1])

У структурі загального обсягу реалізованих послуг у IV кварталі 2017 р. найбільшу частку займали послуги транспортування, складського господарства, пошти та кур'єрської діяльності – 47%, інформації та телекомунікацій – 18%, підприємства у сфері професійної, наукової та технічної діяльності – 10%, у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 7%, операції з нерухомим майном – 7%. Серед інших видів наданих послуг: тимчасове розміщування й організація харчування – 4%, послуги у сфері освіти – 3%, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 3%, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 1% [1, 2, 3].

Аналізуючи динаміку обсягів реалізованих послуг з 2009 по 2017 р., було виявлено основні тенденції розвитку сфери послуг в Україні та її вплив на господарство України за останні п'ять років (рис. 3).

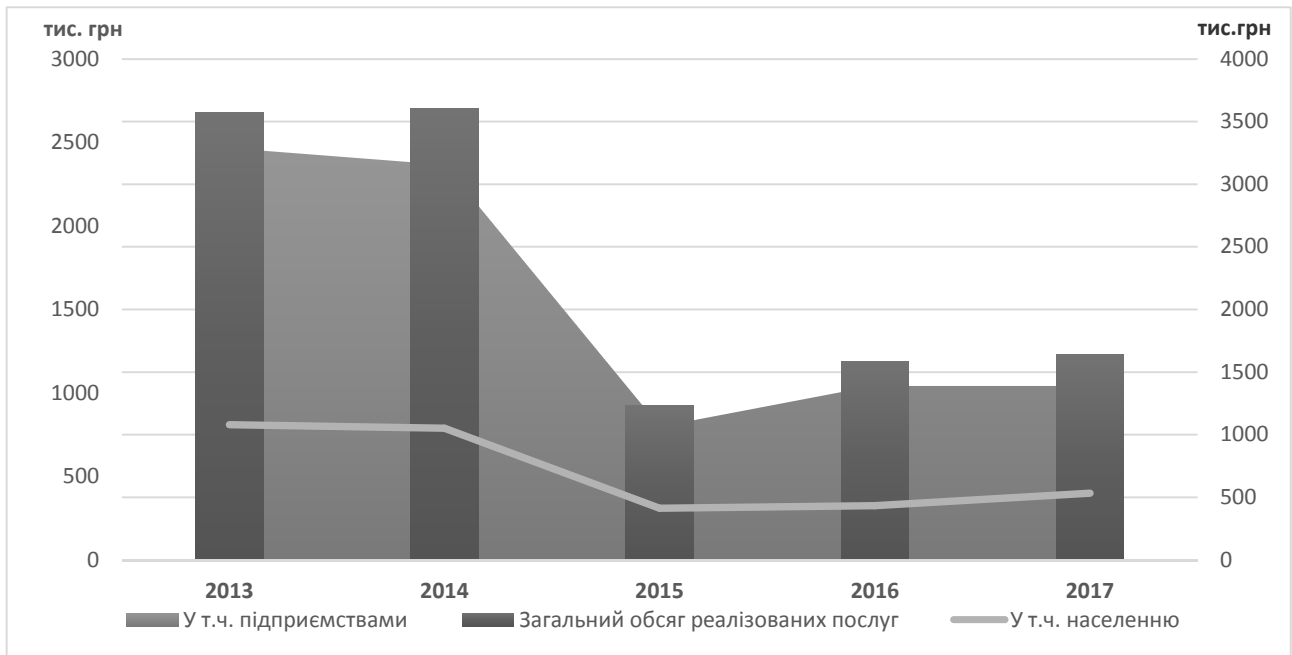

Рис. 3. Динаміка загального обсягу реалізованих послуг в Україні з 2009 по 2017 рр. (побудовано за [1])

З 2013 по 2014 рр. спостерігається динаміка росту обсягів реалізованих послуг. Але з 2014 р. по 2015 р. відбувається різкий спад через зменшення попиту населення на деякі послуги, однією з причин якого було постійне підвищення цін (тарифів) на них. Роздрібні ціни та тарифи на послуги зросли у середньому на 9%. Найбільше зросли ціни (тарифи) на послуги туристичних агентств і туристичних операторів (на 49%), пасажирського авіаційного транспорту (на 30%), пасажирського залізничного транспорту міжміського сполучення (на 18,1%), у сфері фотографії (на 17,2%), іншого пасажирського наземного транспорту (на 12,6%), медичної та стоматологічної практики (на 9,2%), діяльності інших засобів тимчасового розміщування (на 7,6%). Також серед факторів зниження показників є зменшення попиту на послуги та низький рівень індикатора ділової впевненості у сфері послуг, що в цілому впливає на бізнес-клімат в Україні [1, 2].

З 2015 по 2017 рр. спостерігається зростання показників реалізованих послуг. Серед чинників, що зумовили такий ріст, можна виділити:

- зменшення впливу на роботу підприємств сфери послуг такого стримуючого чинника, як фінансові обмеження, та одночасне посилення впливу такого фактора, як недостатній попит;
- завантаженість потужностей підприємств сфери послуг, як і в IV кварталі 2017 р., – у середньому 81%;
- зростання цін на послуги підприємств сфери послуг;
- уповільнення темпів зменшення кількості працівників на підприємствах сфери послуг.

Для підтримки розвитку сфери послуг в Україні необхідним є вирішення комплексу складних завдань:

1) формування сприятливих умов для підприємницької діяльності у секторі послуг, створення економічного та правового середовища, яке б забезпечувало стимулювання ділової активності населення (закріплення правових гарантій, які забезпечують свободу, захист та підтримку приватного бізнесу та недержавних форм підприємництва; врахування думки підприємницьких кіл при підготовці та прийнятті законодавчих актів і постанов; формування ринкової інфраструктури, яка забезпечуватиме підприємницьку діяльність);

2) створення реальних можливостей кожному підприємству для початку самостійної підприємницької діяльності у сфері послуг, доступу до виробничих, матеріально-технічних та фінансових ресурсів (спрощення порядку реєстрації підприємств сфери послуг; подальший розвиток комерційної системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності);

3) кадрове забезпечення розвитку підприємницької діяльності у сфері послуг (формування мережі бізнес-шкіл, навчально-ділових центрів на їх базі; створення та організація діяльності Ради по соціальній адаптації та підготовці кадрів для сфери послуг; організація вивчення та використання досвіду діяльності існуючих структур підтримки підприємництва в інших регіонах; розробка плану заходів по наданню державної підтримки молодіжного підприємництва у сфері послуг).

4) здійснення заходів в галузі інвестиційної політики, направлених на підтримку підприємництва у сфері послуг регіону (раціональний перерозподіл інвестиційних ресурсів регіону, враховуючи пріоритетність розвитку сектора послуг; відтворення та розвиток сфери колективного підприємництва та взаємодопомоги: виробничих, позичково-ощадних, ощадно-збутових та ін. товариств) [4].

Таким чином, система заходів, спрямованих для стимулювання розвитку сфери послуг, має відігравати суттєву роль в сучасних умовах господарювання.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Діяльність підприємств сфери нефінансових послуг [Текст]: Статистичний збірник України за 2017 рік; [Державна служба статистики України]. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2017. 3. Романків І.Я. Розвиток ринку послуг в Україні / І.Я. Романків // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 38-45. 4. Анопій В.В. Організація і технологія надання послуг: [навч. посіб.] / В.В. Анопій [та ін.]. – К.: Академія, 2006. – 312 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Транспорт – одна з найголовніших сфер матеріального виробництва, яка значною мірою визначає рівень та структуру економіки, особливості розміщення населення і виробництва, а також є найважливішою ланкою, яка зв'язує всі галузі господарського комплексу в єдине ціле.

Географія транспорту як окремий напрямок суспільно-географічних досліджень сформувалась відносно пізно, в середині XIX ст., і лишається недостатньо методологічно і методично розробленою наукою. Вивчення транспортних мереж відіграє важливу роль у розумінні особливостей територіальної організації населення та господарства регіонів, оскільки транспортні комунікації виникають залежно від розселення населення та видів його господарської діяльності [3, с. 520].

Метою нашого дослідження є вивчення вантажних та пасажирських перевезень автомобільним транспортом у Черкаській області.

У 2017 році підприємствами транспорту Черкаської області перевезено 11828,6 тис. т. вантажів, що на 11,4 % більше від обсягів відповідного періоду минулого року. Вантажооборот збільшився на 7,2% і становив 10561,7 млн ткм., на 1,1 % більше всеукраїнського показника за відповідний період. Послугами пасажирського транспорту у 2017 році скористалися 94,3 млн. пасажирів, що на 4,6 % більше ніж у 2016 році. Пасажирообіг збільшився на 6,1 % і становив 2699,0 млн. пас. км, що складає 2,7% всеукраїнського показника (в Україні у 2017р. усіма видами транспорту виконано пасажирообіг в обсязі 99,3 млрд. пас. км) [4].

У 2017 році автомобільним транспортом перевезено 5372,6 тис. т. вантажів та виконано вантажооборот в обсязі 1236,9 млн. ткм, що відповідно на 30,3 % та на 22,6 % більше обсягів минулого року. Обсяг перевезених вантажів автотранспортом фізичних осіб-підприємців збільшився порівняно із 2016 роком в 1,6 раза і становив 3066,7 тис. т. Автомобільним транспортом у 2017 році скористалися 67,4 млн. пасажирів, що менше на 0,7 % менше ніж у 2016 році, виконана при цьому пасажирська робота дорівнює 754,1 млн. пас. км, що на 1,4 % більше обсягів відповідного періоду минулого року. (табл. 1) [1, 2].

Перевезення пасажирів автотранспортом фізичних осіб-підприємців зменшились на 6,6 % і становили 13,6 млн. пасажирів. Автобусні перевезення в області здійснюються на 534 маршрутах, у т.ч. на 121 міському, 275 приміських та 138 міжміських внутрішньообласних. На міських та приміських автобусних маршрутах загального користування пасажирів з обмеженими фізичними можливостями можуть скористатися 65 автобусами пристосованими для

перевезень відповідних категорій громадян [2].

Таблиця 1.

Вантажні та пасажирські перевезення автомобільним транспортом по містах та районах Черкаської області у 2017 році

Назва району	Перевезено вантажів, тис. т	Вантажообіг, млн.ткм	Перевезено пасажирів, тис	Пасажирообіг, млн.пас.км.
м. Черкаси	1467,7	342,8	42104,8	335,3
м. Ватутіне	55,5	8,6	213,7	12,7
м. Золотоноша	253,9	115,7	1225,5	14,1
м. Канів	154,4	25,4	1746,7	27,2
м. Сміла	129,6	38,3	6138,7	59,1
м. Умань	284,1	38,6	7414,1	69,5
райони				
Городищенський	74,4	24,2	126,5	2,1
Драбівський	242,6	33,8	230,4	6,4
Жашківський	77,0	16,2	1041,4	11,3
Звенигородський	118,6	29,5	401,0	16,1
Золотоніський	174,2	46,5	52,4	1,2
Кам'янський	48,9	10,0	407,1	6,0
Канівський	19,1	3,9	-	-
Катеринопільський	780,0	148,8	361,6	13,4
Корсунь-Шевченківський	51,0	10,5	1174,8	11,3
Лисянський	39,5	7,9	206,5	7,3
Маньківський	155,8	28,8	225,6	9,8
Монастирищенський	79,7	27,0	506,3	34,9
Смілянський	65,1	17,9	383,0	8,8
Тальнівський	78,0	15,5	689,7	8,4
Уманський	115,6	29,1	80,6	2,1
Христинівський	38,3	7,9	300,0	7,0
Черкаський	325,2	85,1	1226,5	59,3
Чорнобаївський	233,1	57,4	275,7	13,2
Чигиринський	97,1	24,5	210,3	3,9
Шполянський	214,5	43,0	631,7	13,7
Черкаська область	5 372,6	1 236,9	67 374,6	754,1

Отже, транспорт здійснює зв'язок між виробництвом та споживанням, між промисловістю і сільським господарством, між видобувними та обробними галузями промисловості, забезпечує економічні зв'язки між окремими країнами та потребу населення в усіх видах перевезень. Аналіз роботи залізничного, авіаційного, річкового транспорту, допоміжних транспортних послуг, зв'язок – буде предметом наших наступних розвідок.

Список використаних джерел: 1. Бюлетень «Соціально-економічне становище Черкаської області». Режим доступу: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=bul_soc_ek (дата звернення 28.02.2018). 2. Підсумки роботи транспорту у 2017 році. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2018). 3. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні

дослідження: методологія, методи, методика : навч. посіб. / О.Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с. 4. Транспортний комплекс Черкаської області. Режим доступу: <http://ck-oda.gov.ua/transportnyj-kompleks/>(дата звернення: 27.02.2018)

УДК 911.3

Б.В. Глуханюк, Р.Р. Сливка

h.bohdnna94@gmail.com, romanslyvka@i.ua

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

РУЙНУВАННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

На території України відбуваються військові дії, які кваліфікуються українським законодавством як збройна агресія Російської Федерації проти України. Наслідком є тимчасова окупація частин території України [1]. У 1927 Лігою Націй була прийнята Декларація про агресивні війни, яка проголосила: «Будь-яка агресивна війна є і залишається забороненою» (п.1). Залежно від змісту і форм дій вирізняють пряму агресію (вторгнення на територію іншої країни, напад, окупація, в тому числі й тимчасова, бомбардування, блокада морських портів, порушення правил військової приступності згідно з попередніми домовленостями та ін.); непряму, в якій збройній сила агресора використовується приховано, замасковано, у формі найманців, бандитських формувань; співучасть у діях агресивних держав. Ті держави, які застосовують збройні сили для оборони у відповідь на напад, не можуть вважатися агресорами [2]. Наслідком агресії є руйнування міського середовища.

Урбіцид – термін, який буквально означає "насильство проти міст". У 2017 в світі військові дії найвищої інтенсивності відбувались на території 20 країн, із них військові дії у найбільшій мірі впливають на міське середовище Сирії, Лівії, Ємену та України. Більшість війн відбуваються у сільській місцевості, де держава не має достатньої владної присутності, і де інфраструктура легко знищується, натомість міста є важливим об'єктом контролю для воюючих сторін, а розмір і щільність розселення та пов'язана з нею інфраструктура мають вагомое політичне значення. Соціальний вплив на конфлікт тут, як правило, більший у порівнянні із сільською місцевістю. Великі міста є особливо значущими, оскільки вони є символами національного існування або релігійної ідентичності, а також осердям державної влади [3].

Міський театр військових дій характеризуються багатовимірністю. Він складається із поєднання горизонтальних, вертикальних, внутрішніх і зовнішніх площин і форм, які накладені на рельєф місцевості. Такі умови дозволяють певний час надавати захист від враження важкою зброєю. Структурна щільність такого простору передбачає розміщення невеликих підрозділів і цивільних всередині споруд, які є укриттям, але зменшують огляд та спроможність військових одиниць до взаємодії, знижують ефективність зброї і мобільність

бойових підрозділів. Особливо небезпечними є індустріальні зони, де широко використовують легкозаймісті матеріали і речовини. Тут високий ризик використання населення в якості «живого щита».

Військовий конфлікт на сході України просторово охоплює міське середовище Донбасу. Донецьк, Авдіївка, Іловайськ, Дебальцево, Мар'їнка, Слов'янськ, Станиця Луганська, інші міста та села поблизу лінії зіткнення стали театром військових дій між українськими військовими частинами та сепаратистами, що підтримуються Росією. Трагічними матеріальними наслідками та частиною створеного ЗМІ образу бойової зони стали зруйновані житлові та адміністративні будівлі, підприємства та об'єкти інфраструктури. Сторони конфлікту з метою посилення ефективного контролю здійснюють заходи щодо фортифікації і навіть трансформації культурного ландшафту (декомунізація з контрольованої Україною сторони лінії розмежування і псевдорадянська сакралізація простору – з іншої, контрольованої РФ) [5].

Способи трансформації постсоціалістичних міст в зоні конфлікту суттєво відрізняються від подібних у мирних містах. У Донбасі, які і в інших регіонах України, сформувався особливий тип індустріального соціалістичного міста під впливом радянського політико-економічного режиму. Сьогодні – це постсоціалістичне місто, яке за Л. Сікорою [6] є тимчасово існуючим типом перехідного поселення, що характеризується адаптацією успадкованого соціалістичного міського середовища до нових політичних та економічних умов, обумовлених політичними, економічними та культурними перетвореннями на шляху до капіталізму. Постсоціалістичний перехід на пострадянському просторі переважно відбувається мирно, але існують приклади насильної трансформації внаслідок військового урбіциду (Агдам, Бендери, Грозний, Нахічевань, Сараєво, Сухумі, Цхінвалі).

Виділяють два головні способи мирної трансформації міст: спонтанний і систематичний [6]. Пропонуємо виокремити схожі способи військової трансформації міст: 1) спонтанні трансформації фізичного, економічного, соціального і культурного довкілля внаслідок спроби встановити контроль над міським простором військовими засобами, що супроводжується частковою адаптацією місцевого населення до загроз військового характеру; 2) системні трансформації, які передбачають зміни міського середовища контрольовані фактичною владою. Ще із довоєнного періоду у Донбасі пройшла хвиля закриття нерентабельних заводів та шахт, наслідком чого є втрата робочих місць, занепад інфраструктури, міграція, через яку цілі міські райони втрачають постійне населення. Публіцисти назвали це явище «шахтоцид». Військовий урбіцид ініційований збройними підрозділами невизнаних утворень ДНР і ЛНР додає імпульсу цим деструктивним процесам і може мати незворотні наслідки для міст регіону, адже супроводжується захопленням майна, некомпетентним управлінням, економічним волюнтаризмом. Пропонуємо модель трансформації вражених конфліктом міських поселень Донбасу, яка є результатом переробки моделі трансформації внутрішньоміських структур постсоціалістичного міста Р. Матловіча [4] (Табл.1). Головними наслідками такої трансформації будуть негативна деіндустріалізація і дезурбанізація. Постконфліктна відбудова

вимагатиме інноваційних підходів у відродженні економіки міст регіону.

Таблиця 1

Трансформаційні процеси і їх відображення у межах окремих внутрішньоміських структур окупованих міст Донбасу

Загальні трансформаційні процеси	Процеси в межах соціально-демографічної внутрішньоміської структури	Процеси в рамках функціональної внутрішньоміської структури	Процеси в рамках морфологічної внутрішньоміської структури
залежний від зовнішньої допомоги країни-агресора розвиток, гіпертрофована економічна і політична централізація управління, авторитарні тенденції, дилетантство в управлінні, занепад місцевого самоврядування, незаконна приватизація, «націоналізація» майна, сквотерство	поглиблення соціальної поляризації, спрощення соціальної стратифікації через «відплив умів» і середнього класу, соціальна маргіналізація населення і його кооптування в незаконні збройні утворення, постійна від'ємна міграція, прискорення процесу старіння населення, збільшення частки незаконних мігрантів, залежність від маятникової/човникової міграції на підконтрольну Україні територію та територію Росії	зменшення ефективності та інтенсивності використання міського простору, деіндустріалізація, декомерціалізація, деукраїнізація і одночасна сакралізація простору новим «героїчним» дискурсом, занепад поселенських структур з високими стандартами житла, руйнування соціальної інфраструктури, деградація транспортних структур, збільшення екологічних ризиків, мілітаризація цивільних споруд	руйнування забудови, горизонтальне і вертикальне скорочення забудованих просторів, деградація існуючої забудови, деестетизація забудови за рахунок збільшення знищених військовими діями або відсутністю догляду житлових і промислових споруд, поява військових споруд, встановлення нових пам'ятних знаків і символів у радянському стилі

Отже, військовий урбіцид на Донбасі спровокував спонтанні і системні трансформації міського середовища. Конфліктний і пост-конфліктний міський простір потребує більш уваги як предмет дослідження суспільних географів, в чому допоможе запропонована вище модель. Вона допоможе у оцінці наслідків військового урбіциду, а також кращому розумінню масштабів постконфліктної відбудови. Це виправдовує започаткування нового напрямку наукових досліджень в Україні – географії постконфліктної відбудови.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих

територіях у Донецькій та Луганській областях» // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2268-19/page> 2. Храмов В. Агресія // Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С.17-18. 3. Hills A. *Future War In Cities: Rethinking a Liberal Dilemma* / A. Hills. – London: Routledge, 2004. 4. Matlovič R. *Transformačné procesy intraurbánnych struktur Prešova ako odraz celospoločenských zmien v ostatnim decenii* / R. Matlovič // *Urbánne a krajinné štúdie*. – Prešov, 2000 – С.27-38. 5. Slyvka R. *Transformations of the cultural landscape of Donbas during the armed conflict 2015–2017* / R. Slyvka, L. Slyvka, Y. Atamaniuk // *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*. – 2017. – Vol. 6. – С. 305-326. 6. Sýkora L. *Post-Socialist Cities* / Luděk Sýkora // *International Encyclopedia of Human Geography* / Editors-in-Chief Rob Kitchin, and Nigel Thrift. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – Vol.8. – P. 387-395.

УДК 330.34 (477.72)

Т.Р. Жеребцова

zherebtsovatt97@gmail.com

Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. О.О. Фоміна

Донецький національний технічний університет, м. Покровськ, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХЕРСОНЩИНИ

У даний час для України особливо актуальним є ефективне регулювання розвитку регіонів задля усунення та запобігання у майбутньому соціально-політичних та економічних негараздів. Однією з найважливіших дилем є поглиблення міжрегіональної диспропорційності, яка потребує втручання у розвиток слаборозвинених областей, однією з яких є Херсонська.

Херсонська область має великий соціально-економічний потенціал. За площею, частка якої у загальній території держави становить 4,7% [1], Херсонщина займає сьоме місце серед інших областей України. Регіон багатий земельними ресурсами і перебуває в сприятливій кліматичній зоні, омивається Азовським та Чорним морями. На території області залягають такі корисні копалини, як цементні та цегляно-череп'яні глини, мергель, вапняк, сіль, торф, газ. Регіон також має великі перспективи щодо розвитку туризму.

Незважаючи на великі можливості регіону, Херсонщина у загальному рейтингу областей України за обсягом валового регіонального продукту на одну особу посідає 21 місце [1]. Цей показник у Херсонській області за даними 2017 р. був нижчий загальнодержавного на 47,4% і складав 26795 грн.[2]. Якщо брати за основу обрахунку депресивності територій методіку Європейського Союзу, то Херсонщина належить до слаборозвинутого регіону, про що свідчить рівень валового внутрішнього продукту на одну особу населення, який у даній області відстає більш ніж на 25% від середнього по Україні.

Щодо валового регіонального продукту на одну особу, то за 2013-2017 рр. цей показник у середньому зріс до 108,4%, але в 2017 році відбулося його зниження (рис.1), що пояснюється неефективною застарілою структурою економіки області, яка характеризується високою часткою сировинних і

низькотехнологічних галузей та низьким рівень інновацій. В регіоні переважають традиційні галузі, насамперед сільське господарство і промисловість (машинобудування, харчова та переробна, хімічна та целюлозно-паперова, легка промисловість, електроенергетика) [2]. Проте, факт низької інноваційності створює залежність бюджету від стану сільського господарства, а отже й від змін природних умов.

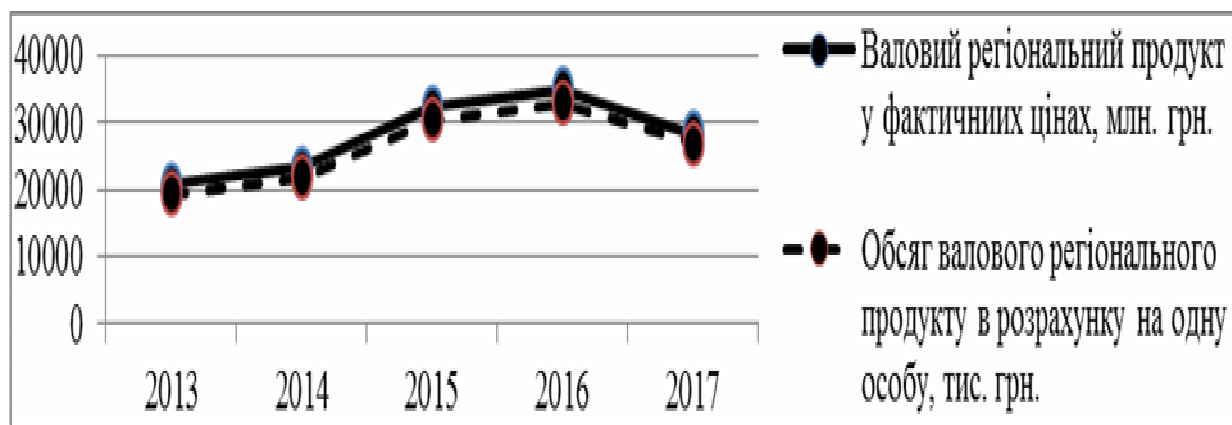

Рис. 1. Динаміка валового регіонального продукту Херсонської області за період 2013-2017рр.

Дуже важливою особливістю розвитку Херсонської області є перевищення витрат над доходами населення регіону на одну особу, що свідчить про неспроможність області самостійно забезпечувати свої потреби. Дисбаланс доходів та витрат Херсонщини з кожним роком збільшується, разом з цим зростає і залежність регіону від трансфертів з державного бюджету (рис. 2).

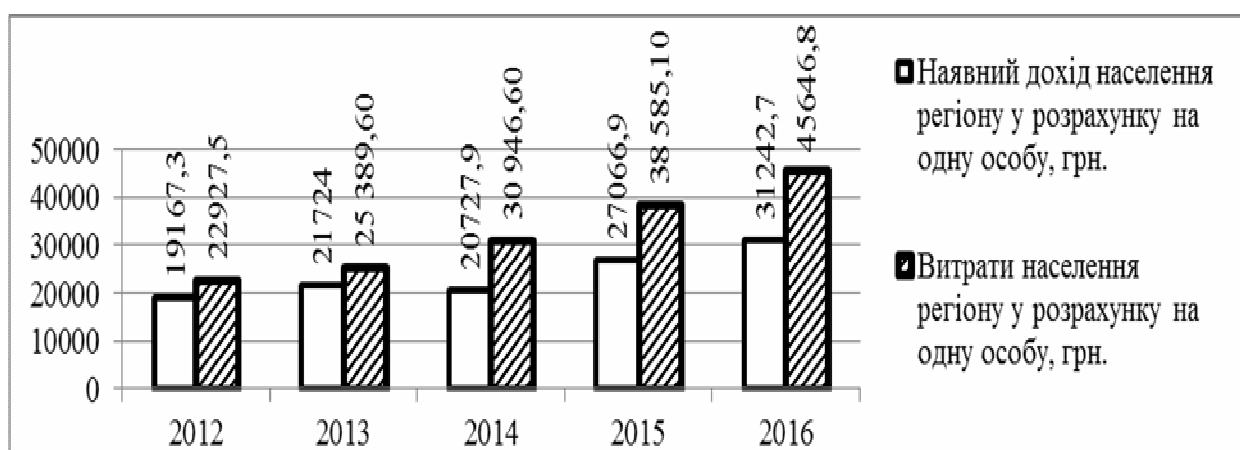

Рис. 2. Обсяг доходів і видатків на одну особу місцевого бюджету

Також розвиток Херсонщини, як і будь-якого регіону, значною мірою залежить від соціально-демографічних процесів, тому дуже важливим є вирішення проблем даної сфери. У Херсонській області спостерігається скорочення населення, тільки за останні п'ять років його чисельність зменшилася на 2,1% або на 22,6 тис. осіб. Станом на 2017 рік постійне населення регіону складало 1054,2 тис. осіб [5, с.31]. У структурі населення

Херсонської області переважає економічно неактивне населення та складає 51,3%, що свідчить про те, що більшість жителів Херсонщини – це непрацюючі діти та люди похилого віку, а також особи працездатного віку, які не мають роботи та не збираються до неї приступати у найближчий час, а отже вони не беруть участі у створенні ВРП.

За методикою Міжнародної організації праці структура населення даної області має наступний вигляд (рис. 3):

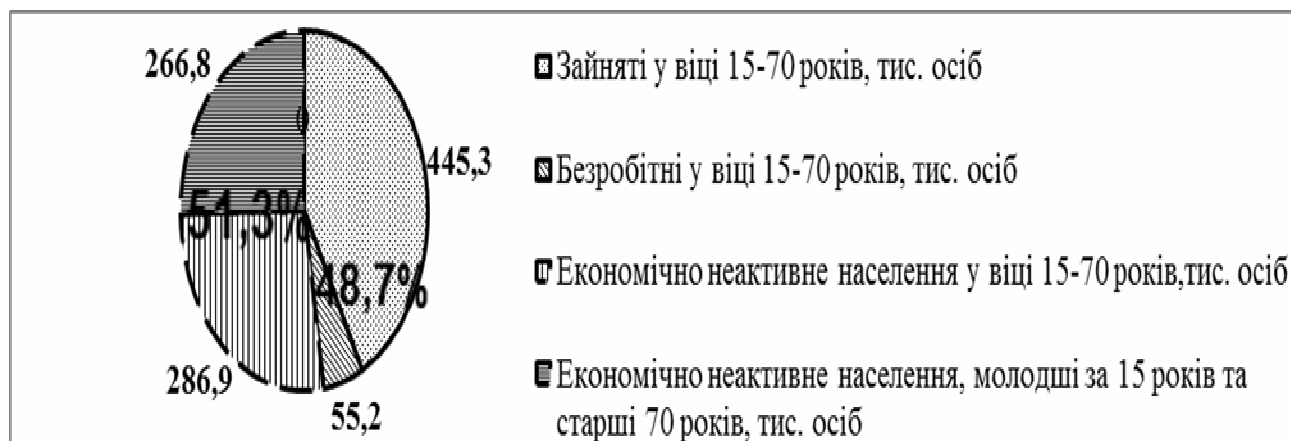

Рис. 3. Структура населення Херсонської області за методикою МОП

Важливо зазначити, що станом на 2017 рік на 1000 осіб зайнятого населення Херсонщини у віці 15-70 років припадає 1405,72 осіб економічно неактивного населення всіх вікових груп разом з безробітними у віці 15-70 років [1]. Це означає, що кожен херсонець працює за себе та ще за 1,4 людини Херсонської області. За 2013-2017 рр. демоекономічне навантаження зросло на 13,1%. Це призводить до збільшення соціальних й економічних ризиків, пов'язаних з необхідністю наповнення фондів соціального призначення.

Не менш важливим показником розвитку регіону є рівень безробіття. У 2017 році у Херсонській області даний показник за методикою МОП становив 11,03% [1], що перевищує середнє значення даного показника по усій країні на 1,4%; а зареєстрований рівень безробіття становив 2,22% [1], який перевищує загальнодержавний на 0,2%. За останні п'ять років на Херсонщині за методикою МОП рівень безробіття збільшився на 30% і продовжує зростати.

Ще однією важливою проблемою, яка заважає розвитку Херсонщини, є незадовільний рівень інфраструктури, а саме стан транспортної підсистеми, житлово-комунального господарства та екологічна ситуація. Значна частина об'єктів господарського комплексу області побудована більш ніж 40 років тому і вже відпрацювала свій нормативний час експлуатації [2]. Покращення інфраструктури може стати дієвим методом підвищення привабливості даного регіону для приватних інвесторів та впровадження інновацій.

Висновки. Незважаючи на наявність ресурсів економічного розвитку, значного потенціалу, на сьогоднішній день Херсонщина відноситься до слаборозвинених регіонів України. Херсонщині притаманні тенденція на підвищення залежності області від трансфертів держави, скорочення населення;

значний, перевищуючий загальнодержавний, рівень безробіття та демоекономічного навантаження.

Для вирішення виявлених проблем Херсонської області, регіональна політика має бути спрямована на розвиток галузей економіки; підвищення соціального добробуту населення, розвиток людського потенціалу; покращення інфраструктури регіону та раціональне природокористування. Існуючий стан вимагає виваженої, збалансованої регіональної політики, направленої на розв'язок як економічних, так і соціальних, екологічних негараздів, що сприятиме сталому розвитку області та зменшенню регіонального розриву в Україні.

Список використаних джерел: 1. Багатогалузева статистична інформація / Регіональна статистика // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Головне управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya.html>. 3. Збірник «Статистичний щорічник України за 2016 рік» / Державна служба статистики України; за ред. І.Є. Вернера. - К., 2017. - 611 с. 4. Іщук С.І. Регіональна економіка: Теорія. Методи. Практика: підручник / С.І. Іщук, О.В. Гладкий. - К.: Знання, 2013. — 447 с. 5. Статистичний збірник «Регіони України, 2017» Частина I / Державна служба статистики України; за ред. І.Є. Вернера. - К., 2017.- 323 с.

УДК 911.3

К.Р. Загайчук

zagaichuc29@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Н.А. Горожанкіна

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ СЕРЕДНІМ МЕДИЧНИМ ПЕРСОНАЛОМ (ЗА ПЕРІОД 2010-2014 рр.)

Медико-географічні дослідження в Україні особливо активізувались після аварії на Чорнобильській АЕС. Метою кадрової політики Всесвітньої організації охорони здоров'я є підготовка необхідних кваліфікованих працівників, забезпечення ними установ, які їх потребують та виконання цими медичними працівниками відповідних завдань. Для вибору оптимальних рішень, визначення стратегії з поліпшення стану кадрових ресурсів в системі охорони здоров'я необхідно постійно аналізувати й оцінювати ситуацію як на загальнодержавному рівні в цілому, так і на регіональних рівнях зокрема.

З'ясовано, що за період 2010-2014 р. до областей з найбільшою кількістю лікарів усіх спеціальностей можна віднести такі області як: Донецька, Дніпропетровська, Львівська, Одеська та Харківська (рис. 1). Лідером виявилася Донецька область, на яку припадає близько 9% від загальної чисельності лікарів в країні. Це може бути пов'язано з тим, що у 2010-2013 році регіон мав найбільшу чисельність наявного населення (близько 4419,5 тис. осіб на початок року).

За 2014 рік кількість лікарів усіх спеціальностей в Донецькій області знизилася до 3%. Це пов'язано із збройною агресією Російської Федерації.

Однакове забезпечення лікарями за 2010-2013 роки, що становить 7% спостерігається в Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Харківській областях. Це пов'язано з тим, що в областях значна кількість населення, що становить близько – 2891,4 тис. осіб на початок року. Також ці області мають навчальні заклади, які випускають кваліфікованих лікарів, що також збільшує кількість лікарів. У 2014 році Дніпропетровська та Харківська області становлять близько 8,25%. Таке підвищення відсотка пов'язано з тим, що з тимчасово окупованих територій везуть до обласних лікарень військових [1].

До областей із середньою кількістю лікарів усіх спеціальностей відносяться: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська та Полтавська області. В цих регіонах процент кількості лікарів усіх спеціальностей – 4,5% за 2010 рік; 3,9% за 2011 рік; 3,8% за 2012 рік; 3,75% за 2013 рік; 3,56 за 2014 рік.

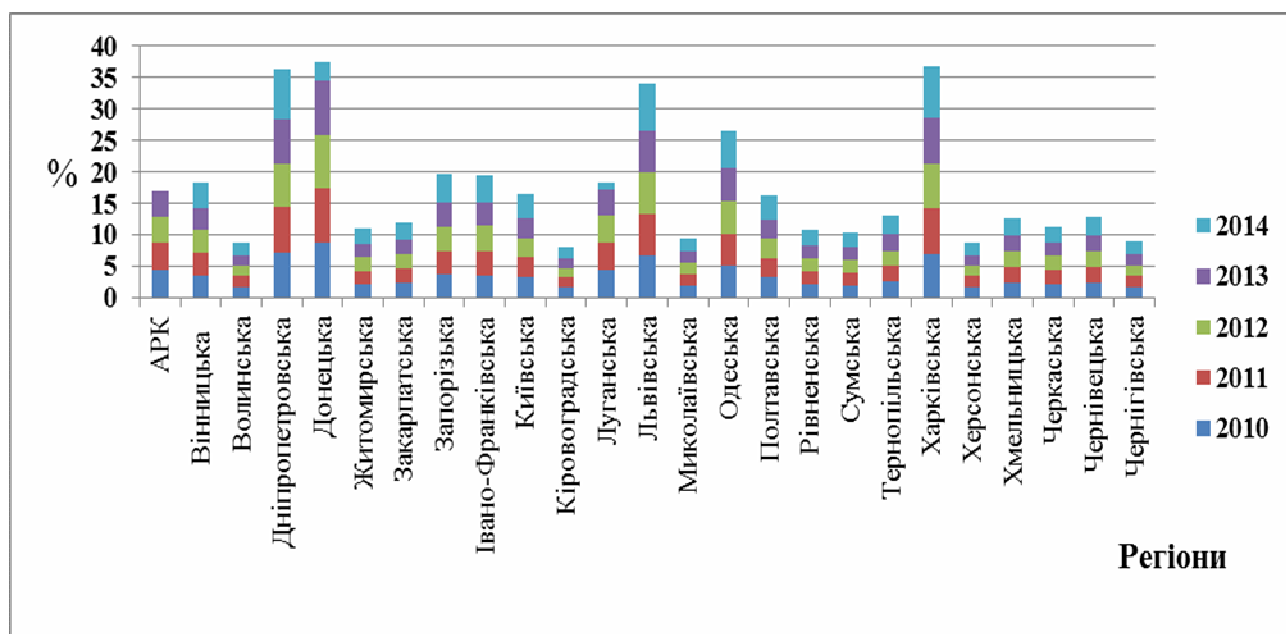

Рис. 1. Кількість лікарів усіх спеціальностей у регіонах України (складено автором за даними [2])

Ці показники також пов'язані із кількістю наявного населення держави. Також це пов'язано із недостатньою кількістю навчальних закладів для підготовки лікарів.

Чисельність лікарів усіх спеціальностей у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, та Чернівецькій областях становить 2,1% за 2010 рік, 2,1% за 2011 рік, 2,0 % за 2012 рік, 2,2% за 2013 рік, 2,4% за 2014 рік. Це пов'язано з тим, що в областях низька чисельність наявного населення та великою кількістю сіл, в яких немає лікарень. Тому кількість лікарів значно зменшується. Одним із основних показників, що показує рівень розвитку

країни, є забезпечення населення лікарями, показником якої є кількість лікарів на 10 тис. населення (рис. 2).

Найвищий рівень забезпечення лікарями усіх спеціальностей в Україні, припадав на 2010-2011 роки. Він становив 49,3 лікаря на 10 тис. населення, що перевищує середньоєвропейський показник (36,0 лікарів на 10 тис. населення). Станом на 2010-2011 роки лідерами є Івано-Франківська, Львівська, Харківська і Чернівецька області (63,3 лікаря на 10 тис. населення).

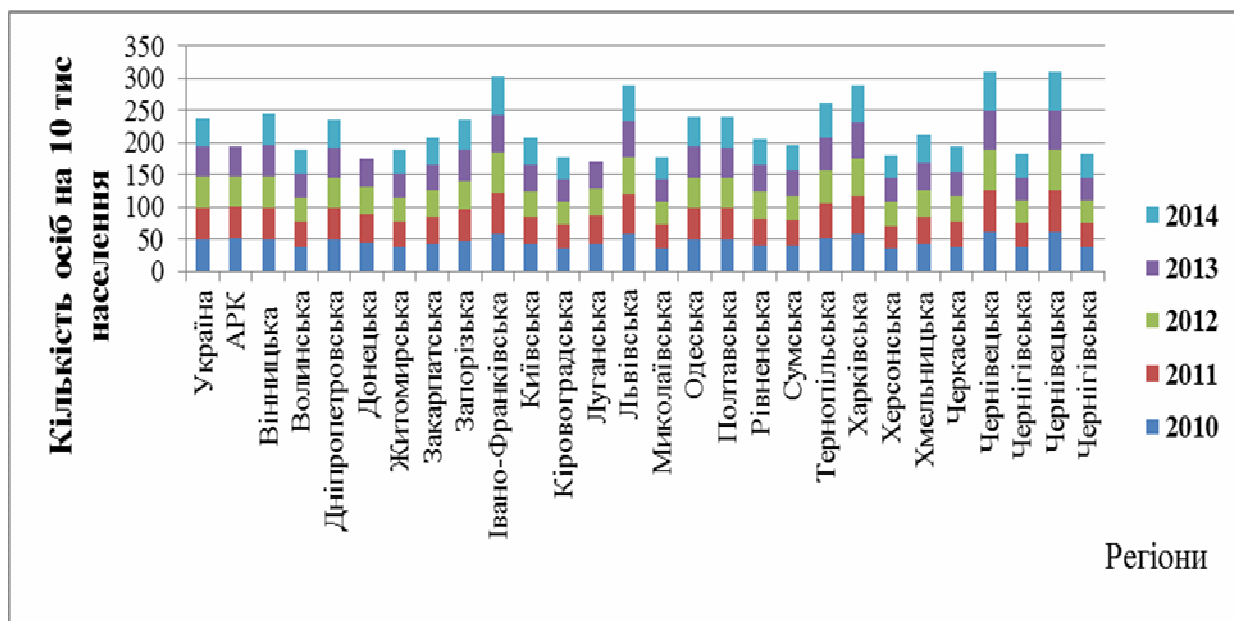

Рис. 2 Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей (складено автором за даними [2])

Загалом в Україні за період 2012-2013 років забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей становила 47,9 особи на 10 тис. населення. Як і у 2010-2011 році показник перевищує середньоєвропейські показники.

Вінницька, Запорізька, Одеська, Полтавська, Тернопільська області загалом становлять 49,3 особи на 10 тис. населення.

Станом на 2014 р. Кіровоградська та Миколаївська область виявилися аутсайдерами. Незважаючи на те, що заклади недостатньо забезпеченні матеріально технічно, показник укомплектованості штатних посад лікарів становить 86,5%, що вказує на відсутню потреба в лікарях.

Невід'ємною складовою лікарень є середній медичний персонал. До якого відносяться: фельдшера, акушерки, медичні сестри, санітарні фельдшери, фельдшери-лаборанти, рентгенолаборанти, зубні лікарі, зубні техніки та ін.

Рівень забезпечення середнім медичним персоналом в Україні самий високий припадає на 2010 рік (рис. 3). Він становить (102,4 особи на 10 тис. населення). Самий низький на 2014 рік (88,6 особи на 10 тис. населення). Станом на 2010-2014 рік лідерами є: Житомирська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернігівська та м. Київ. За 2010 рік рівень складає (112,3 особи), за 2011 рік(111,8 особи), 2012 (108,2 особи), 2013 (108,9 особи), 2014 (108,9 особи). Це пов'язано з тим, що в цих регіонах

присутня велика кількість училищ для підготовки середнього медичного персоналу.

Середній рівень забезпечення середнім медичним персоналом простежується в Вінницькій, Волинській, Кіровоградській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій областях.

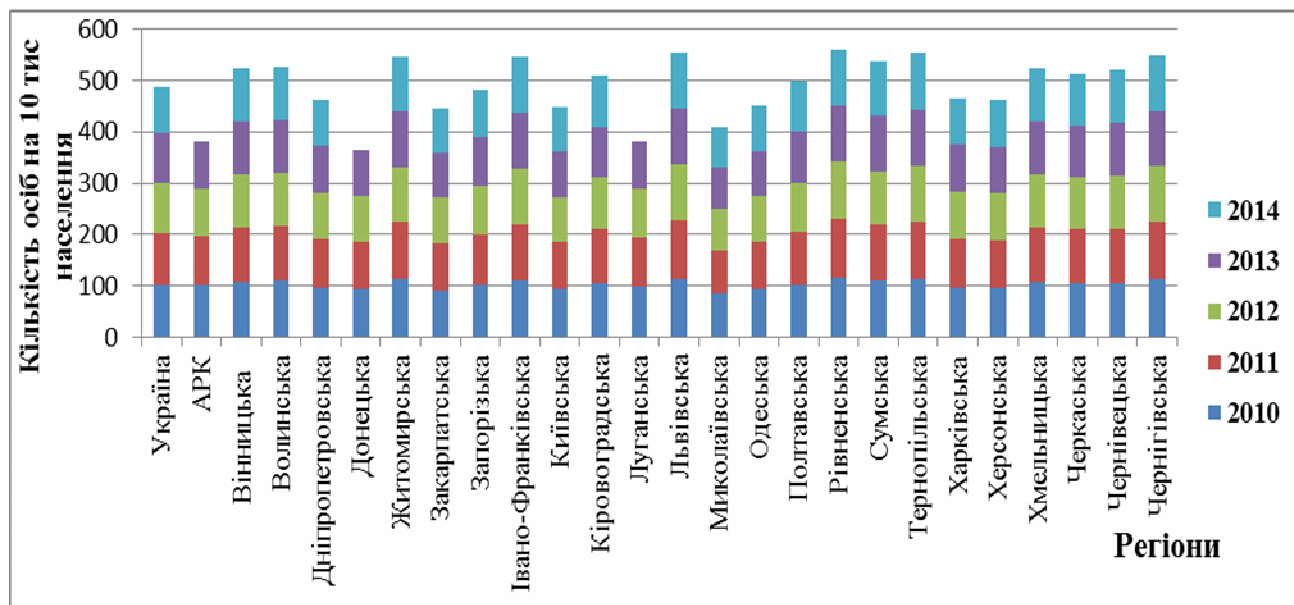

Рис. 3 Забезпечення населення середнім медичним персоналом (складено автором за даними [2])

За 2010 рік забезпечення середнім медичним персоналом (106,3 особи на 10 тис. населення), 2011 (105,4 особи), 2012 (101,7 особи), 2013(101,9 особи), 2014 (102,2 особи).

Більш низький рівень забезпеченості середнім медичним персоналом в Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській, Херсонській областях.

Список використаних джерел: 1. Медико-демографічна ситуація [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uiph.kiev.ua/> 2. Регіональна статистика [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm

МІСЦЕ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В ЕКОНОМІЦІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Торгівля посідає вагомe місце у життєдіяльності суспільства, оскільки забезпечує потреби населення у необхідних товарах та послугах, слугую зв'язуючою ланкою між виробником та споживачем, стимулює розвиток економіки. За видами торгівля поділяється на оптову та роздрібну, а за місцем здійснення торговельної діяльності – на внутрішню (в межах однієї країни) та зовнішню (торгівля товарами та послугами між різними країнами). В даній публікації акцентуємо увагу на внутрішній торгівлі, особливо на роздрібну торгівлю та спробуємо визначити її місце в економіці Харківської області як одного з найліпше розвинутого регіону України. Аналіз місця роздрібної торгівлі здійснюється за показники зайнятості, вкладання інвестицій, випуску товарів і послуг.

В структурі зайнятості населення Харківської області у 2015 р. оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів посідає перше місце (питома вага сектору складає 23%). У цій сфері було зайнято 281,7 тис. осіб. Менша кількість зайнятих була спостерігалася у промисловості (19%), сільському, лісовому та рибному господарстві (13%), освіті (9,6%). Найменші частки зайнятого населення характерні для таких секторів як інформація та телекомунікації (2%), операції з нерухомим майном (3%), професійна, наукова та технічна діяльність (3,4%) та ін.

За останні роки зайнятість в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів у Харківській області дещо знизилася – з 334,5 тис. осіб (25,5 % усіх зайнятих) у 2007 р. до 281,7 тис. осіб (23 %) у 2015 р. (рис. 1), що обумовлено соціально-економічними і демографічними причинами, погіршенням геополітичної ситуації, розривом торговельних відносин з Російською Федерацією та переорієнтацією ринку області на європейських партнерів. Така ж тенденція характерна і для загальної чисельності зайнятих у регіоні.

Торгівля приваблива для економічно активного населення Харківської області, що пов'язано з наявністю робочих місць, доступністю працевлаштування, особливо для молоді без вищої освіти та досвіду роботи. Проте оплата праці в цій сфері нижча за середню в регіоні. Так, середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у регіоні в 2015 р. складала 3697 грн., а в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – 2866 грн. Найвища заробітна плата спостерігалася на підприємствах інформації та телекомунікацій (8031 грн.), фінансової та страхової діяльності (8018 грн.), професійної, наукової та

технічної діяльності (4770 грн.) та ін. Найменша середня заробітна плата спостерігалася у працівників сфери адміністративного та допоміжного обслуговування (2411 грн.), тимчасового розміщення та організації харчування (2542 грн.), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (2738 грн.).

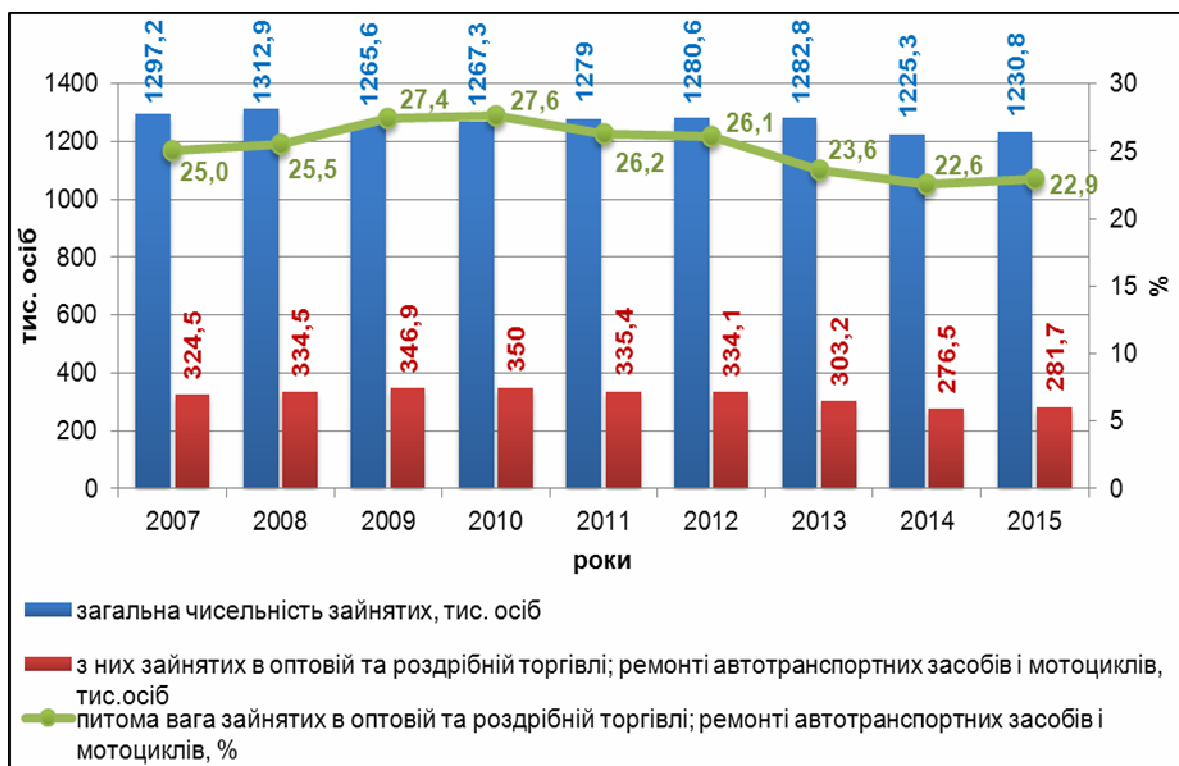

Рис. 1. Динаміка зайнятості населення Харківської області в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів протягом 2007-2015 рр. (побудовано автором за даними [1-9])

Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів не є інвестиційно привабливим видом економічної діяльності Харківської області. Так, в структурі капітальних інвестицій у регіоні переважає промисловість (30%), сільське господарство (16%), будівництво (15%). Питома вага капітальних інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів складає 4,5% та посідає 6 місце.

У 2015 р. капітальні інвестиції у внутрішню торгівлю регіону склали 508,4 млн. грн., що на 9 % менше в порівнянні з 2011 р., коли цей показник був найвищим за досліджуваний період (1794,3 млн. грн.).

Тенденція до зменшення інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів характерна і для України в цілому (з 10 % від загальних інвестицій у 2011 р. до 7,6 % – у 2015 р.). Це можна пов'язати, зокрема, з проведенням у 2012 р. в Україні (і в Харкові) Чемпіонату Європи з футболу, внаслідок чого змінилася структура капітальних інвестицій. Зокрема, збільшилася частка капітальних інвестицій інших видів економічної діяльності, зокрема транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (показник збільшився на 47 % у порівнянні з

2011 р.), операцій з нерухомим майном (на 36 % у порівнянні з 2011 р.), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (на 30 % у порівнянні з 2011 р.) [5-9].

З рис. 2 видно, що в структурі випуску товарів і послуг У 2015 р. підприємствами оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів Харківської області було надано послуг на суму 20172 млн. грн., що склало 10 % від загального випуску товарів і послуг регіону (сектор посідає третє місце після переробної промисловості та сільського господарства).

Рис. 2. Структура випуску товарів і послуг за видами економічної діяльності Харківської області в 2015 р. (побудовано автором за даними [9])

Таким чином, можна зробити висновок, що торгівля є важливою складовою економіки Харківської області, в структурі зайнятості населення посідає перше місце, проте кількість зайнятих протягом останніх 10 років скорочується у цьому секторі, що обумовлено різними соціально-економічними і політичними чинниками. При цьому середньомісячна заробітна плата в секторі нижча за середню в Україні. За обсягами капітальних інвестицій оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів посіла 6-е місце. Також спостерігається скорочення обсягів капітальних інвестицій в сектор. В структурі випуску товарів і послуг сфера посідає 3 місце.

Список використаних джерел: 1. Харківська область у 2007 році : стат. щорічник / Під ред. М.Л. Чмихало]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2008. –

590 с. 2. Харківська область у 2008 році : стат. щорічник / [Під ред. М.Л. Чмихало]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2009. – 578 с. 3. Харківська область у 2009 році : стат. щорічник / [Під ред. О.С. Нікіфорова]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2010. – 586 с. 4. Харківська область у 2010 році : стат. щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2011. – 568 с. 5. Харківська область у 2011 році : стат. щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2012. – 583 с. 6. Харківська область у 2012 році : стат. щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2013. – 535 с. 7. Харківська область у 2013 році : стат. щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2014. – 492 с. 8. Харківська область у 2014 році : стат. щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2015. – 540 с. 9. Харківська область у 2015 році : стат. Щорічник / [Під ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2016. – 534 с.

УДК 910.3

С.В. Ковалюк

serega7kov@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. В.С. Гризку

Чернівецький національний університет імені Ю.А. Федьковича, м. Чернівці, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОЇ ГАЛУЗІ НАРОДНОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах сучасного соціально-економічного розвитку суспільства, народногосподарський комплекс регіону став серединною ланкою і початковою «точкою відліку» між двома граничними масштабами у геопросторовій організації господарства, верхньою ланкою якого є національне господарство країни, нижньою – підприємство. Під народногосподарським комплексом розуміють поєднання підприємств і установ у межах певної території, які покликані задовольняти матеріальні й духовні потреби населення, виробляючи товари і надаючи послуги [1].

Нинішня структура економіки області значно відрізняється від структури економіки в Україні, що обумовлено в основному розмірами її території та природно-ресурсним потенціалом. Частка ВВП, яка створена у сфері виробництва товарів менша, ніж у середньому в регіонах держави, адже промисловість має значно менше значення в обласному виробництві. Так, в період з 2014-2016 рр. у структурі реалізованої промислової продукції переважають товари переробної (52,8 %) та харчової промисловості (19,5 %). В останній зайнято більше чверті всіх штатних працівників промисловості, виробляється 20 % загальнообласного обсягу виробництва. До неї відносяться спиртова, м'ясопереробна, молочна, олійно-жирова, лікєро-горілчана та хлібобулочна підсекції. За останні три роки, чітко помітне зростання виробництва гумових і пластмасових виробів (9,1 %) та продукції текстильного

виробництва (5,9 %) [2].

Особливе місце в промисловості області належить підприємствам з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, на долю яких припадає 19,2 % загальнообласного обсягу виробництва. У 2016 році цими підприємствами було реалізовано товарів і послуг на суму 4873,1 млн. грн. Найпотужніші підприємства: ВАТ «Чернівціобленерго» і ДАЕК «Дністрогідроенерго». Введення потужностей Дністровської гідроакumuлюючої станції забезпечує потребу енергетичної системи України в обсязі 2,3 мВт екологічно чистої енергії із значною економією органічного і ядерного палива [3].

Визначальну роль в економіці області відіграє агропромислове виробництво. Тут формується продовольча база, зосереджена частина основних виробничих фондів та працюючого населення. За характером земельних і кліматичних ресурсів територія області є сприятливою для розвитку і функціонування різних галузей і виробництв АПК. В помірно-зволоженої лісостеповій зоні сприятливі умови для вирощування зернових, технічних культур, картоплі та овочів, а також виробництва продукції тваринництва. В надлишково зволоженому передгір'ї переважаючим типом товарного сільського господарства є молочно-м'ясне скотарство та вівчарство, картоплярство і льонарство. В гірській зоні, де невисока сума температур і велика кількість опадів, немає інтенсивного сільськогосподарського виробництва. Тут як і в передгір'ї спеціалізуються на м'ясо-молочному тваринництві й вівчарстві з виробництвом кормових культур та ефективному використанні природних сіножатей.

За досліджуваній період (2014-2016 рр.), сільськогосподарськими підприємствами області реалізовано продукції на суму 3131,1 млн. грн, причому, 65 % становить продукція рослинництва. Провідними культурами є зернові та зернобобові (558 кг/особу), картопля (654 кг/особу), овочеві (251 кг/особу) та цукровий буряк (120 кг/особу) [2]. Враховуючи відносно невелику площу області (8,1 тис. км²), порівняно з іншими регіонами України, спостерігається висока врожайність картоплі (157,7 ц/га), плодкових та ягідних культур (118,7 ц/га) – 7 місце в Україні та зернових (41,4 ц/га) – 16 місце в Україні [2]. Щодо розвитку тваринництва, то провідним напрямом є вирощування сільськогосподарських тварин. Зокрема, за досліджуваній період в області налічувалось 94,3 тис. голів великої рогатої худоби, 150,1 тис. голів свиней, 44,2 тис. голів кіз та овець, 7,2 тис. голів коней та 3305 тис. голів птиці [2]. Аналізуючи виробництво основних видів продукції тваринництва, помітне значне збільшення її обсягів в останні роки. У таблиці 1 висвітлено порівняння за виробництвом продукції у 2000-2005 рр. та 2011-2016 рр.

Традиційним для Буковини є потужний лісопромисловий комплекс. У 2016 р. підприємствами галузі реалізовано продукції на суму 450 млн. грн, що в 12 разів перевищує показник за 2000 р. Аналогічно зростають й обсяги заготовленої ліквідної деревини: із 569,3 м³ у 2000 р. до 750,9 м³ у 2016 р. [2]. З метою лісовідновлення щороку проводять рубки формування і оздоровлення лісів.

Поступово розвивається та модернізується будівельна індустрія краю. За останні 3 роки введено в експлуатацію 273,6 тис. м² будівель, що на 57 % перевищує показники за 2000-2005 рр. [2].

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва

Продукція	Рік		Приріст виробництва, %
	2000-2005	2011-2016	
М'ясо, тис.т	30,1	41,5	37,8
Молоко, тис.т	340	294	-14,6
Яйця, млн.шт	211,2	363,7	72,2
Вовна, т	129	151	17

Транспортна система Чернівецького регіону є важливим інструментом досягнення соціальних, економічних, зовнішньополітичних та інших цілей, що забезпечують підвищення якості життя населення. Дослідження сучасного стану розвитку та функціонування транспортної системи регіону свідчить, що вона має значні можливості та резерви пропускної спроможності для обслуговування як внутрішніх, так і міжнародних перевезень, однак за якісними показниками вона не відповідає міжнародним стандартам.

Оцінюючи роботу транспорту Чернівецької області, варто зазначити, що обсяг вантажних перевезень та вантажообігу постійно зростає. Однак довжина, а що найголовніше, рівень якості доріг щороку погіршується. Якщо у 1990 році довжина автодоріг становила 3,6 тис км, то останні 15 років цей показник становить 2,9 тис. км [2]. Аналогічна ситуація простежується і в залізничному транспорті.

Отже, збалансований розвиток провідних галузей народного господарства Чернівецької області повинен стати пріоритетним в галузі регіональної політики держави. Тут надалі можуть гармонійно розвиватися провідні галузі економіки (промисловий і аграрний сектори, будівництво, а також лісове господарство). Цього можна досягнути за рахунок:

- технологічного переоснащення діючих та створення нових високотехнологічних підприємств;
- розвитку сучасних форм кооперації в аграрному секторі;
- покращення транспортно-логістичного потенціалу: удосконалення залізничного та авіасполучення з іншими регіонами України і зарубіжжям, покращення якості автомобільних доріг;
- залучення інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх, зокрема, транскордонне співробітництво повинно стати головним вектором зовнішньоекономічної діяльності;
- збалансованого і раціонально організованого розвитку міських і сільських поселень області.

Список використаних джерел: 1. Гілецький Й.Р. Географія. Довідник / Й.Р. Гілецький, Р.Р. Сливка, М.М. Богович. – Київ: Ранок, 2006. – 497 с. 2. Статистичний щорічник Чернівецької області – Чернівці: Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2016. – 432 с. 3. Статистичний щорічник України – Київ: Державна служба статистики України 2014. – 586 с.

УДК 316.33

С.М. Пасічник

pasi4niks@gmail.com

Науковий керівник – д. соціол. н., проф. К.Г. Михайлова

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», м. Харків, Україна

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАЛИХ МІСТ В УМОВАХ НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

На нинішньому етапі розвитку країни зміни в системі врядування та інституційного середовища державної регіональної політики є вкрай актуальними. Але останнім часом актуалізуються питання не просто розвитку регіонів, а формування єдиного українського простору, зменшення асиметрії у розвитку регіонів тощо.

Основним інструментом досягнення цієї мети є державна регіональна політика (ДРП), яка має стати основоположною для України, враховуючи масштаби країни та різноманітність регіонів. ДРП – це політика синергії, яка при правильному плануванні й реалізації забезпечує ефект набагато вищий, ніж ефект від суми окремих заходів галузевих політик [1,23]. Відтак, роль регіональної політики як однієї з важливих складових у системі державної політики зростає, а заодно зростає й глибина залучення місцевих та регіональних суб'єктів до вироблення і реалізації цієї політики.

До таких суб'єктів можна віднести й малі міста. До категорії малих міст належать міста чисельністю населення до 50 тис. чоловік. Більш того, малі міста є найчисельнішою за кількісним складом групою міст. З малими містами безпосередньо пов'язане життя майже 22 млн. міських та сільських жителів. Ці міста відіграють важливу роль у формуванні поселенської мережі, розвитку і розміщенні продуктивних сил України.

Відповідно до затвердженої законом України «Генеральної схеми планування території України» виділяються такі типи малих міст: міста, що прилягають до центрів розселення; міста, що мають значні рекреаційний та оздоровчий потенціали; міста, що мають значні природний та історико-культурний потенціали; міста – центри сільськогосподарських районів; монофункціональні міста.

Дослідження проблем соціально-економічного розвитку малих міст є важливим для збалансованого розвитку окремих регіонів та в цілому України.

На жаль, сучасний стан малих міст супроводжується нагромадженням низки економічних, соціальних, екологічних та інших проблем. Серед основних

економічних проблем розвитку малих міст визначають [3,19]: низьку інвестиційну привабливість міст; вузьку спеціалізацію підприємств і недостатню завантаженість їх потужностей, слабку конкурентоспроможність продукції, що випускається; технологічну відсталість, значний фізичний і моральний знос основних виробничих фондів містоутворюючих підприємств; низький рівень підприємницької активності населення та неефективну спеціалізацію малого підприємництва; низький рівень доходів бюджетів малих міст.

Серед гострих соціальних проблем малих міст можна виділити [3,24]: низький рівень розвитку міської інфраструктури, сфери соціальних послуг, зокрема, у сферах медицини, освіти, культури; криза комунальної інфраструктури, значна зношеність житлового фонду, мереж тепло-, енерго-, водопостачання, водовідведення; незадовільний благоустрій міст, невирішеність питань щодо збирання та знешкодження твердих побутових відходів; незадовільний стан дорожнього господарства; низькі темпи будівництва житла, об'єктів соціальної інфраструктури; несприятлива демографічна ситуація та низька якість трудових ресурсів малих міст; зростання безробіття, низький рівень доходів населення та високий рівень бідності населення; загострення криміногенної ситуації.

Виходячи з вищевикладеного, стає зрозумілим, що не можна обійтись без модернізації управління малими містами, причому для ефективного управління ними слід залучати й жителів малих міст. Перехід до такого управління потребує формування нової філософії, яка передбачає самоорганізацію громадянського суспільства та стратегічні управлінські рішення.

Стратегія управління розвитком малих міст має визначати цільові орієнтири соціально-економічного розвитку міста, що виражаються у створенні умов і механізмів, які дадуть змогу забезпечити темпи зростання економіки, комфортне середовище для життя людини.

Як зазначає Є.М. Прохорова, метою управління соціально-економічним розвитком міста є «створення сприятливих умов життєдіяльності населення, необхідних для переходу від кризового стану, у якому знаходяться більшість малих міст України, до поліпшення якості життя, відповідної вимогам нового тисячоліття. Відповідно ж до мети розвитку, визначають основні пріоритети в управлінні: диверсифікація економічної бази міста, активізація розвитку науки, освіти, охорони здоров'я; нарощування власного науково-технічного, фінансового, творчого потенціалу міста (за умови підвищення ефективності використання всіх інших можливих джерел); інвестування розвитку «людського капіталу»; нарешті збереження і поліпшення навколишнього середовища, що є особливо важливою проблемою для майбутніх поколінь» [7].

Метою розробки стратегій соціально-економічного розвитку малих міст регіону є забезпечення високої якості життя населення шляхом раціонального використання міського простору, формування сприятливих умов для оптимального середовища проживання людини. Усунення протиріч між економічними (необхідними вихідними) та соціальними (достатніми)

пріоритетами полягають у пошуку публічного консенсусу між усіма учасниками процесу міського розвитку .

Для того, щоб стратегічне управління малими містами було результативним, воно повинно бути пов'язане з процесом функціонування міста (процесом, який визначає поточний стан міста і складається із низки окремих стадій: бюджетного процесу, залучення інвестицій, розвитку малого бізнесу, тощо).

Оскільки пріоритетні напрями стосуються перспективного розвитку міст, а не виконання лише оперативних заходів, спрямованих на вирішення головних місцевих проблем розвитку, то визначення стратегічних напрямів розвитку малого міста є тим орієнтиром, яким послуговуватиметься населення протягом певного періоду часу, враховуючи низку заходів, які необхідно реалізувати для досягнення поставлених цілей.

Виходячи з цього, можливі наступні сценарії розвитку малих міст у стратегічній перспективі: перегляд стратегічних планів, сформованих у до кризовий період, основних напрямків розвитку міського господарства в умовах гіпертрофованої зайнятості у міській економіці; сприяння розвитку малого підприємництва та створення нових робочих місць; активізація залучення туристично-рекреаційного потенціалу міст; посилення ролі малих міст у регіональній системі розселення; посилення інформаційного супроводу управління розвитком малих міст тощо.

Зазначимо, що для модернізації стратегічного управління розвитком малих міст слід залучати експертів стратегічного менеджменту для узгодження регіональних та локальних пріоритетів, а також розробити систему оціночних показників результативності реалізації стратегії малих міст, які б відображали її ефективність.

Список використаних джерел: 1. Артеменко А.Г. Планування соціально-економічного розвитку малих міст України на основі порівняння відповідних програм різних періодів : організаційний аспект [Електронний ресурс] / А.Г. Артеменко. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_Apdup/2010_2/2-3-12.pdf. 2. Карий О.І. Стратегічне управління розвитком міста: підходи до оцінки [Електронний ресурс] / О.І. Карий. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/sos_gum/nie/2010_/095-099pdf. 3. Козирев П. Перспективи сталого розвитку малих міст при столичних територіях (на прикладі м. Українка Обухівського району Київської області) [Електронний ресурс] / П. Козирев. – Режим доступу: www.lvivacademy.com/visnik3/fail+kozyrev/pdf. 4. Пушкарьова Н.О. Методологія місцевого розвитку / Н.О. Пушкарьова // Економіка будівництва і міського господарства. - 2010.- № 4. - С. 199-205. 5. Транькова И.В. О разработке стратегических планов муниципальных образований – городских и сельских поселений Воронежской области [Електронний ресурс] / И.В. Транькова, И.Л. Кокорева. - Режим доступа: <http://econ/vsu.ru/downldads/pub/seconomic/6/transcova.pdf>. 6. Чикаренко І.А. Формування проектно-орієнтованої системи стратегічного управління розвитком міста: автореф.дис... канд..наук з держ.упр. : 25.00.04 / Ірина Аркадіївна Чикаренко: Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – 2007. – 20 с. 7. Прохорова М.С. Менеджмент як стратегія управління містом [Електронний ресурс] / М.С. Прохорова. – Режим доступу: eprints.ksame/kharkov.ua1811/1/М.С.ПРОХОРОВА.pdf/ 8. Круш П.В. Регіональне управління: навч. посібник / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко: К.: Центр учбової літератури. 2007. – 248 с.

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку економіки України транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Для сучасної України транснаціоналізація підприємств може виступити економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення, цілі зовнішньоекономічної політики, особливості та умови участі країни в міжнародному поділі праці.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – офіційний термін, який прийнятий в документах ООН для позначення міжнародних за сферами діяльності компаній. До ТНК належать монополії з активами, філіалами і дочірніми компаніями за кордоном. Міжнародними вони вважаються за характером своєї діяльності, тому що контролюють виробництво продукції поза межами країни базування в різних країнах світу відкриваючи там свої філії [2].

В Україні функціонують іноземні ТНК, які з'явилися на початку 90-х років. Перш за все вони направили діяльність в головні сегменти ринку - товари повсякденного попиту, продукти харчування, бензин, тютюнові вироби, де позиції національних виробників були найбільш слабкими [2]..

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA-Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetra-pak – у пакувальній, Procter & Gambel, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, «Лукойл» – у нафтопереробній, Damen Shipyards – у суднобудуванні. У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських ТНК Reynolds, Philip Morris Inc, British American Tobacco, у пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК KraftJacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill. А такі всесвітньовідомі транснаціональні корпорації як BP (British Petroleum) та Royal Dutch Shell робили спроби входження в нафтовий ринок України, але відмовилися від своїх намірів працювати в нашій країні через нестабільність нормативної законодавчої бази та високу собівартість робіт [1].

Аналізуючи діяльність іноземних підприємств в Україні за галузями економіки, потрібно відмітити, що більша частина даних підприємств зосереджена в галузі торгівлі та ремонту, в переробній промисловості, в операціях з нерухомістю, будівництві. Однак, іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі.

Наочно відсоткове відношення підприємств показано на рис. 1.

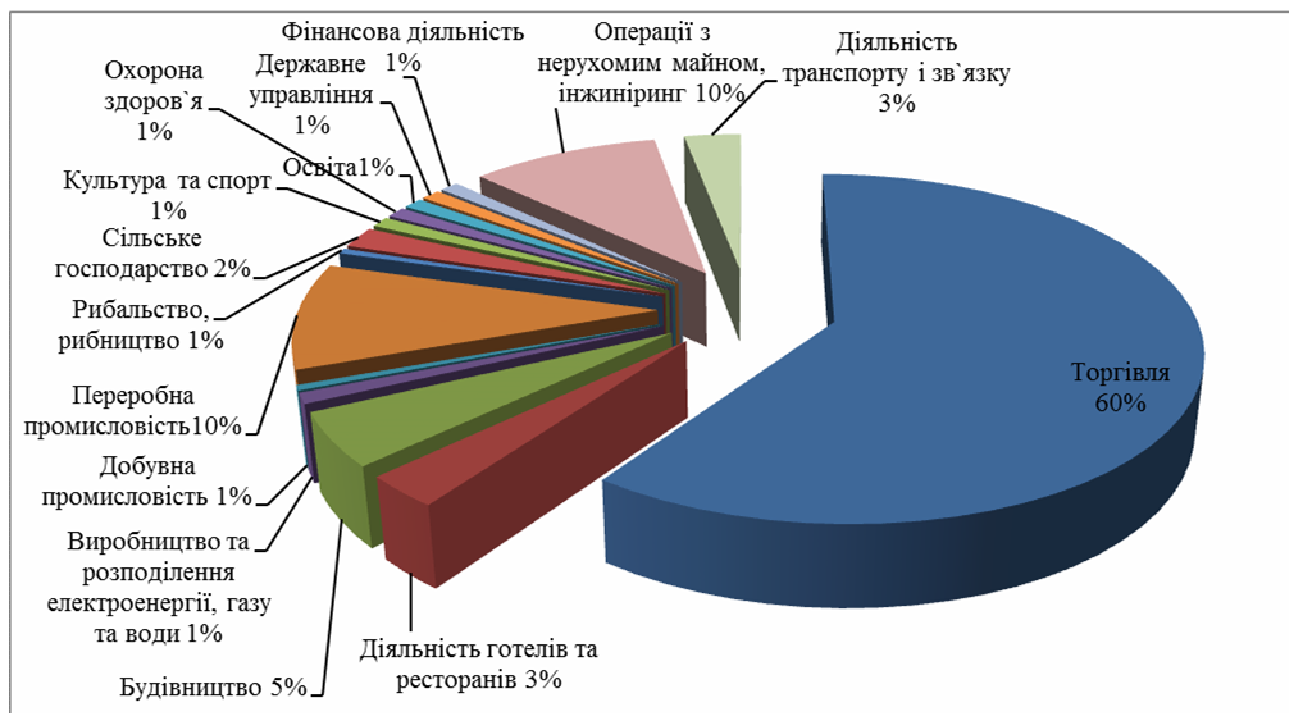

Рис. 1. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки (складено автором за даними [1])

Найбільший відсоток має галузь торгівлі – до 60%. В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чий інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew).

Найбільше зусиль для збереження частки українського ринку, доведеться докласти компанії «Кока-кола». Українські виробники безалкогольної продукції мають непоганий потенціал для нарощення виробництва, яке поки стримується конкуренцією між вітчизняними виробниками на внутрішньому ринку і відсутністю підтримки з боку держави. Більшість великих ТНК фокусують свою діяльність у секторах банки, послуги, нафта і газ, комп'ютери ІТ – обладнання, фармацевтика і біотехнології. Ці сфери промисловості поділяють між собою від 0,5 до 3 %.

Останнім часом спостерігається посилення лібералізації обсягів торгівлі на вітчизняному ринку, конкуренції та інтенсифікації входження на український ринок іноземних ТНК. Так, для проведення Євро-2012 в Україні, у зв'язку з нерозвиненістю готельної інфраструктури, наявності дефіциту готелів і низької якості послуг провідні ТНК в цій сфері, такі як: Starwood Hotels & Resorts Inc, Wyndham Hotel, Rezidor Hotel Group, Marriott, Hyatt і Radisson зробили інвестиції в ринок готельних послуг України. Завдяки цьому в загальній картині на сферу будівництва та діяльність готелів припадає 5% (рис. 1). У сфері банківських послуг продовжується тенденція придбання українських

фінансових компаній іноземними інвесторами, які в свою чергу вводять на український ринок ТНК в сфері страхування [1].

Чеська компанія Avia, заявила про намір почати в Україні виробництво вантажівок. Компанія планує побудувати новий завод в Західній Україні. Друга за величиною в Португалії роздрібна ятір Jeronimo Martins планує розширити своє польське відділення Biedronka до Румунії і до України. Саме тому транспортна галузь має 3% від загального обсягу.

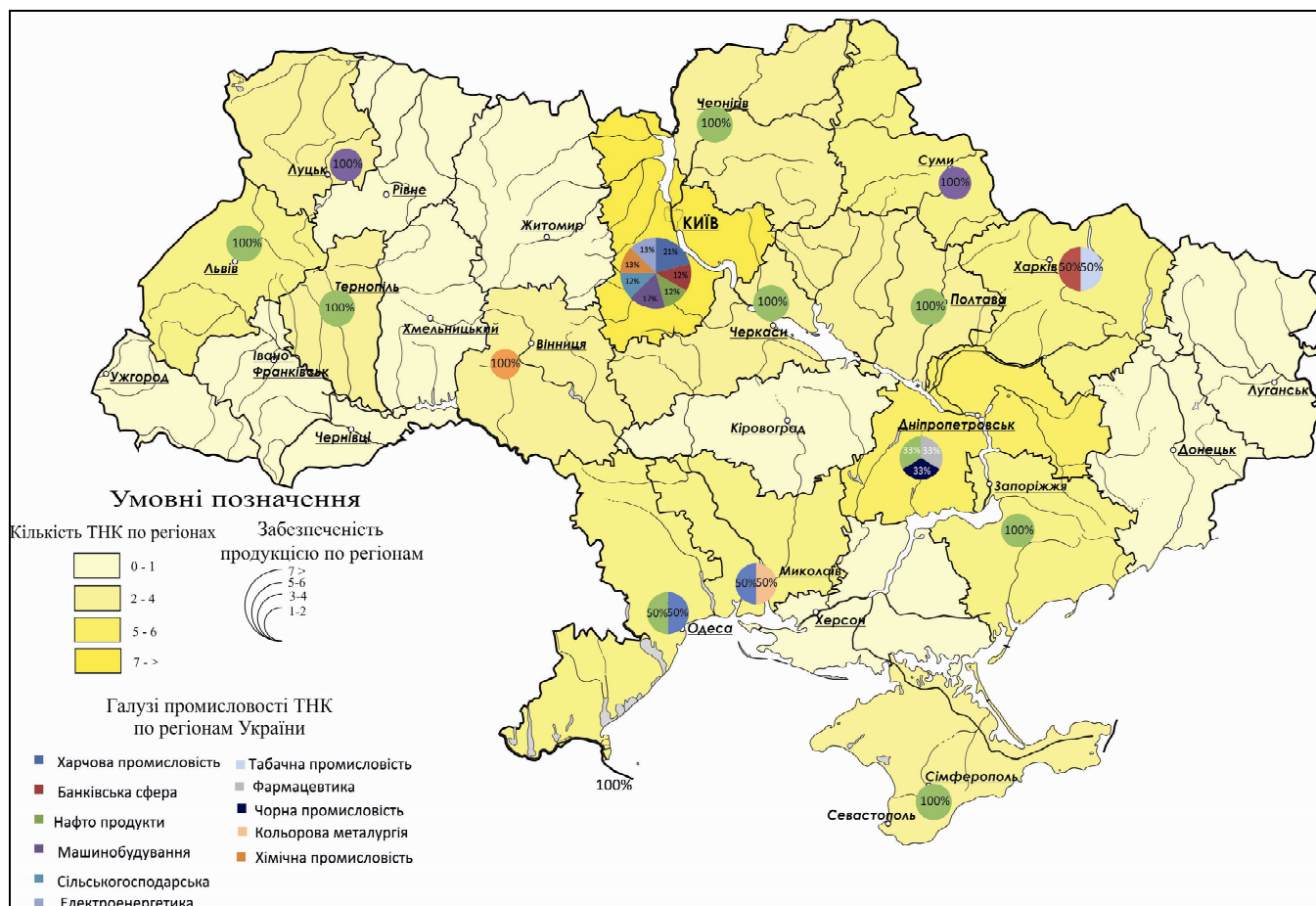

Рис. 2. Розподіл іноземних ТНК в регіонах України станом на 2014 р.

При розподілі ТНК по регіонах країни встановлено зростаючу роль іноземних ТНК в центральних регіонах України, особливо в Києві. Слід зазначити зростаючу роль периферійних регіонів (західні та східні регіони). Порівняння регіонів, на території яких квартирують ТНК, дозволило виявити двох лідерів: Київська та Дніпропетровська області (рис. 2).

Список використаних джерел: 1. Аналіз та оцінка економічної діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=3643> 2. Гладкий О.В. Менеджмент регіонального розвитку: навч. посіб. / О.В. Гладкий. – К.: Академвидав, 2013. – 248с. – (Серія «Альма-матер»)

ДО ПИТАННЯ ГЕОПЛАНУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливим елементом розвитку будь-якої країни та окремих регіонів є планування території. Усі проекти і рішення щодо економічного, соціального, демографічного, екологічного розвитку територій завжди містять різноманітні матеріали землеустрою, функціонального зонування території, придатності території до тих чи інших видів землекористування тощо [4]. Планування території має забезпечити раціональне використання наявних природних ресурсів, сталий розвиток території, зниження потенційних ризиків, посилення наявних переваг території.

Планування території є складовою частиною містобудівної діяльності і регулюється, насамперед, Законом України «Про основи містобудування» № 2780-ХІІ від 16 листопада 1992 року та Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI від 17 лютого 2011 року [1]. ДП «ДІПРОМІСТО» забезпечує розроблення усього комплексу видів містобудівної документації, визначених Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1]. Планування території здійснюється на трьох ієрархічних рівнях (табл. 1).

Таблиця 1

Три рівні планування територій (побудовано за [3])

Державний рівень		
Генеральна схема планування території України	Схема планування окремих частин території України	
Регіональний рівень		
Схеми планування території АР Крим та областей	Схеми планування територій районів	
Місцевий рівень		
Генеральні плани населених пунктів	Плани зонування територій	Детальні плани територій

Планування і забудова територій – діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб, яка передбачає:

- 1) прогнозування розвитку територій;
- 2) забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій;
- 3) обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням;
- 4) взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під

час планування і забудови територій;

5) визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон і об'єктів;

6) встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено впровадження містобудівної діяльності;

7) розроблення містобудівної та проектної документації, будівництво об'єктів;

8) реконструкцію існуючої забудови та територій;

9) збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень;

10) створення та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури, створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення;

11) проведення моніторингу забудови;

12) ведення містобудівного кадастру;

13) здійснення контролю у сфері містобудування [1].

Через зміни у соціально-економічній діяльності України у 2008 році була розроблена оновлена схема планування території для всієї Харківської області, яка має термін дії до 2031 року. Відповідно до схеми, був розроблений прогноз розвитку господарського комплексу адміністративних одиниць області, в тому числі Харківського району.

Був проведений аналіз рівня соціально-економічного розвитку окремих населених пунктів області. Для міста Харків та Харківського району однією з головних цілей є покращення екологічного стану навколишнього середовища, адже у місті та окремих частинах району сконцентровано багато господарських та промислових об'єктів, територія має високе транспортне навантаження. Через вплив цих факторів виникла необхідність переобладнання промислових підприємств, реконструкція транспортної інфраструктури, запровадження екологічно чистих та інноваційних технологій, використання сприятливих рекреаційно-лікувальних ресурсів.

Харківський район та м. Люботин мають важливу роль у розвитку, в першу чергу, приміської зони Харкова. Необхідне покращення та технологічне оновлення харчової промисловості, транспортної інфраструктури; пріоритетними напрямками є розвиток промисловості будівельних матеріалів, машинобудування, торгівлі, рекреації.

Без оновлення схем планування території соціально-економічний розвиток будь-яких населених пунктів просто неможливий.

З наведеної таблиці можна сказати, що лише генеральні плани міст району підлягали оновленню і лише план міста Харків ще є дійсним. Генеральні плани селищ Харківського району не підлягали абсолютно ніяким оновленням з 1970-х років. За ці майже 50 років всі населені пункти зазнали колосальних змін і негайно потребують оновлення.

Генеральні плани населених пунктів Харківського району,
які потребують оновлення (за даними [2])

№	Назва населеного пункту	Термін дії
1.	Харків	2004 – 2024
2.	Люботин	1990 – 2010
3.	Мерефа	1994 – 2014
4.	Південне	1992 – 2012
5.	Бабаї (Харківський район)	1992
6.	Безлюдівка (Харківський район)	1978
7.	Березівка (Харківський район)	1975
8.	Буди (Харківський район)	1974
9.	Васищеве (Харківський район)	1989
10.	Високий (Харківський район)	1993
11.	Коротич (Харківський район)	1972
12.	Кулиничі (Харківський район)	1973
13.	Манченки (Харківський район)	1973
14.	Пісочин (Харківський район)	1994
15.	Покотилівка (Харківський район)	1993
16.	Рогань (Харківський район)	1971
17.	Хорошеве (Харківський район)	1993
18.	Утківка (Харківський район)	1971

Так, у 2013 році смт Кулиничі ввійшли до складу міста Харкова, однак, все одно залишаються центром Кулиничівської селищної ради.

У 2016 році була створена перша об'єднана територіальна громада Харківського району – Мереф'янська міська ОТГ, до складу якої ввійшли місто Мерефа (центр громади) та Утківська селищна рада. В 2017 році була утворена Роганська селищна ОТГ, до складу якої входять: смт Рогань (центр громади), селище Докучаєвське, села Борове, Лелюки, Логачівка, Пономаренки, Хроли.

Отже, планування території є однією із важливих складових дослідження суспільної географії та демографії, адже створюється для формування стратегії розвитку території задля забезпечення створення та підтримання повноцінного життєвого середовища. Оскільки ми досліджуємо планування території Харківського району з географічної позиції, то доцільно використовувати термін геопланування. Геопланування – це раціональне використання території (територіальних ресурсів) конкретного ареалу шляхом раціонального розміщення виробничих підприємств, комунікацій та місць переселення з комплексним врахуванням географічних, економічних, архітектурно-будівельних та інженерно-технічних факторів та умов. Геопланування має спиратися на особливості розселення населення, мережу населених пунктів та зв'язків між ними, функціональну та просторову організацію тощо, що найбільш повно може бути вивчено з позиції суспільної географії.

Список використаних джерел: 1. Верховна Рада України. Закон України про регулювання містобудівної діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> 2. Департамент містобудування та архітектури Харківської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://dma.kh.gov.ua/> 3. Державне підприємство "Український державний науково-дослідний інститут проектування міст "ДІПРОМІСТО" імені Ю.М.Білоконя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/urbanization-index/info> 4. Топчієв О.Г. Планування території: Навчальний посібник/ О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова – Херсон: Видавець Грінь Д.С., 2014. – 266 с.

УДК 069.6 (477.63)

A.I. Kotliar

Livelovepray96@gmail.com

Scientific advisor – Ph.D. Natalia Gorozhankina

Oles' Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

DEVELOPMENT OF MUSEUM NETWORK OF DNIPROPETROVSK REGION BY AREAS AND CITIES FOR 2010-2015 YEARS

Modern museums are characterized by orientation to humanistic, national and universal principles which provide free access to the material and spiritual values of citizens of different layers of population. Museums are the treasury of historical and cultural heritage, and museum exhibits are carries of invaluable information about history and culture of the region. The state of modern society in Ukraine allows to talk about our epoch as a turning point in history of museology.

Dnipropetrovsk region and Dnipro city is a leader in the number of museums, their status and profile. Dnipro city, being a regional center of Dnipropetrovsk region, has a large population, which leads to high attendance rates. Also, the distribution of leadership is influenced by the following indicators: access to the museum; place of service; information about the museum, resources and services provided; technical equipment; staff; the procedure for filing, registration, and consideration of complaints and proposals for improving the work of the museum; the cost of services rendered by the museum; safety in the museum; museum services (fig. 1).

Almost all other districts and cities of the region are so called 'outsiders-cities'. Due to the large distance from the center and low indicator of quantity of the population, they have either 0 or 1 museum.

Due to the replenishment of the objects of the museum fund, the opening of separate branch museums, the number of museums in Dnipropetrovsk region increased by 1.4 times (36.84%) over the period of 2010-2015.

Having analyzed the general data on the number of museums in Dnipropetrovsk region and their total area for the period from 2010 to 2015, it is possible to identify the cities-leaders, as well as the cities-outsiders: the leader in the number of buildings is Dnipropetrovsk region and Dnipro city. This leads to a large replenishment of the museum fund, because expansion of the museum fund requires expansion of the building area. The cities-outsiders are Dniprodzerzhinsk, Marganets, Novomoskovsk, Ordzhonikidze, Ternivka and districts – Vasylkivsky, Krynychansky, Magdalinovsky, Mezhyvsky, Novomoskovsk, Petrykivsky, Petropavlovsky, Pyatihatsky,

Solonyansky, Sofievskiy, Tsarychansky. The cities-leaders in the area of buildings (m²) are: Dnipropetrovsk (16 735), Dniprodzerzhinsk (4 819), Kryvy Rih (1,917), Zhovty Vody (1 404), outsiders are Mezhyvsky (83), Soloniansky (97) districts. The expansion of the museum fund and the area of the buildings aims to increase the number of visitors, but that doesn't always happen, as a large proportion of young people move to study at the regional center, the number of people is decreasing, so are the consumers. Another factor influencing the number of museum buildings and their area is the city's specialization. For example, Dniprodzerzhinsk city is an industrial center, where metallurgy and metalworking take the first place in the structure of industry, which leads to a large share of employment of the urban population in this area. An additional museum will be opened in a city or area whose specialization is not so closely connected with the industry.

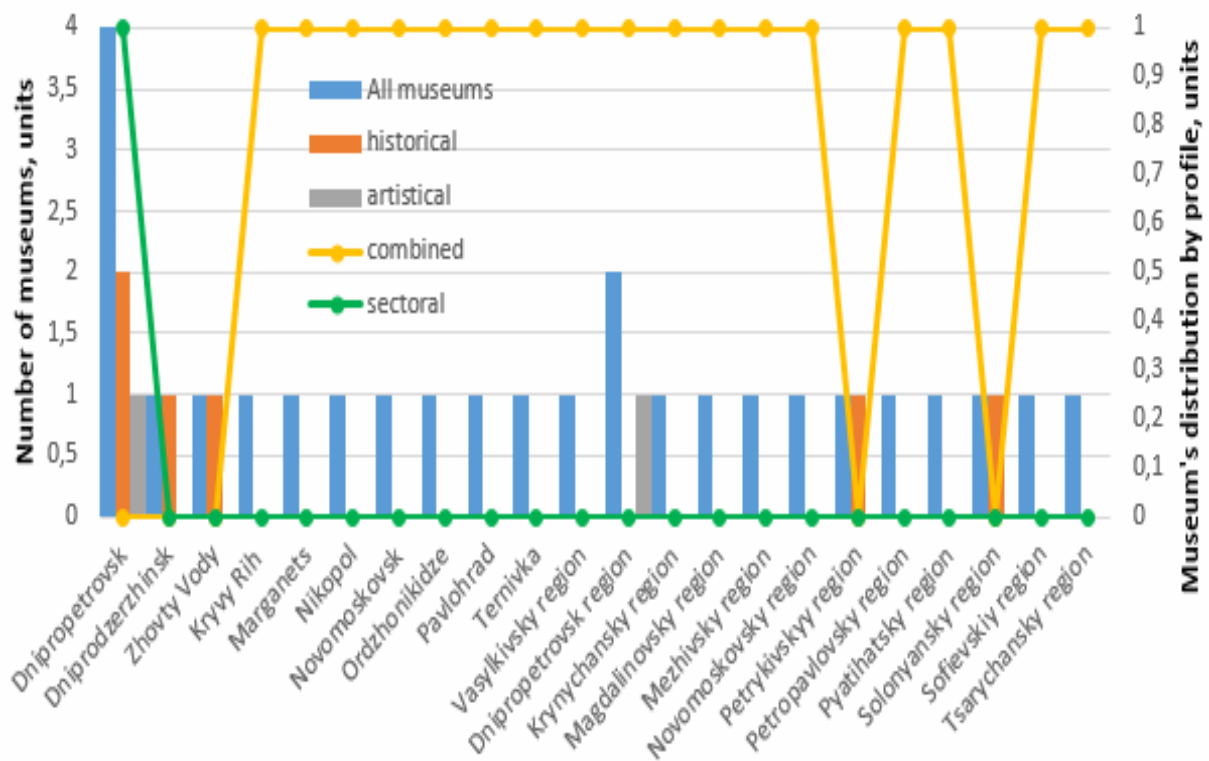

Fig.1. Distribution of museums by profile in cities and districts by 2015 (made by the author according to [1-4])

Due to the replenishment of the objects of the museum fund, the opening of separate branch museums, which resulted in the expansion of the square, annually, the number of buildings and museum squares in the territory of Dnipropetrovsk region increased. For the period from 2010 to 2015, the total buildings' squares in Dnipropetrovsk region have increased by 3685 m²(12.4%) (Fig. 2).

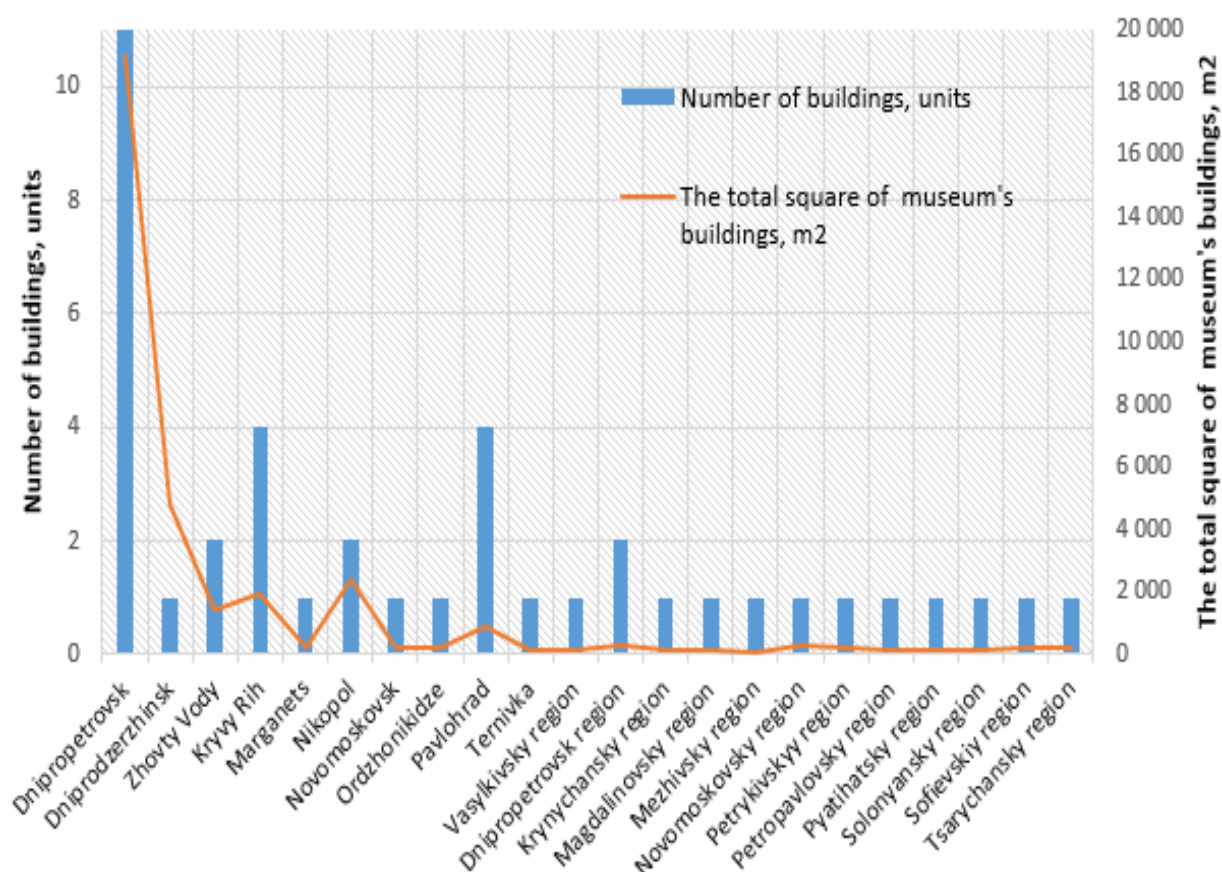

Fig. 2. Square and number of museum buildings in cities and areas of the region for 2015 (compiled by the author according to [1-4])

After analyzing the main characteristics of the staff of museums in cities and districts of Dnipropetrovsk region, such as the number of employees (units) and the number of workers with higher education (units), we can see that the level of education and professional staff of museums increases. There are region-leaders and outsiders. Leadership positions are held by Dnipropetrovsk, Kryvy Rih, Nikopol, Dniprodzerzhinsk. Outsiders are: Vasylkivsky, Krynychansky, Mezhevsky districts. The distribution of leadership is influenced by the following factors: level of education (primary population received higher education in cities or regional centers, after graduation, students are trying to stay in the big city, not to return to a small town or village); employment (large cities always have a greater variety of work); the level of salary (large cities allow you to receive higher salary and have higher standard of living).

The number of museums of the Dnipropetrovsk region has increased by 65 (20%), and the number of museums workers with higher education has increased by 28 (24%) for the period of 2010-2015 (Fig. 3).

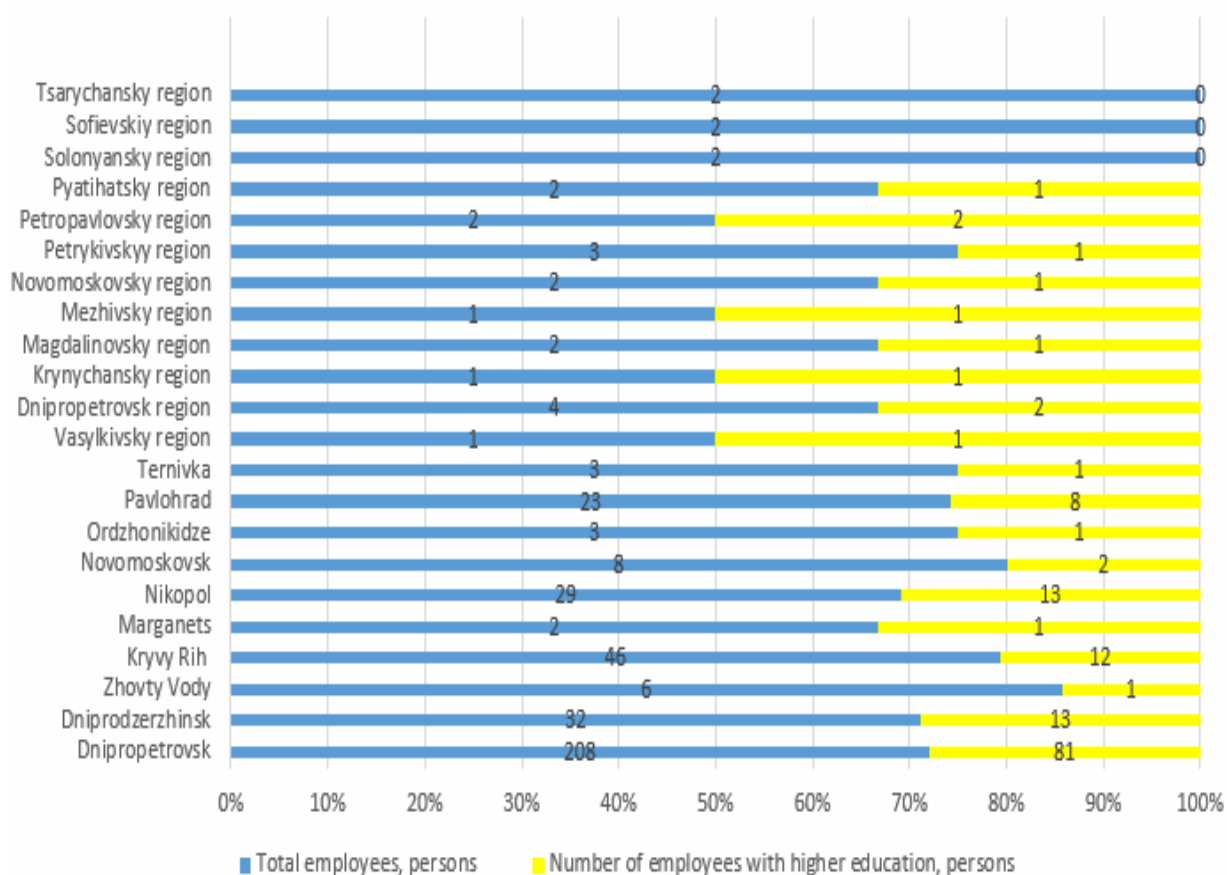

Fig. 3. Basic characteristics of the staff of museums in cities and regions by the end of 2015 (compiled by the author according to [1-4])

To sum up the general information about visiting museums, one can see that the indicator is regressive in 2012, 2014, 2015. This situation is explained by the higher the standard of living of a particular country, the more demand is for cultural places (theaters, museums, galleries, etc.).

References: 1. Main Department of Statistics in Dnipropetrovsk region. Publications. Comprehensive statistical publications [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.dneprstat.gov.ua/catpub/zsa/2015/zsa.htm> 2. Main Department of Statistics in Dnipropetrovsk region. Publications. Economic statistics. Activity of enterprises [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.dneprstat.gov.ua/catpub/diyalnist/2015/smp.htm> 3. The Main Department of Statistics in Dnipropetrovsk region. Statistical information. Culture. Establishments of culture and arts [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.dneprstat.gov.ua/statinfo%202015/k/include/k1.pdf> 4. Main Department of Statistics in Dnipropetrovsk Oblast. Statistical information. Culture. Methodological Explanations [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.dneprstat.gov.ua/statinfo%202015/k/mp.htm>

КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІОГЕОСИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА

У зв'язку з активним розвитком міст в Україні та світі, постає питання підбору методів, за допомогою яких можна дослідити особливості міського функціонування та розвитку. Одним з таких методів є метод компонентного аналізу вектору розвитку, який був розроблений К. Немцем та Л. Немець [10]. Суть компонентного аналізу полягає у визначенні тенденції розвитку соціогеосистеми в цілому та за окремими компонентами (параметрами). Результати аналізу можуть бути використані для вирішення таких завдань як планування, прогнозування та оптимізація розвитку, а також управління, наприклад, в контексті реалізації концепції сталого розвитку.

Метою даної статті є визначення особливостей функціонування соціогеосистеми міста Харкова за допомогою компонентного аналізу.

Для проведення аналізу була складена статистична база даних за період з 2010 по 2016 рр., яка включає 100 показників [1-9]. Усі показники були поділені за тематичними блоками, серед яких населення, міграція та ринок праці; житло та будівництво; освіта; охорона навколишнього середовища; внутрішня торгівля; промисловість та підприємництво; транспорт; інновації та інвестиції; споживання енергетичних ресурсів, соціальні інфраструктура та сфера охорони здоров'я. Кожен з тематичних блоків налічує від 4 до 15 компонентів.

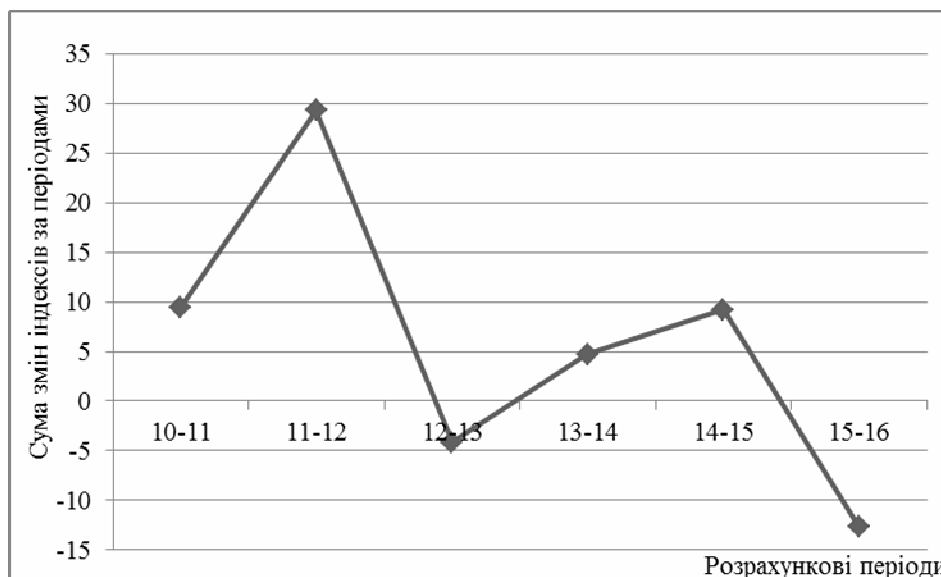

Рис. 1. Динаміка сум індексів статистичних параметрів функціонування соціогеосистеми міста Харкова (обчислено та побудовано автором)

На рис. 1 представлена динаміка сум індексів статистичних параметрів функціонування соціогеосистеми міста Харкова за розрахунковими періодами. Найбільш ефективний розвиток міської соціогеосистеми характерний для періоду з 2011 по 2012 рр., надалі спостерігається різке зниження суми індексів у період 2012-2013 рр., яке пов'язуємо з впливом світової економічної кризи та політичної кризи в Україні. Період 2014-2015 рр. характеризується невеликим збільшенням динаміки розвитку, період 2015-2016 рр. – різким спадом. Таким чином, можна зазначити, що динаміка розвитку соціогеосистеми міста Харкова є стрибкоподібною. Періоди 2011-2012 рр., 2014-2015 рр. – є періодами інтенсифікації міського розвитку, 2012-2013 рр. та 2015-2016 рр. – його сповільнення.

Впродовж усього досліджуваного періоду найдинамічніший розвиток був характерним для наступних галузей функціонування міської соціогеосистеми: внутрішня торгівля, промисловість та підприємництво, споживання енергетичних ресурсів, житло та будівництво, інновації та інвестиції (рис. 2). Галузі транспорту та охорони здоров'я характеризуються відсутністю динамічного розвитку. Проте, на нашу думку, починаючи з 2016 р. розвиток транспортної галузі має збільшитися через відкриття у 2016 р. нової станції метрополітену «Перемога». Суттєві зміни очікуються й в сфері охорони здоров'я через впровадження низки кардинальних реформ. Для наступних тематичних блоків було характерним зменшення динаміки розвитку: населення, міграція та ринок праці; соціальні інфраструктура, освіта, охорона навколишнього середовища. Таким чином, галузями динамічного розвитку у період з 2010 по 2016 рр. є галузі пов'язані з економічною сферою, зокрема внутрішня торгівля, промисловість та підприємництво, інновації та інвестиції. Більшість галузей з негативним розвитком пов'язані з соціальною сферою (населення, міграція та ринок праці; соціальні інфраструктура, освіта).

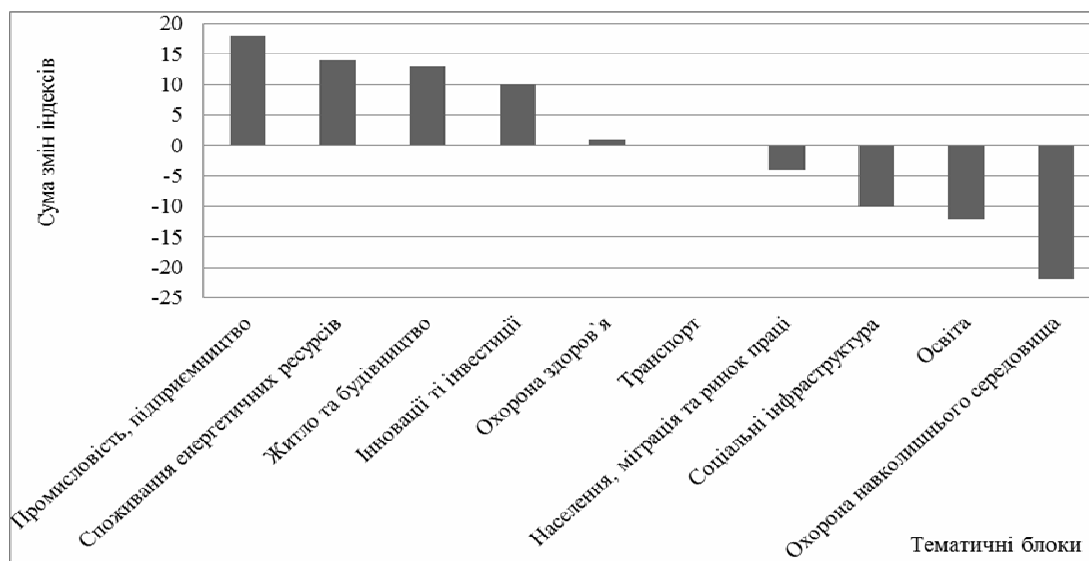

Рис. 2. Суми індексів статистичних параметрів функціонування соціогеосистеми міста Харкова за тематичними блоками (обчислено та побудовано автором)

Провівши аналіз динаміки розвитку за окремими компонентами, можна зазначити, що найбільш негативна тенденція розвитку характерна для сфери охорони навколишнього середовища, зокрема збільшення відходів. Найбільш ефективний розвиток характерний для наступних компонентів: середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, ветхий житловий фонд (його скорочення), роздрібний товарооборот торгової мережі, обсяг реалізованої промислової продукції, кількість малих підприємств, загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості тощо.

Таким чином, аналіз особливостей функціонування соціогеосистеми міста Харкова показав, що періодами найбільш ефективного розвитку був 2011-2012 рр. та 2014-2015 рр. Галузями динамічного розвитку у досліджуваний період були галузі пов'язані з економічною сферою, негативного розвитку – галузі соціальної сфери. Для оптимізації функціонування міської соціогеосистеми потребується впровадження ряду програм для покращення соціальної інфраструктури та сфери загалом, зокрема збільшення фінансування освітньої галузі та сфери культури.

Список використаних джерел: 1. Медичні статистичні звіти. Офіційний сайт Департаменту охорони здоров'я Харківської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medical.city.kharkov.ua/ua/medychni-statystychni-zvity> 2. Міста та райони Харківської області в 2013 році (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2014. – 369 с. 3. Міста та райони Харківської області в 2014 році (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2015. – 371 с. 4. Міста та райони Харківської області в 2015 році (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2016. – 333 с. 5. Міста та райони Харківської області в 2016 році (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2017. – 292 с. 6. Місто Харків у 2010 р. (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2011. – 175 с. 7. Місто Харків у 2011 р. (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2012. – 186 с. 8. Місто Харків у 2012 р. (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2013. – 182 с. 9. Місто Харків у 2013 р. (статистичний щорічник) / [під редакцією О.Г. Мамонтової]. – Х., 2014. – 188 с. 10. Немець К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Харків: ХНУ, 2013. – 225 с.

**ПОКИНУТІ ВІЙСЬКОВІ ТЕРИТОРІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ,
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ**

Вивчення покинутих військових територій має важливе значення в суспільно-географічних дослідженнях. Кожен з регіонів світу характеризується досить вагомим військово-стратегічним значенням, має розвинену військову інфраструктуру. На їх території сформувалось значна кількість різних військових об'єктів. Багато з них історично залишились після краху великих імперій, таких як Австрійська, Російська, Китайська тощо, та особливо після розпаду Радянського Союзу. В результаті науково-технічного прогресу, геоекологічних та соціально-економічних особливостей, багато цих об'єктів були ліквідовані, втратили своє військово-стратегічне значення або були покинуті.

На сьогоднішній день проблематика покинутих військових територій не є повністю розкритою. Актуальним напрямом досліджень все більше виступає розгляд їх не як проблеми, що потребує вирішення, а як територіального ресурсу розвитку, який можна використати в промислових, рекреаційних, житлових та інших цілях.

Покинуті військові території – це території суходолу і водної поверхні в цілому або поверхні суходолу зокрема, які займали військові об'єкти, що раніше використовувалися в військовому плані, але зараз вже не виконують свого призначення, є кинутими або недовантаженими та вимагають втручання для подальшого ефективного використання.

Всі покинуті військові території можна об'єднати в три великі групи (рис. 1).

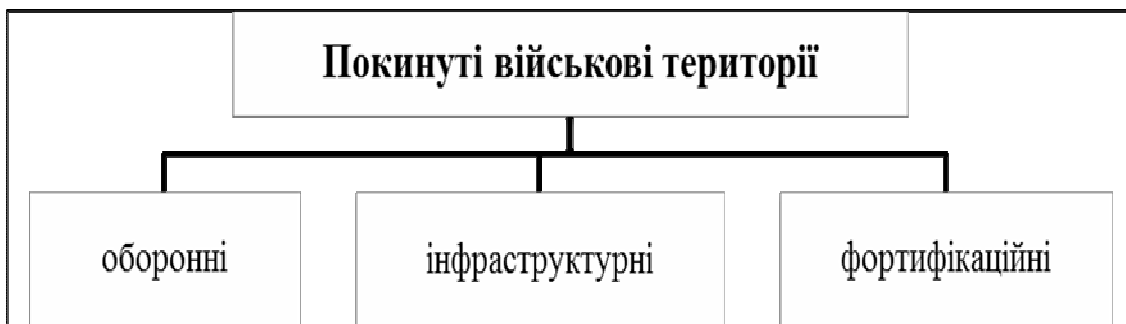

Рис. 1. Видова структура покинутих військових територій
(побудовано автором)

Досить сучасним видом покинутих військових територій та об'єктів є

оборонні, що виникли в ХХ ст. До них можна віднести: пускові установки ракетних військ стратегічного призначення, аеродроми, установки засобів протиповітряної оборони, що створювали т.зв. захисну стіну, тощо. Пускові установки ракетних військ стратегічного призначення через високу засекреченість зазнавали малого антропогенного впливу. Єдиною небезпекою від цієї категорії об'єктів є залишки невикористаного ракетного палива, що залишились у штольнях або проникли в ґрунтовий покрив.

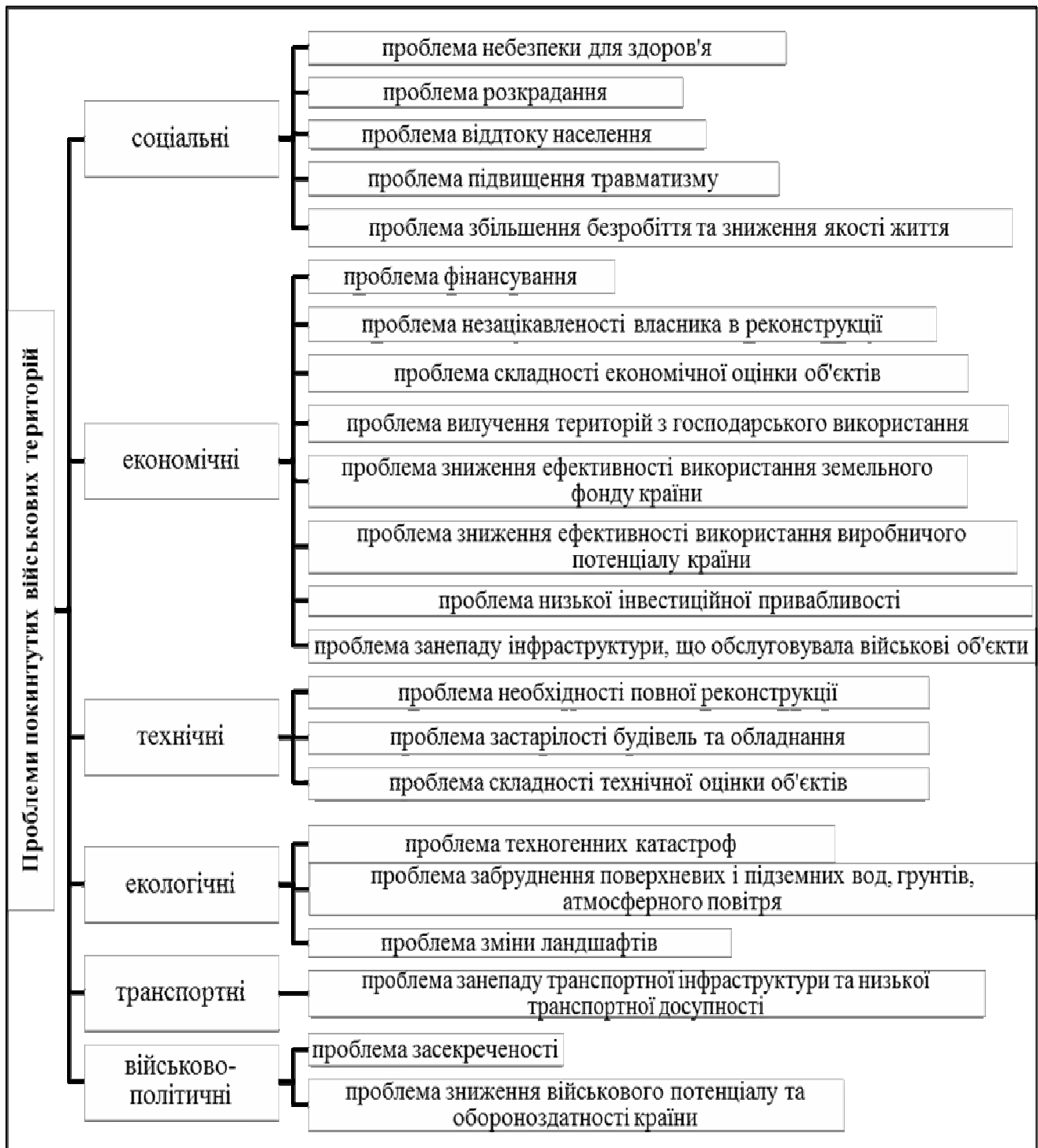

Рис. 2. Проблеми покинутих військових територій (побудовано автором)

Покинуті фортифікаційні об'єкти та території мають найбільше поширення, оскільки зводились протягом тривалого часу – декілька століть. Серед поствоєнних споруд вони займають друге місце за кількістю об'єктів.

Покинуті об'єкти і території військової інфраструктури є найчисельнішою групою поствоєнних територій та об'єктів. Вони приурочені як до оборонних, так і до фортифікаційних споруд. До них відносять будівлі для розміщення особового складу військ, військові містечка та казарми, склади та радіолокаційні станції тощо.

Серед головних причин виникнення покинутих військових територій слід назвати:

- 1) історичний фактор, зокрема час виникнення військового об'єкту чи території (чим старіший військовий об'єкт, тим вищим є ризик стати покинутим);
- 2) зміна геополітичної ситуації в країні (новий формат відношень з тією чи іншою країною-сусідкою, поява чи загострення напруженості, територіальних суперечок або навіть військового конфлікту може призвести до того, що військові об'єкти, розташовані близько до державних кордонів з такою державою, будуть переведені, ліквідовані чи просто покинуті);
- 3) зміна військової стратегії країни (демільтаризація країни, конверсія промисловості, вибір без'ядерного статусу тощо обумовлює зменшення кількості військових об'єктів і територій).

Покинуті військові території через їх занедбаність та відсутність подальшого використання в людській діяльності викликають цілу низку проблем, які можна об'єднати в 6 груп: соціальні, економічні, технічні, екологічні, транспортні, військово-політичні (рис. 2).

Найактуальнішою задачею, яка стоїть перед органами влади всіх рівнів, є залучення покинутих військових територій до господарської діяльності. Шляхи використання покинутих військових територій можна розділити на два напрями: туристичний та реконструкційний, кожний з яких, в свою чергу, поділяється далі. Наприклад, у туристичному напрямі можна виокремити історичний, військовий, ядерний туризм, в реконструкційному – конверсію, реадaptaцію, редевелопмент, рециклінг тощо (рис. 3).

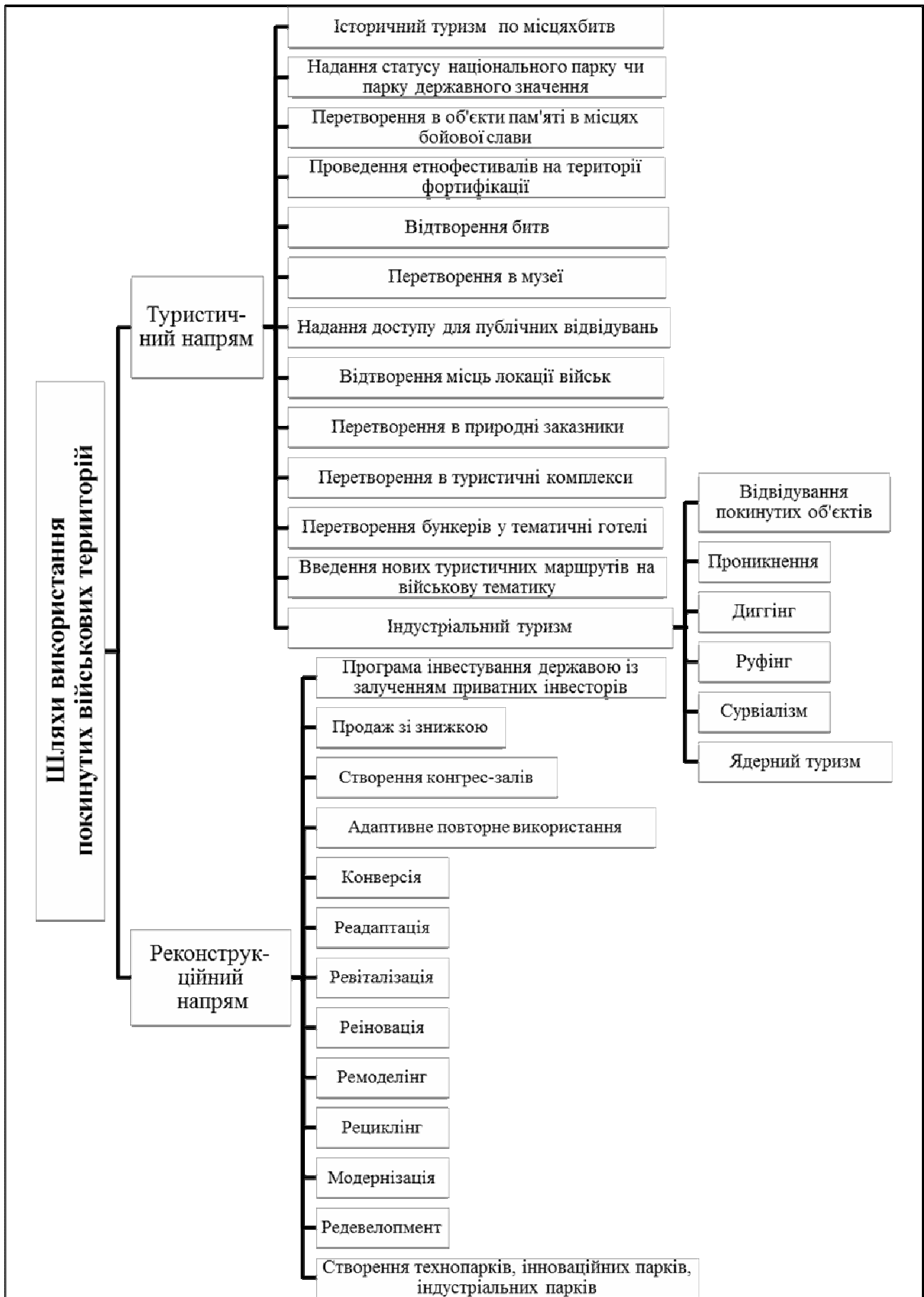

Рис. 3. Шляхи використання покинутих військових територій (побудовано автором)

Конкретні приклади різних шляхів використання покинутих військових територій у країнах світу, в т.ч. Україні, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Шляхи використання покинутих військових територій
(складено автором)

Напрям	Шляхи та засоби використання	Приклад
Туристичний	надання статусу національного парку чи парку державного значення	Форт-Галіфакс, США
	перетворення в об'єкти пам'яті в місцях бойової слави	Меморіальний комплекс «Висота маршала І. С. Конєва», Україна
	проведення етнофестивалів на території фортифікації	Іванівський форт, Україна
	перетворення в музеї	Касл-Клінтон, США
	перетворення в природні заказники	Колишні бази НАТО, Німеччина
	перетворення в туристичні комплекси	Меморіальний комплекс «Висота маршала І. С. Конєва», Україна
	перетворення бункерів у тематичні готелі	«Грінбріер», США
	введення нових туристичних маршрутів на військову тематику	«Грінбріер», США
	індустріальний туризм	«BIONIC Hill», Україна
Реконструкційний	створення конгрес-залів	«Грінбріер», США
	адаптивне повторне використання	Форт Боярд, Франція
	конверсія	«BIONIC Hill», Україна
	реадаптація	Військова база Сент-Артур, Малазія
	редевелопмент	«BIONIC Hill», Україна
	ревіталізація	Форт Боярд, Франція
	створення технопарків, інноваційних парків, індустріальних парків	«BIONIC Hill», Україна

Враховуючи міжнародний досвід використання покинутих військових територій, можна визначити потенційні їх варіанти. До них відносяться: нафтові установки (наприклад, нафтосховища, автозаправні станції), газові сховища, електростанції, порти, заводи хімічного виробництва / переробки, сталеливарні заводи / металеві майстерні, ремонт автомобілів / демонтажу майстерень, бази із заготівлі металобрухту.

Отже, можна зробити висновок, що є не один напрям та безліч шляхів використання покинутих військових територій. Даючи їм «нове життя», можна вирішити низку проблем, таких як екологічна, економічна, військово-політична тощо.

Список використаних джерел: 1. Пужайчереда О.О. *Классификация заброшенных военных территорий в аспекте регионального управления / О.О. Пужайчереда // Демографические риски XXI века (к Международному дню народонаселения): Матеріали III Міжвузівської студентської конференції з міжнар. участю (м. Мінськ, 13 травня 2016 р.). – Мінськ: Белсенс, 2016. – С. 43-44.* 2. Пужайчереда О. О. *До питання дослідження покинутих військових територій / О. О. Пужайчереда, Л. М. Немець // Регіон-2016: суспільно-географічні аспекти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів,*

аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 14-15 квітня 2016 р.). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 73-75. 3. Пужайчереда О. О. Покинута територія («brownfields»): визначення поняття, види та причини виникнення / О. О. Пужайчереда // *Регіон–2017: суспільно-географічні аспекти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 20-21 квітня 2017 р.)*. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 62-65. 4. Сулик Б. Постмилитарные объекты Западного региона Украины / Б. Сулик // *Научный вестник Черновицкого университета. Серия географическая. – Черновцы: ЧНУ имени Юрия Федьковича, 2015. – Вып. 672-673. – С. 160-164.* 5. Bronstien V. *Military Base Reuse. As Closures and Realignments March On, So Do Real Estate Opportunities* [Електронний ресурс] / В. Bronstien // *CIRE Magazine*. – 1997. – Режим доступу: <http://www.cim.com/cire-magazine/articles/military-base-reuse/?gmSsoPc=1>. 6. Podagrosi K. *Economic renewal: community reuse of former military bases* [Електронний ресурс] / К. Podagrosi // *U.S. Department of Defense*. – 1999. – Режим доступу: <http://www.dod.mil/pubs/reuse042199.html>. 7. Publishing S. *Transformer: Reuse, Renewal, and Renovation in Contemporary Architecture* / S. Publishing // *Gingko press, 2010.*

УДК 911.3

Н.В. Гусєва, О.М. Задєсенцев

gusewa3110@gmail.com, super.zadesentsev2012@yandex.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

РОЗВИТОК СЄВєРОДОНЕЦЬКО-ЛИСИЧАНСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ: ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

Головними центрами сучасного суспільного життя все більше стають міські агломерації, які виступають як локальні системи розселення вищого рівня [7]. Одним з регіонів України з високими темпами процесів утворення агломерацій до недавнього часу була Луганська область. Протягом другої половини ХХ ст. – першого десятиліття ХХІ ст. на її території за різними джерелами утворилося від чотирьох до шести міських агломерацій [4]. Проте, на сьогоднішній день на підконтрольній українській владі території залишилась всього одна – Северодонецько-Лисичанська агломерація. В світлі останніх подій на сході України дана агломерація зазнала дуже сильних змін, які обумовлені, з одного боку, «прифронтовим» положенням, а з іншого – набуттям нею статусу найголовнішого адміністративного, соціально-економічного, політичного центру Луганської області. У зв'язку з цим виникає ряд питань, які потребують ретельних досліджень та обґрунтованих рішень. Який же вплив – позитивний чи негативний – на розвиток Северодонецько-Лисичанської агломерації мав і має військовий конфлікт на Донбасі? Які зміни – політичні, економічні, соціальні, демографічні, екологічні тощо – викликало проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України для її населених пунктів та жителів? В представленому дослідженні зроблена спроба відповісти на ці питання.

© Гусєва Н.В., Задєсенцев О.М., 2018

Сєвєродонєцько-Лисичанська агломерація розташована на сході України, в західній частині Луганської області, вздовж середньої течії річки Сіверський Донець [3]. До її складу входять 47 населених пунктів, у т.ч. 8 міст, 10 селищ міського типу та 29 сільських поселень (межі агломерації визначено на основі 1,5-годинної та 37,5-ти кілометрової доступності населених пунктів до центрів агломерації, якими є міста Сєвєродонєцьк, Лисичанськ і Рубіжне, а також з урахуванням інтенсивності руху приміського транспорту та потрапляння поселень до обрахованої зони впливу міст-ядер) [1; 4].

Сєвєродонєцько-Лисичанська агломерація зазнала значних негативних наслідків через військовий конфлікт на Донбасі. Це стосується, зокрема:

- *входження всіх населених пунктів агломерації до зони проведення антитерористичної операції* (зараз АТО перейменована на «заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [9]) та *близьке розташування тимчасово окупованих територій Донбасу* (відстань від центрів агломерації до Первомайська – найближчого міста на неконтрольованій українською владою території – складає близько 40 км). Під час активної фази бойових дій тут було зруйновано велику кількість об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, пошкоджено дороги. Локалізація військових, з одного боку, забезпечує захист місцевого населення, а з іншого – збільшує ризик обстрілів [8];
- *зменшення ринку збуту для підприємств Сєвєродонєцько-Лисичанської агломерації* через відмежування значної частини території Донбасу, яка зараз не контролюється українською владою, різкого скорочення зовнішньоекономічних зв'язків з Росією та зниження їх значення для держави [2];
- *зниження промислового потенціалу агломерації*. Більшість великих промислових підприємств не працюють або працюють з технологічними перервами. Обсяг реалізованої промислової продукції впродовж 2013-2015 рр. зменшився в 5 разів (з 1842 до 364 млн. дол. США). Промисловий розвиток Сєвєродонєцько-Лисичанської агломерації ускладнений прифронтовим положенням і деякими *технологічними проблемами із запуску виробництва*. Так, значною проблемою, що не дозволяє запустити на повну потужність ПрАТ «Сєвєродонєцьке об'єднання «Азот» (його було в черговий раз призупинено в 2014 р.), є недостатня кількість електроенергії, що виробляється електростанціями області (Луганською ТЕС і Сєвєродонєцькою ТЕЦ). З 2014 р. Луганська область функціонує у режимі «енергетичного острова», бо відокремлена від єдиної енергосистеми України. У зв'язку зі зменшенням постачання газу з Росії, гостро постала проблема сировини для виготовлення азотних добрив [2]. Упродовж останніх років конкурентоспроможність базових підприємств агломерації визначається здатністю їх власників забезпечити стабільні поставки енергосировинних ресурсів (природного газу, нафти) за прийнятними цінами [8];

- зменшення інвестиційної привабливості агломерації для іноземних інвесторів. Так, протягом 2015 р. в міста-ядра агломерації надійшло 246521,8 тис. дол. США прямих іноземних інвестицій (0,6 % їх загального обсягу в Україні), що майже в 2 рази менше, ніж у 2013 р. (447615,5 тис. дол. США) [11; 12];
- погіршення ситуації на ринку праці, що пов'язано, з одного боку, із закриттям або призупиненням роботи більшості промислових підприємств, а з іншого – масовим притоком внутрішньо переміщених осіб.

Незважаючи на несприятливе геополітичне положення, військові події на Донбасі дали певний поштовх для розвитку агломерації:

- *набуття Северодонецько-Лисичанською агломерацією статусу головного адміністративного та політичного центру Луганської області.* Так, у міста агломерації переїхали майже всі державні адміністративні установи (Луганська обласна військово-цивільна адміністрація, Головне управління статистики у Луганській області, Регіональний сервісний центр у Луганській області, Головне управління державної фіскальної служби у Луганській області, обласний військкомат, апеляційний та адміністративний суди у Луганській області тощо) [10];
- *набуття Северодонецько-Лисичанською агломерацією статусу головного центру надання соціальних послуг Луганської області.* Протягом 2014-2015 рр. в міста агломерації були переміщені більшість вищих навчальних закладів з Луганська: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля та Луганський державний університет внутрішніх справ імені Едуарда Дідоренка переведені до Северодонецька, ДЗ «Луганський державний медичний університет» переїхав до Рубіжного, а Донбаський державний технічний університет – до Лисичанська [3]. Це стосується і медичних установ, культурно-мистецьких закладів, фізкультурно-спортивних організацій тощо. Так, Луганська обласна клінічна лікарня, обласний центр з профілактики та боротьби зі СНІДом, обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, обласна станція переливання крові, обласний дитячий протитуберкульозний санаторій переїхали до Северодонецька; Луганська обласна дитяча клінічна лікарня, обласний кардіологічний диспансер, обласний шкірно-венерологічний диспансер, обласний протитуберкульозний диспансер – до Лисичанська, а обласний клінічний онкологічний диспансер – до Кремінної [10]. В результаті таких переміщень було створено нові робочі місця та покращена доступність жителів до відповідних послуг;
- *набуття Северодонецько-Лисичанською агломерацією статусу головного транспортного центру Луганської області.* На сьогоднішній день через Лисичанськ, Рубіжне і Кремінну проходить єдина діюча залізниця в області, що зв'язує Луганщину з іншими регіонами та забезпечує транзит пасажирів. У цих же містах розташовані найбільші залізничні вокзали. В містах Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне функціонують

найбільші автовокзали області. У Сєверодонецьку розташоване Комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт «Сєверодонецьк» (не працює з 2014 р.). Через агломерацію проходять потужні трубопроводи;

- *зростання ролі агломерації в економіці області*. Якщо в 2013 р. агломерація посідала провідне місце в області тільки за імпортом послуг (67,7 %), імпортом товарів (53,2 %) та обсягами прямих іноземних інвестицій (50,7 %), то вже у 2015 р. вона зайняла головні позиції за більшістю економічних показників, а саме сукупним товарооборотом торгівлі (73,8 %), перевезенням пасажирів автотранспортом (67,0 %), експортом послуг (64,3 %), пасажирооборотом автотранспорту (63,4 %), обсягами капітальних інвестицій (62,4 %), імпортом послуг (60,9 %) та іншими (розраховано авторами за [11; 12]).

Як позитивні, так і негативні наслідки мало *переміщення в Сєверодонецько-Лисичанську агломерацію населення з тимчасово окупованих територій Донбасу та АР Криму*. Так, станом на 1.02.2018 р. на контрольованій українською владою території Луганської області мешкає 294529 переселенців (19,7 % їх загальної кількості в Україні). Переважна їх більшість проживає в населених пунктах Сєверодонецько-Лисичанської агломерації [6]. З одного боку, це обумовлює *збільшення міграційної привабливості агломерації*, що в умовах значної депопуляції певним чином нівелює втрати населення, а з іншого – *викликає ряд проблем* (напруженість на ринку праці, збільшення фактичного безробіття, зростання черг до дитячих садків, брак житла, збільшення демографічного навантаження на місцеві громади тощо).

У зв'язку з близькістю до лінії розмежування та наявністю значної кількості внутрішньо переміщених осіб, з 2014 р. в містах Сєверодонецько-Лисичанської агломерації *діють офіси міжнародних організацій* (Червоний Хрест, Спеціальна Моніторингова Місія ОБСЄ, агентство ООН з питань біженців, Норвезька рада з питань біженців, Датська група з розмінування). Це певним чином розширює виконання *міжнародних функцій агломерацією*.

Таким чином, Сєверодонецько-Лисичанська агломерація на сьогоднішній день є головним регіональним центром Луганщини. Впродовж 2014-2018 рр. відбулась трансформація функцій, що виконують міста агломерації – значно посилюються сервісні функції агломерації (адміністративна, організаційно-управлінська, науково-освітня, медична, транспортна, культурна, торговельна, спортивно-оздоровча, фінансова тощо) [5], в той час як виробничі (в першу чергу промислові) функції втратили свої позиції.

Список використаних джерел: 1. Гусєва Н.В. Демографічна деградація Сєверодонецько-Лисичанської агломерації в пострадянський період / Н.В. Гусєва, О.М. Задесєнцев // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: Геологія-Географія-Екологія: зб. наук. праць / Гол. ред. колегії К.А. Нємець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – Вип. 48. – С. 84-91. 2. Гусєва Н.В. Проблеми розвитку Сєверодонецько-Лисичанської агломерації в нових геополітичних реаліях / Н.В. Гусєва, О. М. Задесєнцев // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки: зб. наук. праць. – Херсон, 2017. – № 7. – С. 36-42. 3. Гусєва Н.В. Суспільно-

географічне положення Сєвєродонецько-Лисичанської агломерації як складова просторового потенціалу території / Н. В. Гусєва, О. М. Задєсенцев // Наукові записки СумДПУ імені А. С. Макаренка. Серія : Географічні науки. – 2017. – Вип. 8. – С. 135-145. 4. Гусєва Н.В. Типологічні ознаки Сєвєродонецько-Лисичанської агломерації / Н. В. Гусєва, О.М. Задєсенцев // Економічна та соціальна географія : наук. зб. – К., 2017. – Вип. 77. – С. 10-18. 5. Гусєва Н.В. Функції міських агломерацій України та їх трансформація в пострадянський період (на прикладі Сєвєродонецько-Лисичанської агломерації) / Н.В. Гусєва, О.М. Задєсенцев // Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19-20 вересня 2017 р.). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – С. 80-84. 6. Динаміка міграції в Україні: які області обирають переселенці [Електронний ресурс] // Слово і діло: аналітичний портал. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/13/infografika/suspilstvo/dynamika-mihracziyi-ukrayini-yaki-oblasti-obuyayut-pereselenczi> 7. Лозинський Р. Сучасні межі Львівської міської агломерації [Електронний ресурс] / Р. Лозинський, І. Костюк // Економічна та соціальна географія: Наукові записки. – 2011. – № 2. – С. 55-60. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2011_2_11 8. Мельник І. Міські поселення Луганщини: нові виклики на фоні старих проблем / І. Мельник // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : колективна монографія / За ред. К. Мезенцева, О. Олійника, Н. Мезенцевої. – К. : Видавництво «Фенікс», 2017. – 438 с. – С. 121-142. 9. Закон України від 18. 01. 2018 р. № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» : за станом на 18. 01. 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> 10. Сєвєродонецьк-онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sever.lg.ua/> 11. Статистичний щорічник Луганської області за 2013 рік / За ред. І. В. Шаблієнко; Головне управління статистики у Луганській області. – Луганськ, 2014. – 479 с. 12. Статистичний щорічник Луганської області за 2015 рік / За ред. Д.Я. Протопопова; Головне управління статистики у Луганській області. – Сєвєродонецьк, 2016. – 428 с.

СЕКЦІЯ 3 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Н.О. Бондаренко

bondarenko_nady@ukr.net

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Н.А. Горожанкіна
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГЛОМЕРАЦІЙ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА ПЕРІОД 1995-2015 РОКИ)

Дослідження проблеми розвитку міських агломерацій відбувається переважно в економічній, географічній, містобудівній, соціально-економічній, політичній сферах. У зв'язку зі стрімкою урбанізацією, посилюється роль міст у формуванні господарського комплексу країни. Існує потреба в збалансованому розвитку міста та оточуючих його населених пунктів шляхом проведення міського планування.

Дніпропетровська область – одна із самих високоурбанізованих територій України. На території області виділяють чотири міські агломерації: Дніпропетровсько-Дніпродзержинську, Криворізьку, Нікопольську, Павлоградську.

Дніпропетровсько-Дніпродзержинська агломерація – є поліцентричною агломерацією, сформована навколо декількох центрів. Середня густина населення області – 104 осіб /км² – більше ніж середня щільність по Україні (76 осіб/км²), що посідає четверте місце в Україні (після Донецької, Львівської та Чернівецької області) [3]. Уся територія області щільно заселена, утім рівномірність розселення населення у різних її районах неоднакова. Найбільш заселені придніпровські райони області. Серед адміністративних районів найбільшу густоту населення має Дніпровський (має в своєму складі місто Дніпро, що має високий рівень розвитку, сюди люди приїжджають на роботу та навчання), Криворізький та Нікопольський райони, пов'язані з промисловою спеціалізацією району (наявністю залізничного та марганцеворудного басейнів), що потребує великої кількості трудових ресурсів.

Дніпропетровсько-Дніпродзержинська агломерація складає сумарну чисельність населення більше 1,4 млн. чоловік, з яких у містах і селищах міського типу проживає 92%. Агломерація відноситься до поліцентричної та пов'язана з близьким розташуванням головних міст, які утворюють майже безперервну смугу урбанізації. До основних складових її формування належать такі показники: взаємозалежність у структурі поселень; розвинена транспортна та інженерна інфраструктура; високий рівень економічних, соціальних та громадських зв'язків.

Висока скупченість промислових підприємств (ТОВ «Дніпросталь», ПРАТ

«ЄВРАЗ ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ ЗАВОД імені Петровського») гірничодобувного і металургійного профілю в містах, що розташовані на компактній території утворюють майже суцільну зону урбанізації в ядрі агломерації.

Павлоградська агломерація – з центром у Павлограді простягається вздовж річок Самара та Вовча. Павлоградська агломерація є моноцентричною. До її складу входять міста: Павлоград, Тернівка, Першотравенськ, райони: Павлоградський, Юр'ївський, Петропавлівський, Васильківський. Чисельність населення – 299,94 тис. осіб.

Нікопольська агломерація – з центром у місті Нікополь. Простягається на 70 км вздовж річки Дніпро на березі Каховського моря, є центром розвинутого сільськогосподарського району. До її складу входять міста: Нікополь, Марганець, Покров, райони: Нікопольський, Томаківський. Густота населення – 96,1 осіб/км². Сформувалась на основі одного з найбільших у світі басейнів з видобутку марганцевих руд (ПАТ «Завод феросплавів»). В межах агломерації проживає близько 250 тис. чоловік, з яких в міській місцевості більше 80% [2]. Головні чинники створення і існування агломерації: річка Дніпро, перепуття головних транспортних шляхів, близькість центрів гірничої, металургійної і машинобудівної промисловості.

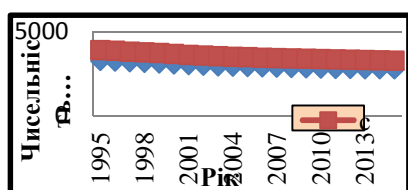

Рис. 1. Чисельність міського та сільського населення Дніпропетровської області за період 1995-2015 рр. (складено автором за даними [1])

Криворізька агломерація – з центром у місті Кривий Ріг. Простягається вздовж річки Саксагань і Інгулець на 120 км з півночі на південь, є центром розвинутого сільськогосподарського району. До її складу входять міста: Кривий Ріг, Жовті Води, райони: Криворізький, Софіївський, Апостолівський, Широківський, П'ятихатський. Густота населення становить – 132,5 осіб/км². Загальна чисельність населення Криворізької міської агломерації складає близько 850 тис. чоловік, у тому числі, в міській місцевості сконцентровано майже 90% проживаючого населення. Об'єднує у собі, окрім м. Кривого Рогу, навколишні міста та поселення міського типу (смт). Провідна спеціалізація агломерації – залізорудна промисловість (ВАТ «Криворізький ГЗК», ГЗК КГМК «Криворіжсталь», ОАО «Суша Балка») Має розвиток трудовітких галузей.

При проведенні аналізу динаміки росту міського та сільського населення Дніпропетровської області за період 1995-2015 рр. можемо стверджувати, що кількість сільського населення була стабільно високою до 2000 р., після чого почала значною мірою скорочуватись, тим самим виникає ріст міського населення та висока урбанізація (рис. 1).

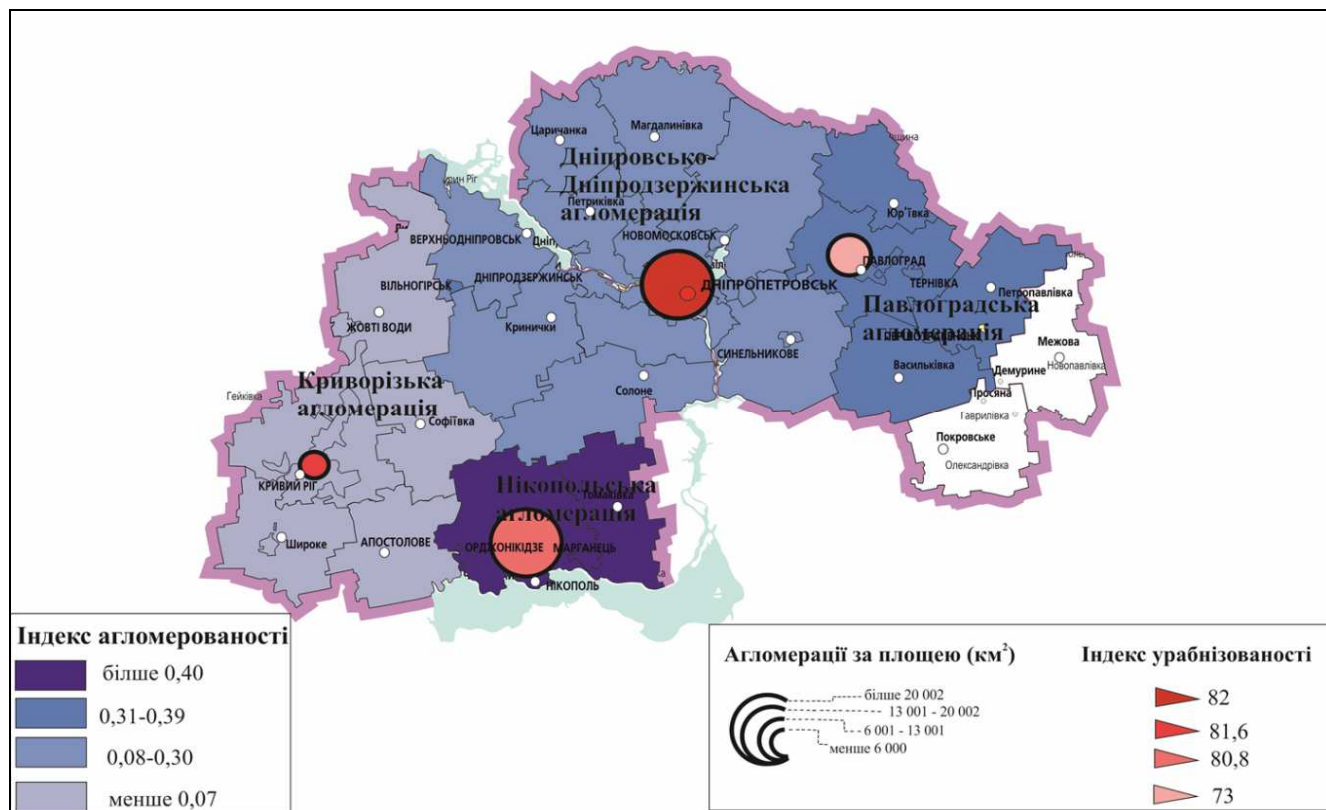

Рис. 2. Агломерації Дніпропетровської області (складено автором за даними [1])

Під час дослідження нами були розраховані *індекс агломеративності*, який відображає співвідношення кількості населення поселень зовнішньої зони (зони супутників) і міського населення всієї агломерації (1) та *коефіцієнт агломеративності*, який визначають за відношенням щільності мережі міських поселень агломерації до середньої найкоротшої відстані між ними. Цей коефіцієнт обчислюється за формулою (2) (рис. 2):

$$I_a = P / P_a \quad (1),$$

де I_a – індекс агломеративності; P – кількість міського населення зовнішньої зони (зони супутників); P_a – кількість міського населення агломерації.

$$K_a = N / SL \quad (2),$$

де K_a – коефіцієнт агломеративності; N – кількість міських поселень в агломерації; S – площа території агломерації; L – середня найкоротша відстань між міськими поселеннями агломерації.

Встановлено, що територія та кількість населення агломерацій залежить від кількості периферійних зон навколо центру агломерації. Також велике значення має відстань від ядра до периферійних міст агломерації, що дозволяє

швидко здійснювати маятникову міграцію населення (навчання, трудовлаштування тощо.). Всі ці фактори впливають на існування міських агломерацій.

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dnestrstat.ua 2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>. 3. Чубарова А.В Особливості розвитку агломерацій Придніпров'я / А.В. Чубарова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Географія [Текст] – 2012. – Вип.30. – С. 201-210.

УДК 911.3

Д.В. Венгрин

dasha.vengrin@yandex.ru

Науковий керівник – докт. геогр. наук, доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ГРУПУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Урбанізація як і будь-який інший суспільно-просторовий процес характеризується стадійністю та циклічністю розвитку. Тому потребує постійного вивчення. В даному дослідженні групування областей України за особливостями урбанізаційних процесів виконано за допомогою кластерного аналізу. Кластерний аналіз – це багатомірна статистична процедура (кластеризація), яка класифікує об'єкти або спостереження в однорідні групи. В роботі використовується метод об'єднання кластерів – *метод Варда*. Він використовує методи дисперсійного аналізу для оцінки відстаней між кластерами. Метод мінімізує суму квадратів для будь-яких двох (гіпотетичних) кластерів, які можуть бути сформовані на кожному кроці. Для визначення відстані використовується квадрат Евклідової відстані [3].

Для проведення кластерного аналізу було обрано ряд показників: кількість населення, кількість міського населення, кількість міст, селищ міського типу, сіл у регіонах, частка міського населення в населенні регіону, частка міських поселень у загальній кількості поселень, частка міст з населенням більше 100 тис. у міському населенні, частка міст у загальній кількості міських поселень, частка населення обласного центру у населенні регіону і т.д. Результатом кластерного аналізу стала дендрограма (рис. 1).

Перший кластер формують Львівська, Одеська, Київська та Запорізька області. Саме в них розміщені одні з найбільших міст України, два з них є мільйонерами (Одеса та Київ). Другий кластер представлений двома областями

– Харківською та Дніпропетровською. Регіони сформовані як потужні і великі промислові центри України. В третю групу входять майже всі регіони західної України: Чернівецька, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська

області, а також Черкаська, для яких характерний низький рівень урбанізації (менше 50%). Також вони мають схожі соціально-економічні характеристики. Усі інші регіони України належать до четвертого кластера.

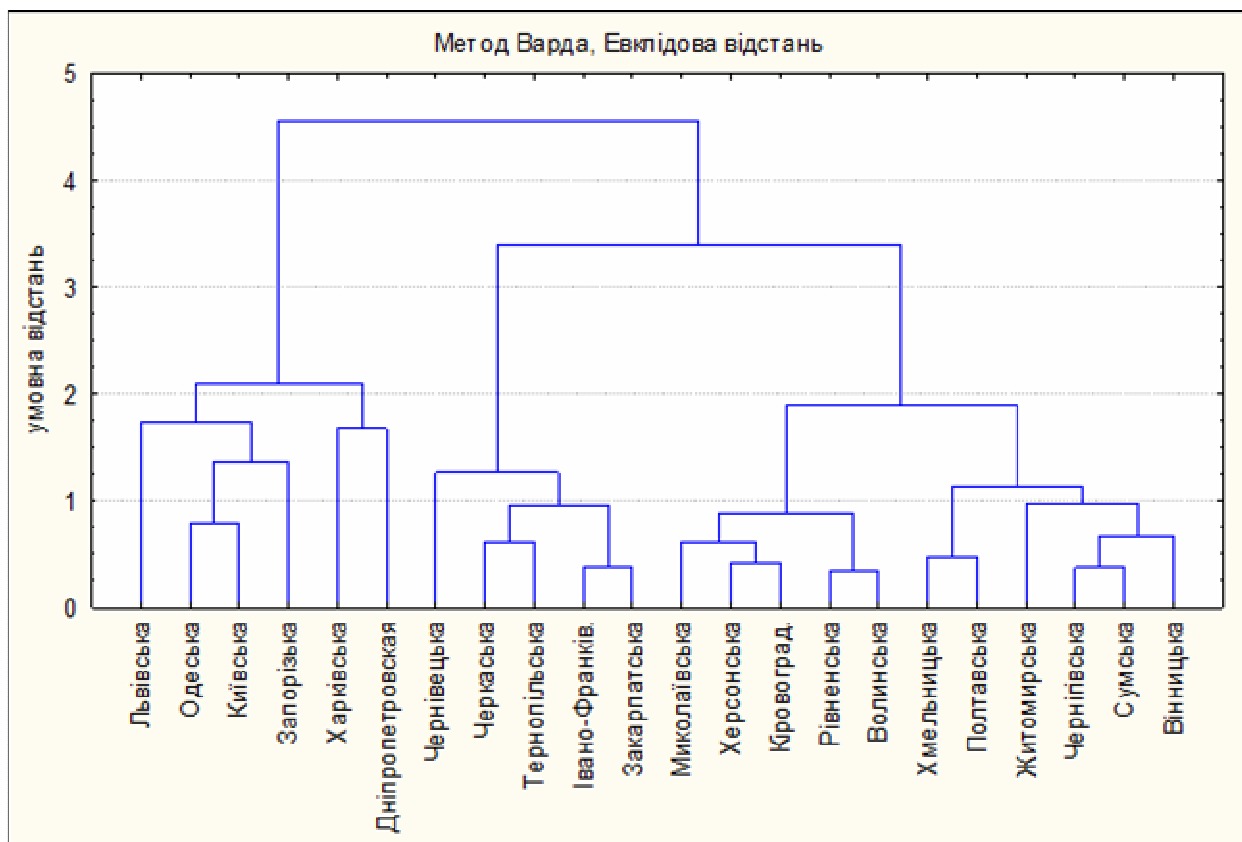

Рис. 1. Кластеризація областей України за показником урбанізаційних процесів 2017 р. (побудовано автором за даними [4])

На основі цих даних була побудована картосхема, яка показує територіальні особливості урбанізаційних процесів (рис. 2). Високоурбанізованою є перша та друга група кластерів. Серед них виділяємо найбільш урбанізовані регіони – Харківська та Дніпропетровська області та високоурбанізовані регіони з розвиненою мережею міських населених пунктів – Одеська, Запорізька, Львівська, Київська області. Низькоурбанізованими є Чернівецька, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська області, а також Черкаська, що пояснюється низкою факторів згаданих вище. Інші регіони України є середньоурбанізованими.

На підставі кластерного аналізу ми виділили чотири групи, які показали нам територіальні особливості урбанізаційних процесів в Україні. Дана класифікація показує закономірні процеси самоорганізації простору, що відображає можливості їх розвитку і виконання функцій міжрегіонального і регіонального значення, впливу на розвиток регіонів.

Рис. 2. Територіальні особливості урбанізаційних процесів в Україні, 2017 р.
(побудовано автором за даними [4])

Узгодження заходів регіональної політики з дією чинників територіальної організації суспільства, що є динамічними і різноспрямованими на різних етапах розвитку, дозволить більш ефективно використовувати потенціал міст і регіонів.

Список використаних джерел: 1. Венгрин Д.В. Урбанізаційні процеси в Україні / Д.В. Венгрин // *Регіон – 2017: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 квітня 2017 р.)*. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 289 с. – С. 162-165. 2. Венгрин Д.В. Типізація регіональних урбанізаційних процесів в Україні стаття / Д.В. Венгрин, К.Ю. Сегіда // *Збірник наукових праць «Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: Геологія – Географія – Екологія»*. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – Вип. 47. – с. 71-77. 3. Кластерний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statsoft.ru/home/textbook/modules/stcluan.html> 4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

РОЗСЕЛЕНСЬКА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Диференціація суспільно-географічних процесів і специфіка соціально-економічного розвитку регіонів обумовлює необхідність дослідження розвитку систем розселення у територіальному та часовому аспектах, що підсилює актуальність досліджень саме регіонального рівня. Проте, важливим є виявлення особливостей функціонування регіональної системи розселення на національному рівні, адже з огляду на системні властивості розселенської мережі, до яких належить взаємопов'язаність та обумовленість взаємовпливу її елементів, загальнодержавна система розселення безперечно впливає на розвиток регіональних систем розселення, як і в свою чергу, кожна з регіональних розселенських систем визначає закономірності функціонування національної системи розселення.

Метою роботи є виявлення особливостей функціонування системи розселення населення Харківської області на національному рівні. *Система розселення* – це система населених пунктів певної території з різнобічними зв'язками між ними [2, 8]. Системи розселення поділяються за рівнем організації життєдіяльності суспільства співвідносно з адміністративно-територіальним устроєм на національні, регіональні та локальні (рис 1) [7]. Враховуючи те, що системи розселення є ієрархічними структурами, Харківська обласна система розселення є регіональною системою розселення, її підсистемами є районні системи розселення, а надсистемою – система розселення України.

Національна система розселення в Україні представлена 29 794 елементами – поселеннями, які функціонують у тісному взаємозв'язку в суспільно-географічному просторі, диференційованому на міську та сільську місцевості [5].

Середня щільність населення становить 75 осіб на 1 км², а частка міського населення – 67,3 %. Найбільш високими показниками щільності населення вирізняються індустріальні, високоурбанізовані області (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Харківська) де щільність населення досягає понад 100 осіб/км², а рівень урбанізації є близьким до 90% . Щільність населення у областях аграрної спеціалізації – Житомирській, Закарпатській, Кіровоградській, Херсонській не перевищує 50 осіб/км², рівень урбанізації становить не більше 60%). На разі близько 70 % населення України мешкає у містах та селищах міського типу, прослідковується тенденція до посилення урбанізації [5].

Рис. 1. Ієрархічні рівні систем розселення (побудовано автором за даними [2, 3, 6, 7])

Система розселення Харківської області є важливою регіональною системою розселення національної розселенської мережі України, де проявляються загальнодержавні тенденції до поступового підвищення рівня урбанізації, поширення міського способу життя.

Середня щільність населення Харківської області 87 осіб/км², що вище загальноукраїнського показника; це пояснюється наявністю в області великих міст та міста мільйонера; якщо не враховувати населення міст, то середній показник області складає 33 особи/км², що є нижчим за аналогічний показник України [3, 4]. Найбільш щільно заселені індустриально-аграрні райони. Опорним каркасом розселення в області є Харківський мегаполіс, 4 середніх за величиною міста Лозова, Ізюм, Куп'янськ, Балаклія, 12 малих міст і 61 селище міського типу. Відповідно до прийнятої в країні класифікації міст, в області є малі (з чисельністю жителів до 50 тис. осіб) – 14 міст, середні (від 50 до 100 тис. осіб) – 3 міста і 1 найбільше місто (понад 1 млн. осіб.) [4].

Середня відстань між містами і селищами – 20,2 км, що в 4 рази більше, ніж по Україні. Середня відстань між містами – 43 км, хоча вона є значно меншою в межах Харківської агломерації. У 11 районах області міста відсутні. Кількість міських поселень по районах коливається від 1 до 14. Основна їх частина припадає на прилеглі до Харкова райони. У периферійних районах області, як правило, знаходяться 1-2 міських поселення. У регіоні прослідковується загальноукраїнська тенденція, щодо скорочення кількості сільських населених пунктів, що свідчить про наявність динаміки у структурі системи розселення Харківської області [4].

За І. Пітрюненком [6] Харківська область належить до Північно-Східної регіональної системи розселення з центром у м. Харків, до якої також входять Полтавська та Сумська області (рис. 2).

А. Доценко [3] визначає Харківську регіональну систему розселення в тотожних межах, і з аналогічним центром. Визначним аспектом розвитку системи розселення Харківської області є ексцентричне розташування Харкова по відношенню до інших обласних центрів: Полтави (130 км) та Сум (175 км). Це ускладнює виконання Харковом надрайонних системоформуючих функцій.

За класифікацією регіональних типів геодемографічних процесів в Україні В. Яворської [9] на основі амплітуди та варіації статистичних розподілів чисельності населення, яка ґрунтується, зокрема, на особливостях регіональних систем розселення, Харківську області виділено у окремий тип: харківський моноцентрично-урбанізований агломераційний, урбаністично-руральний, лісостеповий, де за характером розселення переважають зони урбанізації з інтенсивною промисловою та міською забудовою. Агломераційного характеру системі розселення надає наявність жорстко моноцентричної агломерації з центром у місті Харків. Харківський тип геодемографічних процесів характеризується II – звуженим типом відтворення.

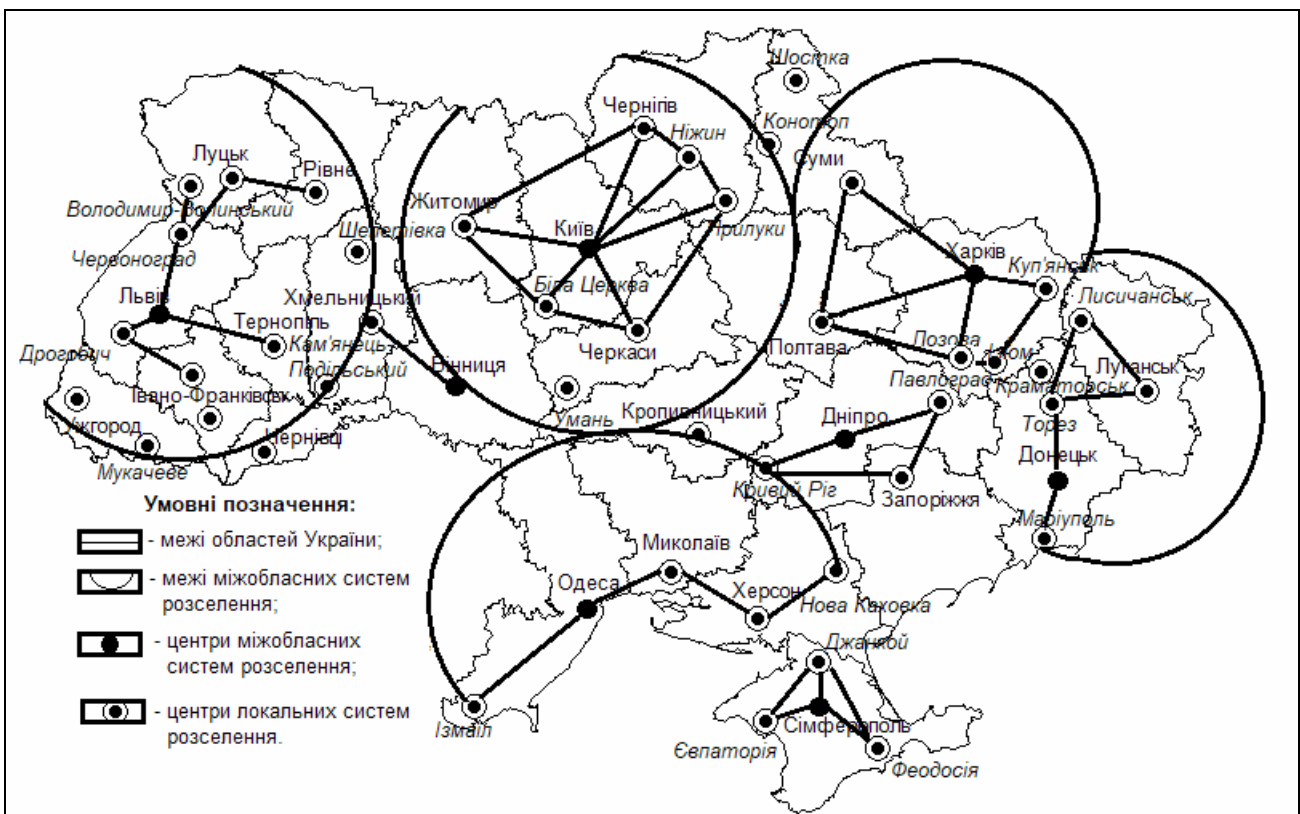

Рис. 2. Міжобласні системи розселення України (побудовано автором за даними [6])

Згідно даній класифікації, на загальнодержавному рівні регіональна система розселення Харківської області має досить високий потенціал розвитку, є другою після столичної. Якість життя населення в Харківській області є досить високою, що вирізняється високою атрактивністю для мігрантів.

Отже, система розселення Харківської області є важливою складовою національної системи розселення, яка зберігає загальнодержавні тенденції розвитку. В залежності від об'єктно-предметної області дослідження, науковці виокремлюють її в регіональну, або відносять до міжобласної системи розселення, наголошуючи на тяжінні інших регіональних центрів до міста Харкова, яке виконує системоформуючі функції.

Список використаних джерел: 1. Голиков А.П. Харьковская область: Природа, население, хозяйство / А.П. Голиков, А.Л. Сидоренко. – [3-є вид.] – Х.: Бизнес Информ, 1997. – 288 с. 2. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навчальний посібник / І.І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с. 3. Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія і практика) [Монографія] / А.І. Доценко. – К.: НАН України, РВПС України, К. : «Фенікс», 2010. – 536 с. 4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу – <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net> 5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 6. Пітюренко Ю.І. Розвиток міст і міське розселення в Українській РСР: (особливості розвитку і розміщення, типологія, територіальні системи і перспективи). / Ю.І. Пітюренко. – К., Наук. думка, 1982. – С. 45-47. 7. Поручинський В. Теоретичні засади розселення населення / В. Поручинський // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. - 2014. - № 11. - С. 89-94. 8. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 560 с. 9. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні: монографія / В.В. Яворська. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – 384 с.

УДК 911.3

К.Р. Кручина

katyakruchina@gmail.com

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Н.А. Горожанкіна
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Дніпро, Україна*

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ-СТИМУЛЯТОРІВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА ПЕРІОД 2010-2016 РР.)

Демографічні показники є важливою складовою економічного, інтелектуального, політичного та соціального розвитку держави. Вони відображають взаємозв'язки розвитку суспільства із кількісними та якісними характеристиками населення. Адже внутрішня соціально-демографічна ситуація, кількісний та якісний склад населення можуть стимулювати або гальмувати соціально-економічний розвиток країни. Саме тому проведення географічного аналізу демографічної складової якості життя населення регіону є вкрай необхідним задля визначення впливу на реалізацію економічних та соціальних перетворень в державі.

Для аналізу демографічної складової якості життя населення нами було обрано наступні показники-стимулятори, до яких відносяться: 1) загальна чисельність населення, 2) народжуваність.

Починаючи із 2013 р., місто Дніпропетровськ вже не є містом мільйонером за чисельністю населення. Порівняно стабільна чисельність населення, яка за вивчений період знизилась не більше чим на одну тисячу (1%), спостерігається у містах Вільногірськ, Жовті Води, Марганець, Синельникове, Тернівка. Доволі добрі показники показувало місто Новомосковськ, чисельність населення цього міста до 2014 року збільшувалось, проте після почало зменшуватись. Це може бути зумовлено близькістю міста до обласного центру. Велика частка населення працює у м. Дніпропетровськ, а проживають у Новомосковську, бо в місті Дніпропетровськ в наявності є місця для працевлаштування. Важливо зазначити, що Новомосковськ – це єдине місто, яке мало тенденцію до збільшення населення.

Динаміка чисельності населення у районах області має дещо іншу характеристику. За даними 2016 року є два райони, які показують збільшення чисельності населення – це Криворізький та Магдалинівський райони, в яких населення порівняно із попереднім роком збільшилось на 1 % для кожного із районів. Спад в кількості населення більше 2 тисяч чоловік за період 2010 – 2016 рр. спостерігається у Апостолівському (1,04 %), Межівському (1,05 %), Магдалинівському (1,04 %), Нікопольському (1,05 %), Петропавлівському (1,09 %), Покровському (1,06 %), П'ятихатському районах (1,03 %) (рис. 1).

В одинадцяти районах спостерігається невелика зміна кількості населення. В цих районах чисельність змінилась до тисячі осіб (1%). Прикладами є Криничанський, Новомосковський, Петриківський, Солонянський, Томаківський, Царичанський, Широківський, Юр'ївський райони у яких чисельність населення зменшилась на 1%.

При порівнянні даних за 2010 та 2016 рр. можемо встановити, що місто Дніпропетровськ перестало бути містом мільйонером починаючи із 2013 року. Населення скоротилось порівняно із 2010 роком на 1 %. Характерним є поступове щорічне зменшення чисельності, що відповідає загальним тенденціям динаміки кількості населення країни в цілому. Дана ситуація зумовлена в першу чергу процесами природного руху населення, а саме переважанням кількості померлих над кількістю народжених на протязом досліджуваного періоду. Проте темпи скорочення населення Дніпропетровська відрізняються від темпів скорочення населення всієї Дніпропетровської області.

Також, можна виділити район, в якому спостерігається найбільша стабільність – це Петриківський район (рис. 1).

Встановлено, що найбільша густота та чисельність населення спостерігається саме в місті Дніпропетровськ та Дніпропетровській області, а найменша густота у Юр'ївському районі та в місті Першотравенськ (рис. 1).

При аналізі даних у містах обласного підпорядкування можна сказати, що спостерігається динаміка зменшення народжуваності. В кожному місті на даний момент йде спад, проте для кожного міста характерне збільшення чисельність народжуваності в певний рік. Для міст Дніпропетровськ, Жовті Води, Кривий Ріг, Марганець, Новомосковськ до 2012 року було характерне зростання народжуваності, проте після 2013 року ситуація почала поступово змінюватись. Воно викликане, насамперед, соціально-економічними труднощами, які

призвели до послаблення сімейних зв'язків, навіть до майнової неспроможності молодих людей створити, а потім зберегти сім'ю.

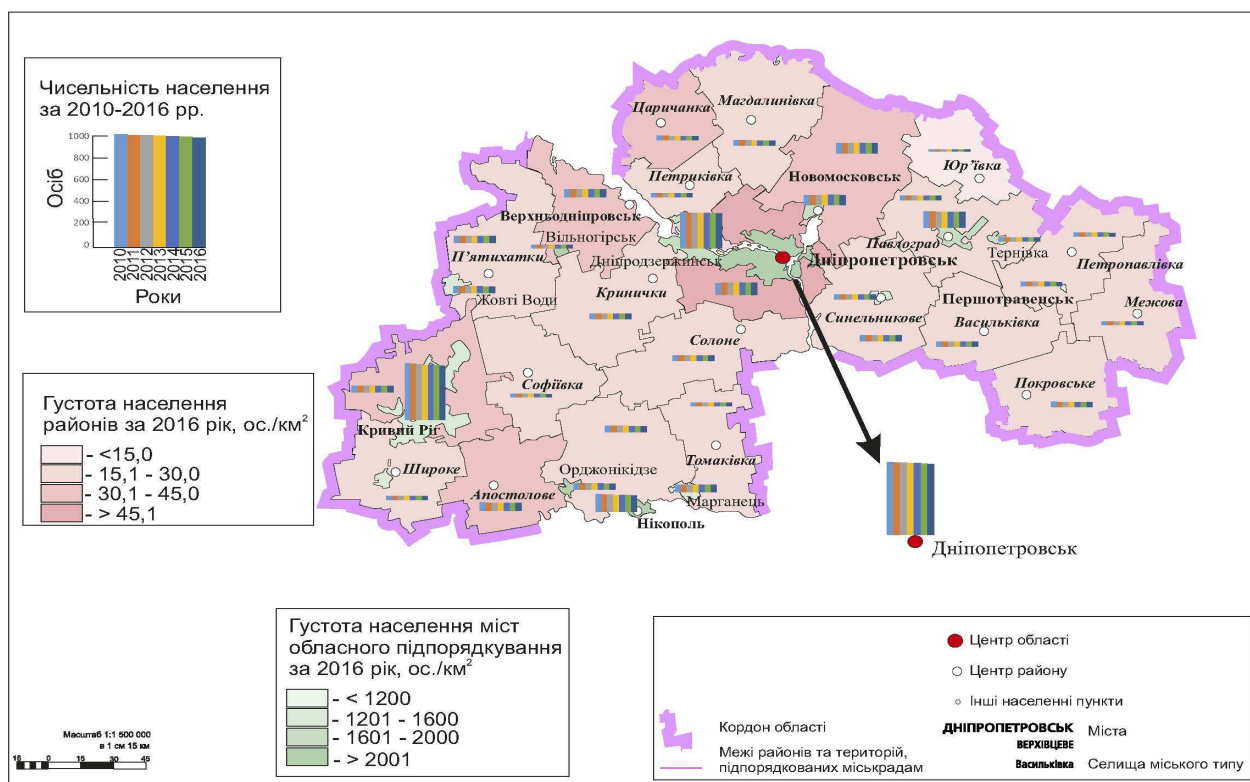

Рис. 1. Чисельність та густота населення Дніпропетровської області за період 2010-2016 рр.

У 2014 році майже у всіх містах області спостерігалось збільшення кількості народжених, проте однозначно після цього у всіх містах спостерігається зменшення кількості народжуваності.

Дуже стабільна ситуація протягом 5 років спостерігалась у місті Дніпродзержинськ. Кількість народжених стабільно збільшувалась на 1 %. Проте як у всіх міст ми бачимо зниження цього показника починаючи із 2015 року. Зараз він навпаки зменшується на 1 %.

Найстабільніші райони, які до 2015 року показували щорічне збільшення – це Апостолівський та Солонянський, кількість народжених збільшувалось на 15-20 осіб (на 1,5 % та 1 % відповідно). Також є район в якому народжуваність із 2011 року стабільно зменшується на 5-10 чоловік – це Юр'ївський район. Можна сказати, що за весь період кількість народжених зменшилось на 1,1 %.

Для всіх інших районів області характерна така зміна, як збільшення в один рік кількості народжених та зменшення в наступний. Це характерно для таких районів, як Васильківський, Верхньодніпровський, Криворізький, Криничанський, Магдалинівський, Межівський, Нікопольський, Новомосковський, Павлоградський, Петриківський, Покровський, П'ятихатський, Синельниківський, Софіївський, Томаківський, Царичанський, Широківський. Виділяються певні лідери по кількості народжуваності – Дніпропетровський та Новомосковський райони, в яких кількість народжених

дорівнює на 2016 рік 860 та 828 осіб відповідно. Найнижчі показники у таких районах як Юр'ївський та Межівський, в яких народжуваність дорівнює 154 та 210 осіб відповідно. Проте такі високі та низькі показники народжуваності не показують чіткого уявлення про ситуацію в районах. Якщо поррахувати відсоток саме на душу населення кожного району, то ми можемо виділити, що в Юр'ївському та Широківському районі найвищий показник народжуваності на душу населення (11,7%), а найнижчий у Межівському районі (8,9%).

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dnprstat.gov.ua/>. 2. Гукалова І. В. Статус категорії "якості життя населення" в географії і сучасна її динаміка у регіонах України / І. В. Гукалова //Український географічний журнал [Текст]: – 2013. – №3 – 48-55 с. 3. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2010 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області., 2011 р. – 499 с. 4. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області., 2012 р. – 498 с. 5. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2012 рік [Текст]: статистичні данні - Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області., 2013 р. – 503 с. 6. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2013 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області., 2014 р. – 495 с. 7. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2014 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2015 р. – 501 с. 8. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2015 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2016 р. – 495 с. 9. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2016 рік [Текст]: статистичні данні – Дн.: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2017 р. – 500 с.

УДК 911.3

О.О. Паталашка

a_patalashka@ukr.net

Науковий керівник – докт. геогр. наук, доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Дослідження в межах надобласних систем розселення не є традиційним, проте, на нашу думку, є важливим. Зокрема, Північно-Східний регіон України характеризується високим рівнем економічного та індустріального розвитку, значним людським потенціалом, проте складною геодемографічною ситуацією та значними внутрішньорегіональними диспропорціями. Розглянемо просторові особливості природного руху населення у Північно-Східному регіоні України, проаналізуємо динаміку зміни основних тенденцій з 2012 року до 2016 року. У Північно-Східному регіоні України за досліджуваний нами п'ятирічний період

прослідковується негативна динаміка природного приросту. У 2012 році він становив -8,4‰, а у 2016 вже -10,0‰. Ми можемо говорити про те, що процеси народжуваності мають спадну тенденцію, а смертність навпаки зростає (рис. 1).

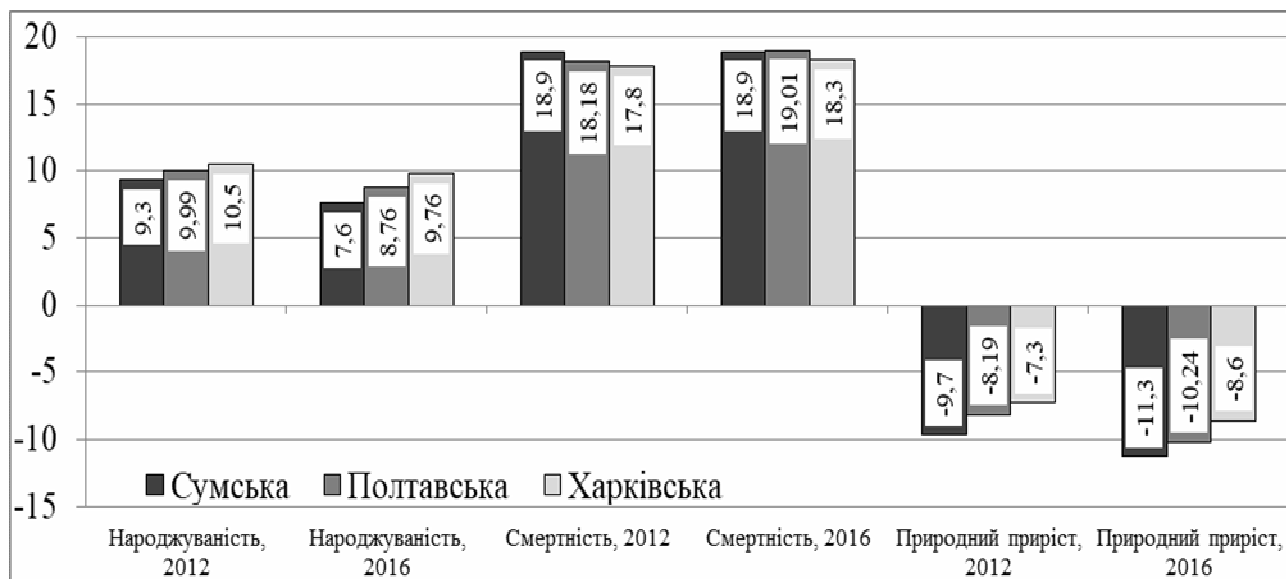

Рис. 1. Показники народжуваності, смертності, природного приросту в областях Північно-Східного регіону України за 2012 та 2016 роки (побудовано автором за даними [1])

Процеси природного руху населення мають нерівномірний характер розподілу по території Північно-Східного регіону України, про що свідчать коефіцієнти асиметрії (рис. 2, рис. 3) за весь досліджуваних період. Найбільш поширеними значеннями показника природного приросту у 2012 році були ті, що лежать в інтервалі -8,6‰ – -10,2‰, при середньому значенні -8,3‰, а у 2016 році -8,8‰ – -11,4‰, при середньому -10,1‰.

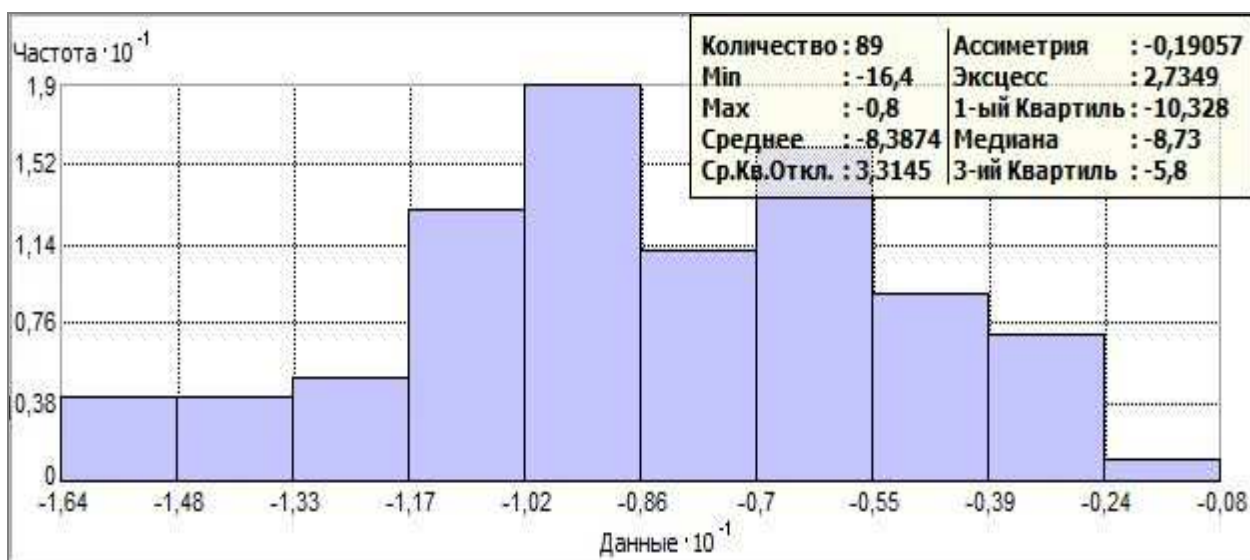

Рис. 2. Гістограма розподілу показнику природного приросту в адміністративно-територіальних одиницях Північно-Східного регіону України в 2012 р. (побудовано автором за даними [1])

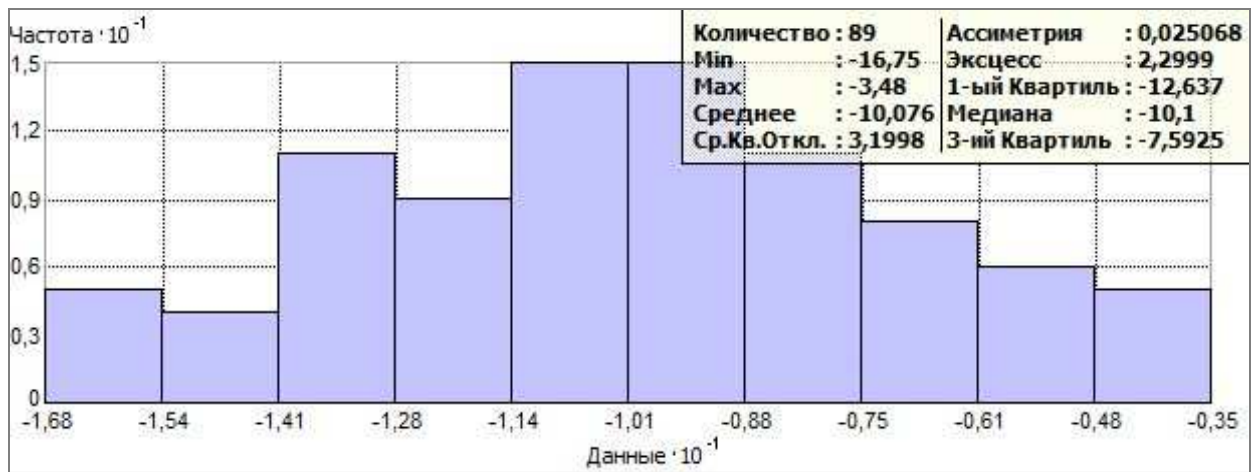

Рис. 3. Гістограма розподілу показнику природного приросту в адміністративних територіальних одиницях Північно-Східного регіону України в 2016 р. (побудовано автором за даними [1])

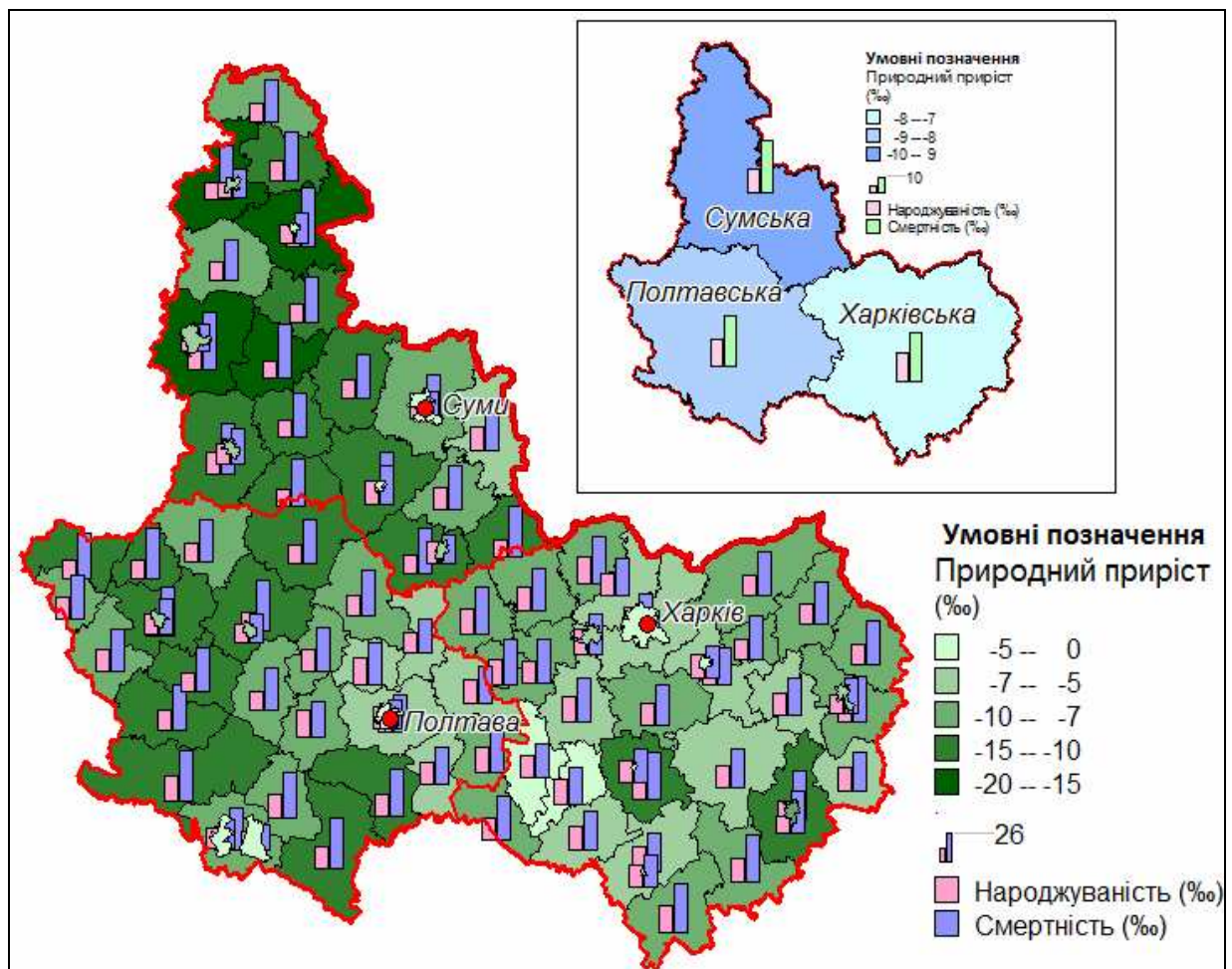

Рис. 4. Показники природного руху населення в розрізі районів Північно-Східного регіону України у 2012 році (побудовано автором за даними [1])

Аналізуючи зміну розподілу показників природного приросту по території Північно-Східного економічного регіону варто зауважити, що при вже існуючому від'ємному природному прирості, ситуація має негативну динаміку

(рис. 4, рис. 5). Найбільше ситуація погіршилась у районах Полтавської області, що сталося через підвищення рівня смертності. Лише сім районів у 2016 році мають показник природного приросту вище -10%. До цих районів належать: Диканський (-6,5%), Машівський (-6,9%), Котелевецький (-7,1%), Решетилівський (-7,5%), Полтавський (-7,6%), Гребінківський (-8,6%) та Карлівський (-8,8%). У 2012 році таких районів було 14. Три міста обласного підпорядкування Полтавської області мають показники вище -5%. Це м. Горішні Плавні (-3,5%), Полтава (-4,9%) та Кременчук (-5,0%).

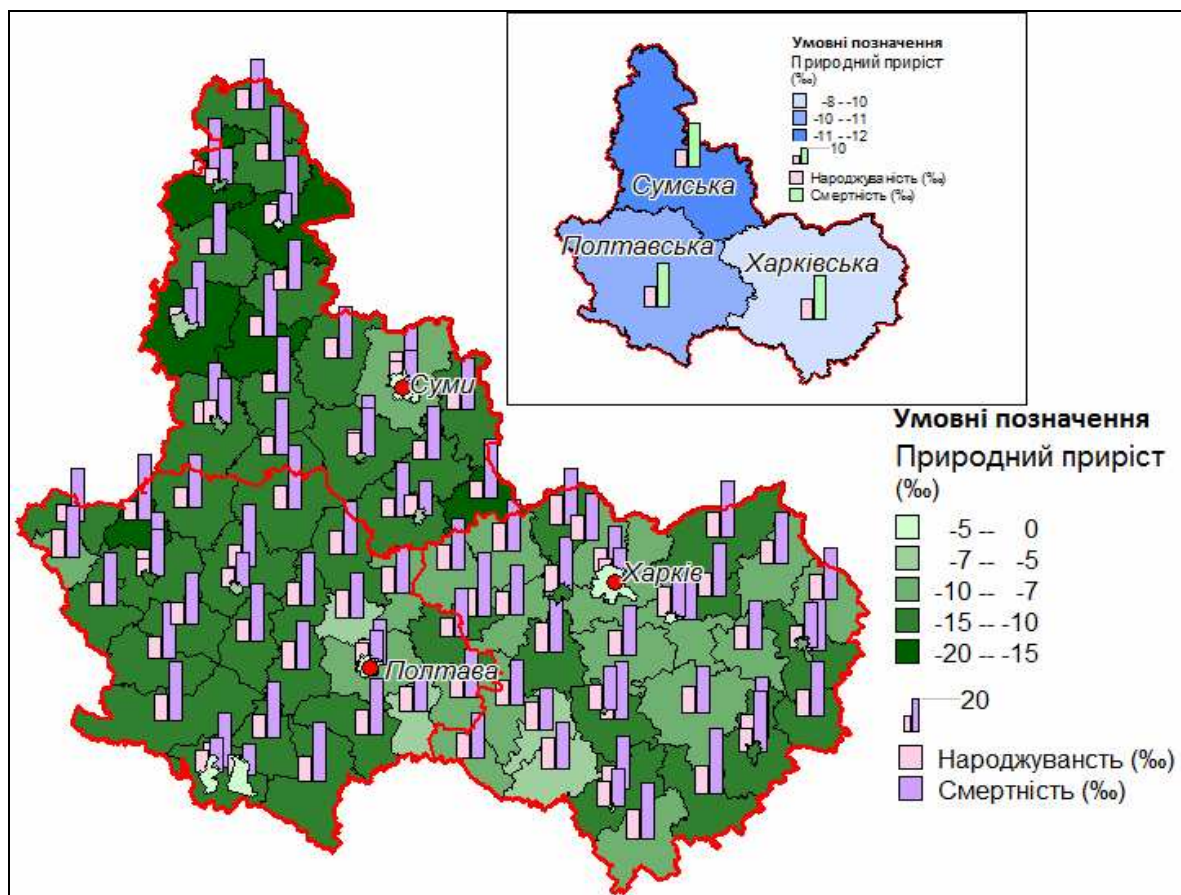

Рис. 5. Показники природного руху населення в розрізі районів Північно-Східного регіону України у 2016 році (побудовано автором за даними [1])

У 2012 році лише 7 районів з 30 мали показник смертності нижче -20% (23% від загальної кількості адміністративно-територіальних одиниць), а у 2016 вже 13 (43%). В межах Сумської області 5 районів у 2012 році мали показник природного приросту нижче -10%, у 2016 залишився лише 1 – Сумський (-8,9%). Усі міста обласного підпорядкування Сумської області мають природний приріст вище -10%, а міста Суми та Глухів вище -5% (-3,8% та -4,4% відповідно). Для Сумської області характерним явищем є найвища смертність в регіоні, що пов'язано з розвитком хімічної промисловості в області та досі відчутними наслідками аварії на ЧАЕС (1986 року). У 2012 році показник смертності вище 20 % демонстрували 10 районів (40 % від загальної кількості адміністративно-територіальних одиниць), а у 2016 році 11 районів (44 %). У 2016 році 18 районів Харківської області з 27 мають показник природного

приросту вище -10%, у 2012 році їх було 23. Тобто Харківська область має найкращу динаміку природного приросту у досліджуваному регіоні. З 7 міст обласного підпорядкування, лише два мають показники нижче -10% (міста Люботин та Ізюм, -10,1% та -13,7% відповідно). Рівень смертності перевищує рівень народжуваності у всіх районах та містах обласного підпорядкування.

Тож, від'ємні показники природного руху населення притаманні всім територіальним одиницям досліджуваного району. Невисокий рівень народжуваності пояснюється, в тому числі, й економічними чинниками. На досліджуваний нами період випали економічна криза в країні та політичні суперечки, що також стають не лише причиною зниження рівня народжуваності, а й каталізатором процесів, що призводять до збільшення рівня смертності населення.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 2. Кустовська О.В. Демографічний розвиток регіону (статистичний аналіз і моделювання) / О.В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 326 с. 3. Немець К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: Монографія. / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Харків: РВВ ХНУ, 2013. – 189 с. 4. Сегіда К.Ю. Геодемографічна система: властивості і функції / К.Ю. Сегіда // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 18–19 травня 2017 р.) / за ред. В.Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 160 с. – С. 71-75.

УДК 911.3

А.О. Сліпчук

slipchuk_nastya@ukr.net

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Формування та розвиток трудового потенціалу в Україні регулюється та стимулюється низкою законів: Кодекс законів про працю України, Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про охорону праці», Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон України «Про соціальний діалог в Україні» та ін. Право на працю в Україні гарантоване статтею 43 Конституції України.

Закон України «Про зайнятість населення» визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Так, у Розділі II «Державна політика у сфері зайнятості населення» сформульовані принципи, мета та основні напрями державної політики у сфері зайнятості населення. Серед принципів ми знаходимо «сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття»,

тобто мова йде лише про використання ТП, зменшення негативних наслідків безробіття, й нічого не сказано про його розвиток [1].

Багато уваги у Законі приділяється питанням трудової міграції, щоправда без зазначення, що ця міграція в основному закордонна. Проте набагато більше місця у законі відведено застосуванню праці іноземців та осіб без громадянства в Україні (Розділ VII). Складається враження, що головною проблемою сьогодні в Україні є не масовий відтік працездатного населення за кордон, а набагато гостріше стоїть питання працевлаштування великої кількості мігрантів з-за кордону.

Важливе значення для ефективного функціонування ТП має Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [2].

Розпорядження Кабінету Міністрів України № 851-р від 22 липня 2009 р. «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року» декларує, що збереження і розвиток трудового потенціалу є необхідною передумовою інноваційного розвитку та стратегічним завданням сталого розвитку країни. Головною проблемою сучасного розвитку України є невідповідність наявного трудового потенціалу сучасним вимогам економічного і соціального розвитку країни. Головними причинами цього є демографічна криза, невідповідність якості робочої сили потребам сучасного ринку праці, занижена ціна робочої сили, яка сформувала низький рівень доходів населення, диспропорції в розмірах заробітної плати, трудова закордонна міграція, порушення трудових прав працівників, наявність нерегламентованої зайнятості населення, недостатній розвиток соціального діалогу [3].

В усіх загальнодержавних законах, актах та постановах обов'язковим елементом є розвиток територіальних та регіональних програм та стратегій, які покликані реалізовувати загальнодержавні наміри з урахування місцевих особливостей. Розвиток окремих компонентів трудового потенціалу Волинської області знаходить своє відображення у наступних регіональних програмах: «Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року», «Територіальна програма зайнятості населення Волинської області на період до 2017 року», «Регіональна цільова програма соціального захисту населення на 2015-2018 роки», «Регіональна комплексна програма розвитку освіти Волинської області на 2018-2022 роки», «Програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки», «Обласна цільова соціальна програма «Молодь Волині» на 2016-2020 роки», «Програми профілактики правопорушень у Волинській області на 2016-2020 роки», «Регіональна цільова програма сприяння розвитку громадянського суспільства у Волинській області на 2016-2020 роки «Волинь. Громадський рух – 2020» та багатьох інших [4].

Отже, Закони України, регіональні стратегії та програми у нашій країні носять переважно декларативний характер, без чіткого визначення цілей, заходів та критеріїв для успішного розвитку та функціонування трудового потенціалу в сучасних умовах. Тому, для активізації процесів формування та розвитку трудового потенціалу потрібно створювати нові інституції, які будуть мати чіткі цілі та завдання, щоб контролювати та регулювати виконання тих чи інших законів та регіональних програм.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page>. 2. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>. 3. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року [Електронний ресурс] // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: [сайт]. – Режим доступу : <https://www.kmi.gov.ua/ua/npas/230430428>. 4. Територіальна програма зайнятості населення Волинської області на період до 2017 року // Волинська обласна державна адміністрація: [сайт]. – Режим доступу : <http://voladm.gov.ua/teritorialna-programa-zajnyatosti-naselennya-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2017-roku/>

УДК 314

Л.В. Ковальська, П.П. Вичівський

gnatuk_L@ukr.net

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Сучасний демографічний стан населення в Україні, в основному, продиктований дестабілізуючими чинниками, зокрема: вимушеною міграцією, різкими змінами чисельності населення, зміною вікової структури населення, загостренням економічної нерівності, анексією територій Криму, веденням антитерористичних дій на сході України тощо.

Зміна демографічної ситуації, перш за все, простежується у динаміці чисельності населення країни. Аналізуючи дані Державної служби статистики України останній рік, пік збільшення чисельності населення України припадав на 1993 р. з показником 51,8704 млн. осіб. Починаючи з 1994 р., простежується поступове зменшення населення до 2014 р. до 45,4262 млн. осіб. У 2015 р. різке зменшення – до 42,9289 млн. осіб й продовження тенденції щодо зменшення кількості населення у 2016 р. Тобто в Україні з 1994 по 2016 р., зменшилась чисельність населення на 9,2795 млн. осіб, в тому числі з 2014 по 2016 рр. майже на 3,0 млн. осіб. Станом на грудень 2017 р. – 42584,5 осіб, а на 01 лютого 2018 р. кількість населення становила 42,3649 млн. осіб.

Таке різке зменшення кількості населення пов'язане із веденням військових дій

на сході України, анексією Криму та погіршенням стану здоров'я. За час війни на сході України загинуло 9758 людей з обох боків [2]. Зростання кількості померлих на мирних територіях України відбувається і за рахунок погіршення стану здоров'я. Тільки під час проведення антитерористичних дій на сході України поранено 20 тис. 671 осіб) [9]. Загалом, через хвороби за 2015 р. померло 594,8 тис. осіб.

Статистика кількості померлих на мирних територіях України підкріплена і погіршення медичних послуг (закрито і перебуває під загрозою закриття ряд науково-медичних центрів, інститутів через брак їх державного фінансування) [11], підвищення вартості ліків через підвищення оподаткування лікарських засобів до 20% [8].

Зменшення кількості населення пов'язане також із виникненням такого явища в Україні, як примусове переміщення осіб. Примусове переміщення населення із окупованої території Кримського півострова та із зон ведення антитерористичних операцій за даними ООН складає близько 824 тисяч осіб станом на 25.10.2014 р. З них у Російську Федерацію виїхало 387 тис. українців, коло 6,5 тис. переселились у країни європейського союзу і близько 0,5 тис. – у Білорусь [5]. За даними «The New York Times» у 2013 році 1060 українців шукали притулок у Європейському Союзі. А в 2014 році, в умовах російської агресії, ця цифра збільшилася в 14 разів – до 14 040 [14].

Станом на 16 квітня 2015 р., за даними ООН, запит на отримання притулку, виду на проживання або ін. статусу в інших країнах подали 800 тис. 961 українських громадян [4], а на 09 липня 2016 р. – 1 389 452 українців шукають притулок або іншу форму законного перебування за кордоном [1].

Слід також врахувати, що протягом 2014 року, порівняно з 2013 роком, на 1365 осіб або 36,6 % скоротилась кількість осіб, що повернулися до України. Основними країнами, до яких виїжджали на постійне проживання у 2014 році громадяни України, стали: Російська Федерація (2629 осіб або 29 %), Сполучені Штати Америки (1368 осіб або 15 %), Ізраїль (1346 осіб або 15 %) та Німеччина (846 осіб або 10 %) [6].

Виїзд за кордон здійснюють, в основному, молоді та освічені українці з метою постійного проживання. В умовах російської агресії, українці були п'ятою за чисельністю групою аконода третіх країн, які проживали на території ЄС, після громадян Туреччини, Марокко, Албанії та Китаю.

Зменшення кількості населення зумовлено також зменшенням кількості народжених, що пов'язано із погіршенням соціально-економічного стану населення. З 2013 по 2016 р. цей показник становить 138170 осіб.

За даними державної служби зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних у 2014 р. становила 512, в 2015 р. – 490,8, а за січень – грудень 2016 р. – 390,8 тис. осіб [3]. Враховуючи соціально-економічний стан населення значна кількість його виїжджає за кордон у пошуках праці (трудова міграція). За даними Світового банку, розмір ВВП на душу населення в Україні упродовж 2010-2013 років поступово зростав від 7 706 дол. США у 2010 році до 8 788 дол. США у 2013 році.

Проте у 2014 році в Україні помітне різке зменшення ВВП і Україна із 102 посіла 111 місце у світовому рейтингу за розмірами ВВП на душу населення при середньому світовому рівні 11 200 дол. США [12]. Скорочення ВВП у 2014 р. на 6,6%, а у 2015 р. – на 9,9% також зумовлено агресією Російської Федерації (введення санкцій), а також падінням цін на сировинні товари на глобальному ринку.

Скорочення чисельності населення вплинуло на іміграційні процеси. За статистичними даними [10] з 2013 р. по липень 2016 р., відбулося помітне зменшення кількості прибулих осіб по областях України. Основними областями-реципієнтами у мирний період (2013 р.) були Донецька, Дніпропетровська, Київська, Харківська області та м. Київ, які у загальній сумі приймали 217,433 тис. осіб. У порівнянні з 2014-2016 рр., загальна сума осіб помітно зменшилась й відповідно склала 197,817 тис., 191,303 тис. та 61,525 тис. Донецька область втратила свої лідируючі позиції й замість неї у четвірку з 2014 р. ввійшла Одеська область, а з 2016 р. – Львівська область. У тому числі, у зовнішній міграції (кількості прибуттів в Україну з інших країн) простежується аналогічна ситуація. Щодо кількості вибулих, то у загальному потоці міграції цей показник становить 1851,210, в тому числі, у міждержавній міграції – 61791 осіб. У порівнянні з кількістю прибулих продовж вище зазначених років, спостерігається міграційний приріст з щорічною тенденцією до зменшення.

При аналізі кількості прибуттів, в тому числі і ззовні (міждержавні), виявлено, що мігрують вимушені переселенці у розвинені урбанізовані міста, що є також притаманне мирному часу й добровільній міграції.

В Україні проживає 7 тисяч біженців та шукачів притулку з-за кордону – переважно з Сирії, Афганістану й Сомалі. Через війну на Донбасі та окупацію росіянами Криму, майже 2 мільйони українців самі стали внутрішньо переміщеними особами [13]. Найбільше внутрішніх переселенців розміщені в таких областях: Луганська – 199,202 тис., Харківська – 179,590 тис., Донецька – 108,925 тис. осіб. Найменшу кількість розселених зафіксовано у Волинській області – 4 041 тис. осіб [7].

Щодо вікової характеристики населення України, то тут простежується тенденція переважання людей похилого віку у загальній віковій структурі населення України. Проте, у розподілі населення за віковими групами, станом на 2016 р., у порівнянні із піком кількості населення (1993 р.), майже у двічі зменшилася кількість населення вікової групи 0-17 років (з 13101,0 до 7614,0 тис. осіб – на 5487,0 тис. осіб). Вікові групи 16-59 років, 15-64 роки варіюють з показниками 1993 та 2016 рр. – 30523,7 й 26317,4 – на 4206,3 тис. осіб та 34264,6 й 29327,7 – на 4936,9 тис. осіб менше. Більш стабільною виявились вікові групи 60 років і старше та 65 років і старше, різниця у кількості складає 304,5 та 78,5 тис. осіб. При порівнянні вікових груп 0-17 років та 60 років і старше станом на 1993 р. та 2016 рр. встановлено різницю, яка складає 13101,0 й 9721,7– 3379,3 тис. осіб та 7614,0 й 9417,2 – (-1803,2) тис. осіб. Тобто, у 2016 р. переважає населення 60 років і старше.

Враховуючи вище наведені статистичні показники, демографічна ситуація в Україні у перспективі може набути такого вигляду:

- кількість населення в країні стабілізується при завершенні воєнних дій на сході України й повернення анексованого Криму;
- стабілізація кількості населення буде відбуватися за рахунок розвитку медицини;
- кількість населення буде збільшуватися за рахунок імміграції ззовні, оскільки кількість прибулих переважає над кількістю вибулих, в тому числі з інших держав;
- у країні буде зростати повільно, але поступово кількість осіб без громадянства, що пов'язано із географічним розміщенням України – між Європою і Азією й терактами, які будуть мати місце у азіатських країнах;
- виїзд громадян зменшиться з підвищення соціально-економічного розвитку в країні;
- через 50 років у структурі населення України буде переважати населення віком «60 років і старше» (процес старіння населення);
- внутрішні міграційні потоки будуть спрямовані у великі області центри: Київську, Дніпропетровську, Львівську та Одеську;
- зовнішні міграційні потоки будуть спрямовані у такі країни як: Польща, Чехія, Німеччина, Франція.

Отже, в Україні підтверджується різке зменшення кількості населення через спад народжуваності та збільшення смертності. Основними містами-реципієнтами є Харків, Одеса, Львів, Дніпропетровськ, Київ. У розподілі постійного населення переважає вікова група «60 років і старше». Із попередніми роками вікова група «0-17 років» зменшилась більше як на 5 млн. осіб. Тому головним завданням українського уряду сьогодні є політика регулювання міграційних рухів та ефективного вирішення поточних інтеграційних проблем мігрантів з огляду на зміни кордонів та геополітичних реалій кінця ХХ – початку ХХІ ст. Україна, виступаючи містком між Європою та Азією, з об'єктивних причин набуватиме привабливості для мігрантів, а отже, перед політичною елітою держави постає актуальне завдання формування власної стратегії регулювання міграційних процесів.

Список використаних джерел: 1. Біженців та шукачів притулку з-за кордону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/v-oon-zayavili-pro-paybilshu-za-10-misyaciv-kilkist-zagiblih-v-donbasi-691419.html> 2. За час війни на сході України загинуло 9758 осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novynarnia.com/2016/12/08/za-chas-viyni-na-shodi-ukrayini-zaginuli-9758-lyudey-z-oboh-bokiv-oon>. 3. Зайнятість кількості зареєстрованих безробітних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 4. Запит на отримання притулку в інших країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/234199> 5. Зменшення кількості населення (примусове переміщення осіб) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ua/news/135072> 6. Країни, до яких виїжджали українці на постійне проживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/2014_byuleten.pdf 7. Найбільше внутрішніх переселенців в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/240038> 8. Підвищення вартості ліків до 20% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/249288/?amp=1> 9. Поранено 20 тис. 671 осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/suspilstvo/oon->

cherez-konflikt-na-skhodi-ukrainy-zahynulo-ponad-9-tys-liudei-116016.html 10. Скорочення чисельності населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Статистика кількості померлих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dercontrol.org/institut-amosova-opinivsyu-na-mezhi-zakrittya-cherez-mizerne-finansuvannya>

12. Україна помітне зменшення ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2015.pdf>

13. Українці шукають притулок за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/v-oon-zaavili-pro-naubilshu-za-10-misyaciv-kilkist-zagiblih-v-donbasi-691419.html>

14. Українців шукали притулку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/ua/news/334395-vlada-yes-zafiksuvala-rizke-zrostantnya-kilkosti-prokhan-iz-ukrainy-pro-nadannya-prytulku>.

СЕКЦІЯ 4 РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.9

М.В. Дорошенко

maxdoroshenko@ukr.net

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. В.В. Безуглий

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

ГОТЕЛЬНІ ЛАНЦЮГИ В УКРАЇНІ: ГЕОПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Туризм за двадцять років перетворився на потужну галузь світової економіки. Україна ж використовує свої туристичні можливості, на жаль, не на повну потужність. Сфера готельного бізнесу в країні нині переживає складний період. Протягом 2011-16 років кількість підприємств готельного типу в Україні скоротилася з 3162 до 2478 закладів, або на 22,6 % [3].

Нині загальна кількість колективних засобів розміщування в Україні налічує понад 4,3 тис. закладів, у яких може бути розміщено понад 4,2 млн осіб (рис. 1).

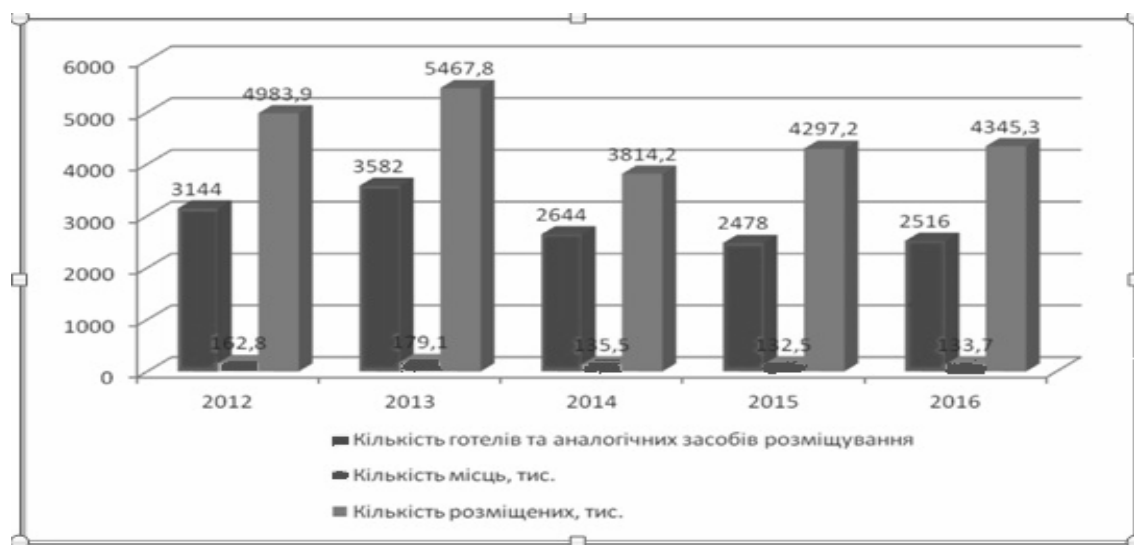

Рис. 1. Динаміка кількості готелів та аналогічних засобів розміщення в Україні (побудовано за [3])

Можна стверджувати про наявність в єдиному туристичному комплексі України його невід'ємної частини – комплексу готельних та аналогічних закладів розміщення. Готельна індустрія формується комплексом закладів розміщування, які забезпечують рекреаційні потреби людини під час її переміщення незалежно від мети та оплачування.

Головними чинниками привабливості України для іноземних готельних ТНК є такі фактори, як порівняно невисокий рівень виробничих потужностей і насичення ринку, що обумовлює високий попит на готельні послуги, особливо в

сегменті класу «люкс» (4+ та 5+), й досі незначна конкуренція, оскільки вітчизняний готельний ринок ще формується і його реформування відбувається в умовах складної політичної ситуації та економічної нестабільності [2].

Тому, значущість розвитку готельних мереж для України визначається такими провідними факторами, як:

- наявність значного і різноманітного туристичного потенціалу;
- тісний зв'язок готельних мереж із багатьма іншими галузями економіки, що дає можливість отримувати мультиплікативний ефект;
- покращення світових стандартів якості товарів та послуг, а також покращення комфортності життя;
- збільшення валютних надходжень до країни.

В Україні налічується всього 16 готельних мереж, до яких входять такі, як Reikartz Hotel Group, Radisson Blu Hotels&Resorts, Рено, Swissotel Hotels & Resorts, Ramada Worldwide та ін. Найбільшим готельним ланцюгом на території України є мережа Reikartz Hotel Group, історія якої бере початок із 2003 р., коли група бельгійських архітекторів на чолі з Франсуа Рейкарц (Francois Rysckaerts) придбала старовинний особняк у центрі Львова на Друкарській вулиці. Нині ж чотири окремі українські мережі об'єдналися під брендом Reikartz Hotel Group, який включає 35 готелів рівня 3+ і 4 зірки, що розташовані у великих містах і привабливих курортах України. Кожний готель цієї мережі відзначає високий рівень комфорту і сервісу, чітка відповідність європейським стандартам обслуговування, високий рівень комфорту. Міжнародна готельна мережа Radisson Blu Hotels&Resorts є дочіною структурою Carlson Rezidor Hotel Group (оператора брендів Radisson, Radisson Blu, Radisson RED and Park Inn by Radisson), що представлена в Україні 4 готелями (трьома в Києві та одним у Буковелі Івано-Франківської області). Три готелі мережі «Рено» знаходяться в історичному центрі Одеси, належать до категорії 4+, а їх номери оформлені у сучасному, класичному і бутик-стилях.

В Україні концепція створення готельних мереж та нових готелів світового рівня за останні роки набирає популярності, у зв'язку з чим їх чисельність постійно збільшується (рис. 2). Потреба у формуванні готельних мереж тісно пов'язана зі збільшенням туристичних потоків [1].

Окрім відомих світових брендів, в Україні функціонують і національні ланцюги. Найвідомішими брендами з них є готельні мережі Royal Hospitality Group (9 готелів) і Premier-Hotels, до складу останньої входять 7 готелів («Прем'єр Палац» у Києві, 5*; «Донбас Палац» у Донецьку, 5*; «Лондонська» в Одесі, 4*; «Ореанда» в Ялті, 4*; «Дністер» у Львові, 4*; «Star» у Мукачеві, 4* та «Cosmopolit» у Харкові, 4*). Частка готелів національних мереж у їх загальній кількості займає лише 1,5 %, при цьому в США цей показник становить 70 %, у Великій Британії – 15 %, у Франції – 10 %. Це свідчить про недостатній їх розвиток, що є наслідком як внутрішніх, так і зовнішніх проблем. Готелі мережі Premier Hotel та Royal Hospitality Group розташовані у найбільших містах України, таких як: Київ, Харків, Донецьк, а також у рекреаційних зонах Криму та Карпат. А готелі Reikartz – третього гравця на українському готельному ринку, націлені й на такі області України, де потік

туристів незначний. На даний момент – це мережа, яка найбільш динамічно розвивається та орієнтована на середній клас споживачів. Готелі Reikartz охоплюють 50 % регіонів України.

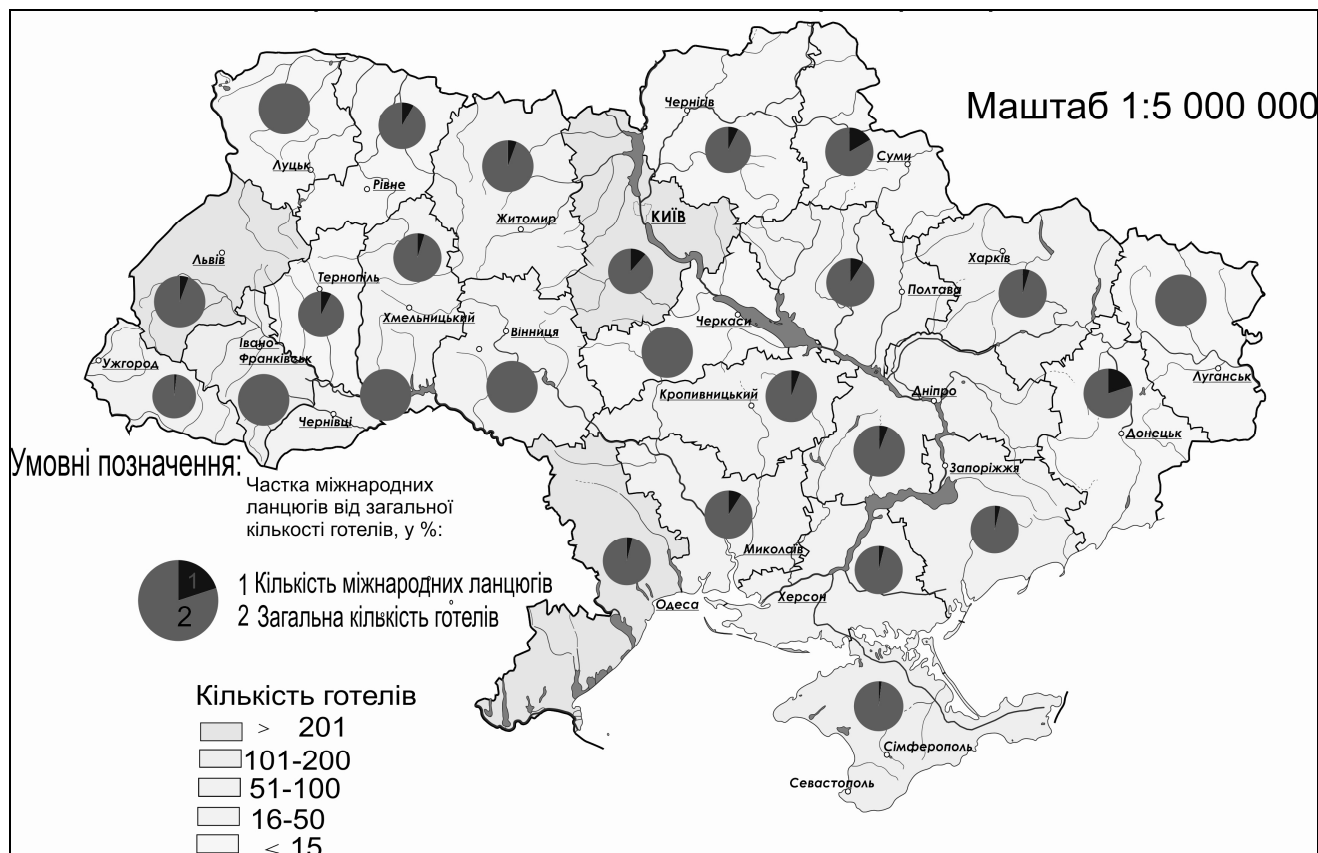

Рис. 2. Поширення готелів і міжнародних готельних ланцюгів по території України

Таким чином, розвиток національних та міжнародних готельних мереж в Україні перебуває ще на стадії розвитку. Однак існують ряд проблем, які потребують негайного вирішення шляхом збільшення обсягів в'їзного туризму, надання готельних послуг на рівні сучасних міжнародних стандартів, підтримки підприємств готельних мереж, кваліфікованих фахівців у сфері готельного господарства, стабілізації економічної та політичної ситуації в країні. Розвиток міжнародних готельних мереж та їх вітчизняних аналогів доводить, що для побудови сильної національної туристської індустрії, органічною частиною якої є готельні мережі, необхідно забезпечити такий її розвиток, що дозволить розвивати галузі індустрії гостинності. Це можливо тільки за умови розвитку інфраструктури та впровадження інноваційних продуктів.

Список використаних джерел: 1. Бортник Л.В. Аналіз впливу процесу глобалізації на розвиток готельного бізнесу України / Л.В. Бортник – Сімферополь: ВіТроПрінт, 2010. – С. 216-220. 2. Семенов В.Ф. Франчайзинг як метод організації і розвитку готельного бізнесу / В.Ф. Семенов, Л.В. Бортник // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – № 49 (1). – С. 68-76. 3. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщування в Україні у 2016 році – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtur_u.htm.

ДИГЕРСТВО ЯК ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО РЕГІОНУ

Завдяки розвитку технічного прогресу в ХХ столітті виник новий напрям в туризмі – так званий індустриальний туризм або англійською мовою «urban exploration», що перекладається як міське дослідження.

Щодо визначення поняття «індустриальний туризм», виходячи з наявних джерел інформації, на сьогоднішній день немає єдиного розуміння. До того ж, поряд з поняттям «індустриальний туризм» використовуються близькі до нього за значенням «техногенний туризм», «промисловий туризм», «виробничий туризм».

У даному дослідженні під визначенням «індустриальний туризм» ми розуміємо відвідування чи дослідження територій, будівель (як виробничих так і громадянських) або ж будь-яких інших споруд, в тому числі занедбаних або, простіше кажучи, – покинутих. Головна мета, що переслідується туристами даного напрямку – це отримання психологічного та естетичного задоволення. Не менш важливим для багатьох є задоволення свого дослідницького інтересу [4].

Індустриальний туризм в залежності від виду об'єкту та необхідної підготовки для його дослідження поділяється на активний та пасивний. Пасивний індустриальний туризм передбачає легальне проникнення до діючих об'єктів промисловості з супроводом гідів. Нерідко такий вид індустриального туризму називають комерційним. Активний індустриальний туризм передбачає нелегальне проникнення до об'єктів, що є покинутими (під охороною чи без) та має декілька основних напрямів – це дигерство, інфільтрація, сталкерство, руйнування, урбанізм, психогеографія [1].

Одним з найпопулярніших видів індустриального туризму в Україні є дигерство, основна мета якого – дослідження підземних споруд. Дигерів цікавлять підземні річки, бомбосховища, бункери, «станції-привиди» в метро та інші об'єкти, що знаходяться під землею. Предметом особливого інтересу багатьох дигерів є дослідження метрополітену і пошук так званих «станцій-привидів». Це невідкриті, недоступні пасажирам станції метро або недобудовані проміжні, які перебувають на перегоні між двома діючими станціями (в тому числі добудовуються або заморожені будівництвом) або закритих. Проміжну «станцію-привид» можна бачити з вікна проїжджаючого через неї поїзда.

Цей вид туризму вимагає від дигерів значної підготовки, особливо фізичної та спеціальної екіпіровки, знання техніки безпеки, адже дигерство вважається одним з небезпечних видів туризму, через те, що загрозу життю можуть становити обвал конструкцій, контактна рейка в метро, радіаційні сектори, охорона тощо. Про всі особливості знаходження під землею дигер має знати та

вміти попередити виникнення небезпечних ситуацій.

Не слід плутати дигерство з спелестологією та спелеологією. Останні займаються дослідженням печер та їх систем, вони досліджують їх походження, вік, еволюцію, мінерали, морфологію, склад і міграції підземних вод, органічний світ (підземних екосистем), а також питань сучасного практичного використання печер [2]. Спелестологів цікавлять штучні печери, що не використовуються за прямим призначенням (старовинні каменоломені, копальні, підземні ходи), при цьому спелестологами можуть бути фахівці різних напрямків: археологи, геологи, історики та ін.

Головними містами України, де поширене дигерство, є Київ, Львів, Одеса, Харків. На територіях цих регіонів розташовані об'єкти, що найбільш привертають увагу дигерів. Так, основними об'єктами дигерства в Київському регіоні є підземні річки (Клов, Глубочиця, Скоморох), станції-привиди (Львівська брама, Теличка, Герцена), дренажно-штолені системи, бункери.

Далі наведемо приклади індустріальних об'єктів дигерства у Київському регіоні. Клов – найцікавіша підземна річка Києва, яка має розгалужену мережу тунелів що збирає воду з усього центру столиці від Майдану до Арсенальної. Стара частина тунелів, що збереглася під Хрещатиком побудована ще за проектом Владислава Городецького, і представляє історичну цінність. По річці Клов можна потрапити в підвали заводу Арсенал, завдяки чому раніше серед працівників заводу ходили чутки про мародерів, що припливають по руслу підземної річки на човні і проникають на стратегічний завод з метою наживи [1].

Глубочиця – найбільша підземна річка Подолу. Назви вулиць Верхній і Нижній Вал походять від правого і лівого берегів цієї річки, які були обваловані колодами ще на початку XIX століття. Найстаріша частина річки замурована під землю в 1870-х роках і практично без зміни збереглася до наших днів. Ділянка тунелю в районі Житнього ринку визнана пам'ятником архітектури [2].

Тунелі підземних річок дуже різноманітні: від старовинних цегляних до вузьких бетонних труб.

Станція-привид «Львівська брама» знаходиться між станціями «Золоті ворота» та «Лук'янівська», а географічно – під Львівською площею. Будівництво станції «Львівська брама» почалося в 1991 році, проте через п'ять років проект призупинили, головною причиною призупинення стала неможливість реконструкції Львівської площі, де планувався вихід з метро. Зсередини тунель практично готовий, головна проблема полягає в облаштуванні ескалаторів і зовнішньої частини метро.

Одне з найбільш впізнаваних і цікавих підземель Києва – це дренажно-штолена система Нікольська. Роботи зі спорудження підземелля були закінчені в 1916 році і з тих пір система ходів практично не змінилася. Сумарна довжина ходів штольні 3 кілометри, через Царський колодязь вона з'єднується з системою Аскольдова, довжина ходів якої становить 5 кілометрів [1].

Серед бункерів Києва найбільшою популярністю користується командний пункт військ протиповітряної охорони. Час вносить свої корективи і подібні величезні підземні споруди більше не потрібні військовим, проте притягують до

себе увагу дигерів. Вхід до об'єкту відбувається через тунелі з системою гермотамбурів, які обладнані захисними противибуховими дверима [3].

Для тих хто не має досвіду але бажає помандрувати підземеллями, існують спеціальні «легкі» маршрути. Організацією таких маршрутів займаються дигери-професіонали. В місті Києві існують декілька таких груп, зокрема це «Another.Kiev», «ACIS».

Список використаних джерел: 1. Another.Kiev [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.another.kiev.ua/>. 2. Artificial Caves Investigation System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acis.org.ua/>. 3. Insider [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/>. 4. Телебенева Є.Ю. Сутність, види та об'єкти індустриального туризму в Україні / Є.Ю. Телебенева, А.Т. Різак // Матеріали міжнар. науково-практичної конф. «Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 19–20 вересня 2017 р.). – С. 128-131.

УДК 911.3

Л.В. Ключко, Д.О. Ушкварок

liudmylakliuchko@gmail.com, dasha7363@ukr.net

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЧЕПИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Основною властивістю індустрії туризму є її здатність впливати на економіку регіону, країни і світу. Туризм займає одне з перших місць в світі щодо забезпечення робочими місцями. За оцінками Всесвітньої ради з туризму і подорожей (World Travel & Tourism Council, WTTC) в туристичній галузі працює більше людей, ніж в сфері фінансових послуг та банківському секторі, обробній, гірничодобувній, автомобільній та хімічній. Так, в 2016 році туризм та подорожі забезпечили близько 108,7 млн. робочих місць, сфера фінансових послуг тільки 62 млн., банківський сектор 30 млн., видобувна промисловість 28 млн. робочих місць [2]. Вклад туризму в ВВП в цілому у світі в 2016 році становив 7,6 трлн. дол. США., випереджаючи за цим показником банківську, гірничодобувну, сільськогосподарську, автомобільну і хімічну промисловість. Згідно з прогнозами, кількість подорожуючих уже найближчим часом зрівняється з населенням Китаю, а надходження від туризму досягнуть одного трильйона доларів США. XXI ст. вважається століттям туризму [1, с. 11].

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку не тільки внутрішнього, а й в'їзного туризму. Маючи вигідне геополітичне положення, країна володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатою флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками, цікавими традиціями тощо. Важливо розвивати туризм в нашій країні не тільки на державному чи регіональному рівні, але й на локальному, зокрема, на рівні районів чи окремих громад. Саме комплексне суспільно-географічне дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу дозволяє вивчити

рекреаційні та туристичні та ресурси, визначити їх атрактивність, точки зростання, перспективи, проблеми та ймовірні загрози та ін. від розвитку туризму.

Наразі в Україні триває адміністративно-територіальна реформа, яка передбачає зміни адміністративно-територіального устрою шляхом добровільного об'єднання територіальних громад. Отже, важливим є пошук нових та альтернативних статей доходів для кожної громади, що дозволить розвивати інфраструктуру, створювати нові робочі місця, залучати місцеве населення та молодь тощо.

Зачепилівський район є адміністративно-територіальною одиницею на південному заході Харківської області. На півночі і заході район межує з Полтавською областю, на півдні – з Дніпропетровською областю та Сахновщинським районом Харківської області, з Красноградським і Кегичівським – на сході. Площа Зачепилівського району 794,0 км кв., що становить 2,52 % від площі Харківської області, чисельність населення 15251 осіб (0,56 % від загальної чисельності населення Харківської області), в т.ч. міського 23,9 %, сільського 76,1 %. Щільність населення у порівнянні з іншими районами Харківської області та середньообласним показником доволі низька і становить 19 осіб на км. кв. [3]. Провідною галуззю економіки Зачепилівського району є сільське господарство. Рівень рентабельності продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах у 2016 році становив 57 % [3]. У порівнянні з іншими районами Харківської області Зачепилівський район значно не виділяється соціально-економічним та демографічним розвитком, але має потенціал щодо розвитку деяких напрямів туризму. Район має багату історико-археологічну спадщину і культуру, самотній побут, мальовничі ландшафти, села з індивідуальним житловим фондом. Так, по території Зачепилівського району протікає п'ять річок: Оріль, Берестова, Орчик, Вошива, Мажарка, загальна протяжність яких становить 222,85 км. На території району на обліку перебуває 33 пам'ятки історії, 40 пам'яток археології, серед яких Козловська та Федорівська фортеці Української лінії Української лінії 1731–1742 років, що знаходяться селі Залінійне Малоорчицької сільської ради, чисельні кургани, які датуються III тис. до н.е. – I тис. н.е., поселення доби неоліту і доби бронзи VI-IV тис. до н.е. та II тис. до н.е. та ін. на території району також є культові споруди, музеї, заказник. Проте, як і в усій державі, свої можливості районом не використовуються в повній мірі. Звичайно, для розвитку туризму необхідні значні капіталовкладення, в першу чергу, для розвитку інфраструктури. Отже, на нашу думку, одним з перспективних напрямів розвитку Зачепилівського району є організація та розвиток сільського зеленого туризму, а також туристично-екскурсійної діяльності, що дозволить реалізовувати природно-ресурсний та трудовий потенціал району, залучить інвестиції та подорожуючих та туристів.

Пропонуємо багатоденний краєзнавчий маршрут, за допомогою якого місцеві жителі та гості Зачепилівщини зможуть змістовно проводити свій час, відпочивати і просто насолоджуватися природою.

Краєзнавчий туристичний маршрут розрахований на 6 днів, загальною протяжністю 69 км. Кількість днів на маршруті орієнтовна, оскільки можна доповнити маршрут зупинкою, наприклад, на один день на березі однієї із водойм чи іншого природного об'єкта.

Графік руху та туристичні об'єкти на маршруті представлений в таблиці 1. Туристичний маршрут проходить через наступні населені пункти: Зачепилівка – Залінійне – Зарічне – Орчик – Рунівщина – Устинівка – Леб'яже – Миколаївка – Олександрівка – Зачепилівка.

Таблиця 1

Графік руху на маршруті

Дні в дорозі	Ділянка маршруту (від – до)	Протяжність, км/ Чистий ходовий час, годин	Туристичні об'єкти
1	Зачепилівка – Залінійне	15км/3 год. 45 хв	Братська могила Федорівська фортеця Археологічні об'єкти Орільський заказник
2	Залінійне – Зарічне	4км/1 год	Заказник «Російський Орчик»
3	Зарічне – Орчик	2км/30 хв	Братська могила Пам'ятний знак жертвам голодомору
	Орчик – Рунівщина	4,5км/ 1 год 10 хв	Братська могила Свято–Покровський храм
	Рунівщина – Устинівка	5км/1 год 15 хв	Краєвиди природи, відпочинок на річці Орчик
4	Устинівка – Леб'яже	5км/1 год 15 хв	Братська могила Обеліск загиблим льотчикам Свято–Воскресенський храм
5	Леб'яже – Миколаївка	8,5км/2 год 30 хв	Братська могила
	Миколаївка – Олександрівка	7,5км/1 год 53 хв	Братська могила Пам'ятник П. І. Чайковському
6	Олександрівка – Зачепилівка	10км/ 2год 30хв	Селищний парк: пам'ятники та пам'ятні знаки; Свято–Архангело– Михайлівський храм; Краєзнавчий музей

У таблиці представлені туристичні об'єкти, які подорожуючі зможуть побачити протягом маршруту. У ході подорожі учасники ознайомляться із історичними, археологічними, культурними, релігійними та природними об'єктами, поглиблять знання про природно-заповідний фонд Зачепилівського району.

Отже, Зачепилівський район багатий на історичні та археологічні пам'ятки, об'єкти культурної спадщини, має ряд пам'ятних знаків про трагічні події історії України, природоохоронні території з унікальними ландшафтами та

флорою і фауною. Територією району протікають п'ять річок та велика кількість інших водойм – невід'ємних складових відпочинку на природі. А отже, є умови для розвитку туризму. Тому, на нашу думку, керівництву та громаді району в умовах децентралізації необхідно врахувати розвиток туристичної галузі, екскурсійної та краєзнавчої діяльності при складанні та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку району. Адже розвиток туризму дозволить не тільки поповнити бюджет району, залучити інвестиції, розбудувати інфраструктуру, але й позитивно вплине на виховання молоді.

Список використаних джерел: 1. Дядечко Л.П. *Економіка туристичного бізнесу* / Л.П. Дядечко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с. 2. *How does travel & tourism compare to other sectors?* / World Travel & Tourism Council, WTTC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/benchmark-reports/benchmarking-2017-infographic.pdf?la=en> . 3. *Харківська область у 2016 році: стат. щорічник* / За ред. О.Г. Мамонтової // *Головне управління статистики у Харківській області, 2017.* – 485 с.

УДК 911.3

А.Р. Кузнецова, Є.Ю. Телебенева,

kuznesova_97@list.r, telebenevaev@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доцент Є.Ю. Телебенева

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ КУРОРТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бальнеологічні ресурси є складовою частиною природно-географічних туристсько-рекреаційних ресурсів і представляють собою мінеральні та термічні джерела, водойми з лікувальними грязями, що застосовуються для лікування і профілактики ряду захворювань.

Бальнеологічні курорти Львівщини є основою перспективного розвитку оздоровчого туризму. Вони розміщені в місцях залягання покладів бальнеологічних ресурсів, адже при транспортуванні лікувальні мінеральні води і грязі втрачають свої корисні властивості. Львівська область відома такими значними бальнеологічними курортами, як Трускавець, Східниця, Моршин, Немирів, Великий Любінь, Шкло, Розлуч (рис. 1), де створені умови для профілактики і лікування органів дихання, шлунково-кишкового тракту, нервової та серцево-судинної систем, опорно-рухового апарату, інших захворювань.

Адміністративно вони розташовані в різних районах північно-західної і південно-західної частини області. Завдяки особливим геологічним умовам на Львівщині утворились унікальні за лікувальними властивостями родовища підземних мінеральних вод і пелоїдів (лікувальних грязей). Серед типів мінеральних вод наявні сульфідні, залістисті, содові, високомінералізовані розсоли, типу «Нафтуса» (Трускавець, Східниця, Шкло, Розлуч), хлоридно-натрієві (Моршин) та інші багатоконпонентні лікувальні мінеральні води

(Немирів). Найвні також торф'яні пелоїди, які використовуються у Великому Любіні.

Крім того, на Львівщині розташоване найбільше в Україні родовище озокериту – Бориславське, продукт якого використовують в лікувальних цілях в Східниці.

Природні умови бальнеологічних курортів у межах Львівської області мають деякі відмінності, не дивлячись на територіальну близькість. Східниця, Трускавець, Моршин і Розлуч знаходяться в передгір'ї Українських Карпат; Шкло, Немирів – у межах Розточчя, а Великий Любін – на Опіллі. Це спричинило різноманітність бальнеологічних ресурсів та сприятливі можливості для лікування різних захворювань [1].

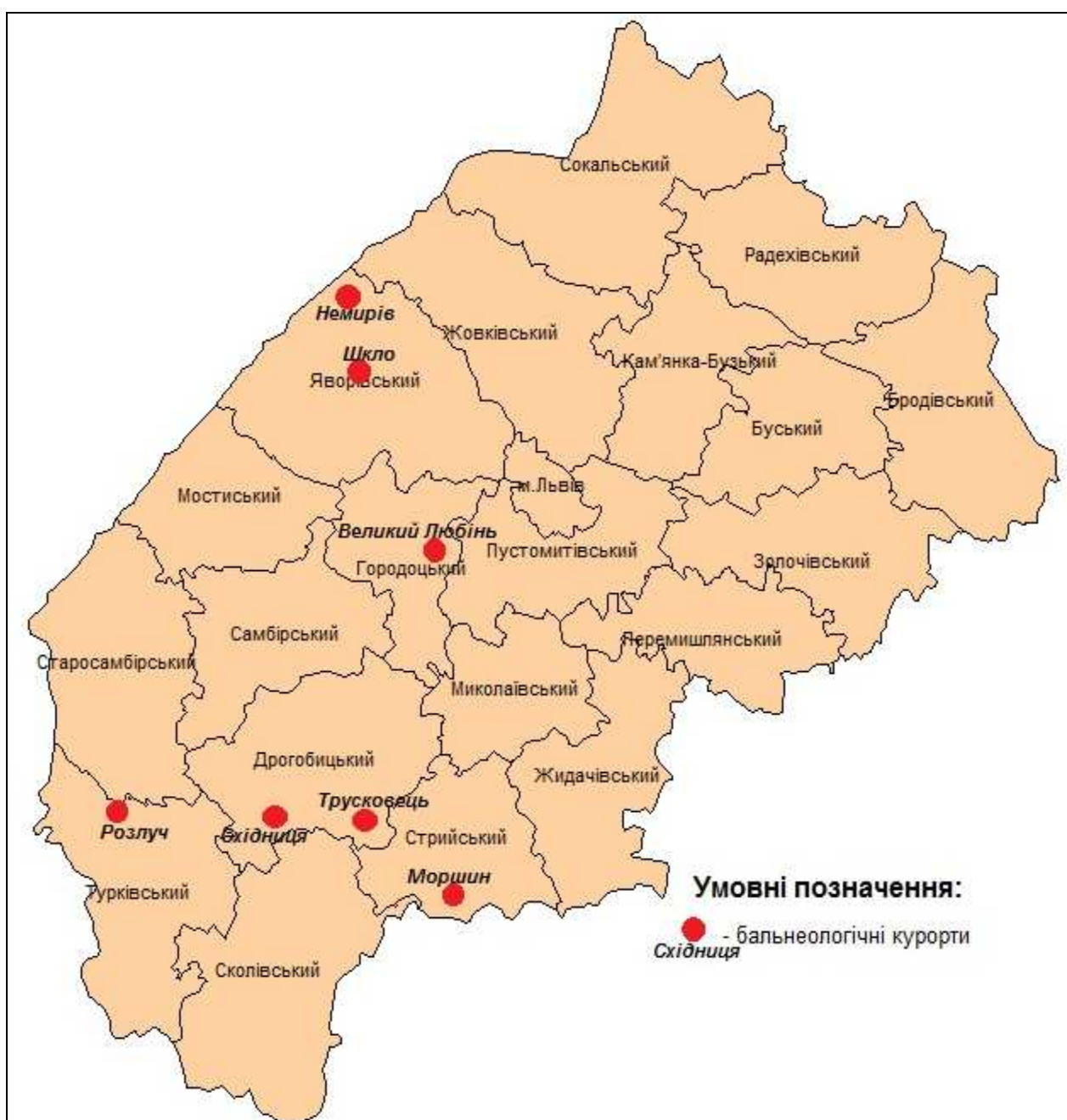

Рис. 1. Бальнеологічні курорти Львівської області
(побудовано авторами за даними [3])

У 2017 році на бальнеологічних курортах Львівщини нараховувалось 125 санаторних закладів, де відпочило приблизно 304 тис. туристів, з них багато туристів з Білорусі, Німеччини, Російської Федерації та інших країн. Найпопулярнішим серед туристів є Трускавець, Моршин та Східниця [2].

Однією із проблем розвитку оздоровчого туризму у Львівській області є мала проінформованість туристів деякими бальнеологічним курортами та оздоровчими турами, що повинно спонукати туроператорів до значного розширення асортименту. Також доречним є рекламування курортів серед туристів як в Україні, так і за кордоном.

Першочерговими заходами щодо активізації розвитку оздоровчого туризму у Львівській області, на нашу думку, має бути вдосконалення інфраструктури до якого входить реконструкція наявних санаторно-курортних закладів, більшість з яких на сьогоднішній день не відповідають міжнародним стандартам та поліпшення транспортного становища в курортних районах.

Список використаних джерел: 1. Головатий М.В. Проблеми рекреаційного використання бальнеологічних курортів (на прикладі Львівської обл.) / М.В. Головатий // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2014. – Вип. 42. – 78–85 с. 2. Статистичний щорічник Львівської області за 2017 рік (частина II. Міста та райони Львівської області) / Державна служба статистики України Головне управління статистики в Львівській області; За ред. С.І. Зимовіної. – Львів, 2017. – 293 с. 3. Федунь О.В. Бальнеологічні ресурси Передкарпаття / О.В. Федунь. – Львів, 1999. – 168 с.

УДК 551:338.484](477.54)

А.С. Левченко

nastialevchenko@gmail.com

*Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. М.М. Покоłodна
Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

ГЕОТУРИЗМ, ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Туризм вже займає провідну ланку в економіці та житті багатьох країн. Поряд зі звичним культурно-пізнавальним, купально-пляжним туризмом постають зовсім нові види. Значної популярності набуває екологічний туризм, проте в цьому питанні постають деякі проблеми, стосовно меж екологічного туризму. Більшість людей виділяють такі види відпочинку на природі, як: екологічний туризм, зелений туризм, сільський туризм. Будь-який відпочинок на природі зараз можна назвати екологічним туризмом, навіть піші, водні та інші подорожі до унікальних геологічних місць. Звідси постає питання, щодо чіткого розмежування понять «екологічний туризм», «зелений туризм» та введення до розуміння суспільства такого поняття, як «геотуризм».

Геотуризм в Україні є досить новим напрямком розвитку екологічного туризму. Поняття «геотуризм» має на увазі відпочинок на природі з можливістю вивчення геологічних об'єктів і процесів; надання послуг освітнього,

естетичного та культурного характеру. Основними ресурсами даного виду туризму є об'єкти геологічної спадщини певної території, регіону, країни. Геологічна спадщина – це сукупність унікальних геологічних об'єктів на певній території, які характеризують перебіг геологічних процесів та мають наукову, пізнавальну цінність, є доступними для спостереження і дослідження. За українським путівником- довідником «Геологічні пам'ятки України» в нашій країні налічується 720 об'єктів геологічної спадщини. До таких пам'яток належать: гірські породи, тектонічні структури, коштовне каміння, скам'янілості, залишки давнього життя на Землі, унікальні форми поверхні, пам'ятки культурної геологічної спадщини (тунелі, кам'яні споруди), музейні експозиції (геологічні, палеонтологічні). [1]. На Харківщині налічується близька 90 об'єктів, серед яких є доволі цінні пам'ятки природи та геології.

Окрім залучення туристів до регіону геотуризм має інші функції, такі, як охорона геологічної спадщини, яка організовується на спеціальних природоохоронних територіях, де зосереджені унікальні, привабливі з наукової, освітньої та рекреаційної точки зору геологічні об'єкти – геопарки. Тож новою перспективною діяльністю в галузі стійкого розвитку туризму, є організація геотуризму в національних та європейських мережах геопарків ЮНЕСКО. Ця програма була створена саме для підтримки системи національних геопарків та вирішення соціально-екологічних, освітніх та інших проблем. На сьогодні у 35 країнах світу налічується 127 глобальних геопарків ЮНЕСКО. Найбільше число геопарків мають: Китай – 35, Іспанія – 11, Італія – 10. Важливо відмітити, що на території нашої країни не існує жодного геологічного парку. Однак питання щодо створення такого національного парку обговорюються в наукових колах, адже як було зазначено вище Україна багата на геологічні пам'ятки. Велика кількість статей підтверджує думку, щодо неналежної охорони геологічних об'єктів в Україні та необхідності організації природоохоронної території на зразок європейських геопарків. [2]

Розглянемо важливість створення геопарків в нашій країні на прикладі запропонованого проекту в Харківській області – геопарк «Верхне Придонцов'є». Частіше геопарки створюють на основі наявних природоохоронних територій, наприклад, національних парків чи історико-культурних комплексів. В Харківській області геопарк планується створити на основі історико-археологічного музею-заповідника «Верхній Салтів» імені В.А. Бабенко, у якому основним геологічним об'єктом для розгляду будуть виступати давні остеологічні залишки тварин. [3] Цікавою особливістю геопарків є те, що вони допомагають охороняти та досліджувати не тільки геологічну спадщину, але для їх створення важливим є наявність історико-археологічних, культурно-пізнавальних цінностей. Територія історико-археологічного музею відноситься до Вовчанського району Харківської області. В районі існує 9 територій природно-заповідного фонду, наявні гідрологічні ресурси – Печенізьке водосховище та р. Сіверський Донець. З точки зору пізнавального виду діяльності до історико-археологічних ресурсів належать: ареал розселення Салтово-маяцької культури, знайдені катакомбні поховання на цій території, оборонна система Вовчанського городища [3]. Таким чином,

існують як геологічні, так і наукові, культурні, історичні ресурси створення на цій території геопарку. Для створення сучасного геопарку та ведення ефективної діяльності на його території необхідним є залучення коштів для розробки плану екскурсій, маркованих туристських трас, належної готельно-ресторанної інфраструктури, створення путівників тощо.

Отже, створення геопарків потребує значних капіталовкладень, сумлінної сумісної праці усіх заінтересованих сторін, планування програм розвитку на довгий період. Важливим напрямом геотуристської діяльності є забезпечення інтерпретації для відвідувачів геоспадщини та інших природних та культурних цінностей території, тобто розробка належної екскурсійної програми. Проте ця діяльність допоможе розвинути туристську діяльність регіону, залучить нових відвідувачів, зацікавить їх в збереженні геологічної спадщини регіону. Геопарк можна включити в систему розвитку екотуризму, який у свою чергу є важливим компонентом стійкого розвитку природних територій. Отримання цими територіями статусу національних геопарків покращить їх природоохоронний та туристський імідж, дозволить претендувати на включення до Європейської мережі геопарків.

Список використаних джерел: 1. Українська асоціація активного та екологічного туризму. *Геотуризм [Електронний ресурс]*. - Режим доступу: <http://uaeta.org/ua/tourism/24>. 2. *Геологічний словник. Геопарк [Електронний ресурс]*. - Режим доступу: <https://geodictionary.com.ua/%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BA> 3. *Харьковский историко-археологический ежегодник «Древности 2014-2015»*. Рег № КВ 557. – с.257. 4. *Шимова О.С. Устойчивый туризм: учебно-методическое пособие*. Минск: РИПО 2014. – с.158

УДК 911.3

К.М. Матвійчук

katyunya.matviychuk@mail.ru

Науковий керівник – докт. геогр. наук, доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

БІОСОЦІАЛЬНІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ

На сьогоднішній день рекреація і туризм є одними з найбільш прибуткових галузей економіки світу, які розвиваються випереджаючими темпами. Для піднесення економічної складової України, слід розвивати ці галузі, адже вони здатні забезпечити стійке зростання показників сучасного господарства країни. Туризм розвивається інтенсивніше на територіях, які володіють значним туристсько-рекреаційним потенціалом. Однак, якщо природно-рекреаційні ресурси території України вивчені, і значною мірою розвинені, то суспільно-історична складова отримала розвиток лише у великих містах. Тобто, при вивченні туристсько-рекреаційних ресурсів областей і надалі пріоритетним є розвиток і реалізація природного потенціалу місцевості, в той час, як опис та

оцінка історико-культурних ресурсів могли б створити певну перспективу для розробки нових туристичних маршрутів, і зацікавити не лише туристів, а й інвесторів. З-поміж інших областей України, ресурси Волині не використовуються в повній мірі. На території області в свій час народились, проживали, працювали видатні історичні особи, поети, вчені, діяльність яких певною мірою вплинула на наявність біосоціальних туристсько-рекреаційних ресурсів області. Тож, Волинь має багату історико-культурну спадщину, вивчення якої створить певні передумови для поширення культурно-пізнавального туризму на її території. Тому дослідження потенціалу цієї області є актуальним для подальшого розвитку рекреації і туризму у Волинській області. Тому за *мету* визначено розкриття особливостей біосоціальних туристсько-рекреаційних ресурсів, виявлення їх впливу на розвиток рекреації і туризму Волинської області та подальших перспектив їх використання.

За О. Бейдиком, біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси об'єднують культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом або епізодом тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання) [1]. З Україною пов'язані біографії багатьох видатних людей, які відіграли певну роль у розвитку національного культурно-політичного життя: політичні, релігійні діячі, літератори, педагоги, музиканти та співаки, актори, науковці, винахідники. Проте, значно цікавішими для туристів є матеріальні об'єкти, які якимось чином пов'язані з тими чи іншими видатними постатями. За дослідженнями О. Бейдика, в Україні налічується 1629 об'єктів, які можна віднести до біосоціальних ресурсів. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України увійшло 244 об'єкти, з яких 4 знаходяться на території Волинської області [2]. За цим показником Волинь займає 11 місце наряду з Дніпропетровською, Сумською, Хмельницькою та Київською (не враховуючи місто Київ) областями. Тобто, Волинська область належить до областей з середнім забезпеченням біосоціальними ресурсами [3].

В Україні діють меморіальні музеї, які були створені у місцях, де народились, проживали чи тимчасово перебували ті чи інші видатні люди. Окрім самого приміщення, де мешкали ці особи, часто в подібних експозиціях використовують особистий одяг, речі та інші матеріальні пам'ятки, пов'язані з відомими діячами. Одним з таких музеїв є літературно-меморіальний музей Лесі Українки у селі Колодяжне Волинської області. Він був відкритий 10 липня 1949 року в садибі, яку придбав її батько у 1868 році. Леся Українка жила там з 1882 по 1907 роки з деякими перервами. Саме там поетеса написала багато творів, які увійшли до літературної скарбниці не лише української, а й світової спадщини. У музеї діє експозиція, яка розкриває життєвий і творчий шлях Лесі. Вона складається з двох частин: меморіальної та літературної, що розташовані у трьох приміщеннях. Зокрема, два будинки є пам'ятками історії, в яких розміщення речей відтворено як при житті Лесі Українки. Літературна експозиція розташована в приміщенні, яке було побудовано в 1980 році. У літературному музеї зібрані документи та матеріали, які розкривають особливості життя та творчості поетеси. На території садиби встановлено бронзове погруддя Лесі Українки, посаджено лісопарк, та в 2004 році було

відкрито окремий сектор музею – монографічну експозицію «Музей Лісової пісні» [4].

З-поміж визначних архітектурних споруд Волинської області є замок Любарта або Луцький замок, який є одним з найдавніших і найкраще збережених замків України. Будівництво цього замку розпочалось ще у 1350-ті роки, а сам він носить ім'я Любарта Гедиміновича, правителя Галицько-Волинського князівства [5]. В даний час в замку проходять виставки, зокрема «Плитниця», де експонують старовинні будівельні матеріали, що було знайдено під час розкопок. На вершині замку є оглядовий майданчик, з якого відкривається вид на старе місто та його пам'ятки. Окрім цього там функціонує єдиний в Україні музей дзвонів, де зібрано дзвони з 5 країн. Збереглась князівська гробниця, у підземеллі знайдено залишки православної кафедри Івана Богослова, створено музей книги, де представлені не лише старі книжки, а й реконструйовані старовинні друкарські верстати. В замку проводять музичні, історичні, етнографічні фестивалі.

Значним соціально-культурним потенціалом володіє відкритий у 2011 році Затурцівський музей В'ячеслава Липинського – єдиний в Україні і світі музей відомого політолога, історика і державного діяча Липинського [6]. Його ім'я тривалий час замовчувалось і було невідомим в Україні. Лише в 1990 році з'явилися перші публікації про видатного українця, після чого було піднято питання про охорону пам'яток, присвячених В'ячеславу, та створення меморіального музею. Завдяки його нащадкам вдалось сформувати унікальну колекцію його особистих речей та документів, які тепер знаходяться в маєтку, в якому він народився.

Розподілені туристсько-рекреаційні ресурси по території нерівномірно. Одним з негативних факторів їх розміщення є віддаленість від обласного та районних центрів, що створює труднощі для відвідування даних об'єктів. Особливостями цих біосоціальних ресурсів є їх унікальність. Адже на території України згадані вище пам'ятки присутні в одному екземплярі: у Волинській області. Ці об'єкти доцільно використовувати для покращення знань населення про відомих земляків, підвищення національної свідомості. Окрім цього, область межує з Польщею та Білоруссю, що робить її привабливою для туристів не лише з України, а й з-за кордону. Тому, названі вище об'єкти можна внести до туристичного маршруту по Волинській області, щоб краще дізнатись про своє минуле, про видатних земляків, про Волинський край.

Підводячи підсумок, варто сказати, що на сьогоднішній день, біосоціальні туристсько-рекреаційні ресурси не є ключовими в структурі туристсько-рекреаційних ресурсів області. Хоча Волинська область є батьківщиною поетеси Лесі Українки, історика Агатангела Кримського, актриси театру і кіно Наталі Ужвій, польського поета Юзефа Хамеца, українського футболіста Анатолія Тимощука та багатьох інших. Окрім цього, чудові зразки культових споруд збереглись у Ковелі, Голобах, Любомлі, Старій Вижівці [7]. Зокрема саме у Ковелі знаходиться найбільший у світі пам'ятник Тарасу Шевченку. Забезпеченість Волинської області біосоціальними ресурсами середня, проте, вона має низький ресурсно-рекреаційний рейтинг. Тобто область не є

популярною серед туристів. Отже, правильний розвиток і використання даних пам'яток, розробка туристичних маршрутів по місцям діяльності видатних людей, може призвести до поширення у Волинській області культурно-пізнавального туризму. На базі цього з'явиться більша кількість туристичної інфраструктури, що дозволить насамперед жителям цієї області не виїжджати на відпочинок за територію Волині. Виходячи з того, що область межує з Польщею та Білорусією, деяка кількість людей, відвідуючи Україну, зупиняються саме в цій області. Розвиток туристичних ресурсів може призвести до більшого потоку населення, що дозволить зацікавити інвесторів. Побудова туристсько-рекреаційних баз дасть можливість зацікавити мандрівників з різних куточків України та Європи, що, в свою чергу, призведе до підвищення рівня економіки як Волинської області, так і України в цілому.

Отже, реалізація перспективних як природних ресурсів, так і суспільно-історичних, приведе до позитивного розвитку туризму області. Завдяки навіть тій незначній частині біосоціальних ресурсів, на території Волині можуть проходити навчальні практики студентів істориків, філологів та інших. Окрім цього, при проходженні певної теми на шкільних уроках, можна, якщо не відвідати, то хоча б розповісти про ці цікаві і важливі місця в історичному та культурному розвитку країни. Все це призведе не лише до поширення туризму та рекреації на Волині і до її економічного розвитку, а й забезпечить жителів України своїми базами відпочинку, де можна буде не лише поновити сили, а й дізнатись про життя видатних земляків.

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. *Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: Навч. посібник.* – Київ-2004. – 24 с. 2. *Офіційний сайт державного реєстру нерухомих пам'яток України.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406 3. *Алешугіна Н.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: Навч. посібник / Н.О. Алешугіна, О.В. Барановська, М.О. Барановський, О.О. Зеленська, І.В. Смаль, І.М. Філоненко.* – Чернігів: Вид-во ЧНТУ. – 492 с. 4. *Офіційний сайт музею-садиби Лесі Українки, Колодяжне.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kololesi.at.ua> 5. *Офіційний сайт історико-культурного заповідника «Старий Луцьк».* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lutckzam.do.am> 6. *Офіційний сайт «Музейний простір Волині».* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/index/zaturcivskij_memorialnij_muzej_v_lipinskogo/0-6 7. *Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: Навч. посібник / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук.* – К: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

МАСОВІ ЄВРЕЙСЬКІ ПОХОВАННЯ ТА МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ ЯК МЕМОРІАЛЬНА СПАДЩИНА МАЛИХ МІСТЕЧОК СТОЛИЧНОГО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ

У ХХІ ст. в умовах постійних змін та нових викликів, важливого значення набувають духовні та моральні цінності людства. Наповнюючи сенсом існування життя людини, такі цінності є вагомими та значущими з погляду суспільних інтересів та сталих норм. Важливими пам'ятками минулого, з якими людство пов'язує певні спогади, переживання та цінності є захоронення та місця пам'яті. Захоронення представлені могилами, кладовищами та масовими похованнями (братськими могилами). Залежно від поєднання ціннісних характеристик такі місця можуть слугувати ресурсом для розвитку ряду видів туризму – релігійного, паломницького, пізнавального, етнографічного, генеалогічного, «темного» та інших, розвивати різні напрями туристичної діяльності [6, с.137]. Особливе значення мають місця пам'яті, де на думку філософа П. Нора, кристалізується та знаходить свій притулок пам'ять. Саме тут відбувається усвідомлення обірваності з минулим та водночас відчуття безперервності пам'яті [2, с.59].

На території України існує велика кількість єврейських масових поховань та місць пам'яті жертв Голокосту, що є історико-культурним компонентом етнокультурного потенціалу регіону. Разом із іншими компонентами, що становлять структуру такого потенціалу, вони можуть реалізуватися в багатьох напрямках: підтримці та розвитку етнічних груп, поліпшенні міжнародних та міжрегіональних (економічних, культурних, інформаційних) зв'язків з народами, близькими за етнічними, культурними, релігійними ознаками, розвитку туризму, збереженні об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини, розвитку інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи території тощо [4, с.88].

Масові поховання та місця пам'яті жертв Голокосту малих містечок Столичного суспільно – географічного району України, як чинники інтенсифікації розвитку туризму, потребують окремого дослідження, що і зумовило вибір теми дослідження.

В період між 1941–1944 рр., німецькі окупанти вбили приблизно 1,4 млн. євреїв, які проживали на території країни [1, с.20]. В містечках досліджуваного району немає точних даних щодо кількості жертв Голокосту, а місцеві трагічні дати часто є приблизними. За досить загальними оцінками, найбільше євреїв було вбито в Радомишлі (більше 2 тис осіб), Сквирі (більше 1 тис осіб), та Богуславі (більше 400 осіб) [5,3]. У досліджуваних містечках знаходиться

велика кількість масових поховань та місць пам'яті жертв Голокосту.

В межах досліджуваних містечок найбільша кількість масових поховань знаходиться в Сквирі, Таращі та Богуславі. Водночас найбільша кількість меморіалів, монументів та пам'ятних знаків жертвам Голокосту знаходиться в Радомишлі, Корюківці, Богуславі та Сквирі (рис. 1). Пам'ятки, що розташовані в околицях, були також віднесені до містечок, оскільки увічнюють пам'ять про євреїв, які були мешканцями зазначених поселень. У відносно задовільному стані перебуває більшість – 80% поховань. Незначна частина в задовільному, та незадовільному стані. Водночас до об'єктів спадщини місцевого рівня належать лише ті, на яких зазначено поховання «мирних радянських громадян» та/або «жертв фашизму». Охоронний номер мають лише 30% пам'яток, що розташовані в Корюківці, Бахмачі, Ічні, Кагарлику, Мені та Новгород-Сіверському.

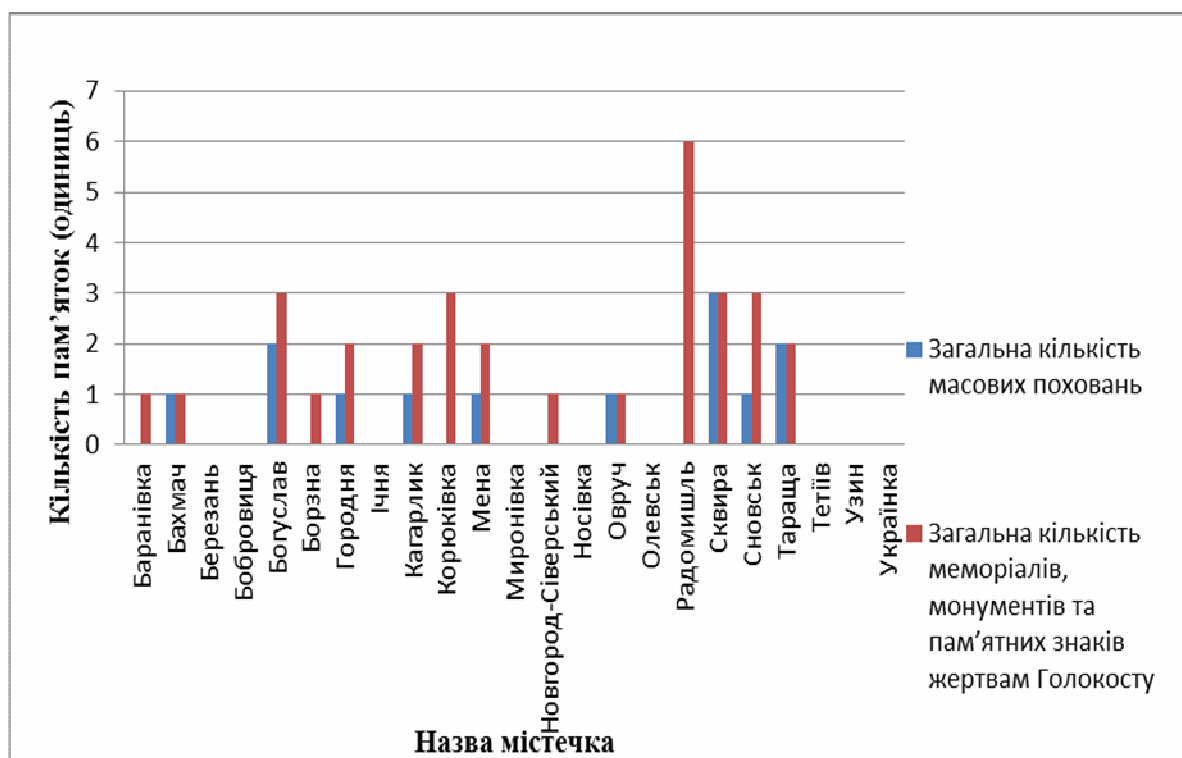

Рис.1. Кількість масових поховань, меморіалів, монументів та пам'ятних знаків жертвам Голокосту в містечках Столичного суспільно-географічного району України у 2017 р. (авторська розробка за [7-9])

Наразі єврейські громади досліджуваних містечок не є чисельними та переважно складаються із літніх людей. Більша кількість єврейського населення – від 50-100 осіб, проживає в Богуславі, Сквирі та Новгород-Сіверському, в решті міст – до 20 осіб, тому можливості громад з утримання та означення місць пам'яті жертв Голокосту досить обмежені. Державна позиція зі збереження пам'яті про Голокост в Україні шляхом встановлення пам'ятних знаків на місцях масових розстрілів євреїв відсутня. Встановлення пам'ятних знаків здійснюється недержавними організаціями або приватними особами. У

багатьох місцях трагедій відсутні пам'ятні знаки, що ускладнює проведення зібрань у дні пам'яті. Історія Голокосту не була інтегрована до загальнонаціонального нарративу війни, тому до сьогодні сприймається лише як частина єврейської історії.

У багатьох містечках за ініціативи місцевих громад відзначаються трагічні дати. Проте зазначені місця є частиною історичної пам'яті не лише єврейського народу, але і важливою сторінкою історії всіх громадян України. Пам'ять про трагічні події Голокосту та вшанування пам'яті жертв є необхідним символом для теперішніх та майбутніх поколінь. Історія Голокосту має бути покладена в основу довгострокової державної політики щодо формування історичної пам'яті громадян України. Водночас масові єврейські поховання та місця пам'яті жертв Голокосту є складовою етнокультурного потенціалу регіону, що може сприяти розвитку різноманітних видів туризму, і як наслідок покращувати соціально-економічний стан досліджуваних містечок.

Список використаних джерел: 1. Гісем О.В. Голокост в Україні (1941–1944): Словник-довідник/ О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. – Вид.4–е. – К.:Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. – 100 с. 2. Історія Голокосту: освіта та пам'ять. Посібник для вчителя. – Вид.2–ге, випр./ автори та упор. В. Бобров, Н. Голосова, О. Педан-Слепухіна, А. Подольський, М. Тяглий. – К.:Український центр вивчення історії Голокосту, 2016. – 124 с. 3. Круглов А.И. Хроника Холокоста в Украине. – Запорожье: Премьер, 2004. – 208 с. 4. Михалюк М.М. Компонентна структура етнокультурного потенціалу регіону / М.М. Михалюк // Молоді вчені географічній науці: Збірник наукових праць XIII міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К.: Принт Сервіс. – 2017. – Вип. XIII. – С. 87-89. 5. Холокост на території ССРР: Енциклопедія / Гл. ред. И.А. Альтман. – М.: РОССПЭН: научно-просветительский центр «Холокост», 2009. – 1143 с. 6. Шпарага Т.І. Туризм місцями єврейських захоронень в Україні / Т.І. Шпарага, Михалюк М.М. // Історія української географії: всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – 2012. – Вип. 26. – С. 136-140. 7. International Jewish Cemetery Project. [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.iajgsjewishcemeteryproject.org/ukraine/index.html>. 8. Jewish cemeteries, synagogues, and mass grave sites in Ukraine (2005) / United States Commission for the Preservation of America's Heritage Abroad [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.heritageabroad.gov/Portals/0/Reports%20and%20Surveys/survey_ukraine_2005.pdf?ver=2016-02-24-124109-037. 9. Lo Tishkach. [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.lotishkach.org/en/index.php?categoryid=42>.

SWOT-АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОВЕЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Пожвавлення розвитку сільського туризму стосується тих регіонів, які мають неабиякі природно-рекреаційні та культурно-історичні ресурси. Так, на думку В. Руденка, згідно проведеної економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу Волинської області, вона добре забезпечена природними ресурсами для потреб рекреації та туризму. У зв'язку з цим актуальною є проблема оцінки перспектив розвитку сільського туризму в районах області для вибору оптимального варіанту його державної підтримки. Адже не кожен адміністративний район області має однакові можливості для розвитку туризму. Наприклад, поліські райони найкраще забезпечені природними умовами для його розвитку, ніж лісостепові.

Для розробки стратегічних пріоритетів розвитку сільського туризму районів області доцільним є проведення SWOT-аналізу. Це метод аналізу соціально-економічної ситуації на місцях з урахуванням їхніх особливостей й з'ясування ключових напрямків менеджменту туризму. Цей аналіз допомагає визначити не тільки можливості районів, а й усі доступні переваги над конкурентами. SWOT-аналіз передбачає пошук відповідей на такі запитання, що стосуються внутрішніх чинників – це переваги і недоліки та зовнішніх – сприятливі можливості та потенційні загрози. Отож, SWOT-аналіз достатньо спрощує ідентифікацію сильних сторін і можливостей, які потрібно використати, а також слабких сторін і загроз, які потрібно подолати. Отже, SWOT-аналіз допомагає з'ясувати внутрішні переваги і недоліки разом із зовнішніми сприятливими можливостями і загрозами для визначення стратегії дій розвитку туризму в будь-якому районі чи регіоні [4]. У зв'язку з цим для такого аналізу нами було обрано об'єкт дослідження – Ковельський район, що вважається одним з найбільшпотенційно-привабливих в плані розвитку будь-якого виду туризму у Волинській області.

Ковельський район повністю знаходиться в зоні мішаних лісів. Поверхня рівнинна, відноситься до Поліської низовини. В західній частині району протікає р. Турія, а в східній – р. Стохід. Окрім того, район славиться величезною кількістю озер, зокрема, Кричевичське, Любитівське, Любче, Нечимне, Охотин, Повурське, Повурське, Уховецьке та ін.

Рівень урбанізації формально досить незначний – 21,1 %, загалом по області він становить 51,8 %. Ковель – районний центр, що має статус міста обласного підпорядкування та не відноситься до району. До його складу входить 2 селища міського типу: Люблинець, Голоби і 91 село. Сільське

населення становить 78,9 %, що є значною передумовою для розвитку сільського туризму [2].

Мережа об'єктів інфраструктури соціального призначення, що функціонує на території району, визначає рівень комфортності умов проживання та обслуговування як місцевого населення, так і контингенту туристів і відпочиваючих. Загальна протяжність автошляхів району становить 317,8 км, з них із твердим покриттям 317,8 км. Ковель зв'язаний з усіма населеними пунктами автобусним сполученням, через нього також проходить ряд транзитних сполучень.

Також у районі знаходиться 26 природоохоронних територій. Серед них переважають заказники: 7 ландшафтних, 2 ботанічних, 1 загальнозоологічний, 2 орнітологічних, 2 гідрологічних та 12 ботанічних пам'ятки природи. В районі під охороною держави знаходяться 85 пам'ятників історії та культури, з них: археології – 4, історії – 75, мистецтва – 6. Вагому частку серед пам'яток архітектури становлять сакральні об'єкти національного значення.

Отже, район має значний потенціал природних ресурсів та культурно-історичних об'єктів, які можуть слугувати основою для розвитку сільського туризму та задовольняти потреби широких верст населення.

Завдяки проведеному стислому аналізу природних і соціально-економічних умов можна виділити найбільш вагомі чинники внутрішнього і зовнішнього середовища, проблеми та перспективи, що здатні сприяти або заважати розвитку сільського туризму (табл. 1.)

Як показав аналіз, однією з перепон на шляху стрімкого та ефективного розвитку сільського зеленого туризму є відсутність у селян мінімальних знань про цю специфічну галузь, сумніви щодо здатності сільського зеленого туризму приносити кошти. Дані чинники досить часто стримують розвиток туристичного бізнесу на селі. Для подолання таких перешкод селянам необхідний певний інформаційний «поштовх», порада, приклад людей, які вже займаються цією справою та мають певний досвід.

У цьому аспекті важливим є також налагодження тіснішої взаємовигідної співпраці з турфірмами, які можуть сприяти активізації руху іноземних туристів у села з метою короткотривалого відпочинку, ознайомлення з традиціями, участі у фестивалях і сільськогосподарських роботах. Але, якщо власники агроосель, сільських громад не зроблять зустрічних кроків щодо облаштування житла, забезпечення його санітарно-гігієнічного стандарту, благоустрою села, впорядкування привабливих місць, то відпочинок на сільських територіях регіону не зрушиться з місця.

Також варто активізувати роль районної влади у підтримці розвитку сільського туризму. Адже це додаткові кошти в бюджет й поліпшення інфраструктури району і створення нових робочих місць. Водночас напрацьовані стратегії розвитку сільського туризму, націлені на вирішення соціально-економічних, екологічних і етнокультурних проблем сільських місцевостей. Важливою частиною планування є ефективне втілення у життя «пілотних проектів» сільського відпочинку, які організовують обласні Спілки сприяння розвитку сільського туризму [3].

SWOT-аналіз розвитку сільського туризму в Ковельському районі

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
зростаючий попит мешканців міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості; унікальна історико-етнографічна спадщина ковельських сіл; багаті природні рекреаційні ресурси; екологічна чистота сільської місцевості; відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів; наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів; традиційна гостинність господарів та доступна ціна за відпочинок; можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо [1].	низька якість нічліжної бази; проблеми з водопостачанням; відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон; незнання господарями іноземних мов; не надто привабливий імідж України в очах іноземців; відсутність системи резервування місць; слабе знакування туристичних атракцій та маршрутів; недостатньо розвинута інфраструктура.
Можливості (O)	Загрози (T)
розвиток сільського зеленого туризму зможе забезпечити збільшення реальних доходів селян за рахунок надання послуг з прийому на проживання туристів; облаштування туристичних маршрутів та надання екскурсійних послуг; транспортного обслуговування туристів; егерської діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство); надання послуг з прокату туристичного спорядження; виробництва та реалізації туристам екологічно чистих продуктів харчування; надання кулінарних послуг; реалізації товарів народних промислів; проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації).	виникнення некатегоризованої нічліжної бази, яка зменшуватиме якість послуг; значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності, що буде відлякувати потенційних туристів; конкуренція та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, що заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в регіоні; поганий політичний імідж і відсутність політичної стабільності не сприяє залученню іноземних інвесторів; відсутність закону «Про сільський туризм», що не сприятиме розвитку сільського туризму.

Отже, найбільш сприятливі передумови для розвитку сільського туризму на Ковельщині об'єктивно складаються на природоохоронних територіях, де існує можливість поєднати в повноцінному відпочинку пізнання природничого, історико-етнографічного та культурного потенціалу регіону.

Список використаних джерел: 1. Агросадиби та гостинні двори Ковельського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.turyzm.com.ua/publ/volin/kovelskij_rajon. 2. Загальні відомості про Ковельський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. 3. Сільський зелений туризм як перспективна галузь Ковельщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.koveladm.gov.ua>. 4. Нетробчук І.М. SWOT - аналіз розвитку рекреації та туризму в Локачинському районі Волинської області / І.М. Нетробчук // Географія та туризм : наук. зб. / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К. : Альфа-ПК, 2016. – Вип. 35. – С.104-115.

ОБ'ЄКТИ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ІСЛАНДІЇ

Для кожної країни є за честь мати на своїй території об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, так як потрапляння об'єкту до Списку всесвітньої спадщини свідчить не тільки про його унікальність, а й дозволяє зробити його ще більш відомим і зберегти для майбутніх поколінь.

Станом на 2015 рік у списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Республіці Ісландія значилися тільки два об'єкти, що становило 0,2 % від їх загального числа у світі (1079 на 2017 рік). Один об'єкт включений у список за культурними критеріями і ще один – за природними (рис. 1).

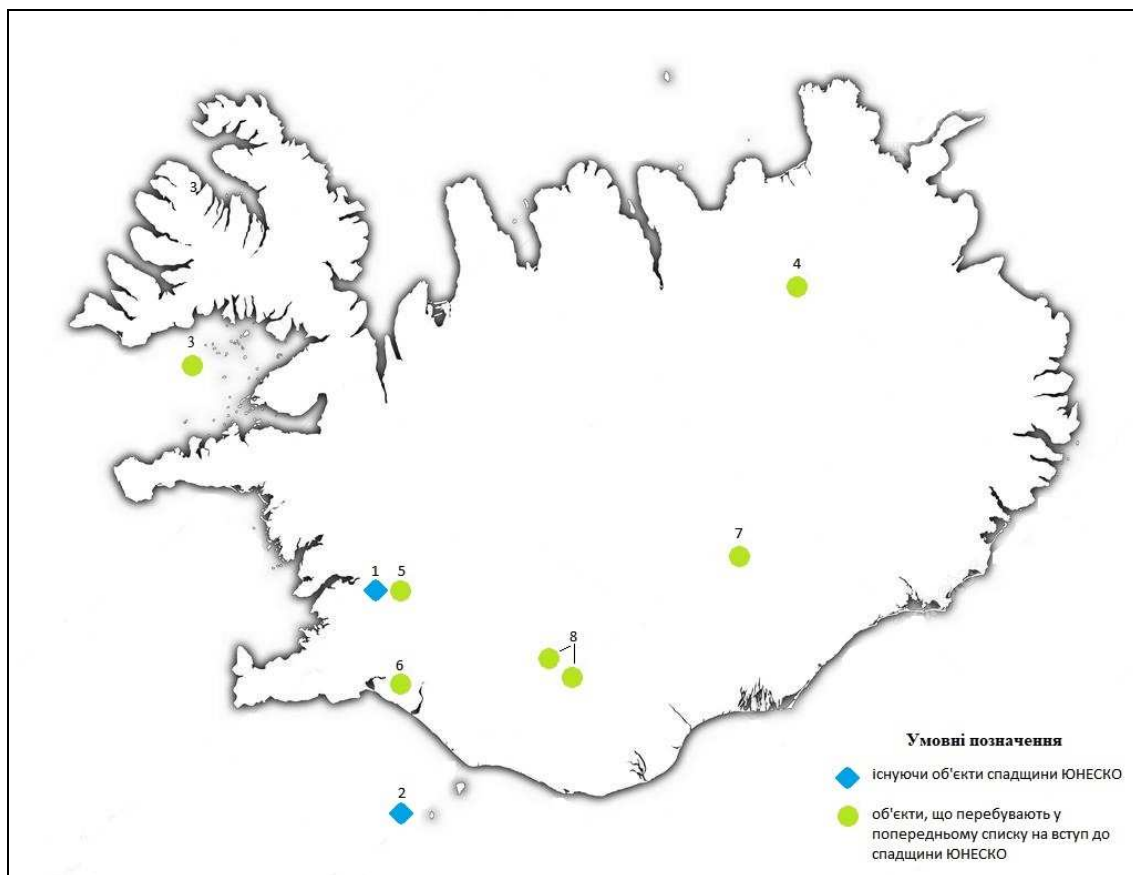

Рис. 1. Географічне розташування об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та об'єктів, що перебувають у попередньому списку до вступу станом на 2015 рік (побудовано за даними табл. 1 та табл. 2)

Короткі відомості про об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО розташовані у Республіці Ісландія наведено у таблиці 1.

Список об'єктів спадщини ЮНЕСКО у Ісландії
(складено за даними [2])

№ п/п	Час створення	Рік внесення у список	Назва	Місце розташування
1	<u>930 рік</u>	<u>2004 рік</u>	Національний парк Тінгветлір	Сюдюрланд
2	<u>1963 рік</u>	<u>2008 рік</u>	Суртсей	Сюдюрланд

До об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Ісландії віднесених за культурним критерієм відноситься національний парк Тінгветлір. Долина парку є одним з найважливіших місць в історії Ісландії. Саме тут у 930 році було засновано Алтинг, одну з найстаріших парламентських установ у світі. Незважаючи на давню дату заснування, Тінгветлір отримав статус національного парку в 1928 році через своє історичне значення. Однак, й навколишнє середовище парку має особливе тектонічне та вулканічне значення.

Зокрема, тут можна спостерігати за континентальним дрейфом, що можна чітко побачити у тріщинах геологічного дефекту, які перетинають регіон, найбільша, Алманнаг'яу – є справжнім каньйоном. Це спричиняє землетруси на цій території.

Деякі з ущелин парку наповнені надзвичайно чистою водою. Одна, річкова ущелина Святого Миколая, є відоміша, як монетна ущелина, оскільки вона засипана монетами на дні. Місцева традиція твердить, що, кинувши монету і загадавши бажання, воно здійсниться, якщо дивлячись обережно особа побачить, як монета вдарить дна.

Національний парк Тінгветлір розташований на північному березі озера Тінгватлаватн (озеро рівнини віча), найбільшого озера Ісландії. Ріка Оксарау перетинає національний парк і в ущелині Алманнаг'яу утворює водоспад Оксарауфосс. Разом із водоспадом Гульфосс та гейзерами долини Гойкадалюр, Тінгветлір є частиною найвідоміших місць Ісландії – її Золотого кільця [3].

Другим об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Ісландії, який віднесено за природним критерієм, є острів Суртсей. Це – вулканічний острів на відстані 33 км на південь від південного узбережжя Ісландії і є частиною Вестманових островів. Суртсей – найпівденніша точка Ісландії. Він утворився під час вулканічного вибуху, що розпочався на глибині 130 метрів від рівня океану і сягнув поверхні 14 листопада 1963 року. Виверження розпочалося на декілька днів раніше і тривало до 5 червня 1967 року, коли острів досягнув свого максимального розміру 2,7 км². З того часу ерозія від вітру та хвиль привела до поступового зменшення розмірів острова. У 2007 році площа острова становила 1,4 км² [2].

Острів складається з декількох окремих конусів, один є складеним, а інший – щитовим вулканом, і сьогодні займає територію 2,6 км², 150 м заввишки. Лише 10% вулканічного попелу і лави, з яких утворився острів є над

рівнем моря, решта лави є під хвилями, утворена коли Суртсей був все ще підводним.

Вулкани острова вважаються згаслими, і на них не було жодної активності з 1967 року. Острів є сьогодні природним заповідником і подорожі на нього дозволяються лише з метою наукових досліджень, зі спеціальним дозволом [1].

Новий острів був названий іменем одного з велетнів - йотуна Сурта з ісландської міфології. Під час формації острів інтенсивно досліджувався вулканологами і з часу закінчення виверження, Суртсей викликав великий інтерес ботаніків і біологів, так як життя почало поступово колонізувати первинно голий острів.

Крім того, станом на 2015 рік, 7 об'єктів на території Ісландії знаходяться в числі кандидатів на включення до списку всесвітньої спадщини (див рис. 1). Перелік цих об'єктів зазначено у таблиці 2.

Таблиця 2

Попередній список кандидатів на внесення до списку ЮНЕСКО
(складено за даними [2])

№ п/п	Рік внесення у список	Назва	Місце розташування
1	2011	Брейда-фьорд	Вестерланд, Вестфірдір
2	2011	Міватн та Лахсау	Нордюрланд-Еїстра
3	2011	Пам'ятні місця та артефакти епохи вікінгів Національний парк Тінгвеллір	Сюдюрланд
4	2011	Розширення: Національний парк Тінгвеллір	Сюдюрланд
5	2011	Ісландські дернові будинки	Гефюдборгарсвайдід, Сюдюрлан, Естерланд, Нордюрланд Вестра
6	2011	Національний парк Ватнаїкюдль	Сюдюрлан, Естерланд, Нордюрланд Вестра
7	2013	Вулкан Ерайфайокутль і природний резерват Фьяллабак	Сюдюрланд

Отже, наявність такої кількості об'єктів кандидатів на внесення до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО свідчить про те, що Республіка Ісландія має значний потенціал для подальшого розвитку туристичної індустрії.

Список використаних джерел: 1. Адриянов А.С. Страны мира: Краткий политическо-экономический справочник/ А.С. Адриянов, А.М. Барский, А.А. Барсков, А.Ю. Белоносов, Н.Ю. Бельский; [под ред. А.С.Адриянова]. – М.: Республика, 1997. – 480 с. 2. Офіційний сайт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.unesco.org/> 3. Хорошев О.А. Страны мира: Справочник-путеводитель; Ростов на Дону: Феникс, 2003. - 286 с.

УДК 911.3

З.В. Приходько, В.А. Хомутов

makli@ukr.net

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОГО ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

Туризм в Одеській області давно вже визначений як один з пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку. Проте для того, щоб Одещина могла добре заробляти на туризмі, потрібно використовувати культурний потенціал не лише самої Одеси, а й мало відомих за межами області історичних місць, що представляють для вітчизняних і зарубіжних туристів певний інтерес. І одними з таких місць є колишні німецькі колонії.

Німецька колонізація на території Одеської області має більш ніж двохсотлітню історію. Німецькі колоністи зробили значний позитивний внесок в заселення і господарське освоєння краю, мали неабиякі досягнення в галузі сільського господарства і багатьох ремесел, в будівельній справі тощо. Вони привнесли на нові землі елементи своєї культури, духовності, архітектури, звичаїв і традицій. Історичні аспекти німецької колонізації Одещини вивчені дуже докладно. Разом з тим цікавими є географічні дослідження німецьких колоній з точки зору економічних та етнічних особливостей господарювання німецького населення та його вкладу у освоєння і розвиток Одеського регіону, передумов і перспектив етнічного туризму у бувших німецьких колоніях.

Протягом першої половини ХІХ століття на території сучасної Одеської області було засновано близько 60 німецьких колоній. Зазвичай їх виділяють в три групи: Гросс-Лібентальська, Кучурганська, Задністровська (німецькі поселення Акерманського повіту Бессарабської області). В Російській імперії не без підстав розраховували на те, що німці сприятимуть господарському освоєнню краю. Тому їх намагалися розселити поблизу портових міст з метою сприяння збуту їхньої продукції та в посушливих степових районах для сприяння розвитку землеробства. Відтак, німецькі колоністи селились переважно в приморських, а також у задністровських районах. За агрокліматичним районуванням ці території відносяться до Центрального та Південного агрокліматичних районів. Колонії Гросс-Лібентальської групи розташовані в долині р. Барабой та біля Сухого лиману, Кучурганської групи – біля Кучургану, притоки Дністра та Кучурганського лиману. Колонії Дунай-

Дністровського межиріччя засновувались в долинах річок Когильник, Чага, Аліяга, Чилігідер та ін. Провідною галуззю господарства німецьких колоністів було землеробство. Методи і прийоми, які застосовували німецькі колоністи у землеробстві, провідній галузі господарства, характеризувались певними етнічними особливостями. Зокрема, в умовах посушливого клімату з метою затримки вологи у ґрунті на засіяному весною полі використовували катки, якими ущільнювали верхній шар ґрунту.

Історія виноградарства на Одещині бере свій початок від 1810-1815 рр. і пов'язана саме з німецькою та, меншою мірою, грецькою колонізацією. Спочатку виноград вирощували лише бессарабських сортів. Це були такі сорти, як растрена чи серексія, чорнобіт або чорна кабасма, біла кабасма, цица-каіра [1]. У 80-ті рр. XIX ст. жителі Кучурганських колоній, крім бессарабських сортів, розводили виноград сорту чаус, малага. Скальковський А.А. у своєму дослідженні, присвяченому розвитку садівництва та виноградарства у Новоросійському краї, зазначав, що найкращі сади та виноградники з-поміж німецьких колоній Херсонської губернії мають колонії, що знаходяться вздовж річки Кучурган, за ними йдуть Лібентальські колонії, а потім поселення Березанського округу [3].

Сьогодні населені пункти – бувші німецькі колонії – вирізняються серед інших стабільною демографічною ситуацією, достатньо високим рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Майже в усіх населених пунктах функціонують школи I-II чи II-III ступеня, медичні заклади, клуби чи будинки культури та бібліотеки, заклади громадського харчування та побутового обслуговування, відділення зв'язку, спортивні майданчики, культові споруди.

Значна частина мешканців і сьогодні продовжують жити в будинках, побудованих німцями. В деяких з них збереглися предмети німецької господарської і побутової культури. Ті, кому доводилося побувати в колишніх німецьких колоніях, відмічають, що вони відрізнялися від інших сіл особливою доглянутістю, плануванням вулиць і дворів, типовою архітектурою жител, критих простою або глазурованою черепицею. Крім довгих, витягнутих в одну-дві лінії вулиць, для німецьких поселень була характерною наявність громадського саду або лісу; однотипність кам'яних будинків, у яких навіть кількість вікон, що виходили як на вулицю, так і у двір, була однаковою. До того ж, віконниці фарбували в один і той самий колір. Біля кожного будинку росло декілька акацій, а за подвір'ями були розташовані довгі токи, що обмежувались низенькими огорожами. Справжні німецькі будинки склалися з 2-3 кімнат. Подвір'я забудовувалося за традиційною для Пруссії схемою «великого будинку», він мав ще назву «саксонського» чи «середньо німецького» і складався з житлових і господарських приміщень під одним дахом [2]. Прикладом є будинок Едвіна Кельма у Фріденсталі (сучасне с. Мирнопілля Арцизького району), збудований на початку XX ст. В ньому і житлове приміщення і клуня, хлів знаходяться в одній будівлі. В господарському приміщенні містяться прилади для ведення сільського господарства: трилезовий плуг, кукурудзяна теребилка, граблі, ваги і в самому кутку стоїть віз. Окрасою подвір'я є криниця.

Цікавими етнічними артефактами безумовно є культові споруди, засновані німецькими колоністами – євангельсько-лютеранські кірхи і католицькі костьоли, які відзначаються багатством архітектурних форм. У найближчому до Одеси Лібентальському окрузі з католицьких костьолів виділялися церква в Кляйн-Лібенталі (с. Малодолинське), 1861 р. в неоготичному стилі, з чотирма вежами, загостреним дахом і стрілчастими вікнами; церква в Йозефталі (с. Йосипівка), 1861 р. в неороманському стилі, відома дивними фресками із зображеннями дванадцяти апостолів; церква в Марієнталі (с. Мар'янівка), 1890 р. в неороманському стилі, що славилася своїми мармуровими вівтарями і картинами.

Головною церквою католиків Кучурганського округу був побудований в 1901 році костьол Пресвятої Діви Марії в Зельці (Лиманське). Він вважався однією з найкрасивіших католицьких церков півдня України і зовні нагадував відомий кафедральний собор в Зальцбурзі (Австрія), монастирські церкви з подвійними вежами у стилі бароко в Сілезії. Будівельним матеріалом монументальної будівлі в стилі неоренесанс і двох веж-близнюків заввишки 57,9 м в стилі необароко послужив камінь-вапняк. З інших церков округу можна відмітити церкву в Мангеймі (с. Кам'янка), 1850 р. в неоготичному стилі і церкву в Бадені (Кучурган), 1899 р. в стилі еклектики.

Отже, в переважній більшості бувших німецьких колоній існують всі передумови для успішного розвитку етнічного туризму. Така діяльність є важливим кроком в підтримці і поширенні культурної спадщини, підвищення якості життя в цих населених пунктах. Поки ж такі пам'ятні місця, як Великодолинское, Мар'янівка, Новоградківка, Лиманське і багато інших, навіть не занесені в список історичних населених пунктів України. Адже колишні німецькі колонії могли б стати об'єктами єдиного туристичного маршруту - свого роду "Золотого кільця" Одещини, де тисячі людей могли б зустрітися з минулим своєї Вітчизни. Так, в церквах колишніх німецьких колоній, що збереглися, можуть проводитися містерії на кшталт кальварийських містерій в Кальварії-Зебжидовській в Польщі, що збирають численні групи паломників, а в центрах мистецтв - фольклорно-обрядові урочистості і виступи, що театралізуються, розвиватися вітражне мистецтво, іконопис, прикладні ремесла; центри виноградарства можуть стати місцями проведення свят молодого вина на зразок німецьких містечок тощо.

Список використаних джерел: 1. Орлова М.Л., Молодецький А.Е. Дослідження особливостей сільськогосподарського природокористування на територіях німецьких поселень Дунай-Дністровського межиріччя // Причорноморський екологічний бюлетень. – Одеса : Інвац, 2007. – № 4. – С. 174-184. 2. Плесская Э.Г. Немцы Причерноморья. – Одесса: Астропринт, 2008. – 136 с. 3. Скальковский А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч.1. География, этнография и народосчисление Новороссийского края. – Одесса, 1850. – 366 с.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Україна багата на різноманітні природні туристичні ресурси, що є важливою передумовою розвитку туризму в цілому та екологічного туризму зокрема.

Кекушев В.П., Сергеев В.П., Степаницький В.Б. (2001) вважають, що екотуризм – туризм з екологічно значимим наповненням, специфічна форма, діяльності людей, які у спілкуванні з природою вибудовують свої відносини з нею на основі взаємної вигоди, щоб людина отримала від такого спілкування певний фізичний, інтелектуальний та емоційний запас міцності і природа при цьому не постраждала [1].

В кожній області існують стратегічні цілі розвитку туристичного потенціалу, в яких вміщені завдання для досягнення поставленої цілі.

Стратегія – важливий крок у реалізації нових підходів до розвитку регіону, які базуються в першу чергу на використанні його конкурентних переваг в умовах зміни взаємовідносин у системі організації публічної влади, зростання повноважень, можливостей та відповідальності місцевого самоврядування на усіх рівнях [10].

У всіх регіонах області, окрім Харківської, Кіровоградської, Донецької, Луганської, Херсонської, у стратегіях поставили ряд завдань та проектів для розвитку екологічного туризму.

Вінницька область ставить на меті розвивати зелений туризм, для досягнення цілі були запропоновані такі проекти: проведення тренінгів, навчальних семінарів для власників садіб зеленого туризму; сертифікація об'єктів сфери сільського зеленого туризму та їх централізована інформаційна підтримка [2].

Завдання Волинської області базуються на стимулюванні розвитку санаторно-курортного туризму та рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях. Область ставить на меті виконати такі проекти як: облаштування мережі екологічних туристичних маршрутів в національних природних парках, шляхом їх знакування та маркування; популяризації та збереження культурної спадщини і найцінніших природних територій [3].

У стратегії Дніпропетровської області пропонується завдання збереженню лісів та об'єктів природно-заповідного фонду. Для досягнення цього завдання пропонуються проекти: створення нових об'єктів ПЗФ; проведення інвентаризації та виділення меж в природі існуючих об'єктів ПЗФ [4].

Житомирська, Полтавська та Івано-Франківська області розглядають такі

завдання як розвиток екологічних видів туризму та покращення екологічного стану рекреаційних зон. Для досягнення завдань були запропоновані проекти: створення мережі туристично-екскурсійних маршрутів та реалізація заходів з розвитку мережі пішохідних туристських маршрутів (піших, кінних, вело маршрутів); впровадження заходів щодо поліпшення екологічного стану річок; дослідження екологічного стану водних об'єктів та рекреаційних зон на них [5, 8,13].

Завданнями Закарпатської області є підтримка сільського і екологічного туризму, бережливого використання природних туристичних ресурсів [6].

Запорізька область ставить на меті сприяти створенню сільських (зелених) садиб [7].

У стратегії Київської області пропонується завдання розвитку туристичних об'єктів, продуктів та мереж. Розглядаються такі проекти: розробка нових тематичних екскурсійних програм та спеціалізованих маршрутів з природничої тематики; організація навчання для підприємців-початківців у сфері сільського туризму [9].

Завдання Львівської області базуються у підтримці найцінніших заповідних територій та екосистем. Область ставить на меті виконати такі проекти як: створення туристично-рекреаційних кластерів; поліпшення стану природоохоронних територій; створення нових об'єктів ПЗФ [10].

Миколаївська область має на меті зберігати навколишнє природне середовище. Для досягнення завдання запропоновано проекти: формування екологічного світосприйняття у населення; поліпшення екологічного стану навколишнього природного середовища [11].

Завданням Одеської області є раціональне використання рекреаційного та туристичного потенціалів регіону, яке базується на захисті та відтворенні унікальної флори та фауни, природних ландшафтів. Оцінки впливу та розробки заходів щодо адаптації рекреаційного потенціалу регіону до кліматичних змін [12].

У стратегії Рівненської області ставиться на меті покращити стан рекреаційних зон, шляхом реалізації проектів: поліпшення екологічного стану річок (розчистка малих річок від мулу та наносів, підтримання гідрологічного стану водних об'єктів, будівництво та реконструкція очисних споруд та каналізаційних мереж [14].

Завданнями Сумської області є: раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, збереження найцінніших природних територій. Збереження в області біологічного та ландшафтного різноманіття, відтворення природних комплексів, формування екомережі [15].

Тернопільська область розвиває сільський екологічний туризм, впроваджуючи проект сприяння створенню і функціонуванню садиб сільського зеленого відпочинку та місцевих кластерів сільського зеленого туризму [16].

Завданням Хмельницької області є оживлення природних об'єктів, що є цікавими для туристів [17].

Черкаська область займається покращенням стану та інфраструктури рекреаційних зон. Для цього було впроваджено проекти: облаштування

відпочинкових, оздоровчих, паркових зон та об'єктів природного середовища; розвиток рекреаційної діяльності на територіях природо-заповідного фонду [18].

У стратегії Чернівецької області пропонується завдання розвитку природно-заповідної справи (розширення територій природно-рекреаційного призначення) [19].

Чернігівська область ставить на меті розвивати сільський зелений туризм та поліпшити стан рекреаційних зон [20].

Список використаних джерел: 1. Основы менеджмента экологического туризма: Учеб. Пособие / Кекушев В.П., Сергеев В.П., Степаницкий В.Б. – М., 2001. – 320 с. 2. СТРАТЕГІЯ розвитку Вінницької області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua>. 3. СТРАТЕГІЯ розвитку Волинської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/>. 4. СТРАТЕГІЯ розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tsarich-rn.dp.gov.ua>. 5. СТРАТЕГІЯ розвитку Житомирської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.zt.gov.ua>. 6. СТРАТЕГІЯ розвитку Закарпатської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua>. 7. СТРАТЕГІЯ розвитку Запорізької області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua>. 8. СТРАТЕГІЯ розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua>. 9. СТРАТЕГІЯ розвитку Київської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.wixstatic.com>. 10. СТРАТЕГІЯ розвитку Львівської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua>. 11. СТРАТЕГІЯ розвитку Миколаївської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.gov.ua>. 12. СТРАТЕГІЯ розвитку Одеської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua>. 13. СТРАТЕГІЯ розвитку Полтавської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua>. 14. СТРАТЕГІЯ розвитку Рівненської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua>. 15. СТРАТЕГІЯ розвитку Сумської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gue.sm.gov.ua>. 16. СТРАТЕГІЯ розвитку Тернопільської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua>. 17. СТРАТЕГІЯ розвитку Хмельницької області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.km.ua>. 18. СТРАТЕГІЯ розвитку Черкаської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ck-oda.gov.ua>. 19. СТРАТЕГІЯ розвитку Чернівецької області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukoda.gov.ua>. 20. СТРАТЕГІЯ розвитку Чернігівської області на період до 2020 року // Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua>.

ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО КАМ'ЯНЦЯ ТА ПОЛЬСЬКОГО ТАРНОВА З ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Місто Тарнів за часів Середньовіччя було одним з найбільших та найкрасивіших міст Польщі. Потужний парафіяльний костел, велична ратуша, міщанські кам'яниці, цікава архітектура і багатий поліхромний живопис – все це створює неповторне обличчя міста. Вже на початку XVI ст. Тарнів налічував близько 1200 жителів. Місто було оточене оборонними мурами, мало водогін і каналізацію. Були розвинуті ремесло і торгівля. Власником Тарнова був видатний на той час політик, великий коронний гетьман Ян Тарновський, який свого часу заснував, крім Тарнова, міста Тарнобжег (у Польщі) і Тернопіль (1540 р. – в Україні). Резиденція гетьмана містилася у спадковому замку на г. св. Мартина. У 20-х роках XVI ст. Тарнів був оточений новими укріпленнями, фрагменти яких частково реконструювали у 60-х рр. XX ст. Сьогодні туристи можуть мандрувати вуличками Тарнова і милуватися ренесансними та готичними кам'яницями довкола площі Старий ринок, Миколаївським Домом (костелом), Ратушею, ренесансними та бароковими надгробними пам'ятниками родів Тарновських та Острозьких у Кафедральному соборі та величним колись замком, руїни якого височіють над містом. Тарнів також має пам'ятки, пов'язані з єврейською спадщиною: це вул. Єврейська у Старому місті, стара синагога і взагалі цілий єврейський квартал з старим цвинтарем.

У 20-х рр. XX ст. Тарнів став осередком української влади в еміграції. В місті знайшов притулок провідник вільної України С.Петлюра. У готелі «Брістоль» на вул. Краківській розмістився український уряд, а за Міністерство закордонних справ служив готель Солдінгера на вул. Гольдхаммера. У Тарнові виникли проекти законів УНР, ухвалених восени 1920 р., тут також було опрацьовано два проекти конституції УНР. Крім того, в середині 1920 рр. у місті знаходилось центральне еміграційне бюро, засноване діячами Українського Блакитного і Червоного Хреста та Міністерством здоров'я УНР для підтримання у скрутній ситуації українських емігрантів. У 20-х рр. XX ст. тут також діяли: Український жіночий союз, Союз українок, Український хор, Українська спілка бухгалтерів і рахівників тощо. Також у Тарнові було засновано Український Національний університет, основу якого склали науковці та студенти, насамперед, з Кам'янець-Подільського Українського університету, які переїхали до Тарнова з Поділля з приходом туди «совітів». У місті знаходився видавничий центр української еміграції – тут друкували пресу та урядові газети УНР, книжки, театральні афіші, організували концерти, виставки, лекції. Звідси, зрештою було зроблено ще одну спробу визволення

України. Щоб переломити міжнародну ситуацію, яка на початку 1921 р. ставала для УНР все складнішою, Рада Республіки вирішила в лютому вислати в Україну партизанський загін, щоб підняти національне повстання. Операцію мав підготувати Повстанський штаб під проводом Ю.Тютюнника. Тоді ж у Тарнові біло створено Вищу Військову Раду УНР з п'яти осіб. Як наслідок цих зусиль, бойовими групами УНР з території Польщі і Румунії був розпочатий Листопадовий рейд, але спроба закінчилась поразкою. У міжвоєнний період у Тарнові проживало до 300 громадян України. Сьогодні про ті часи нагадує пам'ятна таблиця на фасаді кам'яниці на вул. Краківській 9, де зараз знаходиться чотиризірковий готель «Брістоль».

Нині Тарнів є значним туристичним центром з найбільшим після Кракова комплексом пам'яток старовини у південній Польщі. У загальному обсязі туристопотоку до Тарнова переважають туристи з Польщі (82%). Серед іноземних туристів – найбільше з Німеччини, Угорщини, Франції, США, Ізраїлю і Великобританії. Останніми роками спостерігається зростання туристопотоку з Іспанії, України, Австрії, Японії. Сьогодні Тарнів має населення 111 тис. осіб, а приймає в останні роки щорічно понад 1 млн. туристів.

Кам'янець-Подільський має приблизно таке ж число мешканців, але приймає в чотири рази менше туристів. З Кам'янцем-Подільським Тарнів поєднує не тільки місцезнаходження Українського університету (як зазначено вище), але й те, що в різні часи у цих містах знаходилася столиця Української Народної Республіки (УНР). Зокрема, в Кам'янці це було з 22 березня 1919 р. до середини листопада 1920 р., а в Тарнові – з листопада 1920 р. до кінця 1930-х рр. Об'єкти, пов'язані з діяльністю уряду УНР, є значним туристичним ресурсом як у Кам'янці, так і у Тарнові. В останньому випадку цей ресурс є ідентифікованим та рекламованим, зокрема, в Україні під час щорічних туристичних виставок у Києві, для чого видано спеціальний рекламний буклет українською мовою «Тарнів і регіон» [1]. Туристичними ресурсами Тарнова, які пропонуються як польським так і іноземним, у т.ч. українським, туристам є середньовічна ренесансна архітектура «старого міста» з будинками Ратуші, Кафедрального собору, вокзалу, пам'ятки, пов'язані з життям видатних уродженців м. Тарнова – героя Польщі та Угорщини генерала Ю. Бема та «польського Едісона»– Я. Щепаника, сакральної міської та підміської дерев'яної архітектури, культурні осередки та культурні події, у т.ч. другий за масштабом кінофестиваль Польщі, Копальня солі у Бохні, цвинтарі Першої світової війни, Водний парк, два Канатних парки, Центр розваг та боулінгу, зали рок-клаймбінгу (скелелазіння), пам'ятники короля Владислава Локетка, шарманщика, кольорового Слоника тощо, нарешті, численні готелі, ресторани та кав'ярні Тарнова. Туристам пропонуються місцеві сувеніри – наливка «Тарнувка» та чай, ремісничі вироби, серед них «ажурні яйця з гербом Тарнова», вироби з скла, «намисто з терену», смачний місцевий хліб та автономні обігрівачі (оскільки Тарнів рекламується для туристів як польський «полно тепла» з найвищою середньорічною температурою повітря).

Порівняльною перевагою Кам'янця є наявність унікальної середньовічної міської фортифікаційної системи із замком, які непогано збереглися до наших часів, у той час як у Тарнові залишилися лише руїни величного колись замку Тарновських. Але туристів до Кам'янця приїжджає щорічно значно менше, ніж до Тарнова, незважаючи на те, що Кам'янець-Подільський зазначено першим серед туристичних див України. За даними 2017 р. місто прийняло біля 250 тис. туристів, з яких частка іноземців не перевищила 5%. Серед іноземних туристів, які походили з 50 країн світу, переважали поляки (57%), а також німці, американці, британці, французи, румуни, чехи, італійці, канадці, іспанці, турки [2]. Однією з можливостей міжнародної диверсифікації туристичних потоків та виходу на нові міжнародні туристичні ринки з метою подальшого збільшення числа туристів для Кам'янця-Подільського є можливість, наприклад, використати єврейську спадщину міста та Поділля, зокрема, для приваблення туристів з Ізраїлю, яких за останні роки не зафіксовано (на відміну від Тарнова).

Між тим, єврейська спадщина Кам'янця-Подільського є досить обширною. У XVII-XVIII ст.(за влади Речі Посполитої) євреям не дозволялося жити в місті, їм можна було тільки входити до міста вдень, на декілька годин. Це пояснювалось тим, що місто було потужним військово-фортифікаційним осередком та мало виключно важливе оборонно-прикордонне значення [3]. Тому вулиці під назвою «Єврейська» (як у Львові або тому ж самому Тарнові) у Кам'янці не було і немає нині. Єврейське населення тоді проживало у торгівельному передмісті Кам'янця під назвою «Карвасари» (викривлене караван-сарай). Воно знаходилося, за словами відомого дослідника Кам'янця та Поділля Є. Сіцінського, «біля підніжжя старого Кам'янецького замку, внизу при річці Смотрич, на вузькій прибережній смузі, що пролягла вздовж скель» [4, 195]. Коли у 1797 р. євреям було дозволено жити у Кам'янці-Подільському, заможніші карвасарські євреї переселилися до міста, а на Карвасарах залишилась єврейська біднота – переважно дрібні ремісники. У XIX – на початку XX ст. єврейська громада міста проживала компактно у східній частині Кам'янця (на Східному бульварі, або тзв. Валах). Тут діяли дві синагоги та єврейська школа, а біля самісінької річки була в ті часи єврейська громадська лазня, яка до наших часів не збереглася. На Валах жили євреї-торговці, ремісники, а також візники, які мали коні та балагули – криті дорожні вози. Тож і самих візників називали балагулами. Кам'янецькі балагули перевозили пасажирів до Жванця, Старої Ушиці, Дунаївців, Проскурова, Меджибожа, Старокостянтинова, Сатанова та інших подільських міст і містечок. На Валах наприкінці XIX ст. було зведено чотирьохповерховий (!) будинок Кам'янець-Подільської хоральної синагоги, що примикав до середньовічної оборонної споруди – Гончарської башти. У післявоєнний час занедбаний та напівзруйнований будинок синагоги відновили та 1968 р. у ньому відкрили ... ресторан під назвою «Стара фортеця». Відомо, що його інтер'єр оформляли кам'янецькі художники З.Гайх та С.Розенштейн. Пізніше назву закладу змінили на «Форт-пост», а нині після ремонтних робіт тут знову працює ресторан «Стара фортеця». Від Гончарської башти вниз до річки Смотрич веде вимощена бруківкою дорога, яка колись називалася Фурлейським узвозом. Тоді у Кам'янці

жила відома та заможна єврейська родина Фурлеїв. Цим узвозом у місто піднімалася перша кам'янецька електролінія від електростанції постійного струму. В радянський час Фурлейський узвіз називався спуском Чернишевського. Сьогодні він не має ні садиб, ні імені – просто собі безіменно збігає донизу.

Список використаних джерел: 1. Tarnow [електронне джерело]. - Режим доступу: www.tarnow.travel. 2. Туристично-інформаційний центр Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника [електронне джерело]. – Режим доступу: www.3849.com.ua/news/1918681. 3. Смирнов І.Г. Логістичний аспект туристичних чудес України: Заповідник «Кам'янець» / І.Г.Смирнов // *Географія та туризм*. – 2011. – Вип.11. – С.131 – 148. 4. Будзей О. *Вулицями Кам'яця-Подільського* / О. Будзей. – Львів: Світ, 2005. – 272 с.

УДК 911.3

А.С. Цветкова

annasstasija@gmail.com

Науковий керівник – докт. геогр. наук, проф. В.В. Яворська

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

ВИДИ РИЗИКІВ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: розглянути та дослідити різні види ризиків, які можуть виникнути в туристичному підприємстві за відповідних обставин та різноманітних ситуацій.

Предмет: виявлення, прояв ризиків як з економічного так і юридичного боку, простежити небезпечні ситуації в сфері послуг та на самому ринку збуту.

Об'єкт: туристичне підприємство як головний компонент ринку сфери послуг, що становлять основу економічної політики, яка направлена на поліпшення кризової ситуації в країні.

Туристська індустрія – це сукупність виробництв різних галузей господарства, закладів культури, освіти, науки, що забезпечують створення матеріально-технічної бази туризму, підготовку кадрів і процес виробництва, реалізації і споживання туристського продукту на основі використання природних багатств, матеріальних і духовних цінностей суспільства. З кожним днем подорожі набирають велику популярність, адже після цього люди отримують моральну насолоду від культури різних країн, відкривають для себе щось нове та цікаве й дивляться на світ «під іншим кутом».

Також туристська індустрія – сукупність підприємств матеріального виробництва і невиробничої сфери, що забезпечує виробництво, розподіл, обмін і споживання туристських послуг, освоєння і експлуатацію туристських ресурсів.

Невід'ємною рисою будь-якого підприємництва, в тому числі і туристського бізнесу, є ризики, які розрізняються причинами виникнення, широтою дії і іншими показниками, але їх об'єднує одне – негативні наслідки, які настають після їх виникнення. Це стосується як туриста, так і туристичної фірми, тому що

клієнт може опинитися в великій небезпеці через незнання іноземної мови, різні катаклізми, теракти, недотримання законів в певній країні.

Види ризиків: економічний, фінансовий, політичний, соціальний, юридичний, екологічний.

Юридична наука розглядає ризик у зв'язку з його правомірністю. В теорії катастроф даний термін застосовується для опису аварій і стихійних лих. Наукові дослідження з аналізу ризику можна знайти в літературі з психології, медицини, філософії. У кожній з цих наук вивчення ризику спирається на предмет дослідження даної науки і, природно, використовуються власні підходи і методи. Така різноманітність напрямків дослідження ризику пояснюється його багатоаспектністю.

Під час подорожі клієнт може стикнутися з такою ситуацією: мандрівник прагнув в поїздку і раптом захворіла дружина. Через витрати на ліки, нервування він забув попередити туристичну фірму про те, що не збирається здійснити подорож, а коли згадав було вже пізно, тому що велику частину грошей йому не повернули, і він не тільки не насолодився поїздкою, але і поніс фінансові втрати. Отже, турист схильний до такого виду ризику, як неможливість зробити поїздку. Або інший випадок: відпочиваючий майже тиждень провів без пригод. Але одного разу він влаштувався біля водоспаду, як виявилось потім, в приватному володінні. Приїхала поліція, посадила його в машину, відвезла в ділянку для з'ясування обставин, які з'ясовує і до цього дня. Мало того, що він вчасно не повернувся додому, але і отримав серйозний стрес. У даній ситуації можна виділити два види ризиків: сильне емоційне потрясіння, яке теж є загрозою здоров'ю, і несення фінансових втрат, так як йому буде необхідно найняти адвоката, виплатити штраф.

Дивлячись на ці ситуації, можна зробити висновок, що люди схильні до різного роду загроз: загрози життю і здоров'я, втрати майна, затримки транспорту. Це не повний список всіх видів ризиків, як може здатися на перший погляд. Основна їх специфіка полягає в тому, що дуже важко класифікувати з яких-небудь певним критеріям, так як більшість ризикових випадків дуже схожі один на одного.

Туристичне підприємство повинно інформувати клієнта про ті чи інші ризики, які зіпсують його відпочинок. Якщо турист не буде задоволений своєю мандрівкою, то в нього не буде бажання звертатися ще раз до фірми за наданням певної послуги й може залишити скаргу або поганий відгук у соціальних мережах. Туристська індустрія буде схильна до різних видів фінансових ризиків, які виникають при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що в фінансовому підприємстві в ролі товару виступають валюта, цінні папери або грошові кошти.

Це може торкнутися й такого роду підприємств як туристичні компанії, готелі, ресторани, казино, авіакомпанії та інші індустрії відпочинку і розваг. Вони всі взаємопов'язані між собою, так як виступають реалізаторами туристичних послуг для клієнтів.

Отже, мандрівки не завжди бувають безпечними, адже існує безліч ризиків, які можуть зіпсувати весь відпочинок як туристу, так і підприємствам різного

роду діяльності. Слід детально вивчити інформацію щодо країн, зробити необхідні щеплення або пройти медичний огляд, мати документи, щоб в'їхати та виїхати за кордон й бути ретельно обережними в незнайомому місці.

Список використаних джерел: 1. *Виды рисков в туристическом бизнесе* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/tour_risk.htm 2. *Риски деятельности туристической компании* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novainfo.ru/article/10312>

УДК 338.48

Ю.І. Чикайло, М.Ю. Вишневська

yulijachikajlo@i.ua

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ХОСТЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ МІСТА ЛЬВОВА

Хостел (hostel (з англ. гуртожиток) – молодіжний готель) – це заклад розміщення, що функціонує на базі державних та міжнародних стандартів закладів розміщення, є невеликим за розміром приміщенням, що має декілька кімнат для ночівлі (а також зону відпочинку, кухню, душову, вбиральню) та головною відмінністю якого є доступна ціна для усіх верств населення, оскільки плата передбачається за ліжко-місце, а не за номер.

Основна послуга закладу – розміщення гостей, додаткові – це харчування (заклади харчування), трансфер, послуги із зберігання багажу (в камері схову речей), цінних речей (сейф), паркінг, обмін валют, оренда транспорту (в основному велосипедного), послуги прибирання та побуту (пральня, праска), туристична інформація, настільні ігри, тощо. Кількість додаткових послуг залежить від кількості місць, цінової політики, локалізації.

В Україні станом на 1 грудня 2017 року, лідером за кількістю хостелів був Київ, де зосереджувалось близько 128 закладів, другу позицію займав Львів – 89 хостелів. Інші міста України, окрім Одеси (53 хостели), характеризувалися низькими кількісними показниками. Так, в Харкові на сайті booking.com зареєстровано 18 хостелів, в Дніпропетровську – 14.

Беручи до уваги, що дані на досліджених нами сайтах відрізняються, так як і статистичні дані Головного управління статистики Львівської області, тому нижче нами проаналізовано дані сайту booking.com, оскільки на ньому зареєстрована найбільша кількість хостелів. Частку хостелів та інших закладів розміщення у місті Львові представлено на рис. 1 [2].

Найбільшу кількість серед аналогічних закладів розміщення становлять апартаменти – 1244 об'єктів (84%). Наступними, з великою різницею у кількості, є готелі, яких налічується близько 128 об'єктів (8%). Хостели займають третю позицію – 89 (6%) у місті Львові. Менш популярними та недостатньо поширеними на сьогоднішній день закладами в Україні є гостьові будинки – 16 об'єктів (1%) та мотелі і вілли (лише по 0,06%). Наявність такої

великої кількості хостелів на ринку закладів розміщення підтверджує їх значну і зростаючу роль в загальній структурі об'єктів розміщення у місті.

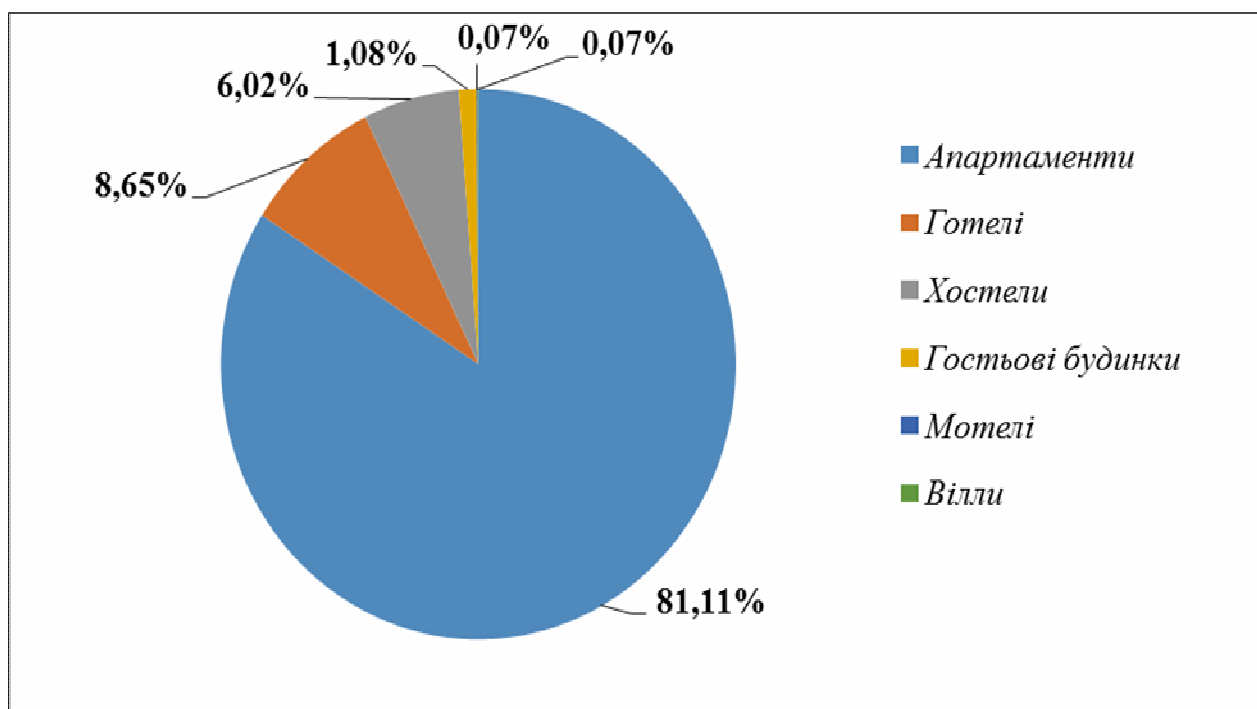

Рис. 1. Частка аналогічних закладів розміщення у місті Львові (2017)

За даними Головного управління статистики Львівської області станом на 2012 рік у місті функціонувало 3 заклади розміщення хостельного типу. За чотири роки цей показник зріс до 14 одиниць, у той час, як кількість туристів зросла з 272 до 14 817 (з 2012 до 2016 року) [1].

Цілком ймовірно, що велика кількість підприємців провадять свою діяльність неофіційно або за спрощеною системою оподаткування, внаслідок чого виникає різниця між показниками державної служби і міжнародного сайту бронювання номерів. Це в свою чергу ускладнює можливість дослідити цей тип закладу. Оскільки в українському законодавстві не існує такого поняття «хостел», як вид закладу розміщення, очевидно (із розбіжності даних Головного управління статистики та сайтів мережі Інтернет) більшість підприємців, перетворюючи квартири на заклади розміщення не оформляють діяльність, як 3-тя група підприємців.

Здійснено описове дослідження, в якому використано класифікацію організацій, що відповідає наступними критеріями: місце розташування, види розміщень, рівень цін, набір послуг, можливість бронювання без передоплати, співвідношення ціни та якості. В ході роботи використано дані наступних сайтів: Booking.com, Hostel24.ua, Nihostels.com.ua, а також дані з офіційних веб-сторінок закладів.

Під час оцінювання місця розташування, місто територіально поділено на три зони: центр (Галицький район), райони наближені до центру або прицентральні райони (Франківський, Личаківський), периферійні (спальні)

райони (Сихівський), райони транспортних сполучень (Залізничний, Шевченківський).

До Центрального району віднесено хостели в радіусі одного кілометра від історичного центру міста (Площа Ринок), а до прицентрального – хостели на межі центру і віддалених районів. Периферійним (спальним) районом вважаємо далекі від центру житлові комплекси.

Район транспортних сполучень характеризується наявністю поблизу автобусних станцій, залізничного чи автобусного вокзалу, аеропорту (табл. 1).

В залежності від типу розміщення, що надається у закладах, їх було категоризовано за показниками загального (всі разом) та окремого проживання (жіночі і чоловічі кімнати).

Відносно показників загальних цін на ринку хостелів, рівень цін (вартість розміщення) поділено на високий, середній і низький, де низький становить від 90 гривень до 150 гривень за добу з особи, середній від 150 до 200 гривень, високий – понад 200 гривень (з урахуванням середнього рівня ціни – 185 гривень). Варто враховувати, що цей показник є відносним, адже ціна залежить від низки чинників, таких як: місце розташування, ємність кімнат, рейтингу хостелу. Цінова політика хостелів залежить також від сезону.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика районів розміщення хостелів міста Львова

Райони (кількість закладів)	Типи розміщення		Рівень цін (дол)			Набір додаткових послуг			Можливість бронювання без передоплати		Співвідношення ціни та якості			
	Загальні кімнати	Окремі кімнати	Високий (7-37 \$)	Середній (5-7 \$)	Низький (3-5 \$)	Місце паркування	Харчування	Побутові послуги	Присутня	Відсутня	В/В*	В/Н	Н/В	Н/Н
Центральний (47)	43	4	7	3	37	19	10	35	36	11	7	34	2	4
Прицентра- льний (24)	19	5	6	2	16	19	7	20	19	5	6	11	3	6
Периферій- ний (спальний) (4)	4	0	1	0	3	2	1	4	4	0	1	3	0	0
Район сполучень (18)	16	2	2	2	13	15	4	8	9	8	3	10	1	3

Примітка.* В – високий, Н – низький.

Згідно підрахунків, в центральній частині міста Львова сконцентрована основна частина хостелів – 47 одиниць. Це є свідченням того, що одним з основних критеріїв при виборі закладу розміщення залишається його розташування. Значна кількість закладів відкрита також у прицентральному районі – 26 одиниць. Менше закладів розташовано у районі сполучення – 17 одиниць, та периферійному районі – лише 4 заклади розміщення.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/ 2. Booking.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.booking.com/>

УДК 911.3

Л.В. Ключко, В.Ю. Ноженко

liudmylakliuchko@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

З розвитком урбанізаційних процесів як у світі, так і в Україні відчувається значне психологічне навантаження на людину, антропогенний тиск та погіршення екологічної ситуації в містах, тому зростає потреба мешканців міст в альтернативних формах туризму, таких як відпочинок на природі в сільській місцевості. Яскравим прикладом такого роду відпочинку є розвиток сільського зеленого туризму та його окремих видів, які набули популярності у країнах Європи, зокрема в Іспанії, Франції, Великій Британії, Італії, Швейцарії, Німеччині, Австрії, Польщі. Суттєва активізація розвитку сільського зеленого туризму в європейській країнах розпочалася ще на початку 70-х років минулого століття, що було обумовлено рядом причин, серед яких можна назвати складну економічну ситуацію в аграрному секторі більшості країн Європи та пошук нових «позааграрних» сфер зайнятості сільських жителів. Крім того, саме у цей час на фоні своєрідного туристичного буму і суттєвої комерціалізації масового туризму зросла популярність альтернативного туризму, який пропагував активний відпочинок у чистому природному середовищі і в оточенні місцевого населення [7].

В кінці 90-х років ХХ ст. всі національні організації сільського туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію сільського туризму (EuroGites) [2]. На даний час федерація об'єднує 35 професійних асоціацій з 27 країн Європи. Основна мета федерації – всебічне сприяння розвитку сільського зеленого туризму в аграрних районах Європи, популяризація відпочинку в сільській місцевості, вивчення і збереження потенціалу сільського туризму в Європі, цільове інвестування проектів розвитку сільського туризму, які пропагують збереження ландшафтного, біотичного та етнокультурного

різноманіття Європи, надання консультативної, тренінгової, навчальної та рекламної допомоги організаторам сільського туризму.

Також на початку XXI ст. у більшості сільських регіонах Європи було ліквідовано найбільші перешкоди розвитку туризму в сільській місцевості – транспортну віддаленість осередків відпочинку та їх рекреаційну необлаштованість. Зараз у більшості країн Європейського Союзу сільський туризм виступає невід'ємною складовою комплексного соціально-економічного розвитку села та обґрунтовує необхідність використання потенціалу сільського туризму для розширення сфери зайнятості сільського населення та вдосконалення сільської інфраструктури.

Для розвитку сільського зеленого туризму в Україні є всі необхідні передумови. Так, більшість регіонів України мають сприятливу екологічну ситуацію, рекреаційний потенціал, багату етнокультурну спадщину, цікаві національні традиції та звичаї, особливості побуту, мальовничу природу та краєвиди, підтримку з боку держави щодо розвитку сільського зеленого туризму тощо.

Сьогодні в Україні функціонує близько 1600 садиб, які надають послуги гостинності, але не всі вони пройшли добровільну категоризацію, сертифікацію та офіційно зареєстровані.

В Україні система екологічної сертифікації «Зелена садиба» була запроваджена у 2004 році спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму України, а у 2008 році – система добровільної категоризації сільських садиб «Українська гостинна садиба», яка передбачає визначення рівня організації побутових зручностей по відношенню до клієнта [8].

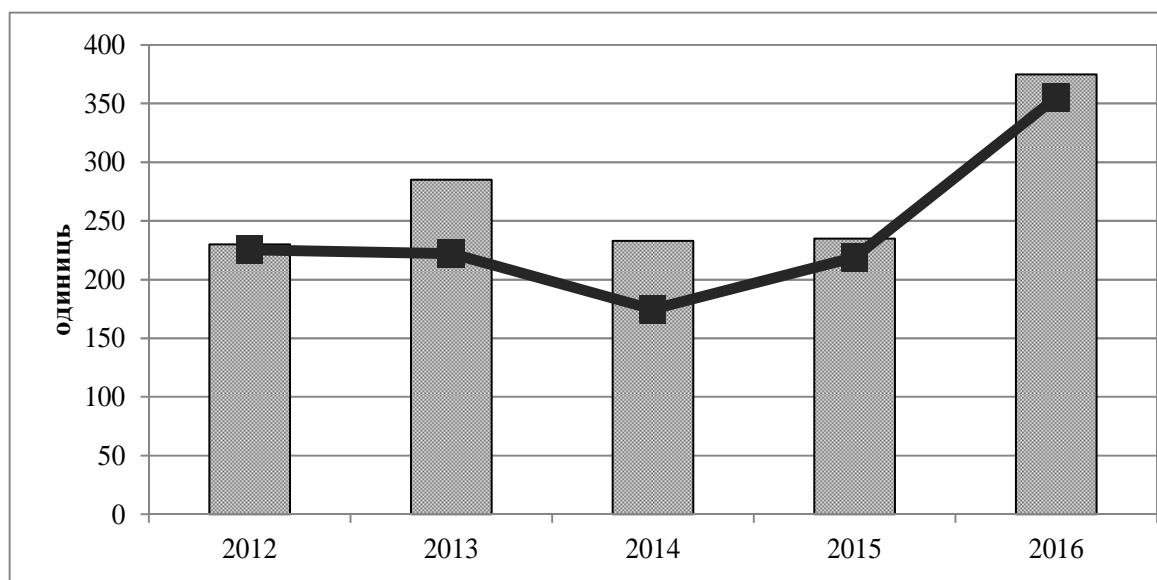

Рис. 1. Динаміка кількості садиб сільського зеленого туризму в Україні та кількості розміщених осіб за 2012-2016 роки (побудовано за [3, 4, 5, 9, 10])

За даними [8] сертифікат та знак «Українська гостинна садиба» отримали 210 власників садиб сільського зеленого туризму у 21 області України, у тому числі базового рівня – 96 садиб, першого – 38, другого – 41, третього

(найвищого) рівня – 35 садиб. 49 садиб у 7 регіонах України отримали сертифікат та знак «Зелена садиба», зокрема 45 садиб першого рівня, 4 – другого. Для виходу на європейський ринок готується стандарт організації України.

За офіційними даними Державної служби статистики України [1] можна проаналізувати діяльність фізичних осіб-підприємців, які здійснюють підприємницьку діяльність у сфері сільського зеленого туризму. У 2016 році було зареєстровано 375 садиб у 16 областях України, що на 145 садиб більше показника 2012 року (рис. 1) [5, 9]. Крім того, відмічається тенденція щодо збільшення кількості туристів, які обрали відпочинок на селі, що свідчить про зростання зацікавленості населення та популяризації такого виду відпочинку.

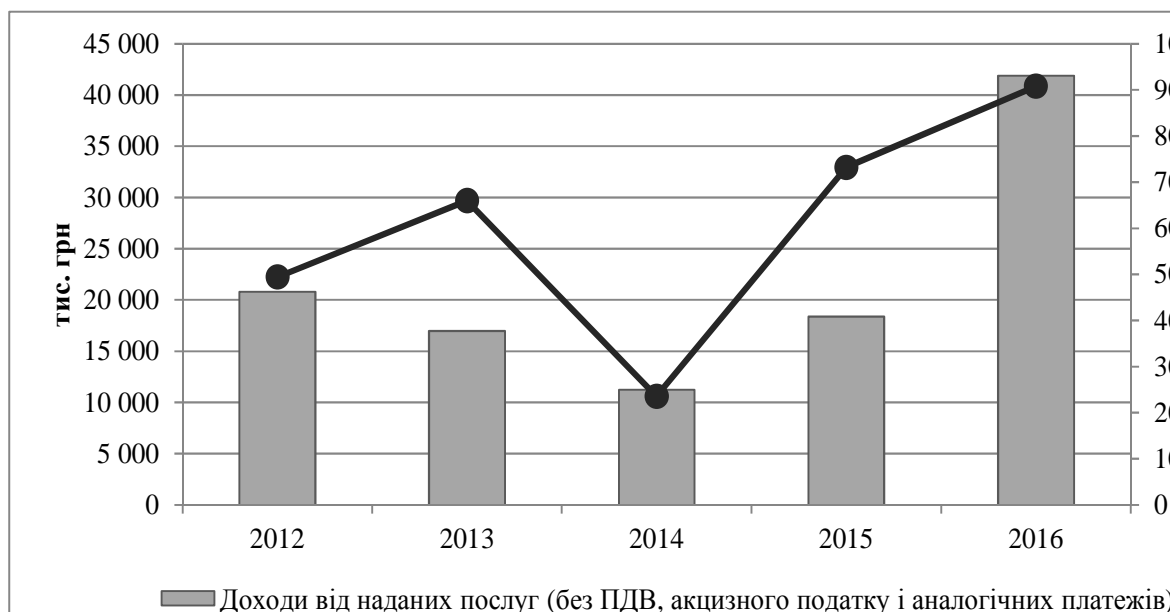

Рис. 2. Динаміка площ садиб та доходів від надання послуг в Україні за 2012-2016 роки (побудовано за [3, 4, 5, 9, 10])

Не менш важливими показниками розвитку об'єктів сільського зеленого туризму є показники доходів від надання послуг гостинності. Так, за статистичними даними за останні п'ять років відмічається динамічність цього показника. У порівнянні з 2012 роком доходи від надання послуг у сфері сільського зеленого туризму у 2016 році зросли майже вдвічі і становили 41879,5 тис. грн., загальна площа садиб, які надають послуги гостинності у сфері сільського зеленого туризму за цей період збільшилася в 1,8 рази. Аналіз динаміки показників діяльності об'єктів сільського зеленого туризму та кількості туристів, що скористалися їхніми послугами, показав значне зниження активності у 2014 році майже всіх показників, що можна пояснити рядом факторів, зокрема, кардинальними змінами в політичній системі держави, нестабільністю соціально-економічної ситуації, початком воєнного конфлікту на Сході України, змінами в податковому законодавстві та ін. [6]. Але динаміка показників діяльності об'єктів сільського зеленого туризму за останні два роки має тенденцію щодо збільшення їх активності, що в свою чергу свідчить про

підвищення туристичного попиту на такого роду відпочинок. Це можна пояснити рядом факторів, серед яких – економічна доступність, тобто низька вартість відпочинку на селі у порівнянні з відпочинком на таких популярних туристичних напрямках як курорти Туреччини, Єгипту чи Греції. Також відмічається посилення національної самосвідомості українського суспільства, зацікавленість своєю історією, культурою, традиціями та звичаями.

Отже, підводячи підсумки, слід зазначити, що сільський зелений туризм повинен стати одним з пріоритетних напрямів розвитку України. Враховуючи досвід європейських країн, розвиток сільського зеленого туризму в регіонах України дозволить вирішити ряд нагальних питань у декількох напрямках, а саме – розвиток туризму, підприємницької діяльності, сільських територій та інфраструктури, зменшення безробіття сільських мешканців, залучення молоді до села. Окрім того, інтенсивний розвиток сільського зеленого туризму в регіонах України сприятиме відродженню українського села і популяризації сільського способу життя та української культури, дозволить зберегти етнокультурну спадщину та активізувати розвиток різних галузей економіки – сільське господарство, транспорт, будівництво, торгівлю тощо, залучити інвестиції, що в свою чергу дозволить підвищити якість послуг, що надаються індивідуальними та колективними засобами розміщення у сфері сільського зеленого туризму.

Список використаних джерел: 1. Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Європейська федерація сільського туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurogites.org/>. 3. Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О.О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2015. – 200 с. 4. Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О.О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2016. – 200 с. 5. Колективні засоби розміщування в Україні у 2016 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О.О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2017. – 200 с. 6. Корчинська О.О. Оцінка стану підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні / Корчинська О.О. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. – Вип. 10. - С.139-143. 7. Лужанская Т.Ю. Сельский туризм: история, настоящее и перспективы: Учебное пособие. / Лужанская Т.Ю., Махлинец С.С., Тебляшкіна Л.И. // Под ред. Волошина И.М. – К.: Кондор, 2008. – 385 с. 8. Спілька сільського зеленого туризму України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/>. 9. Туристична діяльність в Україні у 2012 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 272 с. 10. Туристична діяльність в Україні у 2013 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 272 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сучасний туризм є одним із найбільш перспективних напрямів соціально-економічного розвитку України та її регіонів, адже він є ефективним інструментом формування місцевого бюджету. Потужним потенціалом для туристичної діяльності в Харківській області володіють туристично-рекреаційні ресурси, до яких можна віднести природно-заповідний фонд, ліси, зелені зони міст та приміських територій, водні ресурси. Природно-рекреаційний потенціал області складає близько 7% загальноукраїнського [1]. Проблеми використання природних туристично-рекреаційних ресурсів розкриті в роботах О.О. Бейдика [1], О.О. Любіцевої [4], особливості використання природно-рекреаційного фонду Харківської області в роботах А.П. Голюков [2], К.В. Мезенцева [5], І.А. Скриль [5, 6].

Метою роботи є вивчення сучасного стану та ефективності використання природних туристично-рекреаційних ресурсів регіону для виявлення проблем та перспектив подальшого розвитку туристично-рекреаційного комплексу Харківської області.

Природно-заповідний фонд Харківської області включає 220 територій та об'єктів, що складає 2 % від площі території області (табл. 1).

Природно-заповідний фонд має важливе значення у структурі природних туристично-рекреаційних ресурсів Харківської області та виконує природоохоронну функцію та сприяє формуванню освітньо-екологічного світогляду. На території природного парку «Гомільшанські ліси» функціонує перша в області екологічна стежка, що користується значним попитом серед туристів [7]. На території природно-заповідного фонду виявлено представників флори та фауни, що занесені до Зеленої та Червоної книг [3].

Харківська область вирізняється лісистістю території близько 12 %, ліси розташовані переважно вздовж берегів р. Сіверський Донець та її основних протоків, у долині р. Мерло [2]. На узбережжі р. Сіверського Дінця поблизу с. Коробови Хутори знаходиться популярна курортна зона «Харківська Швейцарія», яка взимку використовується для активного відпочинку: катання на гірських лижах, сноубордингу, тьюбінгу. У Зміївському районі створено гірськолижний центр із системою штучного засніження схилів «Альпійська долина», послуги надаються навіть при відсутності природного снігу до початку квітня.

Водні ресурси у Харківській області представлені 56 водосховищами (Печенізьке, Червонооскільське, Краснопавлівське, Трав'янське, Рогозянське,

Муромське і В'яловське), 2538 ставками (Молочний), 584 озерами (Лиман, Борове, Кругле, Біле), 131 річкою (Сіверський Донець з притоками Оскол, Уди, Орель, Самара, Берестова, Мерла) [5]. Долина Сіверського Дінця є важливою туристично-рекреаційною зоною регіону, річки області популярні у риболовному туризмі, для подорожей на човнах та байдарках. Озера та ставки є популярними місцями для туристичного відпочинку та риболовного туризму. На Печенізькому та Червонооскільському водосховищах побудовані туристичні бази відпочинку, спортивно-оздоровчі табори, яхт-клуби, облаштовані пляжі, курортні зони, велику кількість баз. Печенізьке водосховище є базою для подієвого туризму – з 2001 р. тут проводиться щорічний етнічно-мистецький фестиваль, що супроводжується святковими регатами та феєрверками на воді.

Таблиця 1

Природно-заповідний фонд Харківської області
(побудовано автором за даними [2, 3, 5, 7])

№ з/п	Клас об'єктів	Об'єкти
1.	Національні природні парки	Гомільшанські ліси, Слобожанський парк Дворічанський парк
2.	Регіональні ландшафтні парки	Великобурлуцький степ, Печенізьке поле, Ізюмська лука, Вільхова балка, Сіверськодонецький парк
3.	Заказники загальнодержавного значення	Бурлуцький загальнозоологічний заказник, Катеринівський загальнозоологічний заказник, Вовчанський ботанічний заказник
4.	Заказники місцевого значення	Гора Крем'янець, Сад ім. Т.Г.Шевченка
5.	Парки-пам'ятки садово- паркового мистецтва загальнодержавного значення	Наталіївський парк, Старомерчинський парк, Шарівський парк
6.	Дендрологічні парки	Дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва, Краснокутський дендрологічний парк, дендрологічний парк Литвинівка, дендрологічний парк Українського науково-дослідного інституту лісового господарства дендрологічний парк «Дружба»
7.	Заповідні урочища	Божкове урочище, Миколаївські насадження, урочище Тюндик .
8.	Ботанічні сади	Ботанічний сад Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, ботанічний сад «Кулиничі»
9.	Зоологічні парки, зоопарки	Харківський міський зоологічний парк, Фельдман Екопарк, зоологічний парк при Кінному заводі (м. Лозова), зоологічний парк при Харківській зооветеринарній академії

Болота регіону використовуються переважно у мисливському туризмі [5].

Відомими в Україні та світі є бальнеологічний, питний та грязьовий кліматичний курорт «Березівські мінеральні води» та бальнеологічний санаторій «Рай-Оленівка».

На разі у використанні природних туристично-рекреаційних ресурсів Харківщини можна встановити наступні проблеми та перспективи (табл. 2.):

Таблиця 2

Проблеми та перспективи використання природних туристично-рекреаційних ресурсів у Харківській області (побудовано автором за даними [4, 5, 6])

№	Проблеми	Шляхи оптимізації	Перспективи
1.	<i>Негативний імідж України на світовому рівні щодо проведення відпочинку, відсутність належної реклами</i>	Маркетинг туристично-рекреаційного потенціалу України на державному та регіональному рівнях, створення закордонних туристичних представництв, проведення рекламних компаній для закордонного ринку.	Популяризація на світовому рівні українських природних рекреаційних ресурсів, культури та звичаїв українського народу
2.	<i>Недосконалість нормативно-правової бази для забезпечення рекреаційної діяльності</i>	Звільнення від сплати ПДВ на продаж путівок, звільнення від оподаткування земельних ділянок, на яких діє рекреаційна інфраструктура,	Прискорений розвиток рекреаційно-туристичного та санаторно-курортного комплексів регіону
3.	<i>Незадовільний рівень розвитку транспорту та транспортної інфраструктури</i>	Реформування сфери транспорту в регіону, ремонт доріг, створення автобанів, перегляд внутрішньорегіонального графіку руху транспорту у Харківській області	Збільшення притоку туристів з України за умови регулювання внутрішньорегіонального пасажироперевезення.
4.	<i>Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, якості продукції і послуг в Харківській області</i>	Створення системи належного сервісу, в основу якого покладено бажання та інтереси рекреанта. Додатковим фактором, що привабить рекреанта, може стати розширення комплексу послуг, що надаються рекреаційними закладом. Модернізація матеріально-технічної бази туристично-рекреаційних комплексів та їх реконструкція.	Стимулювання різних сфер туристичної галузі в області, збільшення кількості туристично-рекреаційних напрямків діяльності, оптимізація регіональної структури природокористування.
5.	<i>Розвиток нових напрямів туристично-рекреаційної діяльності в регіоні</i>	Розбудова районних кластерів екологічного, зеленого, сільського, водного туризму, створення умов для дельтапланування, джампінгу	Створення екологічних стежок, канатних містечок, джампінгу, дельтапланування.

Отже, Харківська область вирізняється потужним природним туристично-рекреаційним потенціалом. На жаль, сучасний стан розвитку туризму в регіоні не відповідає потенційним можливостям, з огляду на її природні ресурси та потужний працересурсний потенціал. За умови раціонального використання природних ресурсів, екологічного підходу до активного відпочинку створюється можливість для еволюції даного сектору господарства регіону.

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія і методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.

2. Голиков А.П. Рекреация, туризм, краеведение : [о рекреаци. возможностях Харьковщины] / А.П.Голиков, В.И.Редин // Харьковская область / авт. : А.П. Голиков [и др.] ; под. ред. А.П.Голикова, А.Л.Сидоренко. – Х., 1993. – С. 91-95. 3. Концепція розвитку туризму в Харківській області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ts.lica.com.ua> 4. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України [Текст]: навч. посібник / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с. 5. Мезенцев К.В. Туризм і рекреація в Харківській області: просторовий аналіз та соціальні пріоритети: [монографія] / Мезенцев К.В., Немець Л.М., Скриль І.А. - Х. : Екограф, 2012. - 179 с. 6. Скриль І.А. Сучасний стан та проблеми розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону / І.А. Скриль // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2008. – Вип. 8. – С. 255-261. 7. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону : бібліогр. путівник / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; уклад. Г.М.Єрофєєва. – Х., 2008. – 203 с.

УДК 911.3

І. В. Попов

igorpopov1998@gmail.com

Науковий керівник к. геогр. н., доц. Л. В. Ключко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА УЗБЕРЕЖЖІ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Після анексії Росією АР Крим в Україні спостерігається переорієнтація туристичних потоків на узбережжя Азовського моря, що пов'язане з політичними та соціально-економічними аспектами розвитку України. Крім того, доходи більшості населення не дають змогу відпочивати за кордоном, тому курорти Приазов'я наразі є досить привабливими для українських туристів [1].

Узбережжя Азовського моря є одним з популярних приморських регіонів для курортного відпочинку. До нього мають вихід такі області України як: Донецька, Запорізька, Херсонська і АР Крим. Розглянемо більш докладно туристсько-рекреаційний потенціал областей, що підконтрольні Україні: Херсонської, Запорізької і частини Донецької областей. Туристсько-рекреаційна інфраструктура зазначених областей є розгалуженою, хоча вона є менш розвиненою у порівнянні з інфраструктурою приморських територій АР Крим. На Приазов'ї функціонує значна кількість колективних засобів розміщення, а саме готелів, санаторіїв, пансіонатів та домогосподарств, що приймають туристів та відпочиваючих. Зазвичай курорти Приазов'я були популярними серед населення областей, які безпосередньо мають вихід до Азовського моря, але в останні роки дана тенденція змінилась під дією наступних чинників:

- анексії АР Крим;
- економічної нестабільності;
- недоступності закордонних курортів для більшості українців у зв'язку з високою вартістю відпочинку;

- переповненості курортів Причорномор'я (Одеської та Херсонської областей) через більш розвинену інфраструктуру;
- міграцій всередині країни і за її межами через військові дії на сході країни (частини Донецької і Луганської областей).

Одеська область порівняно з АР Крим є не менш перспективною і цікавою для українського туриста. Враховуючи природно-рекреаційні умови, історичні аспекти розвитку регіону, наявність великої кількості пам'яток культури та інвестиції в розвиток туристичного бізнесу, можна відзначити, що значна кількість туристів та рекреантів переорієнтувались на Одесу та Одеську область. Причини цих змін є не тільки суто політичними, а й інфраструктурними та географічними. Так, аналізуючи міжобласне залізничне сполучення, можна прослідкувати переважну зручність переміщення з правобережних областей і столиці до Одеси. Дорога з лівобережної частини України також є зручною, проте, це потребує значніших затрат у часі. Крім того, в Одеській області у 2016 році функціонувало 251 одиниць колективних засобів розміщення юридичних осіб, що становить 11,4 % від їх загальної кількості в Україні, та 332 колективних засобів розміщення фізичних осіб-підприємців (16,1 % від загальної кількості в Україні) [7]. Це найбільші показники серед регіонів України.

Спостерігається позитивна динаміка кількості відпочиваючих в Одеському регіоні за останні чотири роки: Одесу і Одеську область у 2013 році відвідало 1,3 млн. туристів, у 2017 році – близько 5 млн. [4].

Розглядаючи курортні міста узбережжя Азовського моря, які знаходяться в межах трьох областей – Херсонської, Запорізької та Донецької, слід зазначити, що найпопулярнішими серед туристів є Бердянськ, Кирилівка, Охримівка та Приморськ. Загальна кількість розміщених осіб в колективних засобах розміщення приазовських областей у 2016 році становила 586,6 тис. осіб, серед яких більше 417,5 тис. осіб розміщені у колективних засобах розміщення, які оформлені як юридичні особи, що становить 8,4 % від загальної кількості по Україні, та 169 тис. розміщених осіб в колективних засобах розміщення фізичних осіб-підприємців (10,9%).

Залученню туристів до приазовських курортів сприяє розбудова нових дачних кооперативів і розширення старих, зокрема у селищі міського типу Кирилівка та на Федотовій косі, а також косі Пересип.

Але більш широкій популяризації курортів Приазов'я серед українських туристів та рекреантів заважає низка проблем, серед яких:

- низький рівень якості надання послуг порівняно з іншими туристичними регіонами України, через відносну молодість регіону у якості туристично-рекреаційної зони загальнодержавного масштабу;

- основна галуззю відпочинку є рекреаційно-оздоровча, адже основна маса туристичних об'єктів знаходяться за межами туристичних міст та містечок;

- недостатній рівень розвитку інфраструктури. Всі приморські регіони України мають дорожнє покриття низької якості, проте автомобільне сполучення Київ – Одеса є кращим, і тому туристи та рекреанти столичного регіону і сусідніх областей переважно будуть обирати курорти Одеської

області. Щодо залізничного сполучення, то до 2013 року в місяці високого сезону (червень, липень, серпень та початок вересня) найпопулярнішим був Кримський напрямок, який ще був зручним для Приазов'я за рахунок зупинок у цьому регіоні. Після анексії АР Крим кінцевою станцією стало селище Новоолексіївка, яка штучно стала тимчасовим блокпостом України. Через зменшення поїздок та туристичного потоку в АР Крим впродовж останніх років також скоротилась кількість потягів в цьому напрямку і це вплинуло на кількість туристів, що можуть відвідати курорти Азовського моря, користуючись залізничним видом транспорту;

- відсутність централізованої каналізації і централізованого водопостачання у багатьох курортних містах і населених пунктах з малою чисельністю населенням, а також у містах, де населення є тільки в місяці високого сезону. Прикладом такої ситуації є Кирилівка та її околиці, чисельність населення якої становить близько 3,5 тис. осіб. Курортна зона Кирилівки простягається вздовж узбережжя на 30 км, є розгалужена система готелів, пансіонатів, баз відпочинку та інших колективних засобів розміщення. Щорічно Кирилівку відвідує близько 1 – 1,5 млн. відпочиваючих. Проте, половина баз, пансіонатів, дач не мають централізованої каналізації і якісної прісної води. Через це погіршується екологічний стан місцевості і виникають спалахи інфекційних захворювань місцевого населення та відпочиваючих;

- близькість до зони конфлікту (Маріуполь) тощо.

Зазначені проблеми є стримуючими факторами для розвитку туризму та рекреації на узбережжі Азовського моря, але їх вирішення безумовно сприятиме підвищенню привабливості даного регіону серед туристів [6].

Серед заходів, які зможуть дещо підвищити привабливість курортів Приазов'я та покращити обслуговування, можна назвати оновлення та розвиток соціальної та туристичної інфраструктури, покращення туристичного сервісу, залучення кваліфікованих спеціалістів в галузі менеджменту, маркетингу, рекреації та туризму, ребрендинг туристичного регіону, поява цінового балансу на курортах, створення аквапарку, проведення централізованого водопостачання, ремонт дорожнього покриття.

Отже, узбережжя Азовського моря є давнім туристсько-рекреаційним регіоном України, проте сьогодні спостерігається підвищення зацікавленості туристів до нього у зв'язку з низькою вартістю відпочинку. Проте даний регіон має значні проблеми з розвитком інфраструктури та рівнем надання туристичних послуг, що стримує попит туристів, рекреантів до відпочинку. Вирішення даних питань сприятиме популяризації регіону серед туристів та дозволить збалансувати обсяги туристичних потоків до перевантажених на разі курортів Одеси.

Список використаних джерел: 1. Андропов О.М. Стан рекреаційного комплексу України / О. М. Андропов // Економіка і Екологія. -2005. - №24; 2. Бакурова А.В. Основні проблеми туристичної галузі / А.В. Бакурова, А.В. Діденко // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття». – Львів, 2011. – С. 89-94; 3. Боруцак М.І. Стратегія розвитку туристичних регіонів. / М.І. Боруцак. – Львів: Інтелект-Захід, 2013. – 280 с.; 4. Головне управління статистики у Херсонській області. [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу:

<http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>; 5. Сімченко С.В. Оцінка рекреаційної атрактивності території узбережжя Чорного та Азовського морів у межах Херсонської області / С.В. Сімченко. // Рекреаційно-оздоровчий потенціал Півдня України. – Херсон: ПП Вишемирський, 2013. – С. 92–96; 6. Сімченко С. Природно-рекреаційні ресурси території узбережжя Чорного та Азовського морів у межах Херсонської області як один з пріоритетних напрямків розвитку господарства регіону / С. Сімченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Географічні науки. – 2015. – № 2. – С. 108–112; 7. Колективні засоби розміщування в Україні у 2016 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О.О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2017. – 200 с.

УДК 911.3

Л.В. Ключко, В. В. Пономаренко

liudmylakliuchko@gmail.com, ponomarenkotina@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

Одним із сучасних напрямів медицини, що пов'язаний з глобалізацією сучасного світового співтовариства, став медичний туризм. Обсяг інвестицій, вкладених у дану галузь, збільшується щорічно. Медичний туризм перебуває на перетині сфер медицини та економіки, відображає процес комерціалізації охорони здоров'я та стає все більш перспективною і прибутковою галуззю туристичного бізнесу.

У ХХІ столітті медичний туризм трансформувався в окремий вид туристичної індустрії. За останні кілька десятків років медичний туризм став значним джерелом надходжень до бюджетів провідних країн світу з високим рівнем розвитку медицини. За підрахунками експертів, доходи від оздоровчого, лікувально-оздоровчого та медичного туризму становлять сотні мільярдів доларів на рік.

В останні роки медичний туризм, включаючи лікування, діагностику і реабілітації, складає близько 2% світового ВВП.

Більше 50 країн світу прийняли національні програми з розвитку медичного туризму в рамках розвитку своїх економік. Такі країни як Ізраїль, Німеччина, Індія, Сінгапур, Туреччина, Таїланд інвестують мільйони у розвиток медичної інфраструктури, будівництво комфортабельних клінік з інноваційними технологіями та кращим устаткуванням для надання високоякісного медичного обслуговування та лікування. Фахівці цих установ регулярно проходять стажування та навчання в кращих світових медичних університетах. Лікарі та медичний персонал клінік, які приймають іноземних пацієнтів на діагностику та лікування, володіють кількома мовами. Крім того, вивчення мов у багатьох країнах входить в обов'язкову підготовку середнього та вищого медичного персоналу. Багато клінік сертифіковані за стандартами JCI (Joint Commission International) США. JCI акредитація є найбільш престижною і об'єктивною міжнародною сертифікацією медичних установ та закладів [4]. Якщо

лікувальний заклад, клініка або інша медична установа акредитовані JCI сертифікатом, то це означає відповідність найвищим світовим стандартам.

Робота на ринку медичного туризму являє собою боротьбу за увагу і довіру споживача, формування оптимального співвідношення ціни та якості медичних та інших послуг, а також, надання додаткових послуг окрім діагностики та лікування, враховуючи кон'юнктуру ринку. Все це призводить до того, що пацієнт може вирішити не тільки свої проблеми зі здоров'ям, але і одночасно відпочити, познайомитися з місцевими пам'ятками без дискомфорту в спілкуванні і адаптації.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, туризм і сфера охорони здоров'я разом до 2022 року стануть однією з визначальних світових галузей [5]. А внаслідок старіння населення всього світу розвиток медичного та оздоровчого туризму очікує ще більш стрімке зростання.

Так, Туреччина є одним із популярних та привабливих напрямків медичного туризму, оскільки має ряд переваг серед інших медичних кластерів. Перш за все, Туреччина має вигідне економіко-географічне положення – країна розташована на перетині важливих шляхів Європи, Азії та Близького Сходу, межує з вісьмома країнами (Грузією, Вірменією, Азербайджаном, Іраном, Іраком, Сирією, Грецією та Болгарією), омивається чотирма морями (Чорне, Середземне, Егейське та Мармурове), має розгалужену систему авіасполучення (в т.ч. міжнародного), розвинену економіку та інфраструктуру, сприятливі природнокліматичні умови для відпочинку та оздоровлення, багату історію, автентичну культуру, мальовничі краєвиди, термальні джерела тощо. Більшість лікарів Туреччини пройшли підготовку в США. Крім того, у порівнянні з іншими традиційними дестинаціями з медичного туризму (Ізраїль, Німеччина тощо), вартість медичних в медичних установах та закладах Туреччини значно нижча. Наприклад, різниця у вартості лікування у Великобританії та Туреччині становить 40-50%, а в деяких випадках може сягати до 65-75% (пластична та реконструкційна хірургія, офтальмологія, загальна та косметична стоматологія).

Туреччина пропонує високоякісні медичні послуги, послуги з оздоровлення та SPA-послуги, крім того, до цього включено розміщення в п'ятизіркових готелях. Традиційно до Туреччини приїжджають медичні туристи з країн Європи, таких як Німеччина, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Румунія, Болгарія, Україна, Росія та інші, а також Близького Сходу та арабських країн. Але останнім часом значно збільшилась кількість пацієнтів з США, Австралії та багатьох інших країн, які також приїжджають до Туреччини для отримання якісних медичних процедур, стоматологічних втручань, косметичної хірургії, проведення недорогих планових операцій.

Найближчим часом Туреччина прагне приєднатися до Європейського Союзу. Готуючись до цього, як державні, так і приватні медичні установи країни здійснюють суворе виконання якісних технічних та медичних стандартів, наближених до стандартів ЄС, що постійно контролюється незалежними спостереженнями, встановленими Міністерством охорони здоров'я Туреччини, яке разом з незалежною медичною асоціацією Туреччини встановлює місцеві стандарти та рекомендації для лікарень, медичних закладів та лікарів.

З понад 1200 лікарень Туреччини 55% є державними, решта належить університетам, приватним компаніям та іноземним організаціям. Багато лікарень мають місцеву та міжнародну акредитацію, включаючи JCI, JACHO (Спільна комісія з акредитації організацій охорони здоров'я), ISO (Міжнародна організація з стандартизації) та інших західних медичних груп та закладів [4].

Для підтримання високої кваліфікації медичних працівників, отримання та обміну знань з догляду за пацієнтами, діагностики, лікування та оперування близько 300 приватних медичних установ Туреччини співпрацюють з відомими у світі медичними центрами, зокрема, Гарвардським медичним центром, центром Джона Хопкінса (Harvard Medical Center and Johns Hopkins Medicine), Memorial Sloan-Kettering і New York–Presbyterian. Потужна мережа закладів охорони здоров'я країни, таких як Acibadem Healthcare Group, Liv Hospital і Medical Park Hospitals Group, задовольняють практично всі вимоги медичних туристів з інших держав [3].

Більшість лікарень Туреччини мають англomовних лікарів та медичних працівників, які сертифіковані Турецькою медичною асоціацією, а також є членами організацій відповідно до їх спеціалізацій, включаючи Турецьку стоматологічну асоціацію (Turkish Dental Association), Турецьку гінекологічну та акушерську асоціацію (Turkish Gynecologist & Obstetric Association), Турецьку асоціацію ортопедичних та травматологічних установ (Turkish Orthopedic and Traumatology Association), Турецьке товариство реконструктивної та естетичної хірургії (Turkish Plastic Reconstructive & Aesthetic Surgery Society), Турецьке товариство серцево-судинної хірургії (Turkish Society of Cardiovascular Surgery) та інші спеціалізовані асоціації.

Лікарні, що обслуговують міжнародних пацієнтів в Туреччині, оснащені найсучаснішими медичними технологіями та мають сертифікований штат співробітників, з яких понад 35% лікарів навчаються в західних країнах.

Основні галузі спеціалізації медичних установ Туреччини: ортопедія, хірургія, хірургія хребта, косметична та реконструктивна хірургія, пластична хірургія, офтальмологія, онкологія, кардіологія та кардіохірургія, стоматологія, лікування ожиріння та бариатрична хірургія, репродуктологія, лікування псоріазу, фізіотерапія, киснева терапія, діагностика здоров'я, підтримка здоров'я і профілактичний догляд. Медичні установи Туреччини також спеціалізуються на трансплантації нирок, кісток, підшлункової залози, печінки і стовбурових клітин. Крім того, турецькі нейрохірурги відомі процедурами лікування дегенеративних розладів хребта і раку головного мозку, а також епілептичною і периферичною нервовою хірургією.

За останні 10 років кількість туристів, що відвідали Туреччину з метою діагностування, лікування чи оздоровлення, збільшилося майже в 5 разів. Максимум відмічався у 2014 році, коли кількість міжнародних пацієнтів становила 496,3 тис. осіб. У 2016 р. медичні заклади Туреччини відвідало близько 360 тис. іноземних пацієнтів, серед яких найбільшою популярністю користувалися клініки трьох найбільших міст країни – Анкари, Стамбула та Ізміра [6]. Крім того, значною популярністю серед медичних туристів

користуються медичні установи, клініки, госпіталі, лікарні Анкари, Коджаелі, Мугли, Айдин, Карамана, Адани Бурси та Сакар'ї [1].

В Туреччині, окрім високоякісних медичних послуг за доступною ціною, привертає увагу туристів як затишна сільська місцевість східних провінцій, так і великі торговельні центри в столиці країни та інших великих містах. Туреччина є величезною країною різноманітних ландшафтів і культур, що робить її ще більш привабливою для медичних туристів у всьому світі.

Отже, Туреччина є потужним учасником на ринку медичного туризму. Серед переваг щодо вибору медичних установ саме Туреччини для діагностики, лікування, оздоровлення чи реабілітації можна назвати нульовий час очікування, доступні та якісні медичні послуги широкого діапазону, вартість яких на 50-75% буде нижчою, ніж у Великій Британії чи США. Крім того, національний перевізник країни Turkish Airlines пропонує для медичних туристів польотні тарифи за зниженими цінами [7].

Список використаних джерел: 1. *Evaluation Report on medical tourism in Turkey 2013 / Sıdıka Kaya, Hasan Hüseyin Yildirim, Seda Karsavuran, Özlem Özer.* – Ankara: Republic of Turkey Ministry Of Health, Directorate General Of Health Services, Department Of Health Tourism, 2013. – 62 p.; 2. *Madicaltourism magazine [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.medicaltourismmag.com/top-10-medical-tourism-destinations-world/>; 3. *Безкоштовний, конфіденційний, незалежний ресурс для пацієнтів та постачальників послуг у галузі медичного туризму medicaltourism.com [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://medicaltourism.com/Forms/Country/Turkey.aspx?cid=225>; 4. *Офіційний сайт Joint Commission International [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.jointcommissioninternational.org/about-jci/jci-accredited-organizations>; 5. *Офіційний сайт World Health Organization [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.who.int/en/>; 6. *Turkey as a Health Tourism Destination: Reviewing of 2015-2016 Data / Omer Tontus, and Nebioglu // Journal of Tourism & Hospitality.* – 2018. – Volume 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.omicsonline.org/open-access/turkey-as-a-health-tourism-destination-reviewing-of-20152016-data-2167-0269-1000336.pdf>; 7. *Turkey's Ill-Timed Plunge into Medical Tourism / Global Healthcare Insights.* - October 7, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globalhealthi.com/2016/10/07/turkey-medical-tourism/>.

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сучасна індустрія туризму є доволі динамічною, змінюється під впливом глобальних економічних, соціальних, культурних та інших чинників. Зміни клімату, екологічні проблеми, світова фінансово-економічна криза, збільшення чисельності населення, проблеми бідності, голоду та зубожіння населення формують сучасну систему поглядів на навколишній світ. Одним із важливих елементів реакції суспільства на зміни у природі та розвиток науково-технічного прогресу стало глобальне прийняття концепції сталого (стійкого) розвитку, бурхливий розвиток якої розпочався у 70-х роках минулого століття.

Туристична галузь є доволі показовою у питаннях використання природних ресурсів території населенням, яке проживає на ній, а також приїжджими. Розрізняють значну кількість видів туризму в залежності від обраної території відпочинку, мети поїздки, бажання отримати той чи інший туристичний досвід тощо. Найбільш повно відображають мету концепції сталого (стійкого) розвитку та необхідності зниження антропогенного та техногенного навантаження відображають сталий, м'який, природно-орієнтований, альтернативний, екологічний, сільський, аграрний, фермерський, зелений та інші види туризму [3, 4, 6, 7, 11, 14].

Світова практика показує, що для багатьох країн такий вид діяльності як сільський зелений туризм, де базовою точкою є сільська садиба з повним комплексом туристських послуг, не відокремлений від агровиробництва і є одним із механізмів стимулювання та розвитку сільської місцевості [2, 10]. Україна має всі можливості стати одним з провідних європейських туристичних центрів, в тому числі і сільського зеленого туризму, адже має потужний туристично-рекреаційний потенціал, сприятливі природно-кліматичні умови як для розвитку туризму та рекреації, так і для ефективного ведення різних форм сільського господарства, різноманіття історичних, культурних та архітектурних пам'яток, цікаві традиції, побут, культуру.

Щороку з карти України зникає в середньому 15-18 сіл, а за період незалежності української держави зникло 427 сільських населених пунктів та 42 селища міського типу [8]. Українське село «вмирає» через відтік дорослого населення та молоді до міст у пошуках кращої долі, заробітку або на навчання, старіння населення, що залишилося, браку закладів соціальної інфраструктури, скрутні економічні та соціальні умови тощо. Тому держава зацікавлена в диверсифікації економічної діяльності в сільській місцевості, одним з видів якої є сільський зелений туризм [1].

Харківська область є однією з 24 областей України, на території якої

кількості по Україні, та 61 селище міського типу (6,9%). В регіоні один з найвищих показників урбанізації – 80,66%, середній по Україні – 69,23%. Частка сільського населення становить менше 20%.

Харківська область володіє значним потенціалом для розвитку сільського зеленого туризму, зокрема – це сприятливі погодно-кліматичні та природні умови, мальовничі краєвиди та пейзажі, багату історичну спадщину, цікаві традиції, звичаї, побут, народні промисли та гостинність господарів, ініціативні люди тощо. Крім того, зростає попит на цей вид туризму, оскільки більшість українців відмовляються від відпочинку в АР Крим, а поїздки за кордон є доволі дорогими і недоступними широким верствам населення. Містянам необхідний відпочинок від урбанізованого середовища великого міста, спілкування з природою тощо.

На відміну від західних регіонів України, де сільський зелений туризм успішно розвивається вже більше 20 років, на Харківщині він тільки починає набирати оберти. Перша зелена садиба – «Родинна хата» – з'явилася в Харківській області у 2003 році у Дворічанському районі в селі Мечниковому, яку презентували на виставці «Українське село запрошує», що проходила в Києві, де отримали диплом за кращу презентацію обрядів і традицій українського села [5].

В рамках програми «Українська гостинна садиба» Харківським регіональним відділенням Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні було проведено категоризацію об'єктів сільського зеленого туризму в Харківській області. За результатами роботи до всеукраїнської мережі об'єктів сільського зеленого туризму увійшли 37 садіб Харківської області, крім того, була визначена якість та кількість послуг, що надаються кожною окремою садибою [13]. Добровільну категоризацію пройшли діючі садиби сільського зеленого туризму, що розташовані на території Балаклійського, Борівського, Валківського, Вовчанського, Дворічанського, Зміївського, Ізюмського, Нововодолазького, Чугуївського районів та м. Дергачі.

Але сьогодні стабільному та активному розвитку цього перспективного виду туризму в сільській місцевості районів Харківської області заважає ряд причин, серед яких незадовільна якість інфраструктури та дорожнього покриття в сільській місцевості, відсутність програм розвитку сільського, методичних матеріалів з правових засад у галузі туризму та підприємництва, неінформованість самих селян, місцевих адміністрацій відносно перспектив розвитку сільського зеленого туризму, депресивність сільських територій, значна кількість стихійних сміттєзвалищ тощо [12].

Але незважаючи на вказані проблеми, є досить цікаві приклади розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині. Зокрема, екосадиба «Ордовська слобода», що знаходиться в селі Ордівка Нововодолазького району, є унікальним проектом сільського зеленого туризму не тільки для Харківської області, а й для України, оскільки там поєднуються три складові: соціальна, культурологічна та енергетична [9]. Даний проект являє собою екопоселення, що збудоване згідно з українськими традиціями та за старовинними технологіями з використанням екологічних місцевих будівельних матеріалів

(очерет, саман), застосування сучасних будівельних матеріалів мінімальне. Такий підхід сприяє відродженню культури, технологій і способів будівництва. Крім того, передбачається максимальна зайнятість місцевих мешканців, тільки для виконання досить специфічних та суто професійних робіт залучаються сторонні виконавці.

На території поселення планується відкрити вулицю майстрів, де буде кузня, гончарня, ткацтво, вишивка. Частувати туристів будуть слобожанськими стравами. Реалізація цього проекту дозволить відродити побут та традиції автентичного українського хутора, народні промисли та ремесла, сприятиме розвитку подієвого та історичного туризму, проведенню різноманітних фестивалів, зборів, тренінгів, майстер-класів з народної творчості, виїзних семінарів для представників органів місцевої влади, фермерів та підприємців в галузі сільського зеленого туризму, уроків для школярів та студентів тощо.

Заслуговує на увагу проект «Село майстрів», що успішно реалізується в селі Токарівка Дворічанського району, в рамках якого створено сім майстерень народної творчості: майстерня «Гончарик» (робота на гончарному крузі та виготовлення фігурок із глини); ткацька майстерня «Чарівниця», де представлено плетіння нитками, ткацтво старовинних килимків із тканин, виготовлення гобеленів із трав; майстерня народної медицини «Зелійниця» (заготівля трав'яних чаїв, виготовлення ароматних подушок, плетіння оберегів із трав, виготовлення традиційної української іграшки з трав); майстерня з вишивки нитками, бісером, стрічками «Веселка»; майстерня «Лозоплетіння», де виготовляються вироби із лози та рогозу; майстерня «Рукотвори» займається виготовленням герданів, картин із батіку, ляльок-мотанок; майстерня із в'язання гачком, спицями та бісероплетіння «Чарівний клубок» [5].

Отже, для успішного розвитку сільського зеленого туризму на Харківщині є всі необхідні передумови. Він є реальним механізмом створення спроможності громад за рахунок розвитку малого бізнесу та самозайнятості населення. Для цього необхідно посилити роботу з інформування жителів області про розвиток процесу створення поселень на принципах концепції «Родова садиба» та про право кожного громадянина України на облаштування родового маєтку; підвищити мотивацію сільських громад розвивати соціальну інфраструктуру, створювати нові робочі місця; створити сприятливі умови, в т.ч. економічні та організаційні, для збільшення кількості сільських зелених садиб (агросадиб); залучати інвестиції у розвиток сільських територій; сприяти формуванню позитивного туристичного іміджу Харківщини, інформувати населення нашої області та інших регіонів України про її туристсько-рекреаційні можливості та потенціал, в тому числі і в галузі сільського зеленого туризму, впровадження практики співпраці з туристичними агентствами та проведення інфотурів до сільських зелених садиб тощо.

Список використаних джерел: 1. Барановський М. Депресивність сільських територій України: методи оцінки, регіональні відмінності та шляхи їх подолання / М. Барановський. – Економіка України. – 2010. – № 11. – С. 57-69; 2. Барановський М. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Львівського університету. – Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 13-21; 3. Белей Н.П. Сутність фермерського туризму та його значення для ефективного розвитку

фермерських господарств / Н.П. Белей // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Серія «Економіка». – Вип. 1 (45). – Т.3. – С. 29-31; 4. Герасименко В.Г. Аграрний туризм як вид підприємництва: монографія / В.Г. Герасименко, С.Г. Нездоймінов. – Одеса: ПАЛЬМІРА, 2011. – 178 с.; 5. Громада Дворічанщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.dvorich.info/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=6. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту та маркетингу: Учебне посібник.-2-е изд., II доп. – М.: «Альтерпрес», 2004. – 192 с.; 7. Лойко О.Т. Туризм та готельний бізнес: Учебне посібник / О.Т. Лойко. – Томск: Видавництво ТПУ, 2005. – 152 с.; 8. Населення України за 2016 рік: Демографічний щорічник/ Відп. за вип. М.Б. Тімоніна. К.: Державної служби статистики України, 2017. – 134 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; 9. Ордовська слобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ordovka.in.ua/ua/>; 10. Пітюлич М.М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн / М.М. Пітюлич, І.І. Михайлюк // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Серія «Економіка». – Спецвипуск 33. – Частина 3. – С.154-158; 11. Сердюкова О.М. Сутність сільського зеленого туризму / О.М. Сердюкова // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 87-90; 12. Скриль І.А. Вивчення можливостей сільського зеленого туризму на Харківщині / І.А. Скриль // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2009. – Вип. 9. – С. 217-220; 13. Харківський обласний туристсько-інформаційний центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.omctur.kh.ua/uk/typ-organyzacyu/sadyby-silskogo-zelenogo-turyzmu>; 14. UNCTAD. Sustainable tourism: Contribution to economic growth and sustainable development (2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciem5d2_en.pdf.

УДК 911.3

А.Є. Сліпченко

nastyia_2034@mail.ru

Науковий керівник – докт. геогр. наук., проф. Л.М. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

НЕТРАДИЦІЙНІ ГОТЕЛІ АВСТРАЛІЇ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Сьогодні туризм розвивається швидкими темпами практично в усьому світі та є важливим джерелом прибутку для багатьох країн. Відповідно, туристична інфраструктура також розвивається та удосконалюється, враховуючи сучасні тенденції і потреби соціуму. Це повністю стосується одного з головних її структурних елементів – закладів розміщення, в першу чергу готелів. Зазвичай, приїжджаючи до певної країни чи міста, туристи очікують побачити і дізнатись щось нове і незвичайне, але далеко не в першу чергу це стосується готелів. Адже більшість туристів звикла до того, що місця розміщення мають відповідати певним стандартам якості, бути просто місцем для ночівлі і відпочинку, де зручно та комфортно.

Для того щоб виділитись серед розгалуженої мережі звичайних закладів розміщення, останнім часом все більше проектується, будується та відкривається нетрадиційних готелів. Власники таких готелів обирають

незвичне, унікальне місце розташування, архітектуру та дизайн готельних номерів, розширюють асортимент послуг або вигадують щось таке, чого немає в інших закладах. Вони розуміють, що необхідно чимось виділитись та запам'ятатись туристам, щоб вони сюди поверталися знову. Сучасним мандрівникам вже недостатньо стандартних умов відпочинку, вони прагнуть нових відчуттів, вражень, у тому числі і від готельної інфраструктури. Особливо це актуально зараз, коли з'являються і стають популярними нові види туризму – екзотичний, екстремальний, пригодницький тощо. Поява таких нестандартних готелів може доповнювати, урізноманітнювати стандартні послуги, відповідати меті чи тематиці відпочинку. У зв'язку з цим аналіз нетрадиційних готелів світу є актуальним напрямом туристсько-рекреаційних досліджень.

Серед нетрадиційних готелів Австралії за критеріями найбільшої «незвичайності» (в першу чергу) та «комфортабельності» виділяються 3 заклади [5].

1. **Готель «Aquis Great Barrier Reef Resort»** (рис. 1). Цей унікальний шестизірковий мега-готель розробила компанія «Aquis». Його відкриття відбудеться в 2018 р., а повністю проект буде реалізовано до 2024 р. Очікується, що цей готель стане найбільшим і найрозкішнішим у світі. Він розташований у штаті Квінсленд, поряд з Великим Бар'єрним рифом. Загальна площа становить 350 га, тут буде 7500 різноманітних номерів, що дасть можливість розміщувати до 12 тис. гостей одночасно. Цей туристичний комплекс має поле для гольфа, тенісні корти, спортивні майданчики, казино, океанаріум, 2 театри, магазини, кінотеатри, стадіон на 25 тис. місць тощо. На будівництво виділено близько 8,2 млрд. дол. США. Планується, що цей мега-резорт буде приймати до мільйона відвідувачів на рік та створить близько 20 тис. робочих місць. Близьке розташування Великого Бар'єрного рифу дасть можливість розвивати екзотичний туризм у регіоні.

Рис. 1. Aquis Great Barrier Reef Resort [3]

Найкращий час для відвідування цієї унікальної місцевості – з травня по вересень. Що стосується вартості проживання, то офіційної інформації поки що немає, оскільки на території комплексу буде знаходитись 6 готелів різної концепції та цінової політики [3].

2. *Готель «Daintree Eco Lodge & Spa»* (рис. 2). Цей п'ятизірковий готель є найекологічнішим у світі. Він складається з 15-ти будиночків, що розташовані серед давніх тропічних лісів Дейнтрі. Крім основних стандартних послуг тут є лише натуральна їжа, яку вирощують на території готелю, басейн, СПА-процедури, дайвінг та можливість порибалити. Неповторність цієї місцевості створюють різноманітні рослини, природні водойми і птахи, які зустрічаються лише в цій частині Австралії. Ще однією особливістю є те, що всю енергію, яка використовується, отримують від сонячних батарей. Відпочинок в екологічному готелі коштує від 278 дол. США [4].

Рис. 2. Daintree Eco Lodge & Spa [1]

3. *Готель «The Canopy Treehouses»* (рис. 3). Особливістю готелю є те, що він поєднує сучасний комфорт і дику природу тропічних лісів. Це комплекс апартаментів із шести будиночків. Тут немає ресторанів, і відвідувачі мають самі готувати собі їжу. Для цього в кожному будинку є барбекю і кухня. Більше того, всі продукти потрібно брати з собою, адже поблизу немає жодного магазину. Будинки розташовані на певній висоті серед крон дерев. Крім проживання в незвичайному готелі, є багато інших можливостей урізноманітнити відпочинок, зокрема польотами на повітряній кулі, відвідуванням плантацій бананів, папаї та кави тощо. Та головним об'єктом туристичного інтересу все ж таки залишаються тропічні ліси. Туристи мають змогу пройти одним з екологічних маршрутів та познайомитись з унікальною флорою і фауною Австралії. Також є нічні маршрути по тропічним джунглям. Відпочинок в готелі «The Canopy Treehouses» дасть можливість відкрити унікальний світ австралійських тропіків.

Вартість відпочинку становить від 135 дол. США. На вибір є пакети відпочинку для сімейного та романтичного відпочинку [2].

Рис. 3. The Canopy Treehouses [2]

Як бачимо, власники готелів мають безмежну фантазію, коли необхідно вигадати щось нове та здивувати вибагливих туристів. Розглянуті готелі Австралії відносяться до нетрадиційних та є досить цікавим і перспективним напрямом у розвитку туризму і туристичної інфраструктури країни. Вони, зазвичай, не поступаються за комфортністю і різноманітністю послуг від звичайних готелів, а часто навіть перевершують їх.

Список використаних джерел: 1. Незвичайні готелі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uniqhotel.ru/spa-otel-daintree-eco-lodge-v-avstralii-ray-v-tropicheskoy-lesa>
2. Незвичайні готелі Австралії / Dreamhotels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dreamhotels.ru/otel-sredi-lesov-avstralii/>
3. Незвичайні готелі світу / Dreamhotels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dreamhotels.ru/rezort-barierniy-rif-avstraliya/>
4. Туроператор «Планета Сонця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sunplanet.ru/162/24143/>
5. Сліпченко А.Є. Нетрадиційні готелі світу як напрям розвитку туризму / А.Є. Сліпченко // Регіон–2017: суспільно-географічні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 20-21 квітня 2017 р.). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – С. 238-241.

СЕКЦІЯ 5
РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

УДК 504.064.2.001.18

О.С. Антонюк

kseniamp@i.ua

ДВНЗ Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

СУЧАСНІ СЦЕНАРІЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ
ЧОРНОГО МОРЯ

Зміни клімату планети є актуальним питанням, оскільки загальний тренд на підвищення середньорічної температури повітря неодмінно має свої наслідки для різних регіонів Землі. Азово-Чорноморське узбережжя території України не є винятком в цьому питанні.

Метеорологічний та гідрологічний режими напівзамкнених морів реагують на зміни параметрів клімату по-різному. Дані питання вивчалися за аналізом спостережень за рівнями морів у XIX – XX століттях. Останнє узагальнення систематичної гідрометеорологічної інформації на морях проведено українським науково-дослідним гідрометеорологічним інститутом. Дані про кліматичні зміни елементів режиму морів опубліковані в працях Ю.П. Ільїна [1], І.Д. Липченко.

Оцінка багаторічних спостережень за змінами основних показників морського клімату (температура води, повітря, випаровування з поверхні води, рівень моря, солоність, швидкість вітру, річковий стік) висвітлюється як суцільний тренд, який можна співставити із глобальними показниками зміни клімату планети. Як приклад, для морського узбережжя України на таких пунктах спостережень як Одеса, Севастополь, Феодосія, відмічено загальний тренд підвищення температури від $0,4^{\circ}\text{C}$ до $0,8^{\circ}\text{C}$ за останні 100 років [2].

На сьогоднішній день основною причиною глобальних змін клімату вважається підвищення температури нижніх шарів атмосфери, викликане збільшенням кількості концентрації рівня вуглекислого газу в атмосфері. Якщо порівняти графіки зміни температури та концентрації CO_2 в атмосфері, то простежується чітка взаємозалежність (рис. 1).

Графік ілюструє різні коливання температури від 1880 по 2007 роки. З 1890 по 2007 рік температура приземного шару атмосфери зросла на $0,9^{\circ}\text{C}$. При цьому з 1890 по 1920 роки, при суттєвих коливаннях по роках спостерігалось незначне її зниження. Різке зростання середньорічної температури повітря почалося з 1917-1918 років, внаслідок якого до 1940 року температура зросла на $0,3^{\circ}\text{C}$. Проте вже з 1950 року по 1976, при різких коливаннях відбулось всередньому деяке зниження (на $0,15^{\circ}\text{C}$). Стійкий тренд зростання середньорічної температури з 1976 року продовжується і до наших днів. З 1976

по 2007 роки температура зросла на $0,6^{\circ}\text{C}$, якщо перевести цей показник на середній на рік то він становитиме $0,02^{\circ}\text{C}$ на рік. Однак важливим є те, що на фоні загального тренду, з 1995 року відмічається значне прискорення темпів зростання температури. За 12 років (з 1995 по 2007 рр.) середньорічна температура зросла майже на $0,35^{\circ}\text{C}$, що в цілому становить $0,03^{\circ}\text{C}$ на рік. Таким чином, зазначене вище, свідчить про стійкий тренд зростання температури в ХХ столітті та на початку ХХІ століття і, що важливо, її прискорення з 1990 року.

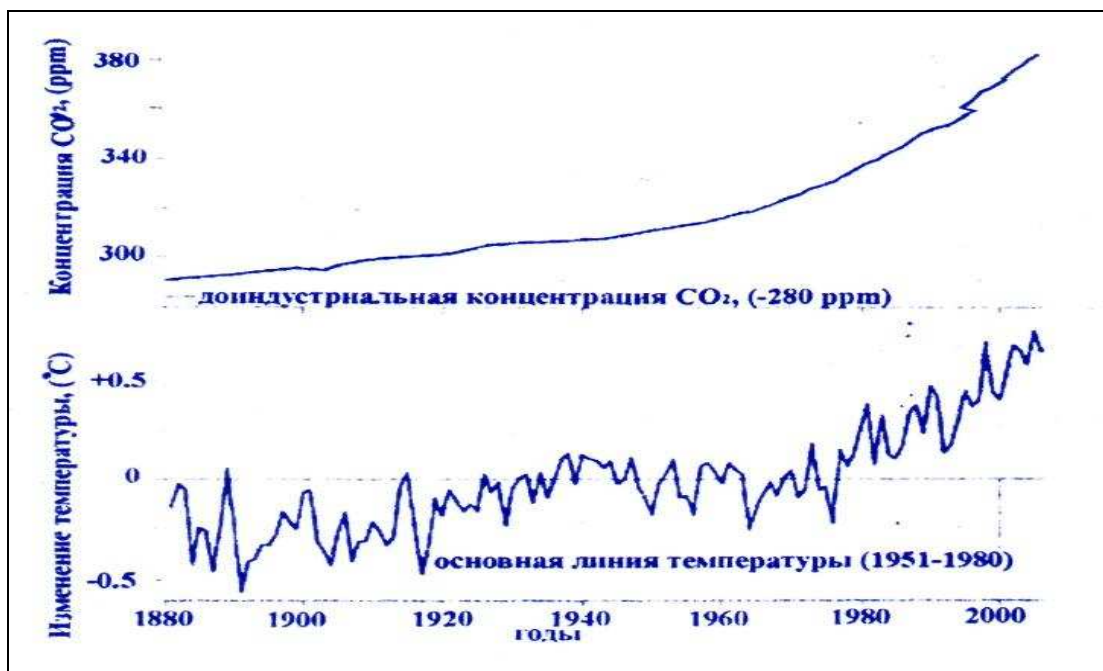

Рис. 1. Зміни концентрації CO_2 та її кореляція з середньою глобальною температурою за останні 130 років [3]

Стійкий ріст температури атмосфери та темпи збільшення концентрації CO_2 почалися із 1976 року і тривають до сьогодні. Цей процес викликав інтенсивне танення льодовиків, потужність яких за останні 50 років зменшилась на 40%. Зміни ж кліматичних показників, які викликані глобальним потеплінням, мають коливальний характер.

Серед причин зміни клімату вченими, окрім підвищення вмісту CO_2 , визначаються і співставлення зміни клімату з циклами сонячної активності, впливом космічних факторів та антропогенної діяльності. Основні періоди кліматичних змін співставляються з циклами сонячної активності, особливо це стосується гідрометеорологічних показників в межах Чорного та Азовського морів. Сюди відносяться 11-річний цикл активності Сонця за Швабе та 22-річні цикли Хейсела, а також довго вікові цикли (90- та 180-річний).

В останні десятиліття в Чорноморському регіоні спостерігалися особливо різкі тренди підвищення термічного фону та послаблення вітрової активності. Збільшився приток прісних вод в результаті збільшення опадів та зменшення випаровування (рис. 2).

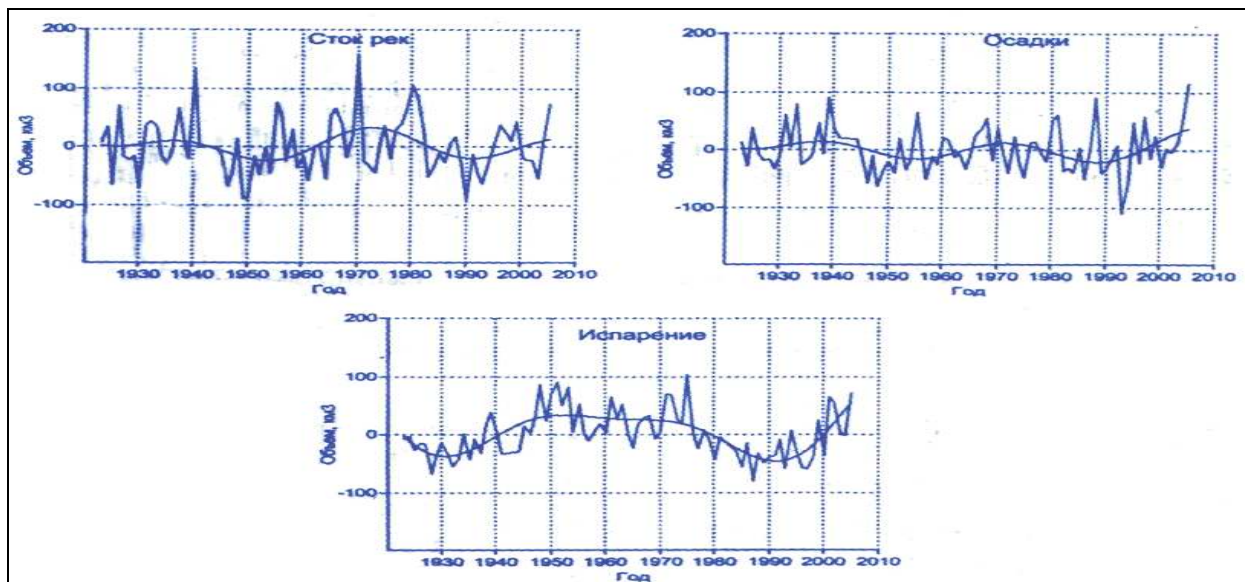

Рис. 2. Кліматичні зміни річних об'ємів стоку, опадів та випаровування Чорного моря [1]

На основі аналізу графіків можна підвести підсумок залежності регіональних кліматичних змін в Чорному морі не тільки від антропогенного впливу на потепління, а й від природних варіацій параметрів кліматичної системи, які визначаються як короткі цикли сонячної активності. Основним періодом зміни гідрометеорологічних показників останнього століття є 70-річний цикл, окрім того, значні піки змін параметрів спостерігаються за 95, 173 роки. Найбільш часті зміни в графіках спостерігаються в періоди 22, 34 роки, які абсолютно співпадають із величинами на графіках річкового стоку та опадів. Близькі періоди існують і в рядах показників сонячної активності.

Тому процеси кліматичних змін, що відбулися в межах Чорноморського басейну протягом останнього десятиріччя можна пояснити співпадінням фази росту семидесятирічної періодичності з віковими лінійними трендами.

Список використаних джерел: 1. Ильин Ю.П. Климатические изменения гидрометеорологических условий Черного моря // Глобальные и региональные изменения климата. – Киев. – 2011. – С. 247-254.; 2. Пун Y.P. 2010 a. Observed long-term changes in the Black Sea physical system and their possible environmental impacts. in Climate forcing and its impact on the Black Sea marine biota. №39 in CIESM Workshop Monographs, ed. F. Briand. Monaco: CIESM. P.35-44.; 3. Видмаченко А.П., Мороженко А.В., Яцкив Я.С. Глобальные изменения климата Земли // Изменение земных систем в Восточной Европе – Киев. – 2010. – С. 254-306.; 4. IPCC. 2007. Intergovernmental Panel on Climate Change report. Cambridge, UK and New York, USA. 1032 p.

ПЕРЕДУМОВИ І ВПЛИВ ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Агропромисловий комплекс є найважливішою і особливою складовою народного господарства країни, без якої неможливе забезпечення населення продовольством, а окремих галузей промисловості сировиною. Складовою його частиною є сільське господарство. Це комплекс галузей, кожна з яких має притаманні тільки їй специфічні властивості.

Формування та розвиток агропромислового виробництва різних територіальних рівнів обумовлене перш за все дією сукупності природно-географічних факторів. Роль природних факторів проявляється в таких результативних показниках, як рівень та стійкість врожаїв, їх якість та затрати на одиницю виробництва сільськогосподарської продукції. Цей вплив зберігається при веденні сільськогосподарського виробництва на зрошенні, що є актуальним для сільськогосподарського виробництва в Херсонській області, а також в умовах захищеного ґрунту, адже норми та частота поливу, тривалість та інтенсивність обігріву тісно зв'язані з ґрунтово-кліматичними умовами. Слід відмітити, що природні умови впливають не тільки на землеробські галузі, але й на розвиток та розміщення тваринництва. Цей вплив проявляється через різну структуру та різний характер забезпеченості посівів кормових культур [4].

Серед основних форм господарювання на селі, які на сьогодні існують в сучасній системі сільськогосподарського виробництва є: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та особисті господарства населення.

На сучасному етапі незаперечним є той факт, що за роки аграрних трансформацій в Україні була зафіксована ціла низка негативних тенденцій у землекористуванні та сільськогосподарському виробництві країни в цілому. До таких тенденцій можна віднести: зниження продуктивності рослинництва, різке скорочення поголів'я тварин, загострення екологічної ситуації в сфері землекористування тощо [5].

Звичайно, зазначені негативні тенденції щодо розвитку сільськогосподарського виробництва характерні як для господарств суспільного, так і для господарств приватного сектору, зокрема фермерських господарств [3]. Проте встановлено, що основним фактором зниження продуктивності рослинництва, за роки аграрних трансформацій був структурний, зокрема, погіршення (з позицій продуктивності) структури посівів на орних землях, а також багаторічних плодово-ягідних насаджень. Зниження питомої продуктивності рослинництва в господарствах у результаті погіршення

сільськогосподарських культур – на 25%.

У сільськогосподарських підприємствах та фермерських господарствах основною причиною падіння продуктивності рослинництва було зниження врожайності сільськогосподарських культур. Цим фактором зумовлено майже дві третини зниження питомої продуктивності рослинництва, а структурним фактором дещо більше однієї третини

Розвиток тваринництва за роки аграрних трансформацій мав негативну тенденцію. У сільгоспідприємствах різко скоротилося поголів'я продуктивних тварин (від 3 до 12 разів), знизилася їх продуктивність (продуктивність корів, наприклад, зменшилася більш як на 40%, середньодобові прирости ваги на вирощуванні і відгодівлі великої рогатої худоби зменшилися на 40%, а свиней - на 45%). Обсяг виробництва тваринницької продукції зменшився майже в 5 разів.

Зазначені тенденції характерні і для території Херсонської області.

В процесі дослідження встановлено, що серед основних чинників, які визначають зміни спеціалізації, територіальної організації, відмінностей функціонування фермерських господарств, можна виділити такі:

- зміни територіальної структури сільськогосподарського виробництва.
- споживчий фактор (кон'юнктура ринку).
- система розселення
- структурні зрушення у територіальній спеціалізації сільського господарства.

Зазначимо, що як правило найбільшою мірою диференціюють аграрне виробництво і виступають найбільшим обмеженням структурних змін просторові відмінності природних аграрних ресурсів території того або іншого регіону. У регіонах, де відсутні оптимальні агрокліматичні умови виробництва для тих, або інших сільськогосподарських культур, налагодити їх товарне виробництво неможливо [1]. Вважається, що саме природні властивості агроресурсного потенціалу, які визначають формування диференціальної ренти і, мають найбільш істотний вплив на структуру доходів сільськогосподарських виробників.

Ми погоджуємось, що в ринкових умовах чинник диференційної ренти І набирає більшого значення. Разом з тим, в процесі проведених досліджень на прикладі Херсонського регіону встановлено, що територіальна організація більшості фермерських господарств детермінована природно-екологічними умовами лише опосередковано, а провідне значення для її формування мають соціально-економічні фактори (близькість до міста, густина населення в регіоні, попит на певну продукцію тощо). Така ситуація пояснюється тим, що достатньо однорідний фон агровиробничих ресурсів регіону висуває на перший план фактори суспільно-географічного положення та транспортної доступності [2].

Природно-агровиробничі та суспільно-географічні чинники визначають відмінності спеціалізації, територіальної організації, і особливості функціонування фермерських господарств.

Домінуючим впливом характеризуються суспільно-географічні фактори, зокрема:

- периферійність регіону певною мірою сприяє розвитку тваринництва та деякою мірою – розвитку зернового сегмента спеціалізації особистих та фермерських господарств;
- густота населення визначається, як багатоаспектна складова і умова розвитку фермерських господарств, вплив цього фактора є сильним і різновекторним і визначає зміни як спеціалізації рослинництва, так і тваринництва;
- зрошування також впливає на функціонування фермерських господарств, впливаючи на більшість показників як рослинництва, так і тваринництва;
- сільськогосподарська освоєність та розораність території внаслідок специфіки землекористування в Херсонському регіоні значною мірою пов'язані і визначають в основному тенденції розвитку і територіальної організації рослинництва.

Список використаних джерел: 1. Богадьорова Л.М. Особливості територіальної організації та спеціалізації фермерських господарств України в зоні степу /Л.М. Богадьорова, В.С. Богадьорова // Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства. Зб. Наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – Вип. 6.– С.5-12. 2. Богадьорова Л.М. Особливості та фактори розвитку особистих господарств населення Херсонської області / Л.М. Богадьорова // Географія і сучасність: зб. наук. праць Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – Вип.. 14. – С. 147-154. 3. Заячук М.Д. Геопросторова організація фермерського укладу України : [монографія] / М.Д. Заячук. – Чернівці: Букрек, 2015. – 520 с. 4. Пилипенко І.О. Застосування регресійного методу для визначення просторових закономірностей впливу факторів (на прикладі густоти населення Херсонської області) / І.О. Пилипенко // Часопис соціально-економічної географії. – 2007. – Вип. 3 (2). – С. 125-128. 5. Саркісов А. Особливості розвитку різних форм господарювання в АПК Херсонської області / А. Саркісов // Часопис соціально-економічної географії. – 2009. – Вип. 6 (1). – С. 188-193.

МЕТЕОРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕОДИНАМІЧНОГО СТАНУ ГЕОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР ЗАКАРПАТТЯ

ВСТУП. Сейсмічність Закарпатського внутрішнього прогину за минулий період спостережень характеризується зростанням кількості зареєстрованих місцевих землетрусів, в тому числі, і відчутних. Дослідження зв'язку геодинамічного стану та сейсмічної активності відмітило вплив факторів-завад на результати вимірювання сучасних рухів земної кори, на процес вивільнення енергії пружно-деформованого стану порід [1, 2]. Найбільш суттєвий вплив на картину сейсмотектонічних процесів в регіоні мають метеорологічні та гідрогеологічні параметри. Важливо визначити ступінь впливу температури повітря та атмосферного тиску на динаміку сучасних рухів кори та на просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності.

Метою дослідження є екологічно небезпечні процеси в регіоні та форми їх прояву, вплив варіацій метеорологічних полів на сейсмотектонічні процеси в регіоні. Об'єкт дослідження – геодинамічний та сейсмічний стан, що визначає екологічний стан регіону. Предмет дослідження – зв'язок варіацій параметрів метеорологічних полів: температури повітря та атмосферного тиску із просторово-часовим розподілом землетрусів в Закарпатському внутрішньому прогині. Для досягнення мети в роботі проаналізовано результати метеорологічного моніторингу середовища за 2017 р., досліджено їх на предмет виявлення зв'язків із проявом місцевої сейсмічності та аномальними горизонтальними рухами в зоні Оашського глибинного розлому. Методика досліджень полягає в аналізі рядів динамічних характеристик геофізичних полів. Результати важливі для створення фільтрів для розрахунку припливних деформацій, сучасних рухів кори та майбутнього прогнозування екологічно небезпечних явищ. Вплив метеорологічних параметрів на сейсмотектонічні процеси геологічних структур Закарпаття в 2017 році за результатами геофізичних спостережень. Температура атмосферного повітря та сучасні горизонтальні рухи земної кори за 2017 рік. Для дослідження впливу метеорологічних факторів на сучасні сейсмотектонічні процеси важливим є вивчення часового розподілу певного метеорологічного параметру. В роботі використано результати спостережень проведених на Режимній геофізичній станції «Тросник» та Пункті деформометричних спостережень «Королево» Відділу сейсмічності карпатського регіону Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України. Найбільш інформативним параметром метеорологічного стану є температура повітря, оскільки вона з фізичної точки зору впливає на структуру порід, викликаючи

зміни фізичних характеристик порід, що може сприяти накопиченню та розрядці напружено-деформованого стану порід. Проведено аналіз варіацій температури повітря за кожен місяць 2017 року, виконано дослідження зв'язку параметрів температурного поля та часового розподілу місцевої сейсмічності за весь річний (2017 рік) період (рис. 1, а,б).

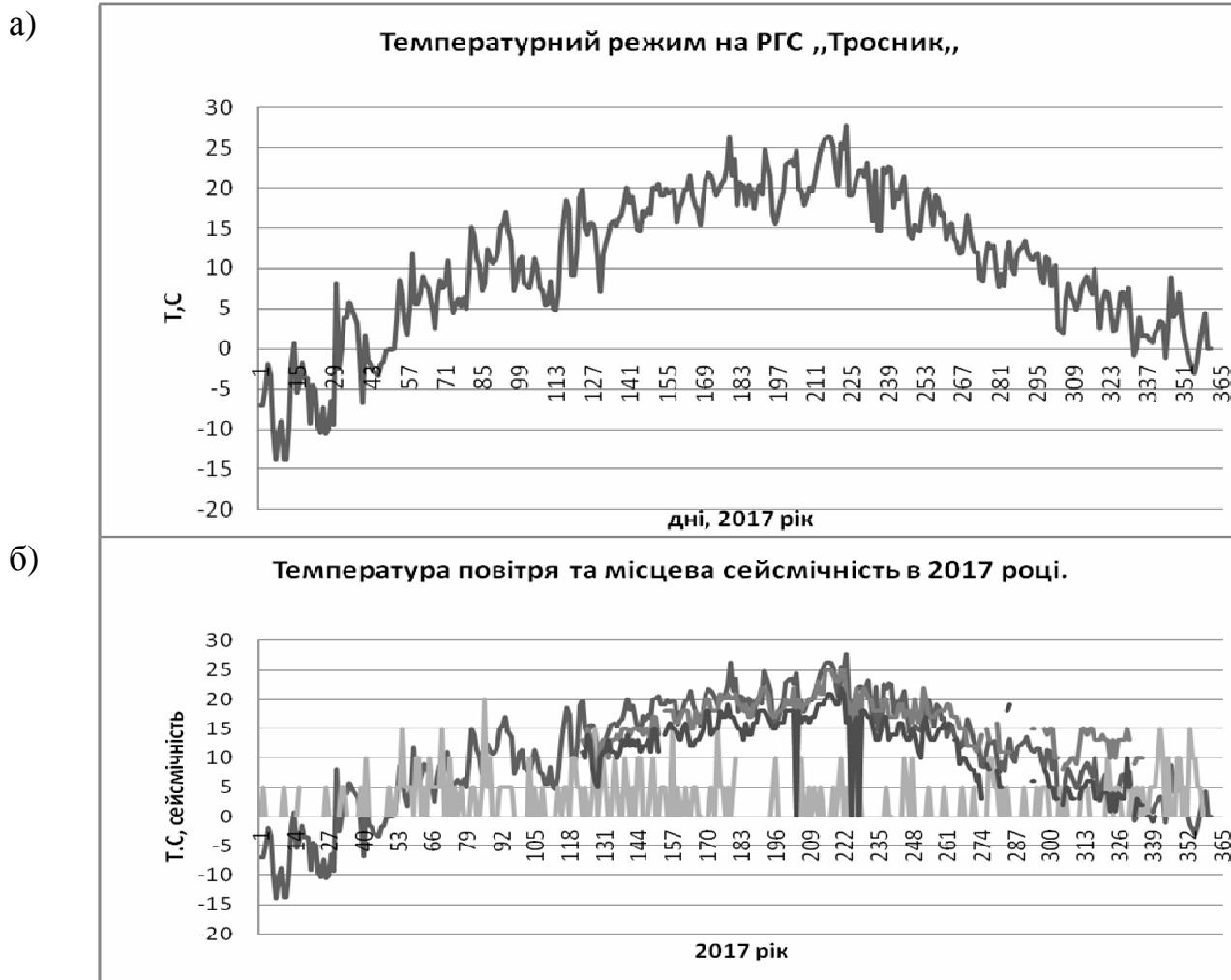

Рис. 1. а) Варіації температури повітря на РГС «Тросник» за 2017 рік;
 б) Сейсмічність регіону(крива сірого кольору) та варіації зміни температури повітря у 2017 році

За 2017 рік на території Закарпатського внутрішнього прогину зареєстровано 181 місцевий землетрус. Характер кривої температури за 2017 рік повторює криві температур повітря, отриманих в минулі роки спостережень. Розраховано середньорічну температуру повітря в регіоні, яка становить $+10.61^{\circ}\text{C}$. Аналізуючи криву коливань температури повітря в регіоні, можна припустити, що періоди переважаючої кількості зареєстрованих землетрусів супроводжуються періодами низькочастотних коливань температури повітря, які припадають на початок та кінець року. Порівнюючи середньорічні температури повітря, зокрема за 2016 рік, коли вона становила $+10,385^{\circ}\text{C}$, слід відмітити ріст середньорічних характеристик метеорологічного стану регіону. Проведений аналіз змін середньомісячних

величин температури повітря за 2017 рік (рис. 2,а). Виділяється максимум температури повітря в серпні 2017 року. Проаналізовано ряди середньомісячних температури повітря та часового розподілу сейсмічності в регіоні. Як видно із графіка, землетруси відбуваються в часових інтервалах, що передують максимуму температури повітря, тобто на початку та в кінці року. Найменше землетрусів зареєстровано в період максимальних величин температури повітря. Відмічено зв'язок варіацій температури повітря та сучасних горизонтальних рухів земної кори в зоні Оашського глибинного розлому в досліджуваній період (рис. 2,б).

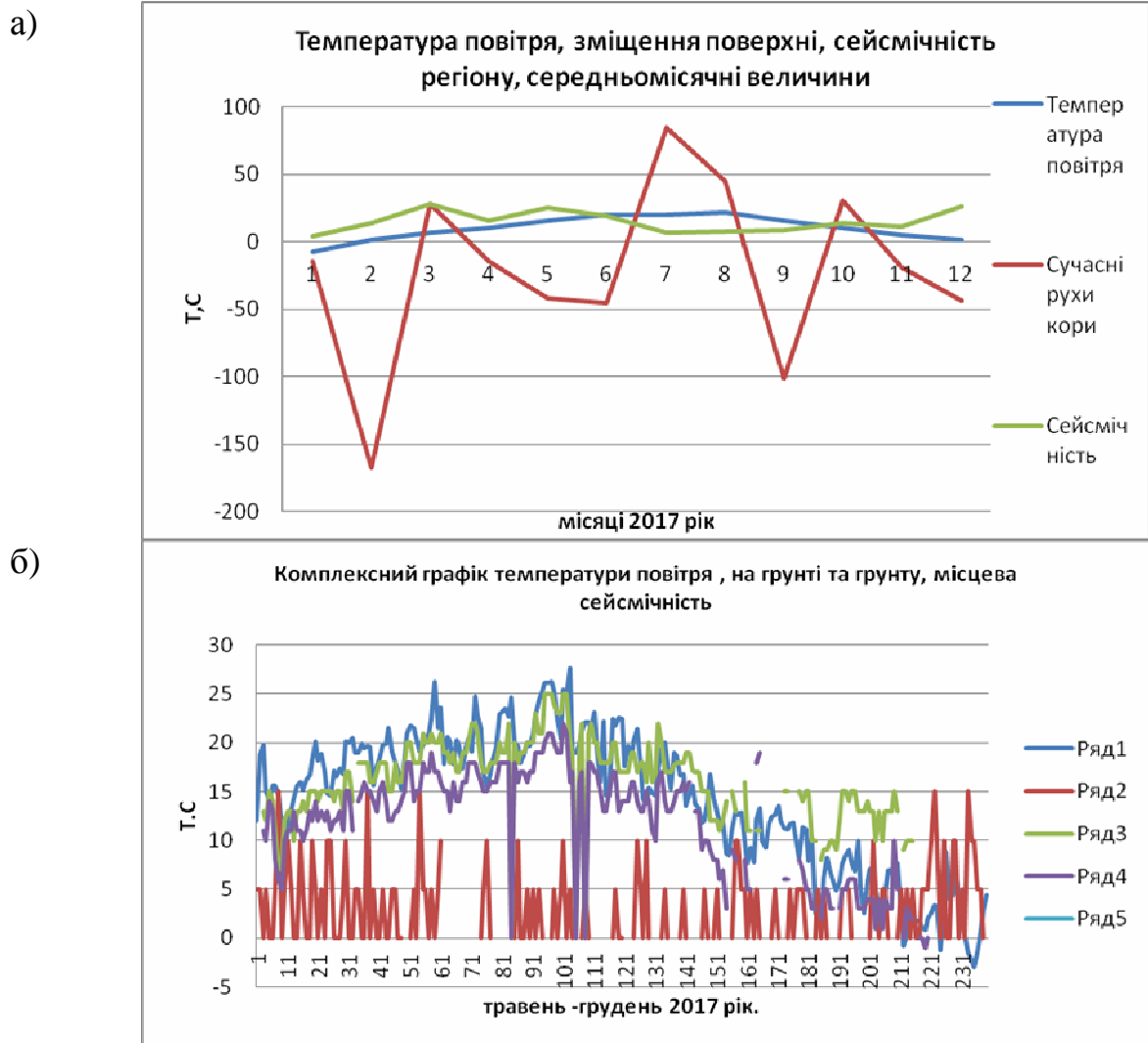

Рис. 2. а) Температура повітря (крива синього кольору), сейсмічність (крива зеленого кольору) та характеристики сучасних горизонтальних рухів кори (крива червоного кольору); б) Комплексний графік дослідження варіацій температури повітря (крива синього кольору), місцевої сейсмічності (крива червоного кольору), температури ґрунту (крива зеленого кольору), температури на ґрунті (крива фіолетового кольору).

Аналізуючи комплексний графік варіацій параметрів геофізичних полів слід відмітити: сучасні рухи зв'язані із зміною температури повітря, сейсмічність корелюється із динамікою сучасних горизонтальних рухів земної

кори, а саме із критичними точками. Сейсмічність підвищена в періоди більшої диференціації температур на початку та в кінці року.

Висновки. В результаті геофізичних досліджень за 2017 рік в Закарпатті, відмічено періодичність сеймотектонічних процесів в регіоні. Розраховано величину сучасних горизонтальних рухів в зоні Оашського глибинного розлому: -15×10^{-7} . За 2017 рік зареєстровано 181 сейсмічну подію епіцентральною відстанню яких лежить в радіусі 150 км від РГС «Тросник». За 2017 рік не відмічено жодного відчутного землетрусу, що підвищує ймовірність місцевих землетрусів в майбутньому. Середньорічна температура повітря на РГС «Тросник» в 2017 році становить $+10.61^{\circ}\text{C}$. Періоди активізації сейсмічності супроводжуються періодами вікового розширення гірських порід в центральній частині Закарпатського внутрішнього прогину, більшість сейсмічних подій проходить в інтервалах підвищення температури повітря. Відмічено ріст середньорічних характеристик метеорологічного стану регіону, сучасні рухи зв'язані із зміною температури повітря, сейсмічність корелюється із динамікою сучасних горизонтальних рухів земної кори, підвищеними величинами прискорення цих рухів та варіаціями окремих параметрів геофізичних полів.

Список використаних джерел. 1. Вербицький Т. Методика обробки і аналізу даних геофізичного моніторингу сеймотектонічних процесів в Закарпатті та деякі його результати / Т. Вербицький, О. Кендзера, В. Кузнецова, Р. Кутас, Л. Литиніна, Б. Бойко, С. Вербицький, Ю. Вербицький, В. Ігнатишин, М. Бевзюк, Я. Різник, В. Шляховий // Геофіз. журнал. – 2000. – 22, № 3. – С. 9 – 17. 2. Ігнатишин В.В., Ігнатишин А.В., Ігнатишин В.В.(мол.). Вплив факторів-завад на геомеханічні процеси в Закарпатському внутрішньому прогині. Міжнародна наукова конференція Астрономічна школа молодих вчених, Україна, Біла Церква, 24–25 травня 2017 р. Програма і тези доповідей. – ст.44.

УДК 911.3:338:620.91](477.82)

К.І. Романчук

180193katia@ukr.net

Науковий керівник – докт. екон. наук, проф. Ю.М. Барський,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливим фактором розвитку будь-якої території є наявність потужної мінерально-сировинної бази, а особливо паливно-енергетичних ресурсів, які є однією з ключових умов стабільного існування та основою енергетичної безпеки країни. В умовах сьогодення, як для України загалом, так і для Волинської області зокрема, роль паливно-енергетичних ресурсів постійно зростає, що зумовлено енергетичними проблемами, які все гостріше постають перед нашою країною.

Волинська область належить до областей України з найменшим потенціалом мінеральних ресурсів, який становить лише 0,06 % від загальнодержавного природно-ресурсного потенціалу [2]. Проте наявні

паливно-енергетичні ресурси як місцевого значення так і загальнодержавного. Серед горючих корисних копалин наявні газоподібні (газ природний та газ (метан) вугільних родовищ) та тверді (кам'яне вугілля, торф).

У надрах області на території Локачинського району поблизу смт. Локачі, розвідані поклади природного газу, які приурочені до Львівського палеозойського прогину Східно-Європейської платформи та належать до Волино-Подільської нафтогазоносною області Західного нафтогазоносного регіону України. У 2003 р. в експлуатацію введено Локачинське родовище природного газу. Балансові запаси (видобувні) природного газу станом на 01.01.2017 р. становлять 10,32 млрд м³ (0,1 % від загальнодержавних), позабалансові 0,10 млрд м³. Проте запаси незначні та вимагають спеціального обладнання для видобутку, оскільки в газі присутній сірководень [3, 4]. Крім того, в області налічується два нафтогазоперспективних об'єкти, підготовлених до глибокого буріння. Перспективні ресурси вільного газу на них оцінюються в 1,553 млрд м³, а нафти – 0,085 млрд т³ [2]. Геологорозвідувальні роботи з пошуку газу продовжуються, перспективними щодо виявлення природного газу є південно-західна частина області.

У межах Волинській області сконцентровані значні запаси кам'яного вугілля, які належать до Нововолинського вуглепромислового району Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну. Нововолинський вуглепромисловий район (Волинське родовище) має високий ступінь розвіданості, видобуток вугілля розпочався з середини 50-х років минулого століття. Вугілля басейну переважно низькоякісне. Волинське родовище розміщене на території Іваничівського району. Балансові запаси кам'яного вугілля станом на 01.01.2017 р. становлять 68,98 млн т (категорій А+В+С₁), що становить 0,16 % від загальних запасів кам'яного вугілля України, запаси видобутку при дослідно-промисловій розробці по ділянці, що розвідується становлять – 12,7 млн т, загальна кількість родовищ – одинадцять, в тому числі діючих – чотири та шість шахт ліквідованих [2, 3]. Основні запаси вугілля зосереджені на чотирьох діючих шахтах: «Нововолинські» № 1, 5, 9 та «Бужанська», загальною потужністю 1,25 млн т, фактичний щорічний видобуток не перевищує 0,3-0,4 млн т. З 1989 р. будується шахта №10 «Нововолинська» річною потужністю 0,9 млн т і запасами кам'яного вугілля 37,8 млн т (3,32 % від стану запасів по Україні) [1].

Супутніми корисними копалинами у кам'яному вугілля є газ метан, який є цінною енергетичною й одночасно вибухо- і викидонебезпечною сировиною. Вугільні пласти й вуглевмісні породи Волинського родовища є малогазоносними та потребують подальших геологорозвідувальних робіт [4].

Волинська область володіє найбільшими запасами торфових ресурсів в Україні (20 % від усіх промислових покладів). За районуванням торфоболотного фонду України північна частина Волинської області належить до торфоболотної області Полісся, торфоболотного району Західне Полісся, де заторфованість становить 5,0-7,5 % (при середній для України 2 %). Південна частина області належить до торфоболотної області Лісостепу, торфоболотного району Волинський Лісостеп, де заторфованість становить 1,0-2,0 %.

Загальна площа торф'яників області становить більше 30 тис. га, в тому числі 75 % з них займають промислові запаси [5].

В межах області розвідано 308 торфових родовищ геологічні запаси яких складають 420229 тис т, з них Державним балансом запасів корисних копалин України обліковується 99 родовищ торфу (запасами 155202 тис т), з яких 4 періодично розробляються. За кількістю розвіданих родовищ Волинська область займає перше місце в Україні, а за кількістю родовищ тих, що розробляються поступається лише Рівненській (17). Родовища торфу є у всіх районах області, однак розподіл запасів торфу і заторфованість території – нерівномірні. Основні його запаси сконцентровані в поліській частині області Маневицькому, Камінь-Каширському, Любешівському, Любомльському, Ратнівському та Шацькому районах. Найбільші родовища – Турське, Цирське, Новочервищанське, Велике Болото, Гавчиці, Коритненське, Липа. Зустрічаються торфові родовища всіх генетичних типів низинні, перехідні, змішані та верхові [3, 4]. Однак, ступінь розвідуваності торфового фонду області низький, досі не виконано ретельних польових експедиційних досліджень.

Характеристика паливно-енергетичних ресурсів Волинської області свідчить про те, що область, незважаючи на значні запаси власних викопних джерел, є їх основним споживачем. На сьогодні область не в повній мірі використовує наявні та перспективні ресурси, як природного газу та і кам'яного вугілля, що зумовлено низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення. З уведенням в експлуатацію шахти № 10 «Нововолинська» з проектною потужністю 900 тис т, область змогла б частково скоротити залежність від імпортованих енергоносіїв. Не кращі справи і з видобуванням та використанням торфових ресурсів, за покладами яких область тримає першість в Україні та могла б задовольняти не лише власні потреби в цій мінеральній сировині. Тому для забезпечення енергетичної незалежності та оптимізації природокористування важливим і невідкладним напрямом є фінансування й усебічне відновлення геологорозвідувальних робіт на перспективних об'єктах і нових площах, що зумовлено національними інтересами.

Список використаних джерел: 1. Костик І.О. Вугленосність і газоносність Львівсько-Волинського басейну та перспективи його розвитку / І.О. Костик // Віче : Теоретичний і громадсько-політичний журнал. – 2015/2. – № 17. – С. 47-48 2. Лукін С.О. Матеріально-сировинний потенціал регіону: стан та перспективи використання / С.О. Лукін, Л.О. Маланчук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2013. – Вип. 19, № 3. – С. 241-245. 3. Мінеральні ресурси України / Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України»; редкол.: С.І. Примушко, Т.Д. Білошапська, В.Ф. Величко – Київ, 2017. – 268 с. 4. Сивий М.Я. Географія мінеральних ресурсів України : монографія / М.Я. Сивий, І.С. Паранько, Є.А. Іванов. – Львів: Простір М, 2013. – 684 с. 5. Торф'яно-болотний фонд УРСР, его районирования и использования. – Київ : Наукова думка, 1973. – 264 с.

THE ASSESSMENT OF THE DREDGING WORKS IMPACTS ON THE ECOSYSTEM OF THE SOUTHERN BUG

Among the problems of nature conservation and sustainable use of its resources, it is important to analyze the scientific foundations and conditions for the rational use of rivers, being intensively exploited for various purposes. Rivers are also among the most transformed aquatic ecosystems; this include regulation of river channels, construction of hydrotechnical structures, water withdrawal, and increasing pollution and eutrophication associated with diverse forms of land use within the catchment areas. These transformations have significant effect the functionability of the river ecosystem and its biotic components.

The main *aim* of the research was to identify the main environmental consequences of dredging on the state and dynamics of natural complexes in the lower flow of the Southern Bug.

The Southern Bug is the second-longest river in Ukraine. It is located within the forest-steppe and steppe geographic zones. The middle part of the river basin is mainly located within the Dniprovsky Upland. The lower flow refers to the Black Sea lowland. Below the city of Novaya Odessa, the river gradually turns into the Bugsky Liman [1]. The nutrition of the river is mixed, with the predominance of rain and thawed waters, as well as underground runoff.

Until recently, the Southern Bug was also used quite intensively for navigation, which was carried out until the town of Voznesensk. Now there are single passes of cargo ships. Passenger piers and navigation signs are absent [2]. The lower channel of the Southern Bug is characterized with a slowing flow rate, but accelerates before the mouth of the river Mertvovod and the town of Novaya Odessa. Near the city of Nikolaev, the width of the channel reaches 2 km and its current practically stops and numerous small islands are formed. As a result the industrial shipping is difficult on the river.

The project of shipping activity revival at the Southern Bug has been initiated by the company Nibulon. Their plan is to improve navigation on the Southern Bug in the section from Voznesensk to Nikolaev. This is a part of the investment project "The Revival of Navigation on the Dnipro and the Southern Bug Rivers". The Southern Bug in the length of 134 km from the city of Nikolaev to the village of Aleksandrovka, Voznesensky district of the Mykolayiv oblast is included in the list of inland waterways of Ukraine belonging to the navigable category (the list was approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 12, 1996, № 60). This project will provide the restoration of navigation by the Southern Bug at the distance of 102.2 km between the Varvarovsky road and Voznesensky bridges. It involves the construction of elevators and river terminals, creation of special fleet,

development of water transport infrastructure, including dredging works and the construction of hydro-technical structures. Improvement of shipping conditions at the Southern Bug is aimed at developing the infrastructure of the region.

The project has been presented at 11 local councils to the local communities at the place of activity. Taking into account the positive public opinion, as well as the attitude of state bodies of executive power (Mykolaiv State Regional Administration and Public service geology and mineral resources of Ukraine), the project was positively evaluated by the conclusions of the State environmental expertise and State sanitary and epidemiological expertise.

The first stage of the project involved cleaning up the depths of the ship's passage to the depths of 2.40-2.30 m. The bottom sediments extracted are accumulated in 18 shore dumps located within the territorial boundaries of three districts: Voznesensky, Novodeisky and Mykolaiv, outside of settlements.

According to the EIA material, presented by the Nibulon Company, the major impacts on the environment are limited to the deterioration of water organisms living conditions, noise pollution and relocation of bottom sediments to the surface. Thus, the degradation of hydrobiontes living conditions include temporary degradation of water quality – increased turbidity and temperature, change of hydrochemical conditions; and loss of some fodder species (plankton and benthos). To address these impacts, the project included the resolution to conduct dredging works in the non-peristal period and release of the most common fish fries into the river, fulfilled in November 2017.

As for the noise pollution from dredging mechanisms, it was considered moderately hazardous for local fauna. The air pollution produced by industrial dredging equipment is also considered to be of temporary character.

As for the impacts of the exposed bottom sediments on the environment, the company initiated the tests of the extracted material by certified laboratory to control the level of radioactivity, reaction and content of nutrients. According to the conclusions of the Nikolaev branch of the State institution “Soil protection institute of Ukraine” bottom sediments are of limited application as organic fertilizers due to alkaline reaction, but at the same time suitable for growing perennial grasses and forestation, as the content of nutrients is sufficient and level of natural radioactivity is below the threshold.

However, the analysis of the project materials included in the section of the EIA, developed by the Nibulon company, has defined the following gaps in the assessment, which must be considered in details and included into the plan of mitigation activities for the project:

1. Consequences of riverbed dredging for hydrological regime of the river – this is referred to increased flood risk, intensified coastal erosion, flow rate and discharge changes.
2. Promotion of erosion and exogenic geological processes due to changed hydrological regime, which creates threats to engineering structures.
3. Long-term changes of water quality, which is more prominent effect than the exposure of bottom sediments and their accumulation on the surface: the growing amount of suspended matter and decrease in oxygen content will

increase the water trophic status and water pollution via resuspension of bottom sediment containing toxic substances, particularly in the river lower flow and estuary.

4. Transformation of river biocenosis, which is not limited to changes of fish diversity and biomass and involves formation of new biocenosis and complete loss of coastal ecosystems, threatening to a few dozens of protected species.
5. Impacts on recreational potential – changes of riverbed parameters will definitely reduce the possibility to conduct organized and non-organized recreational activity.
6. Influence on the air quality, will have a long-term character as it will not be limited only to the technical equipment emissions: emissions of new river traffic are similar to that of heavy land transport and include number of pollutants. This is also true for the noise pollution, which may potentially affect 22360 people within the impact area.
7. Hidden cost of the project – once the dredging has been started, it must be repeated after every extreme flood, as the river silts up again.
8. Impacts on microclimate conditions due to reduction of vegetative cover, changes of air humidity, air circulation patterns and temperature of the boundary air layer at the contact with water.
9. Absence of sustainable practices of bottom sediments management: the extracted material is not suitable for use in agriculture, but our research shows that it is possible to use these sediments in the treatment of industrial wastewaters, in particular those, containing heavy metals.

So, the approach to the assessment of potential consequences of the project was not rigorous enough and the proposed plan needs further analysis and considerations to reduce the intensity and diversity of the potential impacts.

Список використаних джерел: 1. Паламарчук М.М. Водний фонд України. Довідковий посібник / М.М. Паламарчук, Н.Б. Загорчевна. – Київ: Ніка-центр, 2001. – 392 с. 2. Ботвинков В.М. Гидроэкология на внутренних водных путях. Учебник для воднотранспортных вузов / В.М. Ботвинков, В.В. Дегтярев, В.А. Седых. – Новосибирск: Сибирское соглашение, 2002. – 396 с.

Наукове видання

«РЕГІОН – 2018: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ»
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
(3 – 4 квітня 2018 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, англійською, російською мовами

Відповідальний за випуск: Ю.І. Кандиба

Комп'ютерне верстання: О.С. Суптело

Підписано до друку 20.03.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 10,1. Обл.-вид. арк. 11,7.
Наклад 60 пр. **Зам. №.....** Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 2480000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@rambler.ru